1770

DE WESTINDISCHE PLANTAGES
van 1720 tot 1795
FINANCIËN en HANDEL

J. P. van de Voort

DE WESTINDISCHE PLANTAGES

van 1720 tot 1795

PROMOTOR: PROF.DR. P.H. WINKELMAN

DE WESTINDISCHE PLANTAGES

van 1720 tot 1795

FINANCIËN en HANDEL

PROEFSCHRIFT

TER VERKRIJGING VAN DE GRAAD VAN DOCTOR
IN DE LETTEREN AAN DE KATHOLIEKE UNIVERSITEIT
TE NIJMEGEN,
OP GEZAG VAN DE RECTOR MAGNIFICUS
PROF. MR. F. J. F. M. DUYNSTEE
VOLGENS BESLUIT VAN HET COLLEGE VAN DEKANEN
IN HET OPENBAAR TE VERDEDIGEN
OP DINSDAG 26 JUNI 1973 DES NAMIDDAGS TE 4 UUR.

DOOR

JOHANNES PETRUS VAN DE VOORT

GEBOREN TE UDENHOUT

DRUKKERIJ DE WITTE

EINDHOVEN

Het onderzoek voor deze uitgave en de publikatie zijn bekostigd met steun van het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen en van het Nuyensfonds.

voor Joke

INHOUD

LIJST VAN AFKORTINGEN

A.C.C.	R.A. Zeeland, het archief van de Middelburgsche Commercie Compagnie
A.R.A.	Algemeen Rijksarchief te 's-Gravenhage
G.A.	Gemeente-archief of Gemeentelijke Archiefdienst
Kon. Bibl.	Koninklijke Bibliotheek te 's-Gravenhage
N.E.H A.	Het Nederlandsch Economisch-Historisch Archief te 's-Gravenhage
Nota	"Nota van diverse buytelandse negotiaties", in: N.E.H.A., Archief Ketwich etc., portef. 16
R.A.	Rijksarchief
V.O.C.	Vereenigde Oostindische Compagnie
W.I.C.	Westindische Compagnie

HOOFDSTUK I

INLEIDING

Koloniale produkten ontleenden hun betekenis voor de Hollandse stapelmarkt allereerst aan de omstandigheid, dat hun produktiegebieden bijna uitsluitend in handen waren van staten in Zuid-West-Europa. Van die in Noord-Oost-Europa bezat alleen Denemarken kolonien waar de produktie van suiker en koffie in de loop van de achttiende eeuw een noemenswaardige omvang zou krijgen.[1] Deze betekenis hadden de koloniale produkten gemeen met alle andere produkten waarvan in het ene gebied overvloed was en waaraan in een ander gebied grote behoefte bestond, zoals bijvoorbeeld wijn en zout uit Zuid-West-Europa en graan en hout uit Noord-Oost-Europa De goederenuitwisseling tussen beide genoemde gebieden liep in de zeventiende eeuw grotendeels en in de achttiende eeuw in belangrijke mate via de Hollandse stapelmarkt.

Naarmate de economische ontwikkeling in de Republiek omringende landen voortschreed en deze landen meer en meer rechtstreekse handelsbetrekkingen met elkaar aanknoopten, verzwakte de bemiddelende functie van de Hollandse stapelmarkt.

De Republiek was ook arm aan grondstoffen. De vroedschap van Amsterdam vergeleek in 1684 de economische positie van Engeland met die van Amsterdam Engeland bezat "in hare gewassen en manufacturen een groot fonds van commercie in sigselven", maar de marktpositie van Amsterdam noemde zij "t'enemaal artificieel".[2] Tegen deze achtergrond kregen de koloniale produkten een bijzondere betekenis als een van de weinige artikelen welke de Republiek in "sigselven" bezat, namelijk de produkten in haar overzeese gebieden in Oost- en West-Indie

Daar komt bij, dat de Europese consumptie van koloniale waren, met name van suiker en koffie, sedert het midden van de zeventiende eeuw zeer sterk toenam.

---

1) Ch. de Lannoy et H. vander Linden, Histoire de l'expansion coloniale des peuples européens, Néerlande et Danemark (XVIIe et XVIIIe siècles), Bruxelles, 1911, blz 458 460

2) J.G. van Dillen, Omstandigheden en psychische factoren in de economische geschiedenis van Nederland, Groningen, 1949.

De Westindische koloniën kregen als leveranciers van koloniale produkten grote betekenis voor de handel en de nijverheid van de Republiek. Ruwe suiker was de grondstof voor een van de grootste trafieken hier te lande, namelijk de suikerraffinaderij. Geraffineerde suiker was een belangrijk exportprodukt.
De Westindische koloniën van de Republiek konden aan de vraag naar suiker en koffie slechts ten dele voldoen. Van niet minder belang was daarom de handel van de Republiek met Frankrijk, de grootste exporteur van koloniale waren in de achttiende eeuw. Tot omstreeks 1740 was het de Republiek die de Franse koloniale waren naar Noord-Oost-Europa exporteerde, daarna moest zij deze distributiefunctie delen met Hamburg.[1)]
Een mogelijkheid om minder afhankelijk van Frankrijk te worden zagen de Amsterdamse kooplieden in een vergroting van de Westindische produktie. Sedert 1750 verleenden zij hypotheken op plantages in de West. Omstreeks 1770 kreeg de hypotheekverlening een zeer grote omvang. Hierbij streefden zij ernaar ook in de "Zeeuwse" koloniën plantageleningen te verstrekken. Dank zij hun kapitaal wisten de Amsterdammers de planters aan zich te binden. Bij het opnemen van een hypotheek verplichtte de planter zich al zijn produkten aan de betrokken handelaar in commissie te geven.
Wanneer de planters niet in staat blijken hun financiële verplichtingen te voldoen, ontstaan er moeilijkheden tussen Holland en Zeeland. Voor de Zeeuwen wordt het steeds moeilijker de door hen geleverde slaven betaald te krijgen. De planters mogen immers niet in natura betalen, omdat zij al hun produkten aan de hypotheekgevers in commissie moeten geven.
Na 1773 blijkt echter, dat de hypothecaire kredietverlening niet de resultaten oplevert die men verwacht had. De ruime kredietfaciliteiten hebben vele prijzen doen stijgen en verspilling in de hand gewerkt, terwijl de prijzen voor suiker en koffie sterk daalden of de neiging hadden lager te worden. Een belangrijke factor hierbij was de vergrote aanvoer van koloniale produkten uit de Franse koloniën.
Met bovengeschetste problematiek zal onze studie zich bezighouden. Statistische gegevens over de handel en de scheepvaart met de plantagekoloniën zijn daarvoor belangrijk, maar ze zijn schaars. Slechts van Suriname, dat in de achttiende eeuw de aandacht van vele schrijvers heeft getrokken, bestaan uitvoer- en scheepvaartlijsten over een langere periode. De behoefte aan informatie van de zijde der talrijke

---

1) Zie hoofdstuk VI.

kooplieden en andere "geintresseerdens" die in deze kolonie financiele belangen hadden, zal daaraan niet vreemd geweest zijn. Over de handel en scheepvaart met de andere gebieden hebben wij in de literatuur slechts voor een enkel jaar kwantitatieve gegevens — meestal zonder bronvermelding — aangetroffen. De betrouwbaarheid ervan is twijfelachtig. Een vergelijking met de cijfers die wij in de archieven hebben gevonden[1], levert soms grote verschillen op.
Verschillen treden ook op, wanneer bijvoorbeeld de suikerexport van Suriname naar Amsterdam in een bepaald jaar vergeleken wordt met de suikerimport van Suriname in Amsterdam in hetzelfde jaar. Een verklaring hiervoor is onder andere, dat verschillende koloniale produkten, met name de suiker, tijdens het vervoer in gewicht verminderden door vochtverlies. Bovendien zal een deel van de verscheepte produkten nooit het land van bestemming bereikt hebben. Men denke aan smokkel, scheepsongelukken en aan het verbeurd verklaren van schip en lading in oorlogstijd.
In het archief van de Middelburgsche Commercie Compagnie bevindt zich een overzicht, getiteld "Totaal van alle de goederen uit de West-Indien, van Anno 1778, en de tabak, suyker, coffy, cacao, van alle plaatsen".[2] Een vergelijking met de hierna te bespreken Surinaamse export- en scheepvaartlijsten toont aan, dat deze importcijfers globaal juist zijn. De vermelding van het aantal vaten suiker en ponden koffie dat in 1778 minder ingevoerd is dan in 1777, doet vermoeden, dat ook voor andere jaren soortgelijke overzichten opgesteld zijn.
Voor Suriname zijn export- en scheepvaartcijfers te vinden in het Oud-archief der administratie van financiën van de kolonie.[3] De Surinaamse belastingheffing vond zijn oorsprong in het Surinaamse octrooi van 1682, waarin de bestuurlijke organisatie alsmede de rechten en plichten van de kolonisten waren vastgelegd.[4]
Artikel 4 van het octrooi bepaalde, dat van elk inkomend en uitgaand schip *f* 3,— per last zou worden geheven en 2½% van de waarde der in- en uitgevoerde goederen. De bepaling had in feite betrekking op schepen uit de Republiek, want andere werden toen nog niet toegelaten. Aanvankelijk was de inning van de koloniale belastingen toevertrouwd aan één ontvanger. In 1730 werd voor de in- en uitgaande rechten een afzonderlijke ontvanger aangesteld in de persoon van Jacobus la Fargue.

---

1) Zie bijlage I en IV-XI.
2) Zie bijlage V.
3) Zie bijlage IV-XI.
4) R. Bijlsma, Het Oud-archief der Administratie van Financiën in Suriname, in Verslagen omtrent 's Rijks Oude Archieven 40 (1917), blz. 653-678.

Volgens de instructie van 25 juni 1731 was hij verplicht een memoriaal aan te leggen, waarin hij zou aantekenen "wat ontfangen, betaalt of naar deese landen geremitteert word".[1] Uit het memoriaal formeerde hij het journaal en daaruit weer het grootboek. Bewaard gebleven zijn de journalen van de jaren 1766-1784 en de grootboeken van 1777-1782 en 1789-1793.[2]

Hoewel de administratie van de "ontvangst der 2½ PC^{t}." eenvoudig was, vereiste zij veel rekenwerk, omdat de geïnde bedragen zowel in Hollandse guldens als in ponden suiker verantwoord moesten worden. Suiker was ook in deze tijd nog een belangrijk betaalmiddel. In bijlage II hebben wij een voorbeeld van een uitklaring opgenomen. Men kan daarin zien, dat de ontvanger de lading nauwkeurig specificeerde. Van de produkten waaruit de lading bestond, vermeldde hij de hoeveelheid in ponden, van suiker tevens in oxhoofden, van malassie en dram alleen in oxhoofden. De berekening van het uitgaand recht geschiedde als volgt. De ontvanger drukte de waarde van de lading uit in ponden suiker; hiervan nam hij 2½ % en rekende dit "bedrag" om in Hollandse guldens, waarbij de geldswaarde van een pond suiker was bepaald op één stuiver. De gefixeerde waardeverhouding tussen suiker en de overige produkten, noodzakelijk om de lading in suiker te kunnen uitdrukken, hebben wij weergegeven in bijlage III. Daarom kan hier met enige voorbeelden van deze waardeverhoudingen worden volstaan: één pond koffie werd met zes pond suiker en één pond cacao met acht pond suiker gelijkgesteld.

De Sociëteit van Suriname betaalde als eigenaresse van de kolonie vanzelfsprekend geen rechten over het gedeelte van de lading dat voor haar rekening werd verscheept. In zulk een geval verminderde de ontvanger het totaal der verschuldigde rechten met het uitgaand recht dat over het ladinggedeelte van de Sociëteit betaald zou moeten worden. Afzonderlijk wordt tenslotte in de rekeningen een "20 PC^{t}. Augm.", een opslag ten bate van de Sociëteit over de door de schipper af te dragen rechten vermeld.

Op het einde van elk jaar totaliseerde de ontvanger per goederensoort de uitgevoerde hoeveelheid, de daarover ontvangen uitvoerbelasting van 2½ % in ponden suiker en Hollandse guldens, en de uitgevoerde hoeveelheid voor rekening van de Sociëteit van Suriname. Wij hebben de totalen opgenomen in de bijlagen IV en V met uitzondering van de opbrengsten van het uitgaand recht, die van minder belang zijn, omdat wij de exportcijfers kennen.

---

1) A.R.A., Archief van de Sociëteit van Suriname, no. 28, Notulen 25 juni 1731.

2) A.R.A., Het Oud-archief der Administratie van Financiën in Suriname, no. 191-195.

Een verantwoording van de ontvangst der 2½ % over de inkomende goederen uit de Republiek komt slechts voor in de journalen en grootboeken van 1782-1784 Bovendien is deze invoer alleen uitgedrukt in "suikerwaarde" zonder specificatie naar goederensoort voor 1782-1784 was zij respectievelijk 14 449 880, 5.035.800 en 1 300.200 pond
Het aantal naar de Republiek vertrokken schepen[1)] kon worden gevonden door de uitklaringen in de journalen van 1766-1784 te tellen. Sommige schippers kwamen na de eerste uitklaring nogmaals bij de ontvanger een later ingenomen lading aangeven. Wij hebben de uitklaringen die voor de tweede maal werden gedaan, in onze telling buiten beschouwing gelaten om dubbeltellingen te voorkomen. Uit de opbrengst van het bakengeld à *f* 10,— per schip, dat sedert 1789 in de grootboeken staat opgetekend, konden wij hetzelfde gegeven berekenen voor de jaren 1789-1793
De journalen en grootboeken van de ontvangst der 5 % verschaffen ons enige informatie over het handels- en scheepvaartverkeer tussen Suriname en de buiten landse koloniën in West-Indië [2)] Hierin werd de ontvangst van een heffing ad valorem van 5 % op bepaalde produkten opgetekend In 1704 had de Sociëteit van Suriname toestemming gegeven paarden uit naburige koloniën in te voeren [3)]
Ze waren onontbeerlijk voor de aandrijving van de suikermolens Voorwaarde was dat elk schip tenminste zes paarden aanbracht en de in Europa onverkoopbare bijprodukten van de suikerbereiding, malassie en dram, als retourlading innam, aangevuld met koopmanschappen uit de Republiek en Surinaams hout De ontvanger specificeerde bij de totaaltelling in de grootboeken niet de goederen, maar gaff alleen de opbrengst van de heffing in Hollandse guldens weer Over het ingevoerde vee betaalde men *f* 3,— per stuk De opbrengsten en het aantal ingevoerde stuks vee voor de jaren 1771-1793 hebben wij in bijlage VII opgenomen
Het waren voornamelijk Noord-Amerikanen die de paardenaanvoer of "kleine buitenlandse vaart" onderhielden Men sprak daarom ook van de "Engelsche vaart" Het getal van de scheepjes dat Suriname aandeed in de jaren 1770-1793 alsmede hun vervoerscapaciteit in lasten, kon worden gevonden uit het last- en bakengeld [4)] Het eerste bedroeg *f* 6,— per last, het laatste *f* 20,— per schip De opbrengst van het lastgeld is soms wat lager dan de uitkomst van het aantal opgegeven lasten vermenig-

1) Zie bijlage VI
2) A R A , Het Oud archief der Administratie van Financien in Suriname, no 196-205
3) H D Benjamins en J F Snelleman, Encyclopaedie van Nederlandsch West Indie, 's Gravenhage, 1914 1917, blz 344
4) Zie bijlage VIII

vuldigd met f 6,–. De verschillen variëren van 12 tot 86 last per jaar. Een verklaring hiervoor is misschien, dat sommige schepen het lastgeld, dat in twee gedeelten moest worden voldaan, slechts ten dele hebben betaald. In de bijlage hebben wij daarom het aantal opgegeven lasten aangehouden.

In de grootboeken van de ontvangst der 2½% uit de jaren 1782-1784 en 1789 is er ook sprake van "lastage der schepen".[1] De ontvanger maakt daarbij onderscheid tussen schepen met een commissie- of meetbrief en schepen die "alhier gemeten" waren. Voor de eerste groep – de schepen uit de Republiek – gold een tarief van f 3,–, ook wel "half lastgeld" genoemd. De tweede groep betaalde f 6,– per last. Het gaat hier waarschijnlijk om schepen uit Europa onder neutrale vlag. Zij werden behandeld als buitenlandse schepen en moesten dus gemeten worden. Het is bekend, dat juist gedurende de Vierde Engelse Oorlog vele Nederlandse schepen onder neutrale vlag voeren.[2] Wanneer ze bij aankomst in Suriname hun Nederlandse identiteit konden bewijzen met een commissie- of meetbrief, dan vielen zij onder het halve lastgeld. In 1782 bevonden er zich onder de "alhier gemeten" schepen zeven die het halve lastgeld voldeden. Wij vermoeden daarom, dat het Nederlandse schepen onder neutrale vlag zijn geweest. Gedurende de oorlogsjaren 1782-1784 kwamen er wel veertig à vijftig neutrale schepen in Suriname aan, in 1789 slechts één.[3]

In 1778 publiceerde Philippe Fermin in zijn "Tableau Historique et Politique" cijfers over de export van Suriname naar Amsterdam uit het derde kwart van de achttiende eeuw.[4] Een decennium later verscheen het "Essai Historique sur la Colonie de Surinam", waarin een uitvoerstaat van de jaren 1700-1787 was opgenomen.[5]

In beide werken ontbreekt de bronvermelding. De uitvoer naar Amsterdam zoals Fermin die geeft, is bij enkele produkten soms groter dan de uitvoer naar de Republiek volgens het "Essai Historique". De cijfers in dit laatste werk wijken

1) A.R.A., Het Oud-archief der Administratie van Financiën in Suriname, no. 194-195.

2) Joh. de Vries, De economische achteruitgang der Republiek in de achttiende eeuw, Amsterdam, 1959, blz. 26.

3)

jaar	totaal	"alhier gemeten"	met commissie- of meetbrief
1782	42	42	-
1783	38	14	24
1784	57	geen specificatie	
1789	1	1	-

4) Philippe Fermin, Tableau Historique et Politique de l'état ancien et actuel de la Colonie de Surinam et des causes de sa décadence, Maestricht, 1778, blz. 369-374.

5) Essai Historique sur la Colonie de Surinam, 2 dln., Paramaribo, 1788, deel 2, blz. 88-95.

soms sterk af van de uitgevoerde hoeveelheden die de Surinaamse ontvanger heeft opgetekend. De ontvangsten der 2½% laten bijvoorbeeld in 1781, het eerste jaar van de Vierde Engelse Oorlog, die in december 1780 was uitgebroken, een scherpe daling van de uitvoer zien In de uitvoerstaat van het "Essai Historique" bespeuren wij niets daarvan Integendeel, de uitvoer is hier zelfs toegenomen en deze toeneming zette zich in het volgende jaar nog voort, uitgezonderd bij de koffie, waar een lichte daling geconstateerd kan worden. Voor vele andere jaren geldt, dat de cijfers van deze uitvoerstaat aanzienlijk hoger of lager zijn dan de uitgevoerde hoeveelheden die de Surinaamse ontvanger registreerde In de verschillen is geen regelmaat te ontdekken. De kwantitatieve gegevens van de ontvangst der 2½% zijn ongetwijfeld het meest betrouwbaar Men mag aannemen, dat het hier minima betreft, omdat een schipper wel minder, maar nooit meer dan de werkelijk uitgevoerde lading zal aangeven De cijfers van Fermin en het "Essai Historique" zijn daarom voor de jaren dat zij onder de "officiele" opgaven liggen, zonder meer onjuist, wat ze over het algemeen onbetrouwbaar maakt Dit wordt trouwens door andere cijfers die in de tweede helft van de achttiende eeuw werden gehanteerd, bevestigd In 1778 boden de heren Graafland en Gootenaar, oud-raden van het Surinaamse Hof van Civiele Justitie, aan de directeuren van de Societeit van Suriname een rapport over deze kolonie aan met een "Lijst der producten uit Suriname uitgevoert zeedert den Jaaren 1767 1777" [1] Deze geeft op enkele uitzonderingen na precies dezelfde cijfers als de boeken van de ontvangst der 2½%

Tenslotte een enkele opmerking over de vaart op Essequebo, Demerary en West-Afrika [2] Evenals voor Suriname zijn ook voor de twee eerstgenoemde kolonien fiscale gegevens bewaard gebleven, die een indruk geven van de omvang van het handels- en scheepvaartverkeer met de Republiek in de jaren 1784-1789 [3]

---

1) G A Amsterdam, Archief Burgemeesters, Handel, portef 5, Suriname I, "Korte Verhandeling over de Colonie Suriname met relatie tot de voortbrengselen van dien " etc , de cijfers van de er bij gevoegde uitvoerlijst zijn gepubliceerd in W W van der Meulen, Beschrijving van eenige Westindische plantageleeningen, bijdrage tot de kennis der geldbelegging in de achttiende eeuw, in Bijdragen en Mededeelingen van het Historisch Genootschap gevestigd te Utrecht 25 (1904), blz. 515 516

2) Behalve de hier genoemde exportcijfers zijn er ook nog enige te vinden in J Rodway, History of British Guiana from the year 1668 to the present time, 2 dln , Georgetown, 1891 1893, I, blz. 137, 221, 233 en 260, J de Hullu, Memorie van den Amerikaanschen Raad over de Hol landsche bezittingen in West Indie in juli 1806, in De West Indische Gids 4 (1922 1923), blz 394

3) Zie bijlage IX

Gegevens over het interkoloniale verkeer van Demerary in dezelfde periode zijn te vinden in twee lijsten, opgesteld eind 1789. In de ene worden alleen de uitgeklaarde buitenlandse vaartuigen vermeld, in de andere de ingeklaarde schepen, zowel Nederlandse als buitenlandse.[1]

Voorts was de vaart op West-Afrika voor de handel en scheepvaart op West-Indië van belang. Kwantitatieve gegevens over de scheepvaart op West-Afrika vonden wij in een lijst, die vermoedelijk in 1767 aan de Amsterdamse burgemeesters ter hand is gesteld.[2] Zij geeft het jaarlijks aantal schepen "die gevaren hebben van de vrije vaart" van 8 augustus 1730 tot en met 1766, met uitzondering van de jaren 1761-1763.

De Staten-Generaal hadden in 1730 de Afrikaanse vaart voor particulieren opengesteld.[3] Het merendeel van de Afrikavaarders waren "slaafhaalders". Cornelis van der Oudermeulen, die in zijn memorie in 1785 het aantal "na Guinea" uitgeklaarde schepen in de jaren 1742-1783 vermeldt, verstaat daaronder tenminste slavenschepen.[4] Het jaarlijks aantal slavenschepen in genoemde memorie komt ongeveer overeen met dat in de lijst uit 1767. Dit wordt bevestigd door een schepenlijst van Vlissingen, waaruit blijkt, dat in 1763 van de achttien Afrikavaarders uit die stad zes naar Guinea en acht naar Angola "om slaaven" en vier naar Guinea "ten handel" voeren.[5] Bovendien zeilden er volgens een mededeling van D.H. Gallandat, scheepsdokter te Vlissingen, in 1767 en 1768 42 schepen naar West-Afrika, waarvan er slechts vier koopvaarders waren en de rest slavenschepen.[6]

---

1) Zie bijlage X.
2) Zie bijlage XI.
3) Groot Placaet-boeck, vervattende de placaten, ordonnantiën ende edicten van de ..... Staten-Generaal ..... ende ..... Staten van Hollandt en West-Vrieslandt, mitsgaders ..... Staten van Zeelandt ....., bijeengebracht door Cornelis Cau, Simon van Leeuwen, Jacobus Scheltus e.a., 's-Gravenhage enz., 9 dln., 1658-1796, deel 6, blz. 1401-1415.
4) C. van der Oudermeulen, Iets dat tot voordeel der deelgenoten van de Oost-Indische Compagnie en tot nut van ieder ingezeten van dit gemeenebest kan strekken (1785), in: Stukken raakende den tegenwoordigen toestand der Bataafsche bezittingen in Oost-Indië en den handel op deselve, uitgegeven door Dirk van Hogendorp, Den Haag enz., 1801, blz. 207-208; Van Hogendorp schrijft ten onrechte B. van der Oudermeulen; zie J.E. Elias, De vroedschap van Amsterdam 1578-1795, 2 dln., Haarlem, 1903-1905, deel 2, blz. 1029.
5) R.A. Zeeland, Aanwinsten 1960, no. 17 sub 405, "Lijst van scheepen behoorende aan comptoiren binnen de stad Vlissingen A. 1763".
6) W.S. Unger, Bijdragen tot de geschiedenis van de Nederlandse slavenhandel. I. Beknopt overzicht van de Nederlandse slavenhandel in het algemeen, in: Economisch-Historisch Jaarboek 26 (1952-1954), blz. 161; slavenschepen: Amsterdam 4, Rotterdam 4, Middelburg 10, Vlissingen 18; koopvaarders: Middelburg 2, Vlissingen 3; A. van Dantzig, Het Nederlandse aandeel in de slavenhandel, Bussum, 1968, blz. 87 (= Fibulareeks 27).

Het waren voornamelijk de Zeeuwen die zich op de Afrikaanse vaart toelegden Van 1730 tot 1766 vertrokken er jaarlijks gemiddeld 15 schepen naar West-Afrika, waarvan 11 Zeeuwse.[1] Het blijkt ook uit de studie van W.S. Unger over de Nederlandse slavenhandel.[2] In de periode 1783-1790 vertrokken er uit de admiraliteit van Amsterdam achttien slavenschepen, uit die van Zeeland 31 en uit die van de Maas slechts twee naar West-Afrika.

Tenslotte de gegevens over de financiele activiteiten van de handel ten opzichte van de Westindische koloniën. Een deel van de plantageleningen zijn reeds beschreven in de literatuur, met name door W.W. van der Meulen, die in 1904 aandacht vroeg voor deze "zwarte schapen" van de achttiende-eeuwse fondsenhandel.[3] In talrijke archieven hebben wij vaak prospectussen en obligaties van plantageleningen aangetroffen. Het Economisch-Historisch Archief bezit een kaartsysteem van geldleningen, dat onder andere naar gegevens over de plantageleningen in sommige van zijn collecties verwijst. Het veelvuldig voorkomen van de naam van de Amsterdamse notaris Isaac Pool (1745-1792) op obligaties van plantageleningen, deed vermoeden, dat hij zich in Westindische plantagezaken had gespecialiseerd. Zijn protocollen bleken verschillende dossiers met betrekking tot de registratie en administratie van plantageleningen te bevatten en bovendien een index op plantageleningen.[4] Vele gegevens over het beheer van deze leningen vonden wij ook in het archief van Van Ketwich & Voombergh & Wed Borski in het Economisch-Historisch Archief.[5]

De belangrijkste gegevens over de plantageleningen, zoals de emissiedatum, de naam van de emitterende koopman of handelshuis, kapitaal, voorwaarden, hypotheken, etc., zijn bijeengebracht in een afzonderlijke lijst met verwijzing naar de bronnen [6] Deze "Lijst van plantageleningen" bevat de meeste en zeker de belangrijkste plantageleningen uit de tweede helft van de achttiende eeuw. Een aanwijzing

---

1) Zie bijlage XI.

2) W.S. Unger, Bijdragen ..... I, a w , blz. 170, volgens D Curtin, The Atlantic slave trade, a census, London, 1969, tab 64, was de Nederlandse slavenexport naar West-Indie sedert ca. 1770 sterk verminderd 1768 11 300, 1780 3.000, 1788 4 000, deze cijfers zijn niet ont leend aan Nederlandse bronnen, ze zijn waarschijnlijk veel te hoog

3) W W. van der Meulen, a.w , J.E Elias, a.w., J Hudig Dzn, De West-Indische zaken van Ferrand Whaley Hudig 1759-1797, Amsterdam, (1922)

4) G.A. Amsterdam, Notarieel archief, no. 12746, 12757 en 12787

5) N.E.H.A., Administratiekantoor Ketwich & Voomberg & Wed Borski, plantagezaken, portef. 1-14 en 16.

6) Zie bijlage "Lijst van plantageleningen", gegevens over sommige plantageleningen vonden wij in het Amsterdamse notariele archief dank zij de medewerking van de adjunct-archivaris Dr. S Hart

daartoe is, dat wij voor de periode 1750-1775 198 plantageleningen vonden, terwijl de makelaar Abraham van Ketwich er 124 noteerde.[1] Ook de omstandigheid, dat ons onderzoek tenslotte geen nieuwe plantageleningen meer opleverde, geeft aan deze opvatting steun.

1) Zie hoofdstuk IV, par. 3.

HOOFDSTUK II

STRUCTUUR EN OMVANG VAN DE WESTINDISCHE HANDEL

1. Het koloniale mercantilisme en West-Indië

De landen die de Republiek omringden voerden een mercantilistische politiek, met name Engeland en Frankrijk. Voerde ook de Republiek zo'n politiek? Daarover is men het in de literatuur niet eens.[1] Over de wezenlijke inhoud van het begrip "mercantilisme" bestaat nog steeds geen volkomen eenstemmigheid. Het begrip is eerst achteraf geconstrueerd en heeft door de geschriften van Adam Smith algemeen ingang gevonden als de aanduiding van een bepaalde politiek, die niet het consumentenbelang, maar dat van de exportproducenten en exporthandelaren tot hoofddoel heeft.[2] Sedertdien is het begrip mercantilisme in de economische en politieke geschiedschrijving "opgeblazen" tot een algemeen economische politiek, waarin het streven naar een "einheitbildendes System" voorop staat.[3] Over de meest typische kenmerken van het mercantilisme bestaat wel een grote mate van overeenstemming.[4]

Daartoe behoort in de eerste plaats het streven naar staatkundige eenheid, waarbij een zekere vorm van samenwerking bestaat, vrijwillig of gedwongen, tussen de vorst en het parlement enerzijds met de kooplieden en industriele ondernemers anderzijds. Een ander kenmerk is het streven naar een gunstige handelsbalans

1) Voor literatuur zie W.D. Voorthuysen, De Republiek der Verenigde Nederlanden en het Mercantilisme, 's-Gravenhage, 1964, blz. 15-23, J. Hovy, Het voorstel van 1751 tot instelling van een beperkt vrijhavenstelsel in de Republiek (Propositie tot een gelimiteerd portofranco), Groningen, 1966, blz. 149-182 (= Historische studies, uitgegeven vanwege het Instituut voor Geschiedenis der Rijksuniversiteit te Utrecht, no 21).

2) J. Hovy, a.w., blz. 152.

3) J.G van Dillen, Betekenis van het begrip mercantilisme in de economische en politieke geschiedschrijving, in Mensen en achtergronden. Studies uitgegeven ter gelegenheid van de tachtigste jaardag van de schrijver, Groningen, 1964, blz. 116-148 (= Historische studies, uitgegeven vanwege het Instituut voor Geschiedenis der Rijksuniversiteit te Utrecht, no. 19), zie ook E.F. Heckscher, Der Merkantilismus, 2 dln., Jena, 1932.

4) W.D. Voorthuysen, a.w., blz. 29, J. Hovy, a.w., blz. 158-162.

teneinde de macht en de rijkdom van de staat te vergroten. In dat kader paste de bevordering van de nijverheid, die de produkten voor de export moest verschaffen dan wel het land minder afhankelijk moest maken van buitenlandse importen. Een protectionistische tarievenpolitiek — lage invoerrechten op geïmporteerde grondstoffen en hoge invoerrechten op geïmporteerde eindprodukten — ontbrak dan ook nooit in de mercantilistische staten. De handel werd beschermd door differentiële rechten. Voor soortgelijke doeleinden diende de koloniale politiek. De koloniën produceerden grondstoffen voor de nijverheid en produkten voor de handel en vormden een afzetgebied voor de produkten van de nijverheid in het moederland. Daarbij sloot aan de koloniale scheepvaartpolitiek, die er op was gericht de vrachtvaart op de koloniën te reserveren voor de rederijen in het moederland.

De economische politiek van de Republiek is al herhaalde malen aan deze kenmerken getoetst.[1] Ook wij zijn van oordeel, dat deze politiek niet als mercantilistisch bestempeld mag worden, omdat er van een streven naar staatkundige eenheid geen sprake was en ook een protectionistische tariefpolitiek in eerder genoemde zin ontbrak. J.G. van Dillen concludeert "dat een mercantilistische gedachtengang, zowel wat theorie als praktijk aangaat, ook hier te lande zo nu en dan te constateren is, doch slechts in geringe mate".[2] W.D. Voorthuysen spreekt van "gelegenheids-mercantilisten".[3]

Die gelegenheid deed zich echter vooral voor in de politiek ten aanzien van de overzeese wingewesten, zoals de Westindische plantagekoloniën. In de studies van genoemde schrijvers heeft de Westindische koloniale politiek van de Republiek geen of onvoldoende aandacht gekregen. Dit is merkwaardig, omdat een bepaalde koloniale politiek een van de kenmerken van het mercantilisme wordt genoemd. Bovendien bezaten behalve de Republiek ook de typisch mercantilistische staten Engeland en Frankrijk in West-Indië plantagekoloniën, die structureel veel gemeen hadden. Een vergelijking van de Westindische politiek van de Republiek met die van de twee laatstgenoemde landen mag daarom niet ontbreken.

De mercantilistische leer van de gunstige handelsbalans leidde tot een grote waardering voor koloniale bezittingen. Als producenten van grondstoffen voor de nijverheid in het moederland bewerkten zij een geringere afhankelijkheid van de

1) J.G. van Dillen, Betekenis, a.w.; J. Hovy, a.w.; W.D. Voorthuysen, a.w.; Joh. de Vries, a.w.
2) J.G. van Dillen, Betekenis, a.w.
3) W.D. Voorthuysen, a.w.; blz. 130.

buitenlandse importen. Het overschot aan koloniale produkten dat niet in het moederland werd geconsumeerd, versterkte de export. Ook vormden de koloniën een afzetgebied voor de nijverheid. Het geheel van maatregelen dat deze functie van de koloniën als complement van het moederland trachtte te waarborgen — het "colonial system" of "pacte colonial" —, reserveerde de voordelen van de koloniale handel en scheepvaart voor het moederland.[1] In het achttiende-eeuwse Frankrijk gebruikte men ook de term "l'exclusif" om aan te geven, dat het buitenland van deze handel en scheepvaart was uitgesloten.[2] De export van koloniale waren en de import van benodigdheden voor de kolonien zou immers uitsluitend geschieden via het moederland. Alleen schepen in het moederland gebouwd, mochten voor het transport gebruikt worden De bewerking van de koloniale produkten en de voorziening in de koloniale behoeften was voorbehouden aan de nijverheid en de kooplieden in het moederland. Als tegenprestatie begunstigde het de koloniale produkten op de thuismarkt en nam zij de verdediging van de kolonien op zich

Noch het Engelse colonial system, noch het Franse pacte colonial waren in hun uiterste consequentie uitvoerbaar. Belangrijke exportartikelen van het Britse Noord-Amerika, zoals levensmiddelen en vee, werden ter bescherming van de landbouw niet op de Engelse markt toegelaten Het natuurlijke afzetgebied voor deze produkten vormden de Westindische kolonien [3] De Noordamerikaanse handelaars beperkten zich echter niet tot de Britse eilanden, maar trachtten de steeds stijgende produktie af te zetten in de Franse en Nederlandse gebieden, die in hun voedselvoorziening in belangrijke mate afhankelijk waren van de aanvoer uit Europa. Zij vonden het prijspeil aantrekkelijk om er te kopen. De overvloed aan malassie en de daaruit gedestilleerde rum hielden de prijzen laag. Het waren bijprodukten van de suikerbereiding die op de Hollandse stapelmarkt niet gewild waren en in Frankrijk

1) Grand Larousse encyclopédique, vol. III, Paris, 1960, blz 275-276, K E Knorr, British colonial theories 1570-1850, Toronto, 1944, H Deschamps, Methodes et doctrines coloniales de la France, du XVIe siècle à nos jours, Paris, 1953 (= Collections Armand Collin, Section d'Histoire et Science économiques, no. 281)

2) O.D. Lara, Rivalités économiques, rivalités politiques dans la mer des Antilles pendant la seconde moitié du XVIIIe siècle (1765 ±2), Paris, (1970), blz 236 (= ongepubliceerd Mémoire d'histoire economique et sociale ... pour l'obtention du diplôme de l'Ecole Pratique des Hautes Etudes, VIe Section).

3) F.W Pitman, The development of the British West Indies 1700-1763, New Haven, 1917, blz 190-192 en 203-205, D.H. Makinson, Barbados, a study of North American West Indian relations 1739-1789, The Hague, 1964 (= Studies in American History, no 3).

werden geweerd in het belang van de wijn- en brandewijnproducenten Ook de suikerprijs was er lager dan op de reeds lang gekoloniseerde Britse eilanden, waar de uitputting van de grond hoge produktiekosten tot gevolg had Via de Noord amerikaanse havens kwamen op deze wijze aanzienlijke hoeveelheden vreemde suiker als "British grown" op de Engelse markt

Omvangrijker nog waren de hoeveelheden buitenlandse suiker die de Noord-amerikaanse en Engelse schippers hetzij rechtstreeks, hetzij via de Britse eilanden naar Engeland exporteerden als "British grown". Zij ruilden slaven, textiel, levensmiddelen en bouwmaterialen tegen de Franse en Nederlandse suiker De Britse planters voelden zich door zo'n smokkelhandel op grote schaal zeer bedreigd [1] De buitenlandse suiker zou in Engeland de prijs ongunstig beinvloeden, terwijl de aanvoer van koloniale benodigdheden in de Franse gebieden de produktiekosten daar zou verlagen Zij trachtten door middel van wettelijke maatregelen aan deze handel paal en perk te stellen Hun actie had weinig succes Integendeel, de Noord-Amerikanen intensiveerden hun betrekkingen met de buitenlandse kolonien, wat hogere vrachtprijzen en duurdere levensmiddelen in de Britse kolonien veroorzaakte Eind 1729 ging men in Engeland tot actie over De Engelse Westindische belangengroepen bereikten, dat op 17 mei 1733 de zogenaamde Molasses Act werd aangenomen, die een einde zou moeten maken aan de handel tussen Noord-Amerika en de buitenlandse kolonien in West-Indie

De Molasses Act had niet het gewenste resultaat [2] Het Britse koloniale bestuursapparaat was niet bij machte naleving van de wet af te dwingen. De publieke opinie in Engeland stond bovendien afwijzend tegenover het monopolie van de overzeese suikerplanters Van grote betekenis was echter, dat sedert 1733 de samenwerking tussen de Britse planters en de Westindische kooplieden in Engeland steeds vastere vormen aannam en in de tweede helft van de achttiende eeuw uitmondde in de politiek machtige West India Interest.[3] Zij was de drijvende kracht van de agressieve Britse handelspolitiek tegen Frankrijk en de Republiek en dreef met de Sugar Act van 1764 de Noord-Amerikanen tot verzet.

Het Franse pacte colonial, door Colbert tot stand gebracht[4], beoogde evenals het colonial system de kolonien dienstbaar te maken aan de welvaart van het

---

1) F W Pitman, a.w , blz 219-220 en 242 263
2) Idem, blz 271-273, 276 en 301
3) L M Penson, The London West India Interest in the eighteenth century, in The English Historical Review 36 (1921), blz 373-392
4) G Hardy, Histoire de la colonisation française, Paris, 4e dr , 1943, blz 48 54 en 58 60

moederland Toch waren er belangrijke verschillen In tegenstelling tot Engeland had Frankrijk in Noord-Amerika geen bezittingen die de Franse Antillen van voldoende levensmiddelen konden voorzien. De handelsvloot was niet van zodanige omvang, dat de kolonisten op een regelmatige aanvoer uit het moederland konden rekenen [1] Bovendien waren de scheepvaartroutes in oorlogstijd bijzonder kwetsbaar Dit neemt niet weg, dat de uitgebreide handel van het Britse Noord-Amerika met de Franse plantagekolonien als gevolg van de gebrekkige aanvoer grote weerstand opriep bij de belanghebbende kooplieden in de Franse havensteden en een voortdurende strijd tussen hen en de planters in de West veroorzaakte

De economische politiek van de Republiek ten aanzien van haar Westindische plantagekolonien was niet minder mercantilistisch dan die van Engeland en Frankrijk Terecht ziet men in het Surinaams octrooi van 1682 een nauwkeurige "omlijsting" van de desiderata van deze koloniale politiek [2] De revenuen van de handel op Suriname zouden volgens het octrooi ten goede moeten komen aan alle inwoners van de Republiek en daardoor "aan den Staat zelve" door het "accres van commercie ende navigatie, door het debit van veelderhande manufacturen ende vrugten, door het manufactureren van de rouwe waren, de welke van daar in retouren herwaarts gebragt ende gemanufactureert wezende, wederom in andere landen gedebiteert ende verhandelt werden, door den continuelen aanbouw ende reparatie van schepen, derwaarts varende" Ook de waardering van de koloniale scheepvaart als de "nursery of seamen" — zo karakteristiek voor het mercantilisme — blijft in het octrooi niet onvermeld Het exclusivisme van het koloniale mercantilisme komt duidelijk tot uiting in artikel 12 van het octrooi Het schreef voor, dat "den handel en de vaert op en van de voorz Colonie alleen sal mogen geschieden directelijck uyt en na dese Landen, ende dat oock vervolgens alle de vruchten, waren, en gewassen, nergens heen als directelijck op dese Landen sullen mogen werden gezonden, midtsgaders oock alle de behoeften voor de voorz Colonie gerequireert, uyt dese Lansen, ende nergens anders van daen derwaerts gebracht" [3]

De eis dat de koloniale handel en scheepvaart moesten lopen via de havens van de Republiek, is steeds gehandhaafd, aanvankelijk ten profijte van de W I C alleen,

---

1) R Pares, War and trade in the West Indies 1739 1763, Oxford, 1936, blz 326 en 344 345

2) Th P M de Jong, De krimpende horizon der Hollandse kooplieden een studie over Hollands welvaren in het Caribische Zeegebied (1780 1830), Assen, 1966, blz 16 (= Anjerpublikaties no 9)

3) H D Benjamins, a w , blz 344

tenslotte van alle ingezetenen van de Republiek.[1]
Waar Engeland en Frankrijk echter na de Zevenjarige Oorlog de scherpste kanten van hun koloniale uitsluitingspolitiek wat zouden bijslijpen door sommige West-indische havens voor het buitenlandse handels- en scheepvaartverkeer open te stellen[2], bleef de Republiek onverkort vasthouden aan het "exclusif". In 1767 bepaalden de Staten-Generaal zelfs, dat het scheepvaartverkeer met Suriname alleen mocht plaatsvinden met schepen hier te lande gebouwd en dat de schepen recht-streeks van de Republiek naar Suriname moesten zeilen en vice versa zonder tussen-havens aan te doen.[3] De neerslag van dit plakkaat vinden wij in de instructie voor de Surinaamse gouverneur-generaal van 17 november 1769, die geen andere buitenlandse schepen mocht toelaten dan die van de zogenaamde "Engelse vaart", de scheepjes van de Noord-Amerikanen die paarden invoerden en malassie, dram en hout uitvoerden.[4] Ook het enorme tekort aan slaven na de Vierde Engelse Oorlog, waardoor het plantagebedrijf in moeilijkheden geraakte, kon de Staten-Generaal er in 1789 niet toe brengen de aanvoer van slaven door buitenlanders, bijvoorbeeld de Engelsen, tijdelijk toe te staan.[5] Zij overwogen, dat de "neger-handel op sig selven moet gehouden worden voor een der voordeeligste takken van de commercie, in zooverre die zijn invloed verspreijd over een menigte van fabryken en manufacturen, welker debet[6] daardoor wordt vermeerdert".
Alleen schepen hier te lande gebouwd en eigendom van een inwoner van de Republiek, mochten in West-Indië slaven aanvoeren.
Wij kunnen het daarom niet eens zijn met het oordeel van W.D. Voorthuysen, dat mercantilistische aspecten van het kolonialisme wel een rol gespeeld hebben in West-Indië, maar nooit van doorslaggevende invloed zijn geweest door gebrek aan kracht van de W.I.C. en door het ontbreken van daadwerkelijke belangstelling van

1) Zie volgende par.
2) F. Armytage, The free port system in the British West Indies; a study in commercial policy (1766-1822), London, 1953; O.D. Lara, a.w., blz. 342-358; deze liberale koloniale politiek wordt in de Franse literatuur aangeduid met "l'exclusif mitigé".
3) Groot Placaet-boeck, a.w., deel IX, blz. 1269; op 1 mei 1848 werd deze bepaling ingetrokken; zie W.F.H. Laret, Honderd jaren vrijhandel in Suriname, in: De West-Indische Gids 31 (1949), blz. 23-25.
4) Groot Placaet-boeck, a.w., deel IX, blz. 1279.
5) Idem, blz. 1291.
6) Debiet: afzet.

de Staten-Generaal voor deze aangelegenheden.[1]

De W I.C. was inderdaad een zwakke handelscompagnie, waarvoor ook de achttiende-eeuwse tijdgenoten weinig waardering konden opbrengen. Wanneer men de Westindische handel vereenzelvigt met haar commerciele activiteiten, dan moet men wel concluderen, dat West-Indië alleen van belang is geweest voor de slaven- en smokkelhandel. Zoals wij in de volgende paragraaf zullen zien, was de Westindische handel in de achttiende eeuw niet in handen van de W.I.C., maar van de particuliere kooplieden

Volgens W.D. Voorthuysen hebben Nederlandse contemporaine schrijvers nimmer mercantilistische theorieen ten aanzien van de kolonien aangehangen [2] De talrijke rekesten en memories van de achttiende-eeuwse kooplieden op de West zijn er echter van doordrenkt en ademen dezelfde geest als het Surinaamse octrooi van 1682. Verschillende daarvan zullen nog ter sprake komen in de volgende hoofdstukken. Ook de afzet in West-Indie van industriele produkten uit de Republiek, welke volgens W D Voorthuysen nooit omvangrijk is geweest[3], had hun aandacht. Zo zonden de Hollandse kooplieden in 1768 aan de Staten-Generaal een lijst, waaruit blijkt welke produkten zij naar West-Indie exporteerden en van welke plaatsen en gewesten in de Republiek deze produkten afkomstig waren [4] Ook buitenlandse produkten vonden via de Hollandse stapelmarkt hun weg naar West-Indie Statistische gegevens over de export naar de kolonien zijn er echter, voor zover ons bekend, niet voorhanden [5] Wel weten wij, dat de balans van de directe handel met deze kolonien steeds ten nadele van het moederland in Europa uitviel [6]

Waren de handel en de scheepvaart tussen de Republiek en haar Westindische kolonien aan soortgelijke bepalingen onderworpen als die van het colonial system

---

1) W D. Voorthuysen, a.w., blz. 120

2) Idem, blz. 114

3) Idem, blz. 120.

4) R.A Zeeland, Recueils Van Citters, no 20, Rekest van de Hollandse kooplieden aan de Staten-Generaal, 6 mei 1768, met daarbij gevoegd "Lijst der fabriquen en producten ..." etc , het rekest is door 63 kooplieden ondertekend.

5) Enkele schattingen zullen nog ter sprake komen in hoofdstuk IV, par 4

6) F W. Pitman, a w., blz. 244 en 246, Th Malvezin, Histoire de commerce de Bordeaux depuis les origines jusqu'à nos jours, Bordeaux, 1892, vol. III, blz. 306-307, R Romano, Documenti e prime considerazioni interno alla "Balance du Commerce" alla Francia dal 1716 al 1780, in Studi in onore di Armando Sapori, Milano, 1959, vol. III, blz 1291, zie ook hoofdstuk IV, par. 4

en het pacte colonial, ten aanzien van de import van koloniale produkten uit het buitenland voerde de Republiek een geheel andere politiek dan Engeland en Frankrijk Deze landen begunstigden de produkten uit de eigen kolonien door de import van koloniale produkten uit het buitenland te verbieden of zwaar te belasten De Hollandse stapelmarkt daarentegen had belang bij een zo groot mogelijke aanvoer van koloniale produkten, zowel uit de eigen kolonien als uit het buitenland, ter ondersteuning van de handel op Noord Oost-Europa en het Duitse achterland Het plakkaat op de in- en uitgaande rechten van 1725 belastte de invoer van vreemde koloniale produkten, zoals ruwe suiker en koffiebonen, slechts matig [1] In 1771 verlaagden de Staten-Generaal het invoerrecht op het eerstgenoemde produkt tot zes stuivers per 100 pond om de suikerhandel en suikerraffinaderijen te steunen [2] Het invoerrecht op geraffineerde suiker was met *f* 1,50 per 100 pond nog verre van prohibitief Zulke lage invoerrechten op vreemde suiker waren bijvoorbeeld in Engeland ondenkbaar

Omstreeks 1700 was dit land nog de grootste leverancier van ruwe en geraffineerde suiker, maar het ondervond in de volgende decennia grote concurrentie van de Republiek en vooral van Frankrijk [3] Zij leverden een betere kwaliteit tegen lagere prijzen De crisis deed zich vooral gevoelen in de jaren 1713-1732 De Engelse suikerexport daalde toen van 184.609 cwt [4] tot 63 479 cwt Behalve de buitenlandse concurrentie noemden de Engelse kooplieden als een van de oorzaken de sterke stijging van het suikerverbruik in Engeland, zodat de voor export beschikbare hoeveelheid verminderde Ook vonden zij de heffingen die men zowel bij uitvoer uit de kolonien als bij invoer in Engeland over de suiker verschuldigd was, te hoog, wat prijsverhogend werkte en de afzet van Engelse suiker in Europa belemmerde Vanaf deze periode deden de Britse Westindische planters en kooplieden stelselmatig pogingen het suikeraanbod op de Engelse thuismarkt te beperken om zo de suikerprijzen op te drijven. De Sugar Act van 1739 was de eerste. Zij vergunde de planters het rechtstreekse transport van hun suiker naar Europese havens ten zuiden van Kaap Finisterre en via de Engelse havens naar Noord-Oost-Europa [5]

Om de Engelse maritieme belangen veilig te stellen, was dit transport aan allerlei voorschriften en restricties onderworpen, zodat de suikerexport naar Europa zeer

1) Groot Placaet-boeck, a.w., deel VI, blz 1365.
2) Idem, deel IX, blz. 1249.
3) F.W. Pitman, a.w., blz 166-173.
4) 1 cwt (hundredweight) = 50,8 kg = 101,6 pond.
5) F.W. Pitman, a.w., blz. 182-188.

beperkt bleef In de periode 1739-1753 zijn 48 vergunningen voor een dergelijk transport verleend, maar in slechts vijf gevallen is er gebruik van gemaakt. De uitvaardiging van de wet echter werkte prijsverhogend.
Ook op andere wijze trachtte de West India Interest de suikerprijzen op te drijven [1] Terwijl de planters van Barbados wegens gebrek aan cultuurgronden naar Essequebo en Demerary emigreerden, lieten de grootgrondbezitters van Jamaica het grootste deel van de braakliggende gronden die zij in optie hadden, ongecultiveerd Deze beperking van de produktie in de kolonien en van de import in Engeland werkte effectief. De jaarlijkse suikerimport in Engeland bedroeg van 1748 tot 1752 gemiddeld 900.000 cwt. en bracht tegen 30 shilling per cwt. £ 1.350 000 op. In 1752 was de import verminderd tot 820 000 cwt., maar de prijs was gestegen tot 40 shilling, zodat de opbrengst £ 290.000 meer was. Het grootste succes zou de West India Interest behalen bij de Vrede van Parijs in 1763. Van de op Frankrijk veroverde kolonien werden Guadeloupe, dat alleen bijna evenveel suiker produceerde als alle Britse eilanden bijeen, en Martinique op aandringen van deze groep teruggegeven
Van een West India Interest was in de Republiek geen sprake De belangen van de stapelmarkt waren onverenigbaar met een aanvoermonopolie van de Westindische kolonien van de Republiek, die ondanks hun toenemende produktie niet konden voldoen aan de groeiende vraag naar koloniale waren op deze stapelmarkt

2. Het handelsmonopolie van de Westindische Compagnie

De Westindische handel was in 1621 het monopolie van de toen opgerichte W I C Het omvatte de handel op de Westkust van Afrika, de kusten van Amerika en alle andere gebieden die niet begrepen waren in het octrooi van de Vereenigde Oostindische Compagnie [2] Ruim honderd jaar later bezat zij dit monopolie nog slechts in naam en was de Westindische handel feitelijk in handen van de particuliere kooplieden van de Republiek.
De activiteiten van de eerste W I.C (1621-1674) lagen meer op het militaire dan

1) F.W. Pitman, blz. 124 125, 341 en 334-353
2) C Ch Goslinga, The Dutch in the Caribbean and on the Wild Coast 1580-1680, Assen, 1971, blz. 90 (= Anjerpublikaties, no 12)

op het commerciele vlak. De handel en de scheepvaart moest zij in toenemende mate overlaten aan particulieren [1] De handel op Brazilie werd met uitzondering van die in levensmiddelen en verfhout in 1634 vrijgegeven. Het transport behield de W I.C. aan zich. In 1635 en 1637 kregen de reders vergunning handel te drijven op alle gebieden vallende onder het octrooi, behalve op West-Afrika, Nieuw-Nederland en die plaatsen waar de Compagnie handelsnederzettingen had. De strijd om het behoud van het "versuymd Braziel", dat de W.I.C. in 1654 weer aan de Portugezen verloor, leidde in 1674 mede tot haar financiële ondergang.[2]
Nog in hetzelfde jaar werd de tweede W.I C opgericht [3] Haar octrooigebied was heel wat kleiner dan dat van haar voorgangster. Het omvatte het toen nog weinig gewaardeerde Essequebo en Demerary, het voor de slavenhandel zo belangrijke leveringsgebied West-Afrika van de Kreeftskeerkring tot 30° Z B., de Westindische "stapel"-plaats voor slaven Curaçao en de nabijgelegen eilandjes Aruba en Bonaire Was de slavenhandel als de voornaamste bestaansbron voor de tweede W.I.C. gedacht, daarnaast kreeg zij het recht de scheepvaart en handel uit de Republiek op het oude octrooigebied aan de heffing van lastgeld te onderwerpen.
Het centrale bestuur van de tweede W I.C. bestond uit tien leden, de "Heeren Tien".[4] Hierin hadden zitting vier vertegenwoordigers van de Kamer Amsterdam, twee van de Kamer Zeeland, één van de Kamer de Maaze, van het Noorderkwartier en van Stad en Lande en één van de Staten-Generaal De Westkust van Afrika viel rechtstreeks onder het centraal bestuur, terwijl Curaçao en de Bovenwindse eilanden namens de Heren Tien werden beheerd door respectievelijk de Kamers Amsterdam en Zeeland Laatstgenoemde Kamer beheerde feitelijk ook Essequebo en het daaraan onderhorige Demerary. Of zij daartoe het recht had, werd in 1750 betwist en daarover zou een langdurig geschil ontstaan.[5]
Suriname en Berbice waren organisatorisch onafhankelijk van de W.I C.[6]
Suriname had zij in 1682 van de Zeeuwen gekocht. Gebrek aan betaalmiddelen noopte haar de kolonie een jaar later over te dragen aan de speciaal daarvoor gevormde Societeit van Suriname, waarin behalve zijzelf ook de stad Amsterdam

1) Groot Placaet-boeck, a.w., deel I, blz. 603-618.
2) W.Ph. Coolhaas, Overzeese geschiedenis, 1648-1795, in Algemene Geschiedenis der Nederlanden, deel VIII, Antwerpen, enz., 1955, blz. 365, C.Ch. Goslinga, a.w., blz. 323-333.
3) Groot Placaet-boeck, a.w., deel III, blz. 1333-1343.
4) W.R. Menkman, De West-Indische Compagnie, Amsterdam, 1947, blz. 148 (Patria-reeks, no. 42), Ch. de Lannoy, a.w., blz. 191-192.
5) Zie hoofdstuk V
6) W.Ph. Coolhaas, a.w., blz. 386-387.

en de Surinaamse gouverneur Cornelis van Aerssen van Sommelsdijck ieder voor een derde participeerden. Berbice was in 1678 door de W.I.C. in erfelijk leen gegeven aan de Zeeuwse Van Pere's. In 1712 plunderden de Fransen de kolonie en eisten onder meer een bedrag van *f* 300.000,— in wissels als brandschatting. Met uitzondering van Cornelis van Pere weigerden de Zeeuwse eigenaars hun aandeel in de brandschatting te voldoen. Na enige jaren van marchanderen ging de kolonie in 1714 over in handen van de Amsterdamse wisselhouders en van genoemde Cornelis van Pere. In 1720 werd deze combinatie omgezet in de Societeit van Berbice

Het Surinaamse octrooi van 1682 stelde de handel en de scheepvaart op Suriname open voor de particuliere kooplieden met uitzondering van de slavenaanvoer, waarvan de W I.C. het monopolie bleef behouden.[1] Het octrooi van Berbice uit 1732 bevatte soortgelijke bepalingen.

De W.I.C. bleek niet in staat de plantagekoloniën van voldoende slaven te voorzien. Volgens de octrooibepalingen hadden de sociëteiten in dat geval het recht particuliere reders in te schakelen.[2] Het zijn vooral de Zeeuwen geweest die zich voor dit transport leenden. Zij aarzelden niet om, nadat zij eenmaal met deze tak van handel hadden kennisgemaakt, ook voor eigen rekening en illegaal slavenhandel te bedrijven Hun "lorrendraaierij" nam in de eerste decennia van de achttiende eeuw grote vormen aan Mede door hun toedoen werd, zoals wij nog zullen zien, in de jaren 1730-1734 het monopolie van de slavenaanvoer aan de W.I.C. ontnomen.[3]

Van dat tijdstip af was bijna de gehele handel op West-Afrika en West-Indie vrij voor de kooplieden en reders uit de Republiek, zij het tegen betaling van recognitie aan de W.I.C. Alleen de handel op Essequebo en Demerary wisten de Zeeuwen tot 1770 voor zich alleen te behouden. De W.I.C. was nog slechts een administratief lichaam, een doorn in het oog van planters en kooplieden, waarvan het bestaan werd gerekt door de "verhuur" van haar nutteloos monopolie.

---

1) Ch. de Lannoy, a w., blz. 303-304.

2) Groot Placaet-boeck, a.w., deel VI, blz. 1401-1407

3) Zie hoofdstuk V.

3. De omvang van de particuliere handel

De particuliere handel op West-Indië kan overeenkomstig de gebieden waarop zij zich richtte, onderscheiden worden in drie takken, n.l. de produktenhandel met de plantagekoloniën, de slavenhandel via West-Afrika met West-Indië en de interkoloniale handel in West-Indië. Wij zullen hier een overzicht geven van hun ontwikkeling en omvang. De gevolgen van de toenemende interdependentie die zij, vooral na 1750, vertonen en die nauw verband houdt met de hypothecaire kredietverlening aan de Westindische planters, zullen wij later bespreken.[1]

De produktenhandel op de plantagekoloniën van de Republiek, vooral op Suriname, kreeg in de achttiende eeuw het karakter van commissiehandel, waarbij de Hollandse kooplieden de afzet der produkten voor de planters verzorgden. Voor Suriname geeft het Essai Historique behalve scheepvaartcijfers ook exportcijfers, die voor de tweede helft van de achttiende eeuw, zoals wij gezien hebben, onbetrouwbaar zijn. De gegevens voor de eerste helft kunnen daarom slechts onder voorbehoud worden gehanteerd. Omdat globaal genomen de cijfers wel enige waarde hebben en geen andere data ons ten dienste staan, veroorloven wij het ons een beperkt gebruik hiervan te maken.
De uitvoer van suiker uit Suriname bereikte in 1722 het getal van 29.866 oxhoofden en bleef nadien schommelen tussen 17.000 en 31.000 oxhoofden.[2] Wat bij de Surinaamse export het meest opvalt is de forse stijging van de koffie-export.[3]
De bescheiden hoeveelheid van 5627 pond die in 1724 werd verscheept, had in 1732 reeds het miljoen overschreden en bereikte in 1740 bijna vijf miljoen pond. Sedert dit jaar begon ook de uitvoer van cacao te vermeerderen en haalde in 1745 een voorlopig maximum van 674.749 pond. De katoenproduktie was nog gering en zou eerst na 1765 in omvang toenemen. Het aantal schepen dat voor het vervoer van deze produkten naar de Republiek nodig was, steeg van gemiddeld 26 in de periode 1720-1729 tot 44 in 1740-1749.

---

1) Zie hoofdstuk VII.
2) Een oxhoofd Surinaamse suiker woog bruto 800 pond.
3) Voor de opkomst van de later zo belangrijke koffie-cultuur, zie P.A. Leupe, Aanteekeningen betreffende de koffie-cultuur in Suriname in de eerste helft der vorige eeuw, in: Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van Nederlandsch Indië, nieuwe volgreeks 8 (1864), blz. 228-251; Fr. Oudschans Dentz, Suriname als koffievoortbrengend land, in: Tijdschrift voor Economische Geographie 8 (1917), blz. 264-266.

De betekenis van Suriname voor de Hollandse stapelmarkt en voor de stad Amsterdam in het bijzonder moge blijken uit berekeningen van Jan Nepveu, secretaris van het Hof van Politie en later gouverneur van Suriname, betreffende de Amsterdamse handel met Suriname.[1] De volgende staten zijn hieraan ontleend (staat 1):

Staat 1: De Surinaamse export naar Amsterdam, 1740-1746

jaar	schepen	koffie	cacao	suiker
		lb.	lb.	oxh.
1740	42	5.232.812	68.516	21.670
1741	45	4.801.410	116.064	26.365
1742	43	2.347.214	215.105	24.024
1743	43	3.873.576	220.246	18.626
1744	34	2.452.146	307.874	18.640
1745	46	2.969.281	584.177	23.239
1746	36	2.122.480	531.380	18.517

Vergelijken wij deze cijfers met de eerder genoemde uitvoerstaat in het Essai Historique, dan kwam in deze jaren gemiddeld 93% van de Surinaamse suiker, 99% van de koffie en 87% van de cacao in Amsterdam ter markt. De gemiddelde invoerwaarde schatte Nepveu op *f* 4.470.369. De rederijen ontvingen hiervan *f* 616.247 aan vrachtgelden, de stad *f* 56.571 aan waaggelden en de ambachtslieden, zoals schuitenvoerders, kuipers en dragers, *f* 28.700. Na aftrek van het "voordeel" dat de Amsterdamse handel van deze zendingen trok, namelijk *f* 101.519, resteerde er een netto-opbrengst voor de planters van *f* 3.667.332. Zij besteedden het gedeeltelijk te Amsterdam aan Europese waren en gedeeltelijk aan slaven.
Vanaf 1766 tot 1793 beschikken wij voor de meeste jaren over exportcijfers van de Surinaamse ontvanger.[2] De koffie-export lag sedert 1766 op het niveau van twaalf à veertien miljoen pond met uitschieters van twintig miljoen pond in 1775 en 1777

1) Fred. Oudschans Dentz, De betekenis van Suriname voor Nederland en in het bijzonder voor Amsterdam in het midden der 18e eeuw, in: Amstelodanum, Maandblad voor de kennis van Amsterdam 35 (1946), blz. 26-27; deze cijfers zijn waarschijnlijk betrouwbaar, omdat Jan Nepveu als secretaris van gouverneur J.J. Mauricius sedert 1742 en als provisioneel secretaris van het Hof van Politie sedert 1745 goed op de hoogte moet zijn geweest van de Surinaamse economische aangelegenheden; zie H.D. Benjamins, a.w., blz. 507-508.

2) Zie bijlage IV.

en een scherpe daling tot bijna zeven miljoen pond in 1770 als gevolg van misoogst. Vanaf 1779 was de export meestal wat lager, namelijk ca. elf miljoen pond. In 1781, het eerste jaar van de Vierde Engelse Oorlog, viel de koffie-export terug tot vier miljoen pond.

De suikerexport van Suriname was in de tweede helft van de zestiger jaren ca 21.000 à 22.000 oxhoofden, maar liep daarna enigszins terug tot 15.000 à 20.000 oxhoofden Ook hier zien wij in 1770 en vooral in 1781 een sterke daling De export van cacao en katoen nam langzaam toe. Zij bereikte eerst in de jaren tachtig een niveau van meer dan een miljoen pond.

Samenvattend kunnen wij zeggen, dat de Surinaamse export vanaf ca 1765 nauwelijks is toegenomen. Het aantal schepen dat uit Suriname naar de Republiek vertrok, liep terug van gemiddeld 64 in 1766-1769 naar gemiddeld 55 in de zeventiger jaren en vervolgens naar gemiddeld 47 in de jaren tachtig [1]

De export van Essequebo en Demerary naar de Republiek zou eerst na 1775 betekenis krijgen. De omvang ervan bleef echter aanzienlijk achter bij die van Suriname.[2] De suikerexport schommelde tussen ca. twee en vier miljoen pond, de koffie-export tussen ca. twee en zes miljoen pond Van 1784 tot 1789 vertrokken er gemiddeld 19 schepen uit Essequebo en 22 uit Demerary naar de Republiek Gezien de omvang van de export zijn de gemiddelden nogal hoog. Een verklaring hiervoor is misschien, dat de schepen beide kolonien moesten aandoen om een volle lading te krijgen.

De suikerexport van Berbice, dat in 1763 door een slavenopstand werd getroffen, is steeds gering geweest.[3] Zij wordt geschat op 350.000 pond per jaar. De koffie-export bedroeg in het laatste kwart van de achttiende eeuw één tot ruim twee miljoen pond per jaar. In 1778 vertrokken er zes schepen naar de Republiek.

De slavenhandel van de Republiek was driehoekshandel. Men zeilde via de westkust van Afrika, waar men de scheepslading goederen — het cargasoen — ruilde tegen een lading slaven — het armasoen —, naar West-Indie Daar verkocht men de slaven. Vervolgens zeilden de schepen terug naar de Republiek, geheel of slechts gedeeltelijk geladen met produkten.

In de zeventiende eeuw had de Nederlandse handel een groot aandeel in de levering

1) Zie bijlage VI.
2) Zie bijlage I, IX en XVI-XVII.
3) Zie bijlage I en XVI-XVII.

van slaven aan de Spaanse koloniën. In 1713 kwam het zogenaamde Spaanse "asiento" — de vergunning slaven in te voeren in de koloniën van Spanje — in handen van de Engelse Zuidzee-Compagnie. De Nederlandse slavenhandel richtte zich sedertdien meer en meer op de eigen koloniën.[1] Volgens W R. Menkman vervoerden de Nederlanders in het begin van de achttiende eeuw ca. 8000 slaven per jaar naar West-Indie.[2] De W.I C. had hierin nog een belangrijk aandeel.
Belangrijk voor de particuliere slavenhandel was, dat het monopolie van de W.I.C in de vaart op West-Afrika en het vervoer van slaven naar West-Indie in 1730 gebroken werd.[3] De Republiek volgde daarmee het voorbeeld van het buitenland, waar Engeland in 1698 en Frankrijk in 1716 de slavenhandel voor al hun onderdanen hadden opengesteld.[4]
Volgens de eerder besproken lijst van Afrikavaarders, opgemaakt in 1767, vertrokken er in de periode 1730-1766 jaarlijks gemiddeld vijftien schepen naar West-Afrika, waarvan elf uit Zeeland.[5] In 1743 en 1746 waren het er 27, in 1764-1766 zelfs gemiddeld 34. De meesten daarvan waren slavenschepen Ook uit andere bron weten wij, dat de bloeiperiode van de particuliere slavenhandel in 1764 begon en tot 1774 aanhield, namelijk twintig tot dertig schepen per jaar.[6] Bij een gemiddelde van 300 slaven per schip[7] zouden de Nederlanders in genoemde periode 6000 à 9000 slaven per jaar naar West-Indie verscheept hebben In het laatste kwart van de achttiende eeuw liep de slavenhandel sterk terug. In de jaren 1783-1790 vertrokken er in totaal 51 slavenschepen uit de Republiek, gemiddeld zes per jaar.[8]

---

1) W.S. Unger, Bijdragen ...I, blz. 155-156.
2) Nederlanders over de zeeen, 350 jaar Nederlandse koloniale geschiedenis, 2e dr., Utrecht, 1942, blz. 60, de bron wordt niet vermeld.
3) Zie hoofdstuk V.
4) F.W. Pitman, a.w., blz. 64-65, G. Martin, Nantes au XVIIIe siècle. L'ère des négriers (1714-1774) d'apres des documents inédits, Paris, 1931, blz 14-15.
5) Zie hoofdstuk I, cijfers slavenhandel.
6) W.S. Unger, Bijdragen, ...I, a.w., blz. 16.
7) W.S. Unger, Bijdragen tot de geschiedenis van de Nederlandse slavenhandel .II. De slavenhandel der Middelburgsche Commercie Compagnie, in Economisch-Historisch Jaarboek 28 (1958 1960), blz. 49.
8) W.S Unger, Bijdragen .. I, a.w., blz. 170, nadat de tekst was afgesloten,heeft Drs. P C Emmer, conservator van het Nederlandsch Economisch-Historisch Archief mij nog opmerkzaam ge maakt op enige cijfers over de Nederlandse slavenhandel in J Postma, The Dutch participation in the African slave trade, slaving on the Guinea Cost, 1675-1795, Michigan State University (unpublished doctoral dissertation), 1970, blz. 155-156. Gemiddelde slavenexport was ruim 7100 in 1744-1747, 1762-1764 en 1771-1773, ruim 7700 à 7800 in 1765-1770, bijna 5000 in 1774-1776, daarna sterke teruggang van de slavenexport.

De interkoloniale handel in West-Indie tenslotte kunnen wij onderscheiden in de smokkelhandel vanuit Curaçao en St Eustatius met de omliggende buitenlandse kolonien en in de ruilhandel tussen vooral Noord-Amerika en de plantagekolonien. De smokkelhandel vanuit Curaçao en St. Eustatius, die bedreven werd zowel met schepen van de eilanden als met schepen uit de Republiek, was vooral in tijden van oorlog lucratief voor de kooplieden in de neutrale Republiek.[1] In vredestijd voeren er tien à twaalf schepen op Curaçao en dertig à veertig op St Eustatius.[2] In 1777 en 1780 vielen er bij Texel, in 't Vlie en de Maas respectievelijk 17 en 58 schepen van het eerstgenoemde eiland binnen en 78 en 145 van het tweede. Hun ladingen bestonden vooral uit koffie. In 1780 werd van St. Eustatius ruim dertig miljoen pond koffie in de Republiek aangevoerd

De ruilhandel met de Noord-Amerikanen — de "Engelsche vaart" — was van onmiddellijk belang voor de plantagekolonien. Zij voerden paarden, gezouten vlees en bakkeljauw — gezouten vis — aan en namen de bijprodukten van de suikerbereiding malassie en dram mee terug. De Engelse vaart werd in Suriname in 1704 gelegaliseerd en in Essequebo en Demerary in 1752 [3]

Gebrek aan paarden voor de aandrijving van de suikermolens was in 1704 het belangrijkste motief voor toelating van de Noord-Amerikaanse schippers [4] Omstreeks 1730 kostten de paarden *f* 60 à *f* 100, in de zestiger jaren *f* 150 à *f* 200 Ze gingen slechts twee à drie jaren mee, zodat men overging op het gebruik van muilezels, die weliswaar aanzienlijk duurder waren, maar ook veel langer in bedrijf gehouden konden worden Ten gevolge van de schaarse aanvoer, vooral in de zeventiger jaren, vervingen de planters de "beestewerken" meer en meer door water en windmolens. Omstreeks 1778 waren er in Suriname nog slechts dertig suikerplantages met "beestewerken", welke door 1200 paarden en muilezels draaiende werden gehouden.

De afzet van malassie en dram kreeg in de loop van de achttiende eeuw grotere betekenis voor de planters, omdat daaruit aanzienlijke neveninkomsten getrokken

---

1) Zie hoofdstuk III, par. 3.

2) Zie bijlage XVI-XVII, zie ook Memorie van Cornelis van der Oudermeulen (1785), a.w , bijlage L[a] K , blz. 332.

3) H D. Benjamins, a.w., blz. 344, J. Rodway, a.w., I, blz. 141

4) Zie bijlage VII-VIII, A.C.C., no. 1567, "Memorie van consideratien en remarques nopens het overbrengen en verkopen van muylezels na en in de colonie Suriname", ca. 1778, R Bijlsma, Over bodemgesteldheid en suikerplantage-exploitatie in Suriname 1765 (volgens de annotatien van Gouverneur Jan Nepveu), in De West-Indische Gids 4 (1922-1923), blz 348.

werden. Omstreeks 1770 voerde Suriname 6000 vaten malassie uit met een waarde van *f* 200 000 [1] Meer dan de helft ervan kwam niet onder het oog van de Surinaamse ontvanger van het 5% uitvoerrecht, want hij ontving in 1770 slechts *f* 4198 aan uitvoerrecht.[2]

Voor de jaren 1770-1793 beschikken wij over cijfers die de omvang van de Engelse vaart op Suriname illustreren.[3] Er is een duidelijke teruggang vanaf 1774 en een stijging na de Vierde Engelse Oorlog, zowel bij de opbrengst van het invoerrecht en uitvoerrecht als bij het aantal ingevoerde stuks vee en het aantal schepen Over de Engelse vaart op de andere plantagekolonien hebben wij geen gegevens gevonden, uitgezonderd voor Demerary in de jaren 1784-1789. De omvang van het interkoloniale verkeer was daar, gemeten naar het aantal schepen, groter dan in Suriname [4]

---

1) G.A. Amsterdam, Archief Burgemeesters, Handel, portef. 5, Suriname I, "Korte Verhandeling", a.w.

2) Zie bijlage VII.

3) Zie bijlage VII-VIII.

4) Zie bijlage X.

HOOFDSTUK III

DE MIDDELBURGSCHE COMMERCIE COMPAGNIE

De Middelburgsche Commercie Compagnie was sedert 1720 waarschijnlijk de grootste rederij in Zeeland en sedert ca. 1750 de grootste slavenrederij in de Republiek.[1] Haar vloot bestond tot 1780 uit acht tot tien zeeschepen. Haar betekenis voor de Zeeuwse Westindische handel is kwantitatief echter moeilijk te meten bij gebrek aan voldoende statistische gegevens over deze handel.[2] In Zeeuwse handelskringen speelde zij in elk geval een belangrijke rol, getuige de talrijke Zeeuwse rekesten die op haar initiatief tot stand kwamen en die veelal de steun van de Zeeuwse Staten genoten.[3] Haar activiteiten verdienen daarom aandacht. Bovendien stelt haar goed bewaard archief ons in staat de gang van zaken in de Westindische handel te schetsen.

1. Het archief van de Commercie Compagnie

G. van Rijn is de eerste historicus geweest — in 1905 — die aan het archief van de Middelburgsche Commercie Compagnie enige regels wijdde.[4] Hij wees er reeds op, dat dit archief belangrijke gegevens voor de handel bevatte. Het zou echter nog dertig jaar duren, voordat de Commercie Compagnie wat meer aandacht kreeg.

---

1) Scheepvaartlijsten met namen van rederijen en hun schepen, in: A.C.C., no. 13; R.A. Zeeland, Aanwinst 1960, no. 17 sub 368 en 505; G.A. Vlissingen, no. 4992-4993, 5032 en 5475.

2) Het aandeel van de Commercie Compagnie in de vaart op Afrika was in vele jaren ca. 1/5 tot 1/3; zie bijlage XI en W.S. Unger, Het archief der Middelburgsche Commercie Compagnie, 's-Gravenhage, 1951, waar de vertrekdata van de schepen van de Commercie Compagnie worden vermeld.

3) R.A. Zeeland, Gedrukte notulen Staten van Zeeland, 1750-1790 en o.a. A.C.C., no. 1566 en 1569; Recueils Van Citters, no. 14; Statenstukken Van de Perre-Schorer, no. 36 en 38.

4) G. van Rijn, Het groote tafereel der dwaasheid en zijn geschiedenis, voorafgegaan door eenige mededeelingen over de Utrechtse en Middelburgsche compagnieën, Amsterdam, 1905, blz. 14.

A. Wisse maakte haar in 1933 tot onderwerp van zijn dissertatie.[1] De deugdelijke opzet van deze compagnie — Van Rijn schreef daarover: "'t Bleek mij toch uit alles, dat reeds de wording . . . veel soliеder was dan van eenige andere compagnie, Rotterdam niet uitgesloten . . . "[2] — was voor F Ph. Groeneveld in 1940 een van de argumenten om aan "het groote tafereel der dwaasheid" van 1720 een economische achtergrond toe te kennen.[3]
W.S Unger stelde een diepgaander onderzoek in naar de handelsbedrijvigheid van de Commercie Compagnie Haar archief maakte hij door een nieuwe ordening en inventaris zeer toegankelijk.[4] In 1961 verscheen van zijn hand een uitvoerig artikel, zijn laatste, over de slavenhandel van de Compagnie [5] Haar handel in koloniale waren liet hij buiten beschouwing, omdat hij "de slavenhandel als zodanig feitelijk te buiten gaat en waarvan wij de behandeling mogen verhopen van hem of haar, die zich tot dit belangrijke onderwerp aangetrokken mocht gevoelen "[6] Als de belangrijkste bronnenreeksen daarvoor noemde hij de ingekomen brieven, de scheepsboeken en de factuurboeken van verkochte retouren. De grote omvang van dit materiaal — naar schatting 400 à 500 brieven uit West-Indie, ruim vijftig scheepsboeken en acht factuurboeken — dwong ons tot beperking, de woorden van Van Rijn indachtig "en meer dan een eeuw zulk een lichaam in zijn doen en laten te schetsen, eischt te veel tijd en te veel kosten om er mij aan te kunnen wagen." De scheepsboeken hebben wij terzijde gelaten. De kwantitatieve gegevens over de retouren kunnen wij ook vinden, en meer overzichtelijk, in de factuurboeken van verkochte retouren Daarnaast lichten de brieven uit West-Indie ons in over de handel en handelsomstandigheden aldaar.

---

1) A. Wisse, De Commercie-Compagnie te Middelburg van haar oprichting tot het jaar 1754, Utrecht, 1933.

2) Van Rijn doelt op de Rotterdamsche Maatschappij van Assurantie, Disconteering en Beleening, ook in 1720 opgericht, zie voor deze maatschappij A.J Bothenius Brouwer, Gedenkboek van het 200-jarig bestaan van de Maatschappij van Assurantie, Disconteering en Beleening van de stad Rotterdam, 1720-1920, Rotterdam, 1920.

3) F.Ph. Groeneveld, De economische crisis van het jaar 1720, Groningen enz., 1940.

4) W.S. Unger, Het archief, a.w.

5) W.S. Unger, Bijdragen ...II, a.w.

6) Idem, blz. 83-85.

Het jaar 1720, waarin de Republiek het "groote tafereel der dwaasheid" zag opgevoerd, deed in Middelburg enkele ondernemingen het licht zien die de windhandel zouden overleven[1], namelijk de Middelburgsche Commercie Compagnie, die tot 1888 heeft bestaan, en de Assurantie Compagnie, die het tot 1814 heeft uitgehouden. Eveneens ontstond in 1720 het Collegie van Kooplieden, een vertegenwoordiging van de Middelburgsche handel, die in de negentiende eeuw zou opgaan in de Kamer van Koophandel en Fabrieken. Als belangrijk initiatief kan verder nog worden vermeld de Societeit der Zaagmolens, die twee jaar later werd opgericht. Zij oefende haar bedrijf — zo nu en dan bracht zij ook schepen in de vaart — uit tot 1903.

De oorzaken van deze economische opleving worden in de Middelburgse notulen ten rade van 10 februari 1720 genoemd.[2] Op die dag deden voorname kooplieden voorstellen aan het stadsbestuur om de "door excessive winsten bij de commissievaart bij den vorigen oorlog genonchaleerden en na Holland gediverteerden handel binnen deze stad opnieuw aan te kweeken". Een klacht, die ook als motief gold voor de oprichting van de Commercie Compagnie.[3] Door de grote winsten, in de kaapvaart behaald, had men de koophandel verwaarloosd. Het pamflet "De nieuwmodese actiekramer" uit het actiejaar 1720 adviseerde het speculerende en kooplustige publiek dan ook: "wel koopt dan in de Zeeuwsche steden, in oorlog goed, maar niet in vreeden".[4]

Inderdaad hadden de Zeeuwen de "vrije nering", een eufemisme voor kaap- of commissievaart, op grootscheepse wijze tijdens de Spaanse Successie-oorlog beoefend, niet weinig daartoe aangemoedigd door de Staten-Generaal.[5] Zij rekenden de liefhebbers voor, dat het kapen van een schip, voorzien van veertig stukken geschut en bemand met 220 koppen, bijna *f* 43.000 zou opleveren. De resultaten waren spectaculair.[6] De Zeeuwse kapers brachten in de jaren 1690-1698 voor *f* 4.441.077

1) W.S. Unger, De geschiedenis van Middelburg in omtrek, 2e dr. z.pl., 1966, blz. 50 en 53.
2) A. Wisse, a.w., blz. 13.
3) F.Ph. Groeneveld, a.w., blz. 55; A.C.C., no. 49.
4) Prijscourant der actien of nieuwmodese actiekramer, 1720 (= W.P.C. Knuttel, Catalogus van de pamflettenverzameling berustende in de Koninklijke Bibliotheek, no. 16501).
5) A. Wisse, a.w., blz. 10-11.
6) R.A. Zeeland, Verzameling Mr. A. de Jonge van Bruinisse, no. 10. "Generale lijste van 't geene de verkogte prijsgoederen binnen Vlissingen jaarlijkx geduerende den voorgaende oorlog hebben gerendeert . . .", idem, Verzameling Verheije Van Citters, no. 26, "Lijste van de Commissievaerders . . .", 10 december 1703, A. Wisse, a.w., blz. 10-11.

aan prijsgoederen onder de hamer van Isaac Hurgronje, de admiraliteitsvendumeester in Vlissingen Eind 1703 hadden Middelburg en Vlissingen 54 kaperschepen in de vaart, bemand met 7337 koppen, terwijl nog 25 koopvaardijschepen voor het kaapbedrijf ingezet konden worden. De Middelburgse omzet van veroverde koopwaar overschreed enkele jaren later de *f* 600.000 per jaar, waaronder niet begrepen de buit die reeds in het buitenland te gelde was gemaakt Het kostte de Zeeuwse admiraliteit in veertien dagen tijds een bedrag van *f* 158.000 aan premies
De gewonnen kapitalen vonden na de Vrede van Utrecht niet onmiddellijk emplooi in de verwaarloosde koophandel. Men zocht naar wegen om het aan Holland verloren terrein te herwinnen. Op 9 maart 1720 besprak de Middelburgse burgemeester Willem van Citters de ingediende voorstellen tot beter emplooi van die kapitalen met de kooplieden, waaronder de meest geslaagde beoefenaren van de vrije nering, Thomas Boursse, Pieter de la Rue, Hermanus van de Putte, Pieter van Hoorn en Willem Macquet.[1] Hun namen vinden wij ook terug in de lijst van directeuren en hoofdparticipanten van de Commercie Compagnie.
Na de orienterende besprekingen tussen vertegenwoordigers van de Middelburgse kooplieden en de stadsregering[2] hechtte de laatste op 13 juli 1720 haar goedkeuring aan de oprichting van een handelscompagnie.[3] Als gecommitteerden uit de vroedschap werden aangewezen de heren Willem van Citters, Hermanus van de Putte en Coenraad Coenraats, vanwege de kooplieden Hermanus Christiaansen en Pieter de la Rue Zij zagen zich als "provisionele commissarissen" belast met het toezicht op de kapitaalsinschrijving. Op 5 augustus 1720 deelde Willem van Citters op de vergadering van belanghebbenden mede, dat de stadsregering hem had aangesteld als gecommitteerde van dit college bij de Commercie Compagnie en dat zij tot directeuren had benoemd de hiervoor genoemde heren Van de Putte, De la Rue, Christiaansen en verder Jacobus Sluyters, Jan Ackermans, Cornelis Speldernieuw, Joost van Huyen en Casparus Ribaut [4] Deze benoemingen werden door de vergadering gunstig ontvangen.
De windcompagnieen lieten ook Middelburg niet onberoerd. Het oorspronkelijke

1) A Wisse, a.w., blz. 12-13, F. Nagtglas, Levensberichten van Zeeuwen, zijnde een vervolg op P. de la Rue, Geletterd, Staatkundig en Heldhaftig Zeeland, 2 dln , Middelburg, 1892, R.A. Zeeland, Verzameling Verheije Van Citters, no. 125, "Memorie vant geen de opbrengers der verkogte brandewijn . . . zijn competerende . . " enz., A.C.C., no. 49 en 1581.
2) A. Wisse, a.w , blz. 12-13.
3) Idem, blz. 12-13.
4) A.C C., no. 13, 5 september 1720.

plan was om ƒ 10.000.000 bijeen te brengen.[1] Dit kapitaal werd, vermoedelijk door de provisionele commissarissen na overleg met de directeuren, in augustus 1720 tot de helft verminderd met de bedoeling, dat er reëel gefourneerd zou worden en niet, zoals bij de windcompagnieën, dat er vele actiën uitgegeven werden om actiehandel in plaats van commercie te drijven. Toen de inschrijvingen vertraagden, tekenden de directeuren ieder voor £ 17.000 Vlaams bij en daarmee was het gehalveerde kapitaal van ƒ 5.000.000 bereikt. De inschrijving, die op 25 juli was opengesteld, werd daarop gesloten op 26 augustus. Er waren 587 inschrijvingen. De ingeschreven sommen, die varieerden van £ 166:13:4 tot £ 18.666:13:4 Vlaams, bedroegen meestal £ 1000 tot £ 2000 Vlaams of ƒ 6.000 tot ƒ 12.000. Het aantal intekenaren was 500. Verschillende personen tekenden meerdere malen in, met name de directeuren zoals wij gezien hebben. Pieter de la Rue, de bekende kaapvaarder en een van de directeuren van de Commercie Compagnie, was de hoogste inschrijver met in totaal £ 29.000 Vlaams. Onder de inschrijvers waren 43 Engelsen, die door bemiddeling van de handelshuizen Hope te Rotterdam, Ribaut te Middelburg en Gregory te Veere voor ƒ 803.976 hadden ingeschreven.[2]
De kapitaalstorting verliep heel wat minder vlot dan de inschrijving. Volgens het oprichtingsplan zouden de ingeschreven sommen gefourneerd moeten worden in vier termijnen van 25%.[3] De eerste termijn zou drie maanden na de voltekening van het kapitaal vervallen, de tweede drie maanden later, de derde zes en de vierde weer drie maanden daarna. Op 29 augustus 1720 werd hierin door de directeuren verandering gebracht.[4] De betaling zou plaatsvinden in acht termijnen van 12½ %, te beginnen ultimo november en zo telkens na drie maanden. Het reglement van de Commercie Compagnie, dat op 24 maart 1721 werd aangenomen, bracht de stortingspercentages terug tot 3⅛ % en bepaalde verder, dat slechts de helft van de ingeschreven kapitalen — dus ƒ 2.500.000 — gefourneerd zou moeten worden teneinde de participanten die boven hun vermogen hadden ingeschreven, te "zoulageren en te verligten".[5] Daarbij is het niet gebleven. In 1729 werd het kapitaal van de Commercie Compagnie definitief vastgesteld op de werkelijke gefourneerde kapitalen, namelijk £ 229.145 Vlaams of ƒ 1.374.875.[6]

1) A.C.C., no. 1581.
2) A.C.C., no. 1581 en 1582.
3) F.Ph. Groeneveld, a.w., blz. 54.
4) A.C.C., no. 13, 29 augustus 1720.
5) A.C.C., no. 49, art. 1 en 2 van het reglement; A.C.C., no. 13, 12 en 26 februari 1721.
6) A.C.C., no. 49.

De genoemde 43 Engelse inschrijvers hebben geen penny betaald Zij verkeerden in de veronderstelling, dat in Middelburg een "Guinea Company" in oprichting was.[1]) Een van hen, John Goddard, schreef aan Gregory te Veere "Yesterday at the Excange was delivered me Yours of the 12th Curr^{t} N S., . . . inclusing a proposal for erecting a Guinea Company at Middelburg". Daarvan kon echter geen sprake zijn, zolang de Westindische Compagnie een monopolie in Guinee bezat De octrooien van de beide grote Indische Compagnieen in aanmerking genomen, bleef er, aldus A. Wisse, voor de Commercie Compagnie alleen de vaart op de Europese kustlanden over en daarheen ontwikkelde zich in de eerste jaren dan ook haar handel.[2]) Dit is echter niet juist Reeds in 1721 — het eerste jaar dat de Commercie Compagnie schepen uitreedde — overheerste West-Indie als reisdoel.[3])

Dat het kapitaal van de Commercie Compagnie pas in 1729 definitief werd vastgesteld en niet eerder — bijvoorbeeld in 1726, toen het reglement van 1721 voor het eerst werd gewijzigd — houdt misschien verband met het grote verlies dat zij in 1725 had geleden. De Portugezen hadden in dat jaar bij Rio de Janeiro het schip "Don Carlos" opgebracht [4]) De totale waarde bedroeg volgens de balans van 1724 £ 62.540 Vlaams, in Hollandse munt *f* 375.240 [5]) Dertig jaar later stond het nog steeds te boek voor £ 45.457 Vlaams, ofschoon er in 1731 overeenstemming was bereikt met de assuradeurs over een schadevergoeding van 70% Het verlies van de "Don Carlos" was voor de Compagnie aanleiding op 3 oktober 1726 financiele steun te vragen aan de stadsregering [6]) De stad profiteerde immers van haar handelsactiviteiten.

Volgens het reglement van de Compagnie[7]) — in 1728 en 1729 enigszins gewijzigd — moesten haar schepen uit Middelburg vertrekken en daar ook weer arriveren De directeuren waren gehouden de equipages hier te laten plaatsvinden evenals de aanbesteding van scheepsbehoeften Ook de retouren zouden in Middelburg publiek geveild moeten worden. Bij verzekering van schepen had de eveneens in 1720 opgerichte Middelburgsche Assurantie Compagnie voorrang, wanneer zij geen hogere premie bedong dan andere assuradeurs.

---

1) A.C.C., no. 1581 en 1582
2) A. Wisse, a.w., blz. 19.
3) W.S. Unger, Het Archief, a.w., blz. 27 104.
4) R.A. Zeeland, Verzameling Verheije—Van Citters, no 51 d, Request aan de Staten van Zeeland betreffende het schip Don Carlos.
5) A C.C., no. 1711, balans 1724, en no. 1712, balans, 1754, A. Wisse, a.w., blz. 35.
6) A. Wisse, a.w , Bijlage II.
7) A.C.C., no. 49.

De eerste acht directeuren van de Commercie Compagnie waren aangesteld door het stadsbestuur. Hun opvolgers zouden voor het leven worden benoemd door de "gequalificeerde geintresseerdens ofte hoofdparticipanten", dat wil zeggen door hen die voor minstens £ 1000 Vlaams in de Compagnie waren geinteresseerd Tot directeur kon benoemd worden hij, die gedurende twee jaar een belang van £ 1000 Vlaams in de Compagnie had bezeten — dus hoofdparticipant was geweest — en die vóór de aanvaarding van zijn functie voor £ 2000 Vlaams actien in de Compagnie was geinteresseerd. Dit bedrag moest zijn volle eigendom zijn. De directeuren waren verplicht om in Middelburg te wonen. In 1729 werden overeenkomstig de kapitaalsvermindering de bedragen waarvoor een directeur en hoofdparticipant in de Compagnie moesten zijn geïnteresseerd, teruggebracht tot respectievelijk £ 1000 Vlaams en £ 500 Vlaams. Het aantal directeuren werd tot zes teruggebracht.

De werkzaamheden van de directeuren waren er de eerste tijd vooral op gericht de handelsbedrijvigheid van de Compagnie op gang te brengen. Reeds op 16 augustus 1720 stelden zij een timmerman aan voor een tractement van *f* 1000 's jaars en vrij brandhout met het verzoek "omme met d'eerste occasie bij de werff te komen woonen".[1] De scheepstimmerman van Vlissingen, Joris Janzen Verschalen, zou enige dagen later het bestek van een fregatschip komen tonen. Op 19 augustus kregen de directeuren Ackermans en Speldernieuw volmacht om in Holland timmerhout te kopen en tevens uit te zien naar een fluitschip van 100 à 106 voet.[2]

In Zaandam zou men twee fregatten doen aanbesteden. Ook besloten de directeuren het hoekerschip van hun collega Pieter de la Rue over te nemen. Hoe belangrijk zij de eigen scheepsbouw van de Commercie Compagnie oordeelden, illustreert hun verzoek aan de stadsregering om vrijdom van stadsaccijns "voor altoos" op bier voor de timmerlieden van haar werf [3]

Na de orienterende besprekingen en reizen volgden eind september 1720 en gedurende de maand oktober de aanbesteding van materialen en goederen voor de bouw en uitrusting van de schepen in Middelburg, en ook in Amsterdam, waar de belangen van de Commercie Compagnie waren toevertrouwd aan Arnoldo Cloeting.[4] Reeds op 9 oktober stelden de directeuren de namen vast van de zeven in aanbouw zijnde schepen.[5] Er stonden er toen drie op stapel in Zaandam bij de scheepsbouwers

1) A.C.C., no. 13, 16 augustus 1720.
2) A.C.C., no. 13, 19 augustus 1720.
3) A.C.C., no. 13, 18 september 1720.
4) A.C.C., no. 13, notulen september en oktober 1720.
5) A.C C., no. 13, 9 oktober 1720.

Hendrik Zem, Arejan Ouwerschans en Hendrik Haring. Twee schepen waren in aanbouw in Zierikzee, een in Middelburg en een in Vlissingen De eerste twee schepen voeren uit in januari en februari 1721.[1]
Intussen hadden de directeuren ook het nodige administratieve personeel en andere arbeidskrachten in dienst genomen. Tegelijk met de scheepstimmerman was een opperboekhouder en een kamerbode aangesteld, voor respectievelijk *f* 1500 en *f* 600 per jaar.[2] Enkele weken later volgden een boekhouder en een kassier voor ieder *f* 1000.[3] Zij vonden onderdak in het later zo genoemde Commerciehuis, dat op 18 september was aangekocht. Op die dag waren ook vijf klerken aangenomen en twee weken later nog een huistimmerman, een metselaar en een glazenmaker[4]
Na de eerste maanden van voorbereidende werkzaamheden gingen de directeuren over tot taakverdeling Uit hun midden vormden zij drie colleges.[5] De "Heren van de Coopmanschappen" regelden, zoals wij in de notulen zien, de inkoop van de cargasoenen en de verkoop van de retouren De "Heren van de Equipage" belastten zich met de uitrusting van de schepen en de aanwerving van scheepsvolk. De "Tresauriers" namen het financiele beheer op zich.

3. De uitredingen

De Commercie Compagnie was opgericht "tot aanqueek der koophandel ende zeevaard".[6] Hoe de directeuren zich voorstelden dat te bereiken, vindt nergens vermelding Zij spraken zich niet uit voor een bepaalde tak van handel of handelsgebied. Zij stelden in hun vergaderingen het reisdoel van de schepen vast Welke overwegingen speelden daarbij een rol? De notulen zijn hieromtrent weinig mededeelzaam. De schaarse aanwijzingen maken het echter waarschijnlijk, dat de directeuren zich bij hun keuze vooral lieten leiden door berichten van hun correspondenten. Wanneer de directeuren Van de Putte en De la Rue in de vergadering van 22 september 1721 aan hun collega's mededelen, dat volgens hun vrienden in

1) A.C.C , no. 211 en 719.
2) A.C.C., no. 13, 16 augustus 1720.
3) A.C.C , no. 13, 13 september 1720
4) A.C.C., no. 13, 18 september en 2 november 1720.
5) A.C.C , no. 49.
6) Idem.

Lissabon de graanprijs aldaar aanzienlijk was gestegen, besluiten zij om de zojuist uit Koningsbergen teruggekeerde hoeker de "Anna Catharina" ten spoedigste in gereedheid te brengen voor een reis naar Lissabon [1] Ook lieten de directeuren zich soms door hun schippers raden Op voorstel van enkele schippers om zout naar de Oostzee te brengen en als retour hennep, ijzer en teer te laden, zonder zij de schepen naar Rochelle [2] Nadat de schepen er zout hadden ingenomen, voeren ze rechtstreeks naar de Oostzee, het ene naar Stockholm, het andere naar Koningsbergen Vanzelfsprekend konden de directeuren sneller reageren op prijsbewegingen in Europa dan in West-Indie. Tussen het moment dat een correspondent in West-Indie zijn brief naar Zeeland zond en de aankomst van een schip van de Commercie Compagnie verstreken vele maanden Een ongunstig bericht uit West-Indie bracht de directeuren er dan ook niet toe om een reis daarheen af te gelasten, wel om de plaats van bestemming te wijzigen Zo besloten zij op 22 mei 1722 "op de ingecome advijzen" om het fregat de "Catharina" eerst naar Cartagena en Porto Bello in Spaans West-Indie te zenden[3] en wijzigden zij in maart de instructie voor de kapitein van de "Victoria" zodanig, dat hij Curaçao alleen mocht aandoen als het noodzakelijk was.[4]

Ruim 300 uitredingen van de Compagnie zijn ons bekend.[5] Afgezien van enkele ten dienste van den lande, ter kaapvaart en twee onbekende uitredingen, hadden er 53 Europese havens ten doel, 89 West-Indie, 40 Guinee, terwijl 113 schepen driehoeksreizen maakten, dat wil zeggen slavenreizen Vanaf 1730, toen de vaart op Guinee werd opengesteld, reedde de Commercie Compagnie zo nu en dan enkele slavenschepen uit. Leverde zij in de jaren veertig en begin vijftig slaven op contract, meestal via haar Amsterdamse correspondent Jacobus Sappius, daarna dreef zij slavenhandel voor eigen risico. In 1738 had zij zich in een brief aan Sappius pessimistisch uitgelaten over de aanvoer van slaven zonder contract[6] "Want om op alle hazard op de kust van Africa een equipage te doen, en aen de West Ind Comp[a] zware recognitie te geven en dan in een groote onsekerheydt te blijven off men die tot Suriname zoude konnen verkoopen en tot wat prijs (die men versekert daer met de laeste advysen laag was) geeft gans geen animo tot

1) A.C.C., no. 13, 22 september 1722.
2) A.C.C., no. 13, 21 en 24 februari 1721.
3) A.C.C., no. 13, 22 mei 1722
4) A C.C., no. 13, 25 maart 1722
5) W.S. Unger, Het archief, a.w., blz. 5 6 en 27-104.
6) A.C.C., no. 17, 6 mei 1738.

onderneming derwaerts, gelijk zijn E. mede wel sal konnen begrijpen."
Na 1750 legde de Compagnie zich hoofdzakelijk op de slavenhandel toe. Nog slechts zelden kwam rechtstreekse vaart op West-Indie voor, terwijl haar Europese uitredingen na 1756 geheel ophielden.[1] Vanaf dit jaar tot en met 1802, toen de laatste slavenreis ondernomen werd, vonden er in totaal 114 uitredingen plaats, waarvan 92 slavenreizen waren.[2]
De schepen van de Commercie Compagnie werden voor het grootste deel gebouwd op haar eigen scheepswerf. In haar beginjaren liet zij ze ook elders bouwen, zoals in Zaandam, Zierikzee en Vlissingen, terwijl er bovendien nog enkele werden gekocht.[3] Het fregat de "Commercie Compagnie" was het soort schip waar de Compagnie grote voorkeur voor aan de dag legde Het was gebouwd door de Vlissingse scheepsbouwer Joris Janzen Verschalen voor £ 2650 Vlaams en zes gouden ducatons.[4] Volgens het bestek was het schip 112 voet lang, 34½ voet breed, 14½ voet de bak en 6¼ voet achter. Van de 68 schepen die de Commercie Compagnie in de vaart heeft gehad, behoorden er 39 tot dit scheepstype [5]
Daarnaast hebben onder haar vlag negen snauwschepen, vier barken, drie hoekers, drie fluitschepen en één katschip gevaren.
De reizen die deze schepen rechtstreeks of als slavenreis naar West-Indie maakten, waren als volgt over de verschillende scheepstypen verdeeld (zie staat 2)

1) W.S. Unger, Het archief, a.w , blz. 5-6 en 27 104, Idem, Bijdragen ...I, a.w., blz. 8-9, A.C C , no. 18, 1740-1743.
2) In tegenstelling tot wat Unger zegt, was de laatste slavenreis niet in 1807, maar in 1802, zie P.C. Emmer, De laatste slavenreis van de Middelburgsche Commercie Compagnie, in Economisch- en Sociaal-Historisch Jaarboek 34 (1971), blz. 73-74.
3) A.C.C., no. 211 en 719.
4) A.C.C., no. 13, 30 augustus 1720.
5) W.S. Unger, Het archief, a.w., blz. 27-104, voor verschillende hierna te noemen scheepstypen, zie J. van Beylen, Schepen van de Nederlanden. Van de late middeleeuwen tot het einde van de 17e eeuw, Amsterdam, 1970, blz. 68-71, 101-115 en 125-127.

Staat 2 Het aantal reizen naar West-Indie en Afrika naar scheepstype bij de Commercie Compagnie, 1720-1802

scheepstype	rechtstreekse reizen		slavenreizen	totaal
	West-Indie	Afrika	West-Indië - Afrika	
fregatschepen	66	24	80	170
snauwschepen	4	13	31	48
fluitschepen	9			9
katschepen	1			1
hoekerschepen	8		1	9
barken		3	1	4
"schip"	1			1
	89	40	113	242

De fregatschepen maakten dus veruit de meeste reizen Daarop volgde het snauwschip. Met uitzondering van het fluitschip, de bark en het katschip werden alle scheepstypen zowel voor de rechtstreekse vaart op West-Indie als voor slavenreizen gebruikt.

Van 29 schepen van de Commercie Compagnie uit de periode 1732-1802, die vooral slavenreizen maakten, is de grootte bekend. gemiddeld 80 last [1] Het grootst was een hoekerschip van 127 last Bij de fregatten was het maximum 126 last en het minimum 59 last. Negen overtroffen de 100 last De snauwschepen varieerden van 48 tot 97 last, terwijl voor een barkschip 51 last werd opgegeven. De scheepsgrootte was van belang voor de berekening van de recognitie die voor de vaart op Guinee aan de W.I.C. betaald moest worden.[2] In de notulen wordt zo nu en dan alleen vermeld, dat de "Heeren van de Equipage" bij de W I C. de betreffende schepen gingen opgeven. Fluitschepen en schepen die langer waren dan 120 voet over de steven, werden niet toegelaten.[3] De recognitie voor de vaart op Afrika bedroeg *f* 3000 voor een schip van 45 last en liep op tot *f* 9300 voor een schip van 150 last.[4] Ze moest geheel betaald worden alvorens de W I.C. de laadcedul afgaf

1) W.S. Unger, Bijdragen ...II, a.w., blz. 109-110.
2) A.C.C., no. 84, "Nadere Prolongatie van het Octroi van de Westindische Compagnie.
3) Idem.
4) Zie hiervoor noot 2.

conform aan de ordres, gepractiseert omtrent de aangeving op America".[1] De paspoorten die de W.I.C. na betaling van de recognitie op de Afrikaanse vaart afgaf, waren twaalf maanden geldig. Bleven de schepen langer weg, dan betaalde men voor elke maand een twaalfde deel van de recognitie. De bepaling werd in 1734 enigszins verzacht. Hoe zwaar de recognitie voor de Afrikaanse vaart drukte op de slavenhandel van de Commercie Compagnie, blijkt uit de klacht van de directeuren, dat het drijven van slavenhandel er door onmogelijk werd gemaakt.[2] Zij stelden pogingen in het werk om verlichting te krijgen. Het resultaat was echter gering De W I.C. stond haar in 1752 slechts toe een deel van de recognitie na terugkomst van de schepen te voldoen

Na betaling van de recognitie op de Afrikaanse vaart waren de schepen vrij van alle inkomende en uitgaande rechten in de Republiek, evenals van het Verhoogde Last- en Veilgeld, dat hier te lande gegeven werd.[3] Het gaf geen vrijdom van de recognitie van 3% die de W.I.C. mocht heffen over de waarde van de ingevoerde retourgoederen.

De grootte van het schip bepaalde de hoogte van de recognitie die de reders aan de W.I.C moesten betalen voor de vaart op West-Afrika. Over de methode van meting was men het in 1731 niet eens.[4] Welke voetmaat moest men gebruiken. de Amsterdamse of de Rijnlandse? Een belangrijke kwestie, want voor elke last die het schip groter bleek te zijn dan de opgave van de reders, betaalden deze een boete van *f* 100.[5] Hangende dit geschil mochten de schepen niet uitvaren De Staten-Generaal hieven eind 1731 dit verbod op Verschillen in de te betalen recognitie vanwege de methode van meting zouden later verrekend moeten worden De vaart op West-Indie heen en terug duurde gemiddeld een jaar.[6] Van de 67 schepen waarvan wij de reisduur kennen, volbrachten er 27 de reis binnen deze tijd. De snelste reis maakte het fregat "De Zorg". van 29 september 1779 tot 8 mei van het volgende jaar. De langdurigste reizen kwamen voor rond 1750, waarschijnlijk als gevolg van de oorlogshandelingen in het Caribische gebied Het fregat "De Jonge Wilhem" en het "schip" de "Princes van Oranje" bleven respectievelijk 40 en 38

---

1) A.C.C., no. 84, "Nadere Prolongatie", a.w.
2) A. Wisse, a.w., hoofdstuk IV.
3) A.C.C., no. 84, "Nadere Prolongatie", a.w
4) A.C.C., no. 1566, "Extract uit het Register der Resolutien der Staten-Generaal", 1 december 1731.
5) A.C C., no. 84, "Nadere Prolongatie", a.w.
6) W.S Unger, Het archief, a.w., blz. 27 104.

maanden onderweg. Zij bezorgden de Commercie Compagnie grote verliezen: achtereenvolgens £ 12.210 en £ 12.806 Vlaams.[1)]

De slavenreizen duurden over het algemeen het langst.[2)] De kortste reis was hier ruim elf maanden, de langste drie jaar en negen maanden Het gemiddelde bedroeg ongeveer achttien maanden. De reisduur werd bepaald door de omstandigheden aan de Westkust van Afrika en in West-Indie, zoals het aanbod van slaven en produkten en oorlogsomstandigheden. Ook een ongunstige wind kon het vertrek of de aankomst van de schepen langdurig ophouden. De vaart van de slavenschepen van Zeeland naar Kaap Palmas in West-Afrika duurde gewoonlijk anderhalf à drie maanden. De kortste reis was een maand en een week, de langste 6½ maand ten gevolge van slecht weer. Over de zogenaamde middeltocht — de oversteek van West-Afrika naar West-Indie — deden de slavenschepen gemiddeld 62 dagen. De kortste reisduur was hier 41 dagen en de langste 135 dagen. De terugreis van West-Indie naar Zeeland varieerde van een maand en vijftien dagen tot vier maanden en 24 dagen en duurde gemiddeld 74 dagen.

De totale loonkosten werden vooral bepaald door de reisduur en minder door het wisselend aantal bemanningsleden. Het waren de laagstbetaalden — het scheepsvolk — die in aantal sterk varieerden.[3)] De slavenschepen telden 25 tot 44 koppen. In maart 1721 besloten de directeuren voor de in aanbouw zijnde schepen, waarvan er een aantal rechtstreeks naar West-Indie zou varen, ieder zestig koppen aan te monsteren.[4)] Voor twee schepen die naar Amerika zouden zeilen, werd dit later uitgebreid tot negentig. De monstering verliep echter niet zo vlot als de directeuren wel wensten. Herhaaldelijk verzochten zij hun correspondent in Amsterdam, Arnoldo Cloeting en later Hendrik Edelhof, om daar matrozen te werven en stelden een vrij cargasoen van £ 10 Vlaams in het vooruitzicht.[5)] Veel buitenlandse matrozen, vooral uit de Oostzeegebieden en Scandinavie, heeft de Commercie Compagnie via Amsterdam aangeworven. Een derde van de bemanningsleden op haar slavenschepen was uit het buitenland afkomstig.[6)] In mei 1762 werd er in Amsterdam een verbod van kracht om aldaar manschappen te werven voor schepen die in het buitenland of

1) A.C.C., no. 1712, balans 1752.

2) W.S. Unger, Bijdragen ...II, a.w., blz. 36, 50 en 85.

3) Bijlage XII, W.S. Unger, Bijdragen ...II, a.w., blz. 20-27, C.R. Boxer, The Dutch seaborne empire 1600-1800, London, 1965, blz. 300-303.

4) A.C.C., no. 13, 19 maart en 4 juli 1721.

5) A.C.C., no. 13, 16 september 1721, A.C.C. no. 96, 23 maart 1753.

6) W.S. Unger, Bijdragen ...II, a.w., blz. 22-23.

"onder directie van andere" — bedoeld zal zijn buitenlanders — werden uitgerust.[1]
De matrozen, oplopers en jongens kregen een maandelijkse gage van ongeveer *f* 12, *f* 10 en *f* 8.[2] De groep onderofficieren vertoonde veel minder afwisseling in aantal dan het scheepsvolk. Men zou hen de specialisten kunnen noemen. Hiertoe behoorden de opper- en ondertimmerman, de bootsman, constabel, kuiper, zeilmaker, bottelier en kok, al dan niet bijgestaand door een "maat" Soms werden twee functies gecombineerd, wat niet altijd verschil in beloning te zien geeft Hun maandelijkse gages varieerden van *f* 12 voor de koksmaat tot *f* 36 voor de oppertimmerman, die de bootsman daarmee met *f* 16 overtrof De opper- en ondermeester, soms ook chirurgijns genoemd, stonden eigenlijk buiten deze groep en verdienden *f* 36 en *f* 20
De kapitein was de hoogst betaalde met een maandelijkse gage van *f* 60, gevolgd door de opper- of eerste stuurman met *f* 36 en de onderstuurman met *f* 30 De derde waak verdiende *f* 24 Aan de kapitein, en ook aan de eerste stuurman, die de kapitein bij onverhoopt overlijden opvolgde, werden hoge eisen gesteld. Hij moest niet alleen een ervaren navigator zijn, maar ook een "cundig negociant", die de cargasoenen en kostbare armasoenen tegen zo hoog mogelijke prijzen moest verkopen en de retouren en specie voor de laagste prijzen moest zien te krijgen. Een niet zo'n gemakkelijke taak, omdat de vloten van de Europese koloniale mogendheden elkaar in de achttiende eeuw bij voorkeur in de Westindische wateren bestreden en de handel bemoeilijkten.[3]
De soldijboeken uit de jaren 1730-1750 geven geen loonstijgingen te zien. Deze lonen kwamen ongeveer overeen met de gages die de V.O C. in het derde kwart van de zeventiende eeuw betaalde en die aanzienlijk hoger lagen dan bij de W.I.C.[4]
Sinds 1770 is een loonsverhoging te constateren bij de groep specialisten die dienst deed op de slavenschepen. De gages van het scheepsvolk vertoonden merkwaardige ups en downs, terwijl de bezoldiging van de kapiteins en de stuurlieden tot de laatste reis in 1802 op het peil van 1732 bleef.[5] Zij wisten zich vermoedelijk wel te redden door hun bijverdiensten.
Behalve de maandelijkse gage genoten de bemanningsleden veelal ook nog

---

1) A.C.C., no. 84, Verbod van het gerecht te Amsterdam, 11 mei 1762.
2) Zie voor het hier volgende Bijlage XII, W.S. Unger, Bijdragen ...II, a.w , blz. 20-27, C.R. Boxer, a.w., blz. 300 303.
3) R. Pares, War and trade, a.w.
4) Bijlage XII, W.S. Unger, Bijdragen ...II, a.w., blz. 20-27, C.R. Boxer, a.w., blz. 300-303
5) W.S. Unger, Bijdragen ...II, a.w., blz. 25-26.

emolumenten zoals "het gepermitteerde cargasoen" of een "recognitie" en de hogere officieren een "slavengeld". De notulen van 11 mei 1745 vermelden, dat men de bemanning van twee schepen niet op "recognitie", maar op "permentatie" zou laten varen.[1] De matrozen kregen een "gepermitteerd cargasoen" van *f* 75, de kapitein van *f* 2400. Ten aanzien van de goederen die deze toegestane eigen lading mocht bevatten, bestonden enkele beperkende bepalingen Zo was het aan de bemanning van de "Anna Catharina" in 1721 niet toegestaan "natte waren, hetzij brandewijn of eenige contrabandewaren" mee te nemen. Als retourlading mochten zij voor zichzelf slechts contanten en geen koopmanschappen meebrengen, op straffe van verbeurdverklaring.[2)]
Misbruiken in dit opzicht kwamen blijkbaar voor. De Commercie Compagnie werd "volgens van terzijde vernomen berichten door de Capiteinen en Officieren op een indiscrete en schandaleuse wijze bedrogen, zodanig dat het onmogelijk was langer te blijven navigeren".[3)] W.S Unger noemde als een van de oorzaken van de niet bijzonder gunstige financiele resultaten van de Commercie Compagnie de corruptie, die op grote schaal door haar personeel, en zelfs door de bewindhebbers, zou zijn gepleegd.[4)] De directeuren grepen tenslotte in 1732 in Zodra het schip "De Eendragt" was binnengelopen, lieten zij alle kisten van de kajuitsofficieren verzegelen en naar de "Kamer" brengen voor onderzoek. Men vond echter niets. Niettemin betuigden de hoofdparticipanten hun tevredenheid met de goedbedoelde pogingen van de directeuren om aan alle "pookstekerijen" een eind te maken.
Voor elke reis waren grote hoeveelheden handelswaar en proviand nodig, die, zoals we zagen, in Middelburg moesten worden aanbesteed Ook Holland kreeg in de levering hiervan een groot aandeel.[5)] De gevraagde goederen en de leveringsvoorwaarden maakten de directeuren bekend via "plakkaten van aanbesteding" [6)]
De aanbesteding vond plaats in het "Commerciehuis agter de balance". De aflevering van de goederen moest binnen drie weken geschieden. Op de aannemingssom verlangde de Compagnie 1% korting. Kwam de leverantie niet op tijd, dan bracht zij 6% ten laste van de leverancier. Voldeden de geleverde goederen niet aan de gevraagde

1) A C.C , no. 18, 18 november 1745, zie ook bijlage XII, dit gepermitteerde cargasoen, gewoonlijk "voering" genoemd in de koopvaardij, dateert van de Middeleeuwen (Vlaamse zeerechten), zie M.Th. Goudsmit, Geschiedenis van het Nederlandse zeerecht, 's-Gravenhage, 1883, blz 81
2) A. Wisse, a.w., bijlage V.
3) Idem, blz. 51-52.
4) W.S. Unger, De geschiedenis van Middelburg, a.w. blz. 52.
5) A. Wisse, a.w., blz. 75.
6) A.C.C., no. 128.

kwaliteit van de monsters of de kwantiteit, dan bleven ze "onder de hamer", totdat aan de leveringsvoorwaarden was voldaan. Een andere mogelijkheid was, dat de directeuren elders inkochten ten koste van de leverancier die in gebreke bleef.
De aanbestede cargasoengoederen bestonden hoofdzakelijk uit textiel, onderscheiden in velerlei soorten, kwaliteiten en kleuren. Daarnaast kwamen ook aanzienlijke hoeveelheden snuisterijen voor zoals spiegels, armringen, bellen en kralen Een derde groep van goederen waren de "natte waren" zoals jenever en brandewijn, een vierde groep levensmiddelen. In het ene aanbestedingsplakkaat werden snuisterijen wel vermeld, in het andere niet. Dit hing samen met de bestemming van de schepen waarvoor de aanbestedingen gehouden werden, namelijk een reis naar Afrika of naar West-Indie. De cargasoenen voor de slavenschepen bestonden, zoals W.S. Unger heeft berekend, voor 57% uit textiel, 9% uit geweren, 14½% buskruit, 10¼% dranken en 9¼% snuisterijen, naar waarde gerekend [1] De waarde van de cargasoenen voor de slavenschepen liep uiteen van *f* 24 984 tot *f* 59.675
Blijkens de notulen van de jaren 1721-1723 en de balans van 1724 wisselde de waarde van de cargasoenen van de schepen die rechtstreeks naar West-Indie voeren, heel sterk [2] De schepen "Middelburgs Welvaren" en "De Commercie Compagnie" hadden een cargasoen aan boord van ca. £ 28 000 Vlaams, "De Cornelia" van slechts £ 399 Vlaams, "De Petronella Johanna" van £ 14 374 Vlaams, "De Spaanse Coopman" van £ 22.108 Vlaams, "De Maria Elisabeth" van £ 14 374 Vlaams en "De Jonge Jacob" van £ 9.453 Vlaams.
De schepen naar de West vervoerden vaak stenen in ballast, zoals rode en grauwe mopstenen. De schippers kregen dan contanten mee om suiker te kopen.[3] Vandaar de geringe waarde van het cargasoen van "De Cornelia". Zo besloten de directeuren in oktober 1721 de hoeker "De Maria Elisabeth" onmiddellijk uit te rusten voor een reis naar Suriname met een "licht courant cargasoentje" van £ 300 à £ 400 Vlaams en verder "biljetten aan te slaan" om vracht te krijgen voor de reis heen en terug [4] Deze wijze van zaken doen leverde blijkbaar voordeel op, want de hoeker was nog niet in Middelburg gearriveerd of er werd besloten het schip opnieuw naar Suriname te zenden en ondertussen met de heer Fruyten, die daar plantages had,

---

1) W S Unger, Bijdragen ...II, a.w , blz. 33-34.

2) A.C.C , no. 13, 18 augustus 1722, bij de hier genoemde schepen was de waarde van cargasoen (lading) en de verzekeringspremie samengeteld, de verzekeringspremie à 16% hebben wij eraf getrokken, zie verder 28 april 1722, A.C.C., no 1711, balans 1724.

3) A.C.C , no. 13, 28 oktober en 2 december 1721 en 13 november 1722.

4) A.C.C., no. 13, 7 oktober 1721.

over vracht te onderhandelen.
Er waren ook andere mogelijkheden om de schepen te bevrachten. In mei 1722 verzocht Hendrik Poox om met het schip "De Catharina" een partij van vijftig stuks zijden stoffen te mogen meegeven op halve winst, voor *f* 20 per 100 stuks.[1] Het werd hem toegestaan, maar de Compagnie behield zich de keuze voor tussen halve winst of een provisie van 16%. Op deze conditie wilden de directeuren zoveel goederen als er aangeboden zouden worden. Reeds eerder hadden de Hollandse leveranciers echter te kennen gegeven voor deze wijze van bevrachten niets te voelen, tenzij de Commercie Compagnie bij hun een gelijke partij voor haar rekening kocht Het was een teleurstelling voor de Compagnie "vermits men in 't reguleren van de cargasoen heeft gedagt meer op halve winst zoude gecomen zijn" In juli 1723 schreef zij aan een van haar relaties, dat geen goederen op halve winst voor Caracas meer zouden worden aangenomen.
Levensmiddelen behoorden steeds tot de handelslading van de schepen die rechtstreeks op West-Indie voeren.[2] De "proviezen" waren volgens de berichten van de correspondenten steeds zeer in trek, met name Westphaalse hammen, gerookt vlees, kaas en vooral "Ierse provisie". Daarnaast hadden de schepen van de Commercie Compagnie grote hoeveelheden proviand aan boord. Een indruk daarvan geeft ons de aanbesteding voor het fregat "De Vrijheid", in september 1742 gehouden[3] 21.000 pond brood à 22 schellingen, 133 zakken gort à 14 schellingen, 7.000 pond "uitlands" spek à 23½ schelling, 5.666 pond stokvis à 4½ schelling en 200 pond oude kaas à 13½ schelling En om het menu volledig te maken, werden soms vijftig koeien tegelijk aanbesteed, waarvoor het Middelburgse beenhouwersgilde aannemer bleef.[4]
Volgens artikel 15 van het reglement waren de directeuren, zoals wij gezien hebben, bij verzekering van schepen en goederen niet gebonden aan een bepaalde assuradeur of assurantiemaatschappij, maar de Middelburgsche Assurantie Compagnie verdiende de voorkeur, wanneer zij een zelfde premie bedong als andere assuradeurs.[5]
In de notulen van de eerste jaren wordt zelden vermeld, dat de directeuren met haar een verzekeringscontract sloten. Steeds lieten zij de schepen en goederen

1) A C.C., no. 13, 8 september 1721, 19 en 29 mei 1722 en 23 juli 1723.
2) A.C.C., no. 128, A.C.C., no. 57, 27 juli 1765, A.C.C., no. 54-59.
3) A.C.C., no. 18, september 1742, zie ook L. Burema, De voeding in Nederland van de middeleeuwen tot twintigste eeuw, Assen, 1953, blz. 180-185
4) A.C.C., no. 13, 17 maart 1721, A. Wisse, a.w., blz. 50.
5) A.C.C., no. 49.

verzekeren in Amsterdam en Rotterdam via hun correspondenten aldaar.[1] De verzekerde waarde werd gedeeltelijk bij assuradeurs in de ene stad, gedeeltelijk in de andere stad ondergebracht, waarbij Amsterdam veelal het grootste deel voor haar rekening nam. Door de grote kapitaalrijkdom in deze stad konden omvangrijke risico's alleen daar tegen betrekkelijk lage premies verzekerd worden [2] De verzekeringspremies werden er reeds in de zeventiende eeuw tegelijk met de prijzen van handelsartikelen en de wisselkoersen genoteerd.

De directeuren gaven hun correspondenten opdracht voor welk bedrag en tegen welke premie zij schip en lading moesten doen verzekeren. Soms werd de premie in de notulen vermeld. Voor de hoeker "De Anna Catharina", die van Lissabon naar Koningsbergen zou varen, was de premie 5% van de waarde van cargasoen en casco, evenals voor "De Petronella Johanna" met bestemming Genua.[3] Toen het reisdoel enkele maanden later gewijzigd werd van Genua in Livorno, verminderde de premie tot 4% à 4½%. De premie voor reizen naar West-Indie lag beduidend hoger. Het percentage schommelde tussen 15% en 20% voor de reis heen en terug [4]

Allerlei factoren beïnvloedden de hoogte van de premie Een daarvan was de plaats van bestemming. Le Moine de l'Espine, die de premie voor de reis heen en terug afzonderlijk vermeldt, noemt voor Suriname en Berbice "gaande" 4½%, "komende" 6% a 8%, en voor Curaçao respectievelijk 5% en 10%.[5] Genoemde premies golden in 1752 Na 1780, toen de Republiek in oorlog met Engeland was, steeg de premie op Suriname tot 25%.[6]

De Commercie Compagnie betaalde aanzienlijk hogere premies. De verklaring is voornamelijk hierin gelegen, dat zij bij voorkeur haar schepen niet naar een bepaalde streek in West-Indie zond, maar de kapitein de vrije hand liet om overal handel te drijven, waar dat naar zijn oordeel het meeste voordeel zou opleveren.[7]

Blijkens de berichten van de correspondenten zochten de kapiteins steeds weer de kust van Caracas op, hoewel zij deze als zeer gevaarlijk afschilderden.[8] De guarda

1) A.C C., no. 85-87, ook in latere jaren werd te Amsterdam, Rotterdam, maar ook bijv. te Londen bij Herman & John Berens, verzekerd, zie A.C C , no. 96-100.
2) J.P. Vergouwen, De geschiedenis der makelaardij in assurantien hier te lande tot 1813, 's-Gravenhage, 1945, blz. 48-58.
3) A.C C., no. 13, 8 augustus, 5 juni en 11 september 1722
4) A.C.C., no 13.
5) J. Le Moine de l'Espine en Isaac Le Long, De koophandel van Amsterdam naar alle gewesten des werelds, zevende druk, Rotterdam, 1753, 2 dln., I, blz. 43-44.
6) J.P. Vergouwen, a.w., blz. 102.
7) A. Wisse, a w., bijlage IV, Instructie voor kapitein Hendrik van Ens.
8) A.C.C., no. 56, Ingekomen brieven van correspondenten op Curaçao.

costas lagen hier voortdurend op wacht om de sluikhandel te keren. De Commercie Compagnie betaalde wellicht gaarne een wat hogere premie om de kapiteins de vrije hand te laten.
De kapiteins van de slavenschepen genoten minder vrijheid van handelen, vooral in de veertiger en begin vijftiger jaren, toen de Compagnie slaven op contract leverde. De kapitein van "Het Raadhuis van Middelburg", die een dergelijk armasoen naar Suriname zou brengen, werd door de directeuren op het hart gedrukt om vooral geen andere plaatsen aan te doen, want hij was slechts tot daar toe verzekerd.[1] Indien het lot anders beschikte en hem noopte naar andere streken te zeilen, dan moest hij daarvan met zijn scheepsraad een verklaring opstellen. De assuradeurs waren er zeer op gesteld te weten waarheen de verzekerde schepen zeilden Ze keken dan ook met argwaan naar de terminologie die de Commercie Compagnie gebruikte, wanneer zij in het verzekeringscontract haar wens om de schepen in West-Indie niet aan een bepaalde bestemming te binden uitdrukte met "beoosten, bewesten, . . ." etc. Ze stelde de assuradeurs echter gerust via haar Amsterdamse correspondent F. van Gelre· met deze uitdrukking werd niet beoogd om de schepen van de Commercie Compagnie ook naar de Zuidzee te laten varen.[2]
Andere factoren die de hoogte van de assurantiepremie beinvloedden, waren de politieke omstandigheden, de begeleiding van convooien door oorlogsschepen en de seizoenen.[3] In 1774, tijdens de Asiento-oorlog, vroegen de Londense assuradeurs voor een thuisreis van Barbados een premie van 9% en van Jamaica van meer dan 12% Zolang de Fransen neutraal bleven, was Barbados veiliger dan Jamaica. In vredestijd schommelde de premie voor een thuisreis van Barbados tussen 2½% en 5%, al naargelang het seizoen Het gevaar van orkanen was in West-Indie het grootst gedurende de tweede helft van het jaar. Voer men, begeleid door een oorlogsschip, in convooi, wat vooral bij uitgaande reizen voorkwam, dan verminderde de assurantiepremie aanzienlijk. De kooplieden waardeerden echter het convooisysteem niet erg. De aankomst van veel schepen tegelijk werkte sterk prijsbedervend.
De directeuren bepaalden of schip en lading voor de gehele waarde verzekerd moesten worden dan wel voor een gedeelte daarvan. Blijkens het jaarlijks opgemaakte rapport "van het lopende risico" liet de Commercie Compagnie ongeveer een derde van de waarde van haar schepen en scheepsladingen ongedekt.[4] In geval van totale schade

1) W.S Unger, Bijdragen ...II, a w., blz. 123, Instructie voor kapitein David Jol.
2) A.C.C., no. 86, 11 januari 1724.
3) R. Pares, War and trade, a.w., blz. 495-500
4) A.C.C., no. 1711 en 1712, Lijst van lopend risico, gevoegd bij de jaarlijkse balans.

keerden de Amsterdamse assuradeurs 98% uit.[1] Soms ging de uitbetaling van de schade zeer vlot [2] Het schip "De Ceulse Galley" met bestemming Caracas was aanvankelijk verzekerd voor £ 12.000 Vlaams tegen 15% via Pieter & Rudolf Baalde in Rotterdam en voor £ 4.000 Vlaams via Anthonie Baart in Amsterdam Na berichten uit Caracas over het opbrengen van schepen door de Spanjaarden verzocht de Compagnie de laatste op 12 april 1730 om nogmaals voor £ 2.000 Vlaams te verzekeren bij goede assuradeurs tegen 20% à 30%, want zij liep nogal wat risico met dit schip Het was juist op tijd, want op 23 juni moest zij Anthonie Baart berichten, dat het schip op 3 februari was genomen. De Compagnie verzocht hem de assuradeurs in te lichten. Volgens een ontvangen verklaring was er niets van de scheepslading geborgen. Reeds op 25 juli konden de directeuren een lovende brief schrijven aan Baart, die de schade had afgemaakt tegen 98% en deze al aan het invorderen was.

Minder vlot ging de afwikkeling van de schade, wanneer er nog iets van de scheepslading geborgen was.[3] Kapitein Daniel Rolleau van "De Spaanse Coopman" had enkele dagen voor het opbrengen van zijn schip door de Spanjaarden op 25 februari 1725 een partij cacao overgeladen in een bark van de gouverneur van Curaçao, Johan Noach du Fay. Met de assuradeurs is waarschijnlijk verschil van mening geweest over de waardebepaling van de geredde partij, want de Commercie Compagnie berichtte op 18 juni 1725 aan Baart, dat men naar haar oordeel de geldende prijs op de kust van Caracas moest aanhouden. Hebben de assuradeurs de verkoopsprijs hier te lande als richtsnoer genomen? De Amsterdamse assuradeurs keerden slechts 95% uit en de Rotterdamsche Assurantie Compagnie 96½%. Hun teleurstelling over de Amsterdamse assuradeurs uitten de directeuren in een schrijven aan Anthonie Baart, "dog wij moeten daar genoege meede neemen".

Dat deden ze bij voorbaat niet met de ¼% provisie, die hun Rotterdamse correspondent Pieter Baalde in rekening wilde brengen voor het onderbrengen van verzekeringen [4] Ze konden in Amsterdam voor minder terecht. Baalde deed overigens moeite genoeg om een verzekering van £ 5.000 Vlaams op elke van de twee schepen "Don Carlos" en "Don Louis", die naar de Zuidzee zouden vertrekken, in Rotterdam te contracteren voor 18%. Het lukte niet, zodat de directeuren besloten tot

1) J. Le Moine de l'Espine, a.w., I, blz. 40.
2) A.C.C., no. 88, brieven aan Pieter en Rudolf Baalde en Anthonie Baart van 11 april 1724 tot 25 juli 1730.
3) A.C.C., no. 86, brieven aan Anthonie Baart van 18 juni 1725 tot 26 juni 1725.
4) A.C.C., no. 86, brieven aan Pieter Baalde van 14 maart 1723 en 21 maart 1724.

20% te gaan. Slechts een hoge premie kon de assuradeurs verleiden deze schepen te verzekeren.
Aldus verzekerd en voorzien van de nodige scheepspapieren, waaronder de Turkse passen die de Algerijnse zeerovers van plundering moesten weerhouden, kon de kapitein met zijn schip vertrekken, zodra de soms lang uitblijvende wind er was, al dan niet voorzien van "een presentje van twee kassen roode wijn" en een briefje voor de gouverneur van Suriname, waarin de directeuren hun achting voor deze man uitspraken "in hoop hetselve U.E. niet onaangenaam sal zijn en bij gevollige gunstigh sal werden aangenoomen, in welkers vertrouwen wij U. Ed. in Goddelijke protectie beveelen".[1]

4. De handel in West-Indië

Naar hun inhoud is er verschil tussen de brieven van de correspondenten op de eilanden en op het vasteland. De berichtgeving van Curaçao en St Eustatius betrof voornamelijk het goederenprijspeil en de militaire operaties in het Caribische gebied, terwijl de correspondenten in de Guyana's de directeuren in Middelburg regelmatig op de hoogte hielden van de slavenprijzen en de binnenlandse toestanden. Het is niet mogelijk uit deze berichten een prijzenstatistiek samen te stellen.
Veelal werd slechts de prijsbeweging aangeduid en niet een prijs genoemd. Het prijspeil fluctueerde sterk, zoals wij nog zullen zien
Curaçao was in 1675 een vrijhaven geworden, waar de particuliere handel, ook die onder vreemde vlag, vrije toegang genoot.[2] Als slavenmarkt had het zijn betekenis in de achttiende eeuw grotendeels verloren Het was nu Jamaica, van waaruit de Engelsen, gesteund door het Asiento, de Spaanse koloniën van slaven voorzagen. Curaçao bleef echter een belangrijk centrum van de sluikhandel op de Spaanse en de Franse koloniën. De vaart op de kust van Caracas werd onderhouden met kleine barken of tweemasters, gouletten genaamd, die ook geroeid konden worden.[3]
Tijdens de koloniale oorlogen van Engeland tegen Frankrijk ontwikkelde er zich

---

1) A.C.C., no. 86, brief aan Hendrick Temminck, gouverneur-generaal van Suriname, 23 september 1723.
2) W.R. Menkman, a.w., blz. 149
3) A.C.C., no 56, brief van P. Diedenhoven, 5 januari 1756.

een levendige handel met het zuidelijke deel van het Franse St Domingue [1]
De Commercie Compagnie zond haar schepen bij voorkeur niet naar Curaçao De directeuren instrueerden de kapiteins herhaaldelijk om dit eiland slechts in uiterste noodzaak aan te doen.[2] "Wij sien als dat Cap.t Corn.s Cudde uyt noodsaaklijkh.t heeft moeten binnen lopen" schreven ze aan de correspondent op Curaçao.[3] De veelal ongunstige marktsituatie op Curaçao, namelijk hoge prijzen voor retourgoederen en lage prijzen voor Europese waren, was een reden voor de Commercie Compagnie om, anders dan vele Amsterdamse kooplieden, dit eiland slechts in uiterste noodzaak door haar schepen te laten aandoen Zij dreef liever voor eigen risico sluikhandel. Dit was klaarblijkelijk aanlokkelijker dan de Spaanse produkten via Curaçao te betrekken, waar zij ook grote concurrentie van Amsterdam ondervond
De rechtstreekse reizen die de Commercie Compagnie op West-Indie ondernam, hadden voor het merendeel de Caribische eilanden en de Spaanse koloniën op het vasteland ten doel.[4] Zij bedreef er smokkel op grote schaal, waarbij de verhandeling van kostbare cargasoenen van meer dan *f* 100 000 geen zeldzaamheid was [5] Voor de Compagnie was Curaçao slechts een pied à terre, waarheen de kapiteins zich terugtrokken, wanneer de guarda costas al te intensief patrouilleerden of wanneer zij door "Biscaanders", Spanjaarden, verjaagd waren van Cuba of Porto Bello [6]
In 1730 adviseerde de correspondent om eens 300 slaven op Curaçao te brengen, nu het gewijzigde octrooi van de W.I.C. de vrije vaart op Afrika mogelijk had gemaakt.[7] Ze zouden een goede opbrengst geven Hij was echter pessimistisch gestemd ten aanzien van de vrachten en retouren. Er lagen reeds vele Amsterdamse vrachtschepen op lading te wachten en er waren er nog vijf of zes naar Curaçao onderweg Het gebrek aan produkten was groot. Op verbetering mocht men niet hopen, zolang de Spaanse kusten sterk bewaakt bleven. De meeste vrachtgoederen

1) R. Pares, War and trade, a.w., blz. 350.
2) Zie de instructies aan de kapiteins, afgedrukt bij A. Wisse, a.w., en W.S Unger, Bijdragen ...II, a.w
3) A.C.C., no. 86, brief aan Juan Schuurman, 26 juni 1725.
4) W.S Unger, Het archief, a.w., blz. 27-104.
5) A.C.C., no. 13, 14 maart 1721 en 18 augustus 1722, A.C.C., no. 18, 22 juli 1740.
6) A.C.C., no. 132, brieven van kapitein Roeland Heems, augustus en september 1735, van kapitein Park, januari 1736, zie voor de Spaanse kustbewaking in West-Indie, R.D. Hussey, The Caracas Company 1728-1784, a study in the history of Spanish monopolistic trade, Cambridge, 1934, blz. 66-68 en 73-75, ook "buskainder" en Biscaayonders" komt voor als aanduiding van de Spanjaarden en hun schepen die voor de kust van Venezuela kruisten en het monopolie van de "Guipuscoa" of "Caracas Company" moesten verdedigen.
7) A.C.C., no. 56, brief van Juan Schuurman, 19 december 1730.

moesten immers van de "boven en benedenkust" komen. Sommige schepen hadden veertien maanden gewacht, voordat ze een redelijke thuisvracht bij elkaar hadden. Dergelijke berichten zonden de correspondenten op Curaçao tot in de zeventiger jaren regelmatig naar de directeuren in Middelburg. De vele en soms tegelijk aanlopende schepen veroorzaakten voortdurend een overspannen vraag naar Westindische produkten en een veelal te groot aanbod van Europese goederen, vooral levensmiddelen. Als gevolg daarvan waren de prijzen van retourgoederen hoog en van cargasoengoederen laag. Het prijspeil varieerde naargelang de verkeersmogelijkheden met de omliggende eilanden en de Spaanse kust. Kwam er "enige opening" aan de Spaanse kust, dan voeren de barken uit en ruilden Europese waren tegen cacao en huiden. Het gerucht dat de bewoners van de "Caracese" kust een opstand tegen de Spanjaarden zouden hebben ontketend, stemde de Curaçaose correspondent daarom optimistisch.[1)]

De handel op St. Domingue en Martinique leefde in oorlogstijd sterk op. De Fransen hadden dan juist een groot gebrek aan scheepsruimte, zodat de aanvoer van levensmiddelen naar de Franse koloniën verminderde.[2)] De Franse koloniën waren, in tegenstelling tot de Engelse, voor de aanvoer daarvan in belangrijke mate op Europa aangewezen. De Curaçaose correspondent meldde in 1758, dat er grote hoeveelheden "droge" cargasoengoederen, bestemd voor de Spaanse kust, in de pakhuizen lagen.[3)] Er vonden echter geen expedities naar de Spaanse kust plaats, wel naar Frans Domingue, waar ze voor 15% à 20% onder de Curaçaose prijzen verkocht moesten worden vanwege de grote aanvoer. Een jaar later lag het verkeer met dit eiland volkomen stil als gevolg van het vijandige Engelse optreden.[4)] De nu schaarse Franse suiker steeg in prijs.

De aanwezigheid van de Engelse vloot voor Martinique in 1761 was voor de correspondent aanleiding om zijn politieke hartewens te uiten.[5)] Die zou spoedig in vervulling gaan. Naar zijn mening zou de verovering van Martinique door de Engelsen gevolgd worden door die van de andere Bovenwindse eilanden, wat het einde zou betekenen van de aanzienlijke Curaçaose handel daarheen. "Indien nu een verwarring onder die Moogendheeden ook mogte ontstaan, soodanig dat de Spanjaarden meede hun roestige bloed vergietens uyt trecken, soo meede dat krakeel mogelijk

1) A.C.C., no. 56, brief van P. Diedenhoven, 7 mei 1749.
2) R. Pares, War and trade, a.w., blz. 326-327.
3) A.C.C., no. 56, brief van P. Diedenhoven, 20 mei 1758.
4) A.C.C., no. 56, brief van P. Diedenhoven, 23 juni 1759.
5) A.C.C., no. 56, brief van Pieter Kock Jansz, 12 januari 1762.

voor ons voordelig cunnen uytvallen, mits dat onse Mogendheyd neutraal mogen blijven". Een voorwaarde, die ook de vaderlandse kooplieden zeer na aan het hart lag en nu nog vervuld bleef. Spanje mengde zich spoedig in de strijd en de Republiek wist deze keer haar neutraliteit nog te handhaven.
Het vertrek van de Engelse vloot naar Havana maakte het verkeer met St Domingue weer mogelijk in de zomer van 1762, gevolgd door een grote aanvoer van Franse en Spaanse koloniale produkten in november, toen de vredesonderhandelingen waren geopend [1] De koloniale produkten daalden sterk in prijs, terwijl de heersende droogte een groot tekort aan levensmiddelen veroorzaakte. Aan deze, voor Europese kooplieden zo aantrekkelijke marktsituatie, kwam snel een einde, toen in januari 1763 grote aantallen Amsterdamse schepen binnenvielen.[2] Het gebrek aan retouren, nog vergroot door de zware bewaking van de Spaanse kusten, leidde er toe, dat de Amsterdamse schepen slechts half bevracht de thuisreis moesten aanvaarden.[3]
"Dan sal, naar mijn mening, de lust bij de kooplieden aldaar wel vergaan om schepen hierheen te zenden. Ook goederen zullen ze dan niet veel zenden, want met debiet is het hier droevig gesteld, en er zullen waarschijnlijk hier veel bankroeten voorkomen Dan zullen de retouren wel in prijs dalen " Eerst omstreeks 1778 vertoonden de prijzen van Europese waren weer een opwaartse beweging en de prijzen van koloniale produkten een kleine daling.
Als gevolg van de Amerikaanse Opstand bleef de aanvoer van levensmiddelen uit Noord-Amerika achterwege [4] Men was nu hoofdzakelijk op Europa aangewezen, vanwaar al spoedig geweldige hoeveelheden werden aangevoerd Retouren waren er in overvloed, omdat de troebelen tussen Engeland en Spanje de Curaçaose handel gunstige kansen boden en Frankrijk zijn kolonien voor alle neutrale landen openstelde De slaven maakten zeer hoge prijzen Tot in het jaar 1790 verzond de Curaçaose correspondent zijn berichten naar Middelburg, maar de laatste jaren reageerden de directeuren er niet meer op. De Vierde Engelse Oorlog had de Commercie Compagnie grote verliezen toegebracht en haar handel doen verlopen De handel van St.Eustatius concentreerde zich op de omliggende Franse eilanden. Ze waren zowel voor de aanvoer van levensmiddelen als voor de afvoer van suiker in belangrijke mate aangewezen op de neutrale scheepvaart.[5] In 1745 deden 168

1) A.C C., no. 56, brieven van Pieter Kock Jansz, 20 juli en 17 november 1762.
2) A C.C , no 56, brief van Pieter Kock Jansz, 29 januari 1763.
3) A.C C , no 56, brieven uit de jaren 1763-1776.
4) A.C C , no. 56, brieven uit de jaren 1778-1783.
5) R. Pares, War and trade, a.w , blz. 351-355.

schepen van St.Eustatius het eiland Guadeloupe aan tegenover één uit Frankrijk. Tegen de toelating van zo vele neutrale schepen kwamen de Franse kooplieden in verzet. In 1746 werd alleen de invoer van provisiewaren toegestaan, wanneer daar gebrek aan was. Het gevolg was, dat op St.Eustatius de handel nagenoeg stil kwam te liggen.[1] De Europese goederen, aangebracht door vele schepen uit Amsterdam, Rotterdam en Vlissingen, vonden geen aftrek, terwijl aan de vraag naar retourgoederen niet voldaan kon worden. Dezelfde marktsituatie, die op Curaçao geregeld voorkwam, zien wij in 1746 dus ook op St.Eustatius.
De geruchten over een naderende oorlog tussen Engeland en Spanje in 1771 deed de handel van St.Eustatius met de Spaanse eilanden opleven.[2] De opleving was echter van korte duur, omdat de twistende mogendheden spoedig een overeenkomst sloten. Oorlogsgevaar was voor de sluikhandel van St.Eustatius voordelig zolang verkeer met de omliggende eilanden mogelijk bleef. In 1777, tijdens de Amerikaanse Vrijheidsoorlog, berichtte de correspondent, dat de handel gestremd was.[3] Er kruisten vele Engelse oorlogsschepen en kapers rond het eiland. Amerikaanse produkten, zoals rijst, tabak en indigo, waren niet te krijgen, evenals suiker en koffie vanwege het uitvoerverbod op de Franse eilanden. Men wist niet waarmee de vele Amsterdamse schepen bevracht moesten worden. Blijkens de prijscouranten die de correspondenten in deze jaren bij hun brieven voegden, waren de retourgoederen aanzienlijk duurder dan in voorgaande jaren.[4]
In de correspondentie uit de Guyana's vinden wij weinig mededelingen over het goederenprijspeil, maar des te meer over de prijzen van slaven, waarvoor Suriname het belangrijkste afzetgebied was.[5] De schaarse gegevens over de prijzen van Europese goederen en koloniale produkten in de plantagekoloniën wekken de indruk, dat de aankomst van vele schepen hier minder invloed uitoefende op vraag en aanbod dan op de eilanden. In december 1751 lagen er uitzonderlijk veel schepen in Suriname, meer dan in deze kolonie ooit was voorgekomen.[6] Van de veertig schepen waren er sedert begin oktober 29 uit Amsterdam gearriveerd. De tijd zou

---

1) A.C.C., no. 57, brief van Peter Puech & Jan de Windt, 17 december 1746 en brief van kapitein Hendrik de Beer, 28 december 1746.
2) A.C.C., no. 57, brieven van L.J. Benners & Zn., 5 januari en 21 juli 1771.
3) A.C.C., no. 57, brieven van Benners & Co., 15 februari 1777 en 14 februari 1778; W.R. Menkman, De Nederlanders in het Caraibische zeegebied, waarin vervat de geschiedenis der Nederlandsche Antillen, Amsterdam, 1942, blz. 139.
4) A.C.C., no. 57, brieven van Jan Schimmel, 15 november 1746 en 27 juli 1765.
5) W.S. Unger, Bijdragen ...II, a.w., blz. 72-82.
6) A.C.C., no. 54, brief van Pieter van der Werff, 30 december 1751.

moeten leren, aldus de correspondent, of de schepen voldoende lading zouden kunnen krijgen Hij klaagde echter niet over hoge prijzen voor Surinaamse produkten. In de jaren 1773-1775 en 1778 wordt gewag gemaakt van dalende prijzen.[1]
De oorzaak was volgens A. Gootenaar, de Surinaamse correspondent van de Commercie Compagnie, gelegen in het verminderde krediet, waarom de agenten van de handelshuizen in de Republiek de onder hun beheer liggende goederen maar "à l'on prix" verkochten om liquide te blijven In een volgende brief wees hij ook op de grote hoeveelheden koffie en cacao, die uit de Franse kolonien in Holland werden ingevoerd.
Het verloop van de slavenprijzen in de plantagekolonien kunnen wij globaal volgen in de berichten van de correspondenten.[2] Een nauwkeurige weergave van het prijsverloop is niet mogelijk, omdat de prijzen in belangrijke mate bepaald werden door de leeftijd en de "kwaliteit" van de slaven, die slechts zo nu en dan in de brieven werden genoemd Mannelijke slaven waren gewoonlijk duurder dan vrouwelijke slaven.
Omstreeks 1748 varieerde de prijs van *f* 100 tot *f* 380 voor mannelijke slaven en van *f* 90 tot *f* 330 voor vrouwelijke slaven In het begin van de jaren vijftig was de slavenprijs ca *f* 300 à *f* 325 Vanaf 1760 stegen de slavenprijzen, zij het met ups en downs In de jaren 1768-1770 waren ze hoog ca *f* 500 per slaaf Wij hebben gezien, dat in deze jaren de slavenaanvoer een hoogtepunt bereikte [3] Er was een grote vraag naar slaven, veroorzaakt door de omvangrijke kredietverlening uit de Republiek. Vanaf 1770, een jaar van misoogst in Suriname, en vooral vanaf de Amsterdamse kredietcrisis in 1773 daalden de slavenprijzen In 1777 kwamen er prijzen voor van *f* 220 "per stuk". De slavenaanvoer verminderde in de jaren zeventig en lag tijdens de Vierde Engelse Oorlog vrijwel stil Na de Oorlog liep de prijs sterk op In 1787 kostten de slaven in Suriname gemiddeld *f* 600 per stuk
De verkoop van een lading slaven, een armasoen, geschiedde op vendu of uit de hand Na 1750, toen de Compagnie zich voornamelijk op de slavenhandel toelegde, gaven de directeuren aan het eerste de voorkeur In hun instructies aan de kapiteins uit 1740 en 1742 adviseerden zij te verkopen aan "brave sufficante menschen", aan kredietwaardige planters.[4] Maar dat was moeilijk vast te stellen In een instructie

1) A.C C , no. 54, brief van A. Gootenaar, 18 oktober 1773, A C.C , no 55, brieven van Gootenaar & Brouwer, 29 januari en 23 maart 1774 en 4 februari 1775, en brief van G. de Graaff, 15 januari 1784, voor de Franse importen in de Republiek, zie hoofdstuk VI, par 3
2) W.S Unger, Bijdragen ...II, a w , blz. 72 79
3) Zie hoofdstuk II, par. 3.
4) W.S Unger, Bijdragen ...II, a.w., blz. 120 en 122

uit 1752 adviseerden de directeuren daarom een publieke vendu en waarschuwden in 1773 nogmaals om bij verkoop uit de hand niemand te vertrouwen "als die de correspondent zegt dat sufficant is" [1] Zij achtten een publieke vendu veiliger in deze tijd, toen als gevolg van de Amsterdamse kredietcrisis de planters in betalingsmoeilijkheden kwamen.

In Essequebo en Demerary was sedert 1730 de verkoop van slaven bij publieke vendu voorgeschreven, omdat de onvermogende planters niet in staat zouden zijn om zich van slaven te voorzien, wanneer de vermogende planters hele armasoenen op contract konden krijgen.[2] Volgens de verkoopcondities uit 1769 waren de kopers gehouden om goede borgen te stellen.[3] Dit was ter beoordeling van de vendumeester, die geen planters daartoe mocht rekenen, wier plantages met hypotheek bezwaard waren. De betaling zou geschieden in goede driemaandelijkse wisselbrieven of in "swaere contanten". De eerste termijn of "paay" verviel vier weken na de verkoping, de tweede en derde telkens vijf maanden na de vervaldatum van de voorgaande termijn.

De publieke veilingen, geleid door een officieel aangestelde vendumeester, die voor zijn diensten een venduloon genoot en gewoonlijk een delcredere van 1% à 1½ %, soms zelfs 2%[4], boden ook geen voldoende garantie voor de betaling. De koloniale autoriteiten begunstigden eerder de debiteuren, de planters, dan de verre krediteuren.[5] De plunderingen door bosnegers in 1772 was voor de vendumeester in Essequebo aanleiding om de betaling van de vervallen "paayen" en geprotesteerde wisselbrieven te doen opschorten, totdat de postende planters weer thuis waren.[6] Volgens de correspondent een "frivool pretext", want ze zaten allen thuis en lieten aan hun "dienders" de bewaking over. Enkele jaren later wilde hij, evenals zijn collega in Demerary, niet meer instaan voor de betaling van de slaven.[7] De planters zaten diep in de schulden en hun plantages waren zeer bewaard met hypotheekschulden, terwijl uit Amsterdam en Middelburg geen krediet meer was te verwachten.

---

1) W.S. Unger, Bijdragen . . II, a.w., blz. 9 en 124.
2) Idem, blz. 70.
3) A.C.C., no. 1758-1761.
4) W.S. Unger, Bijdragen ... II, a.w., blz. 70.
5) Zie hoofdstuk VII, par. 3, R. Pares, Merchants and planters, Cambridge, 1960 (= Economic History Review, supplement 4), hoofdstuk III.
6) A.C.C., no. 58, brief van Abraham de Codin, 24 september 1772 en brief van Hermanus Boter, 3 oktober 1772.
7) A.C.C., no. 58, brief van Hermanus Boter & Abraham de Codin, 20 april 1774.

Een andere klacht vernemen wij van de Surinaamse correspondent.[1] Het comptoir van de vendumeester bleek de betaalde gelden zeer lang in kas te houden Het duurde weken en zelfs maanden eer deze gelden aan de kapiteins of correspondenten werden overgedragen. Om dit te bespoedigen had een kapitein, in dienst van De Superville & De Smit te Middelburg, de vendumeester in januari 1767 een proces aangespannen. De correspondent verwachtte, dat het veel "eclat" zou geven. Een half jaar later was er echter nog geen verbetering te bespeuren. Er was nog steeds een gerechtelijke aanzegging nodig om verkooppenningen van de vendumeester los te krijgen.

Gezien het voorgaande is het niet zo verwonderlijk, dat de meeste slaven, naar W.S. Unger berekende, ondanks de voorkeur voor de publieke vendu, uit de hand zijn verkocht, vooral na 1770.[2]

De koloniale produkten die de Commercie Compagnie naar Middelburg verscheepte, waren vooral huiden, tabak, cacao en suiker, in mindere mate koffie, indigo en katoen.[3] De retourgoederen voor rekening van de Commercie Compagnie werden door de kapitein of correspondent betaald met contanten, soms met wissels. De betaalmiddelen verkregen zij uit de verkoop van cargasoenen en armasoenen. De planters betaalden de verkochte slaven voornamelijk met wissels en voor een klein gedeelte in contanten.[4] Zelden vond ruil in natura plaats. De hoeveelheid contanten die de kapitein of correspondent aldus verkreeg, was meestal voldoende om retouren te kopen. Soms kregen de kapiteins daarvoor ook contanten mee, vooral wanneer de schepen met vrachtgoed naar West-Indie voeren [5] Ook de in betaling gegeven wissels konden voor inkoop van retouren gebruikt worden. Dat kwam echter zelden voor. Gewoonlijk zond men de wissels naar de directeuren in Middelburg, de primi met de ene, de secundi met de andere schipper [6]

De opbrengst in contanten van de verkochte armasoenen was soms zo groot, dat één schip de daarvoor te kopen retouren niet zou kunnen laden. De resterende

1) A.C.C., no. 54, brieven van A. Gootenaar, 28 februari en 26 september 1767.
2) W S. Unger, Bijdragen ... II, a.w , blz. 69-70
3) Zie bijlage XIII, verschillende andere produkten zoals hout, kaneel, gember enz., kwamen slechts zo nu en dan in de factuurboeken voor.
4) A.C.C., no. 55, brief van A. Gootenaar, 14 augustus 1778, A.C.C., no 58, brief van Hermanus Boter, 20 juli 1768.
5) A.C.C , no. 13.
6) A.C.C., no. 55, brief van A. Gootenaar, 14 augustus 1778, A.C.C., no. 58, brief van Hermanus Boter, 20 juli 1768.

contanten hield de correspondent in kas of zond ze in "Johanissen", Portugese goudstukken, over [1] G. Martin heeft er op gewezen, dat de slavenhandelaars van Nantes de retouren, die zij van de opbrengst van hun armasoenen kochten, over meerdere schepen verdeelden, omdat de kwantiteit groter was dan één schip kon bevatten [2] "Bij ons was het wel niet anders" merkte W.S. Unger daarover op [3]
De berichten van de correspondenten wijzen echter op het tegendeel.[4] De planters betaalden de slaven vooral met wissels, die men naar Middelburg overzond. Pas na 1770, toen het betalingsverkeer was verlamd door de vele geprotesteerde wisselbrieven en de planters niet in staat waren contanten te geven, werd dikwijls het gehele provenu in koloniale produkten omgezet en met meerdere schepen naar Zeeland verscheept. Zij betaalden noodgedwongen met koloniale produkten en zeer tegen de zin van hun kredietgevers, zoals we nog zullen zien. De planters in de Franse kolonien hadden altijd in een soortgelijke situatie verkeerd, omdat het betalingsverkeer met het moederland er minder tot ontwikkeling was gekomen.[5]
Zij betaalden niet met wissels, maar ruilden de Europese waren en de slaven ter plaatse tegen koloniale produkten Omdat de betaling van een kostbaar armasoen een grote hoeveelheid produkten vereiste, waren voor het vervoer daarvan meerdere schepen nodig.
Behalve koloniale produkten kochten de kapiteins ook vreemde valuta. Een deel van de cargasoenen werd door hen in de sluikhandel op de Spaanse gebieden omgezet in stofgoud, baar goud of markegeld, en zilvergeld.[6] De meest verhandelde valuta waren de "pesos van agten", pistoletten, mexicanen, pilaren en realen Wanneer de toestand op de kust van Caracas te gevaarlijk werd, trokken de kapiteins zich terug op Curaçao en gaven de correspondent daar de gekochte valuta in bewaring. Kwam er "enige opening" aan de kust, dan voeren zij opnieuw uit De belangrijkste afnemers van vreemde valuta in Zeeland waren de V.O.C. en de Zeeuwse muntmeester.

---

1) A.C.C., no. 56, brief van P. Diedenhoven, 23 juni 1759 en van Michel Romer, 21 maart 1770, W.R. Menkman, De Nederlanders, a.w., blz. 174.
2) G. Martin, Nantes au XVIIIe siècle, l'ère des negriers (1714 1774) d'apres des documents inédits, Paris, 1931, blz. 133
3) W.S. Unger, Bijdragen .. II, a.w., blz. 85.
4) A.C.C., no. 58, brieven van Abraham de Codin, de Surinaamse correspondent spreekt nooit over betaling in produkten.
5) R. Pares, War and trade, a.w., blz. 337.
6) A.C.C., no. 56, brieven van Juan Schuurman, A.C.C. no. 13, 24, 27 en 30 april 1723, A.C.C., no. 17, 28 mei 1737.

De Commercie Compagnie verscheepte niet alleen koloniale produkten voor eigen rekening, maar ook op vracht voor rekening van derden. Wanneer zij slaven leverde op contract, dan bedong zij steeds retourvracht op "ordinaire conditie".[1] De planters waren gehouden om binnen een vastgestelde termijn voor retourvracht te zorgen. Gebruikelijk was de levering van drie oxhoofden suiker voor elke twee slaven, ofwel zoveel koffie als de vracht van drie oxhoofden suiker zou bedragen. Het vrachttarief werd in het contract bepaald. In 1740 bedroeg het per pond vijf duiten voor suiker en een stuiver voor koffie. In 1758 was het tarief gestegen tot respectievelijk een en anderhalve stuiver, terwijl de Commercie Compagnie voor indigo en katoen anderhalf en twee stuivers contracteerde.

Bij het verwerven van vracht voor rekening van derden ondervond de Commercie Compagnie concurrentie van Amsterdam.[2] Daar woonden de correspondenten van de meeste planters, op wie zij hun wissels trokken. De produkten die zij als dekking overzonden, laadden zij bij voorkeur in schepen die Amsterdam als bestemming hadden. Volgens het reglement van de Commercie Compagnie waren haar schepen verplicht om in Middelburg binnen te lopen. De aan Amsterdamse correspondenten geconsigneerde goederen moesten dan via de binnenwateren naar Amsterdam verscheept worden. Volgens de planters bracht dit extra kosten en schade mee. De directeuren bestreden dit.[3] Ondanks de Amsterdamse concurrentie vervoerden de schepen van de Commercie Compagnie regelmatig vracht voor rekening van derden naar Zeeland Zij verscheepten daarentegen weinig produkten voor Compagnies rekening tussen 1750 en 1773, wat verband houdt met de Amsterdamse kredietverlening aan de planters, zoals we nog zullen zien. Teneinde de Commercie Compagnie meer vracht op Zeeland te bezorgen deed de Surinaamse correspondent A. Gootenaar in 1769 het voorstel om de Surinaamse dram en malassie, bijprodukten van de suikerbereiding, naar Zeeland te vervoeren.[4] De malassie, waarvan de Engelsen rum stookten, zou misschien op de Hollandse markt afgezet kunnen worden. De "koorenkraak", een drank die de Commercie Compagnie aan de ingekochte slaven gaf en van buiten Zeeland moest aanvoeren, zou vervangen kunnen worden door de Surinaamse dram De Zeeuwen zouden er geen schade van ondervinden, omdat de produktie van de "koorenkraak" geen Zeeuwse trafiek was.

---

1) W S Unger, Bijdragen ... II, a.w., blz. 116, 128, 133 en 136
2) A.C.C , no 54, brief van Pieter van der Werff, 29 juni 1751
3) A.C.C., no. 54, brief van J.L. Neale, 10 april 1722, A C C., no. 85, brief aan J L Neale, 3 december 1722.
4) A.C C., no. 54, brieven van A. Gootenaar, 23 september 1769 en 25 augustus 1770.

De directeuren moesten de correspondent echter teleurstellen, want met beide produkten was niets te beginnen.

Een van de grote problemen in de koloniale handel was voor kooplieden in patria de onbetrouwbaarheid van verre handelsagenten.[1] Men kon de in- en verkoop in de koloniën overlaten aan de kapitein of toevertrouwen aan een aldaar residerend commissionair. Beide handelssystemen hadden voor- en nadelen. De kapitein was het meest betrouwbaar. Na elke reis legde hij persoonlijk verantwoording af. Hij was echter, in tegenstelling tot de commissionair, niet op de hoogte van de kredietwaardigheid van de planter. Ook kon zijn verblijf in de koloniën aanzienlijk worden bekort door de commissionair, wanneer deze potentiële kopers van cargasoengoederen en slaven vóór de aankomst van het schip kon inlichten en reeds de benodigde retouren inkocht. Voor zijn diensten vroeg hij een aanzienlijke vergoeding, die echter opwoog tegen de grote uitgaven voor scheepsonderhoud en lonen van een lang oponthoud in de kolonie.
De Commercie Compagnie combineerde beide systemen. De verantwoordelijkheid voor de in- en verkoop lag bij de kapitein, maar hij moest zich laten adviseren door de commissionair of correspondent. Het leidde wel eens tot wrijvingen tussen kapitein en correspondent. De Surinaamse correspondent J.L. Neale zag in 1722 de instructies voor de kapiteins gaarne zodanig gewijzigd, dat hem alleen de in- en verkoop werd voorbehouden, want "ik ben geen man om mij te egaliseren met dat volk".[2] Kapitein Hendrik de Beer schreef eind 1746 aan zijn principalen in Middelburg, dat hij niet beter wist, of hij alleen kocht en verkocht goederen. Hij verwachtte daarbij van de "Heeren hier", op St. Eustatius, slechts raad en advies.[3] Dat de kapitein meestal het laatste woord had, wordt ook bevestigd door een klacht van de Curaçaose correspondent Michel Römer uit 1774. Hij achtte zich niet verantwoordelijk voor een slechte verkoop van een partij slaven, want zolang een kapitein helemaal zelfstandig mocht handelen, kon een correspondent slechts adviseren.[4]
De behartiging van de Compagniesbelangen was voor de meeste correspondenten, veelal planter of koopman van beroep, aanvankelijk slechts een bijkomende bezigheid. In de tweede helft van de achttiende eeuw vergde hun correspondentschap, vooral wanneer zij ook andere kooplieden en handelshuizen in Europa vertegen-

1) R. Pares, Merchants ans planters, a.w., blz. 30-31.
2) A.C.C., no. 54, brief van J.L. Neale, 23 augustus 1722.
3) A.C.C., no. 57, brief van kapitein Hendrik de Beer, 28 december 1746.
4) A.C.C., no. 56, brief van Michel Römer, 28 februari 1774.

woordigden, zoveel tijd, dat zij er zich geheel op gingen toeleggen [1] Dikwijls richtten zij daartoe, alleen of met een compagnon, een handelscomptoir op Onder de correspondenten van de Commercie Compagnie tellen wij verscheidene handelscomptoiren

Voor de Compagnie was het van belang, dat haar correspondenten kapitaalkrachtig genoeg waren om zonodig bij gunstige prijzen retourgoederen te kopen en op te slaan, en dat zij buiten hun correspondentschap geen riskante handel dreven De Curaçaose correspondent, die in 1762 de Compagnie adviseerde om reeds naar een opvolger voor hem uit te zien, want "we moeten, naar ik meen, de sterfelijkheid van de mens steeds in acht nemen", noemde als voorwaarden waaraan een corres pondent moest voldoen gegoedheid, gehuwd zijn zonder huwelijkse voorwaarden en geen assuradeur of armateur, bevrachter, zijn, die voor eigen rekening barken reedde [2]

Hun taak omvatte naast het adviseren van de kapitein ook het verstrekken van de nodige informatie aan de directeuren in Middelburg Hun correspondentie bestond hoofdzakelijk uit mededelingen omtrent het prijsniveau, de verwachtingen op korte termijn aangaande de marktsituatie, de ingenomen retourgoederen, de verkochte waren en slaven en de overgezonden wisselbrieven Ook de couleur locale ontbrak

1) A C C , no 56, brieven van Joh Stuylingh & Comp A C C no 54, brieven van Saffin & Comp , A C C , no 58, brieven van Abraham de Codin, correspondenten van de Commercie Compagnie in West Indie Suriname J L Neale (1722 1724) Jean Vereul (1743 1748) Pieter van der Werff (1749 1763), Saffin & Comp (1763 1766), A Gootenaar (1767 1773) Gootenaar & Brouwer (1774 1775), A Gootenaar (1766 1779), E P Gootenaar, geboren Dahlberg (1779) Gootenaar & De Graaff (1780 1781), G A de Graaff (1781 1787), J H van Heemskerk (1787 1791), J Stockel (1791 1809), Tauny & Robin (1810) Tauny & Wenckelbach en Tauny & Vink (1810 1818), Weisenbruch & Klein (1820 1822), Weisenbruch (1823 1830), Essequebo Adriaan Spoors (1756 1764) Hermanus Boter (1768 1769), L Storm van s Gravensande (1769 1772), Hermanus Boter & Abraham de Codin (1771 1774), Abraham de Codin (1775 1784), J Ridder & Abraham de Codin Jr (1784 1787), J Ridder (1787 1792), P W Prins (1802 1805), Demerary J Ridder & Abraham de Codin Jr (1784 1787), A Meertens & P W Prins (1788 1794), P W Prins (1797 1805), W Mooy (1805), N Hugenholtz (1814 1822), Berbice H J van Rijswijk (1759) Jan de Vrij Jacobsz (1774 1780), Curaçao Juan Schuurman (1725 1735), P Diedenhoven (1735 1762), P Kock Jansz (1762 1765), Willem Blom (1765 1769), Michel Romer (1769-1774), Joh Stuyling & Comp (1774 1778) Joh en Nicolaas Houdtschildt Stuyling (1788 1783), J Stuyling Cornelisz (1783 1790), St Eustatius Pieter Johan Heyliger (1746), Johannis Heyliger Pietersz (1746 1747), Pieter Puech & Jan de Windt (1746 1750), Jan de Windt (1751 1755), Louis Puech (1760), Adriaan Jacobse (1762), L J Benners & Zn (1765 1774) Benners & Zn & Comp (1774 1776), Benners en Comp (1776 1778), Jan Schimmel (1779 1794)

2) A C C , no 56, brief van Pieter Kock Jansz, 20 juli 1762

niet in hun brieven. Was de informatie over de ingenomen retourgoederen van betekenis voor de assurantie, de kennis van het prijspeil en de marktsituatie diende de directeuren tot richtsnoer bij de samenstelling van de cargasoenen en de vaststelling van het reisdoel. Het belang van deze berichten was in zoverre betrekkelijk, dat de directeuren er niet ten volle op konden vertrouwen. Het duurde bijna twee maanden, voordat de brief van een correspondent in Middelburg arriveerde en even lang was ongeveer een reis naar West-Indië. De marktsituatie en de prijzen waren intussen dikwijls veranderd. De directeuren moesten wel veel aan het "gouverno" van de kapitein overlaten.

De schaarse gegevens over de commissie die de correspondenten voor hun diensten berekenden, wekken de indruk, dat zij in het algemeen in de Guyana's hoger was dan op de eilanden. Het kostte de correspondenten veel tijd en moeite om de wijd en zijd verspreid wonende planters op het vasteland op te zoeken. Jan Ridder en Abraham de Codin, vertegenwoordigers van de Commercie Compagnie in Essequebo en Demerary, hadden in 1786 ongeveer vier maanden nodig om de uitstaande schulden in Demerary in te vorderen.[1] Omdat zij hun domicilie in Essequebo hadden, kostte deze reis hun meer dan zij aan provisie zouden ontvangen.

Het commissieloon of de provisie in de achttiende eeuw varieerde sterk. Op Curaçao was het, volgens Juan Schuurman in 1728, gebruikelijk om 8% voor de verkoop van in commissie toegezonden goederen te vragen.[2] Voor de verkoop van cargasoengoederen die de schippers niet kwijt konden, had hij genoegen genomen met 4%, omdat deze schippers hem bij verkoop behulpzaam waren geweest. Voor de bewaring van goud hadden de kapiteins hem 1% gegeven. Juan Schuurman was klaarblijkelijk een behulpzaam man. Hij toonde zich zeer tegemoetkomend voor bij hem aankloppende kapiteins die hun sluikhandel op de kust van Caracas voortijdig hadden moeten beëindigen.[3] "Daarom is het bij U.E. wel geconsidereert van maar 4 P^{r}C^{t} te declareeren voor U.E. commissie in plaats van 8 P^{r}C^{t}" schreven hem de directeuren. In 1734 was het commissieloon voor de verkoop en inkoop verminderd tot 4% en 2%, maar in 1758 bedroeg de verkoopcommissie weer 8%.[4]

Over de provisie berekend door haar correspondent op St. Eustatius, toonde de Commercie Compagnie zich in 1769 niet tevreden.[5] De correspondent antwoordde, dat

1) A.C.C., no. 59, brief van Jan Ridder & Abraham de Codin, 30 april 1786.
2) A.C.C., no. 56, brief van Juan Schuurman, 21 juni 1728.
3) A.C.C., no. 86, brief aan Juan Schuurman te Curaçao, 26 juni 1725.
4) A.C.C., no. 56, brief van Juan Schuurman, 5 januari 1734 en verkooprekening van P. Diedenhoven 1758.
5) A.C.C., no. 57, brief van L.J. Benners & Zn., 18 juli 1769.

hij niet op de hoogte was van de "costumen" in Zeeland. Ook hij argumenteerde, zoals meer van zijn collega's, met "van Amsterdam wordt berekend". En dat was in dit geval 5% voor de verkoop van "vaderlandse goederen" en de inkoop van retouren. Maar hij zou zich tevreden stellen met 2½ % voor de inkoop van produkten en 5% voor de verkoop van slaven Ook op St.Thomas werd 5% gerekend, maar slechts 2½ % wanneer wissels in betaling werden gegeven voor de verkochte slaven.[1]
Ook in de plantagekoloniën varieerde het commissieloon sterk.[2] Omstreeks 1770 bedroeg het in Essequebo, Demerary en Berbice veelal 5%. Saffin & Comp berichtte in 1763 uit Suriname, dat de schippers van de Rotterdamse slavenschepen de correspondenten 5% gaven van de opbrengst van de uit de hand verkochte slaven en 2½ % van op publieke vendu verkochte slaven [3] Een andere berekening volgden sommige Amsterdamse en Zeeuwse schippers. Zij betaalden als commissieloon voor de verkoop van een armasoen de waarde van zes slaven tegen de gemiddelde prijs Saffin & Comp. rekende zelf slechts 2½ %. Voor de inkoop van suiker en de verkoop van cargasoengoederen kregen degenen die commissie uit Holland hadden, in 1722 respectievelijk 5% en 10%.
De ongunstige tijden, die de kolonien op het vasteland na 1770 kenden, versterkte de positie van de correspondent ten opzichte van de kapitein Hij was beter op de hoogte van de kredietwaardigheid van de planters dan de kapitein Hij ging een hogere provisie eisen en differentieerde deze naar de verschillende verleende diensten, die volgens de Surinaamse correspondent in 1787 hoofdzakelijk bestonden uit het innen van de schulden en het overmaken van geld [4] In 1789 eiste de correspondent in Demerary, A Meertens, minstens 10% voor de invordering van oude schulden, 2% voor de verkoop van slaven en 5% voor het op eigen naam stellen en endosseren van wissels.[5] In 1792 vroeg hij 2% ingeval hij alleen advies gaf aan de kapitein bij de verkoop en 5% indien hij ook voor de betaling van de verkochte slaven moest instaan.[6] Het volgende jaar kondigde hij opnieuw een wijziging aan. Wanneer hij met de invordering van de penningen niets van doen had, zou hij slechts 2% in rekening brengen, maar voor de inning zou hij echter 5% rekenen en wanneer hij

---

1) A.C C., no. 60, brief van Johan Woodt op St.Thomas, 20 juni 1769
2) A.C.C., no. 59, brief van Jan de Vrij Jacobsz, 26 maart 1774, A.C C., no 58, brief van Hermanus Boter, 2 februari 1768.
3) A.C.C., no. 54, brief van Saffin & Comp., 26 juni 1763.
4) A.C.C., no. 55, brief van J.H. Heemskerk, 2 juli 1787
5) A.C.C., no 59, brief van A. Meertens, 25 februari 1789
6) Idem, 1 oktober 1792.

ook nog voor de betaling moest instaan 10% [1]

De slavenhandel van de Commercie Compagnie werd in de jaren zeventig belemmerd door het "miscrediet", de stopzetting van de kredietverlening uit de Republiek, die zich uitte in talloze protestwissels Reeds in januari 1771 maakten de correspondenten daarvan melding.[2] Storm van 's Gravensande, de gouverneur van Essequebo, schreef de directeuren, dat zelfs wisselbrieven van gegoede personen met protest waren teruggekeerd. Volgens de Surinaamse correspondent waren de trekkers nog wel goed, maar niet de endosseurs – veelal de agendarissen of vertegenwoordigers van de negotiaties –, die door de kredietgevers in de Republiek ervan beschuldigd werden hun mandaat te hebben overschreden. De particuliere slavenreders in Zeeland zouden grote sommen aan geprotesteerde wisselbrieven onder zich hebben, evenals de Rotterdamse huizen Coopstad & Rochussen en Meijners.[3]

De toestand verergerde in de loop van 1772.[4] De planters geraakten diep in de schulden Hun plantages waren zwaar belast met hypotheek. Zij wisten zich niet uit hun schulden te redden, nu al hun wissels werden geprotesteerd ondanks de grote hoeveelheden produkten die zij lieten verschepen. De uitvoer bedroeg volgens de correspondent in 1772, behalve de cacao en de katoen, ruim veertien miljoen pond koffie en 22.000 oxhoofden suiker.[5] In de zomer van dat jaar kwamen de bosnegers in opstand en plunderden de plantages. Wisselbrieven waren bijna niet meer te krijgen. Men betaalde elkaar met "kaartengeld". De Amsterdamse kredietcrisis van 1772-1773 deed de wisselprotesten sterk in aantal toenemen.[6] De planters waren niet meer in staat slaven te kopen. De slavenaanvoer verminderde en daardoor waren er ook minder slavenschepen die produkten naar de Republiek konden verschepen. Volgens de Surinaamse correspondent kregen de planters voor hun suiker geen drie stuivers per pond meer. Door gebrek aan slaven en scheepsruimte moest men de produkten op de velden laten rotten. De correspondent in Essequebo waarschuwde de directeuren geen schepen te zenden.[7]

---

1) A.C.C., no. 59, brief van A. Meertens, 16 juli 1793.

2) A.C.C., no. 54, brief van A. Gootenaar, 18 januari 1771, A.C.C., no. 58, brief van L. Storm van 's Gravensande, 4 januari 1771.

3) Bedoeld zal zijn Hamilton & Meijners.

4) A.C.C., no. 54, brieven van A. Gootenaar 1771-1772, A.C.C., no. 58, brieven van Abraham de Codin & Hermanus Boter, 1771-1772.

5) Bijlage IV.

6) A.C.C., no. 54, brieven van A. Gootenaar, 27 maart, 22 juni, 2 en 18 oktober 1773, A.C.C., no. 55, brieven van Gootenaar & Brouwer, 29 januari en 23 maart 1774 en 4 februari 1775.

7) A.C.C., no. 58, brief van Hermanus Boter & Abraham de Codin, 22 december 1774.

In 1777 ging de Commercie Compagnie ermee akkoord, dat haar correspondent in Essequebo, Abraham de Codin, de produkten kocht tegen een vaste prijs, die met de planters overeengekomen was [1] Op deze wijze duurde het enkele maanden korter een scheepslading bij elkaar te krijgen, terwijl de planter niet op een gunstige verkoopmogelijkheid behoefde te wachten. In november had hij van de planters ruim *f* 54.000 aan produkten ontvangen, die ter afdoening van hun schulden naar Middelburg verscheept zouden worden. Het was slechts een fractie van de totale vorderingen die de Commercie Compagnie op de planters in de kolonien bezat. In 1781 bedroegen de vorderingen alleen al in Essequebo en Demerary *f* 448 000, waarvan *f* 87 951 in de vorm van geprotesteerde wisselbrieven [2] Deze vorderingen kwamen bijna alle voort uit de verkoop van slaven.

De Vierde Engelse Oorlog bracht de Commercie Compagnie grote schade toe. Zes van haar schepen werden door de Engelsen genomen.[3] Zij bezetten Essequebo en Demerary Het lukte Abraham de Codin ternauwernood de onder hem berustende penningen uit handen van de Engelsen te houden, die meenden een agent van de W I.C. voor zich te hebben.[4] Na de oorlog nam het aantal uitredingen van de Compagnie af.[5] De stijgende slavenprijzen gaven haar nog wel wat moed. Verschillende slavenschepen zond zij nog uit. Het meeste werk hadden de correspondenten in deze tijd evenwel met het invorderen van de aanzienlijke en soms meer dan tien jaar oude schulden en dat eiste vele gerechtelijke procedures.[6] Abraham de Codin had reeds tijdens de oorlog geschreven, dat, wanneer Essequebo weer Hollands zou worden, er veel plantages onder "sequestratie", gerechtelijke beslaglegging, zouden komen

In de Franse tijd kwam er een einde aan de handelsbedrijvigheid van de Commercie Compagnie. Het laatste slavenschip zeilde in 1802 uit Middelburg. De Surinaamse correspondent bleef echter de directeuren nog op de hoogte houden. In 1813 berichtte hij, dat de Engelsen *f* 72.000 van de onder hem berustende penningen van

---

1) A C C., no 58, brieven van Abraham de Codin, 1777.

2) A.C.C., no. 58, brieven van Abraham de Codin, 1781

3) W.S. Unger, Het archief, a.w., blz. 27-104, vóór de Vierde Engelse Oorlog reedde zij jaarlijks minstens 3 schepen uit op West-Indie, daarna 1 in 1784, en 1 in 1786, 2 in 1787, 1 in 1778 en 1 in 1790, 2 in 1791 en 2 in 1793 en 1 in 1802.

4) A.C.C., no. 58, brief van Abraham de Codin, 26 augustus 1786.

5) Zie noot 3.

6) A.C.C., no. 55, brief van G. de Graaff, 21 mei 1785 en brief van J.H. Heemskerk, 2 juli 1787, A.C.C., no. 58, brief van Abraham de Codin, 15 november 1782, brief van Jan Ridder & Abraham de Codin Jr., 26 februari 1785 en brief van J. Ridder, 29 april 1788.

de Compagnie hadden geconfisceerd.[1] De *f* 21.000 die hij nog had weten te behouden, hoopte hij in betere tijden aan de directeuren te kunnen overmaken. Een van de laatste brieven uit Suriname aan de Compagnie lichtte de directeuren in 1822 in over de invordering van de nog uitstaande schulden en eindigde met een prijsopgave van koloniale produkten.[2]

Behalve de oorlogen in het laatste kwart van de achttiende eeuw zijn er nog andere factoren geweest die de teruggang in de plantagecultuur en de handel op West-Indië hebben veroorzaakt, namelijk de foutieve wijze van kredietverlening aan de planters, de schuldenlast van de planters en de concurrentie van de Franse suiker en koffie op de Hollandse stapelmarkt. Daarop zullen wij nog uitvoerig terugkomen.

5. De geveilde retouren

De bepalingen in het reglement van de Commercie Compagnie die voorschreven, dat haar schepen in Middelburg moesten lossen en dat de produkten daar publiek geveild moesten worden, verzwakten, zoals wij hiervoor gezien hebben, enigszins haar positie als scheepsbevrachter in Suriname, omdat de meeste planters bij voorkeur laadden in schepen op Amsterdam, waar hun correspondenten gevestigd waren. Desondanks is de Compagnie slechts zelden van deze bepalingen afgeweken. Het fluitschip "De Cornelia", dat als eerste voor de Compagnie een reis naar Suriname maakte en in Amsterdam was gebouwd, arriveerde ook daar in 1722.[3] De lading was geconsigneerd aan de Amsterdamse correspondent van de Compagnie, die de produkten in pakhuizen moest laten opslaan en bij gelegenheid verkopen. Van verkoop van retouren in Amsterdam en Rotterdam was verder sprake in 1721.[4] Het betrof Italiaanse olie, rijst en zeep, die in Middelburg slechte prijzen maakte. Ook de reis van het schip "Den Vergulden Walvis" naar Straat Davis geschiedde van en naar Amsterdam.[5]

Over de ingevoerde koloniale produkten betaalde de Commercie Compagnie geen inkomende rechten. Volgens het plakkaat op de Ophef van de Convoyen en Licenten

1) A.C.C., no. 55, brief van F. Tauny, 16 januari 1813.
2) A.C.C., no. 55, brief van Weisenbruch, 14 maart 1822.
3) A.C.C., no. 85, brieven aan Arnoldo Cloeting, 14 en 25 augustus 1722.
4) A.C.C., no. 13, december 1721.
5) W.S. Unger, Het archief, a.w., blz. 84.

uit 1725 was invoer uit Amerika vrij van inkomend recht, wanneer aan de W I.C. de verschuldigde recognitie van 3% ad valorem was voldaan. Hetzelfde gold, zoals wij gezien hebben, sedert 1730 voor de slavenschepen die uit Amerika koloniale waren importeerden.[1] Het inkomend recht op andere waren trachtte de Commercie Compagnie blijkens enkele aantekeningen in de notulen wel eens te ontduiken.[2] In oktober 1721 besloten de directeuren "dat in d'entering van d'hoeker de Maria Elisabeth van Stokholm deze ordre sal gehouden werden als 414 vaties teer so groot als kleen, samen 13 lasten, 5.436 staven ijzer, 122 bosjes knipijzer, 50 vaties stael, van alles d'helft aan te geven". Afgezien nog van de vraag of "ordre", die "sal gehouden werden", overeenkwam met de werkelijke lading, is de ontduiking in dit geval veel lager dan het door Joh de Vries geschatte Zeeuwse ontduikingspercentage van 80% [3]
De veilingen van de Commercie Compagnie werden aangekondigd op "notities", gedrukte biljetten, waarop de goederen met kwaliteitsomschrijving en gewicht stonden vermeld.[4] Ook adverteerde de Compagnie in de couranten. Zo vroegen de directeuren aan Anthonie Baart in Amsterdam om in de krant te laten zetten, dat de verkoping van 8 mei 1738 een week later zou plaatsvinden, zulks in verband met een grote verkoping van 4.000 balen Havana snuiftabak in Amsterdam op dezelfde datum.[5] Ook moest hij verzoeken, dat "de extentie van de verkopinge wat beter in de courante mag werden gestelt als die in de Dinsdagse cour[t] van den 15 deser staet" De veilingen werden gehouden in of bij het "Commerciehuis agter de balance". Makelaars sorteerden de goederen en verdeelden ze in kavels.[6] Men was tot 1736 verplicht de publieke veilingen te laten leiden door de stadscrieeerders of stadsomroepers, die voor hun diensten een crieeerderloon ontvingen van twee grooten Vlaams voor elk £ Vlaams, dat de verkochte goederen opbrachten [7]
De verkoopvoorwaarden leren wij kennen uit de vendu- en factuurboeken der

1) Groot Placaet-boeck, a.w., deel VI, blz. 1342, Placaet op den Ophef van de Convoyen en Licenten van 31 July 1725, art. X en blz. 1401, Nadere Prolongatie van Octroi van de West indische Compagnie, art. IX.
2) A.C.C., no. 13, 6 oktober en 8 december 1721.
3) Joh. de Vries, De ontduiking der convooien en licenten in de Republiek tijdens de 18e eeuw, in Tijdschrift voor Geschiedenis 71 (1958), blz. 349-361.
4) A.C.C., no. 1741.
5) A.C.C., no. 17, 18 april 1738.
6) A.C.C., no. 17, 9 maart 1736.
7) A.C.C., no. 84, Publicatie vanwege het crieeerderloon, 20 februari 1762 crieeerders waren stadsomroepers

verkochte retouren.[1] De eerste vermelden de kopers, de gekochte hoeveelheden naargelang de aard van de verpakking, zoals oxhoofden, balen, etc , de prijzen en de verschillende kortingen De factuurboeken geven, zoals de naam aanduidt, bovendien de berekening van het uiteindelijke bedrag dat de koper betaalde. Men berekende eerst per kavel het nettogewicht en vermenigvuldigde het met de verkoopprijs. De verkregen bedragen totaliseerde men. Dit brutofactuurbedrag werd verminderd met de verschillende kortingen en vermeerderd met het crieëerderloon en het armengeld, dat men op de koper verhaalde. Aldus verkreeg men het nettofactuurbedrag. De factuur van een partij gekochte Surinaamse suiker, waarvoor als tarra gold 20% voor een oxhoofd van 600 pond en meer, en 120 pond voor een oxhoofd van minder dan 600 pond, zag er als volgt uit (zie staat 3):

Staat 3: Berekening van het nettofactuurbedrag voor een partij Surinaamse suiker door de Commercie Compagnie

2 oxhoofden	1250 pond		
tarra 20%	250 pond		
	1000 pond à 5 grooten	£	20·16· 8
	(2½ stuiver)		
2 oxhoofden	900 pond		
tarra 120 pond per oxh.	240 pond		
	600 pond à 6 grooten	£	16:10: -
	(3 stuivers)	£	37: 6: 8
1% goed gewigt		£	7: 6
		£	36:19: 2
1% prompte betalinge		£	7. 5
		£	36:12· 9
2‰ armengeld		£	1 6
		£	36·14: 3
crieëerderloon 2 grooten te ponde		£	6. -
		£	37. -: 3
½ % extra voor betaling		£	3: 8
		£	36:16: 7

1) A.C.C., no. 1738-1740, A.C C., no. 1729-1736.

De tarra verschilde naargelang de goederensoorten en de verpakking.[1]
Voor alle weegbare goederen werd een rabat gegeven van 1% "goed gewigt" en voor cacao, indigo en koffiebonen bovendien nog eens 2% "voor stoff". Een gebruikelijke korting op het brutofactuurbedrag was 1% voor "prompte betalinge". Hieronder verstond men betaling binnen zes weken. Voor betaling binnen veertien dagen, de periode waarbinnen de goederen moesten zijn afgehaald, verminderde men veelal het nettofactuurbedrag nog eens met ½ %
Het armengeld en crieëerderloon, respectievelijk 2‰ en twee grooten van elk pond Vlaams, werd op de koper verhaald. Na juni 1723 bedroeg het armengeld 1‰
In april 1723 verzocht de Commercie Compagnie aan de stadsregering vrijstelling van het vendugeld of crieeerderloon.[2] De koopersprijs werd er zo door verhoogd, dat men de produkten naar Holland zou moeten zenden om ze daar te laten verkopen De V O.C. en de W.I.C. waren er ook van vrijgesteld. De stadsregering beschikte in zoverre gunstig op dit verzoek, dat de Compagnie voortaan slechts één grooten zou behoeven te betalen, terwijl dit bedrag een maand later voor cacao en voor goederen uit "de Straat" werd gehalveerd tot "een oortje van een halve stuiver te ponde ... zullende de crieeerders deser stadt hun vergenoegt moeten houden ten opsigte van boven gesegde goederen met het genot van de wederhelft, sijnde twee duyten te ponde sonder resumptie".[3]
Uit de factuurboeken van verkochte retouren, die in 1780 eindigen, is geen prijzenstatistiek voor een aaneengesloten reeks van jaren samen te stellen De invoer van de vele soorten koloniale produkten was onregelmatig. Elke soort kende weer verschillende kwaliteiten, die in de factuurboeken dikwijls niet onderscheiden worden.
Een globale indruk van het prijsverloop verschaffen ons echter de gemiddelde jaarprijzen van enkele koloniale produkten die de Commercie Compagnie het meest veelvuldig heeft ingevoerd, zoals Havana blaartabak, Havana huiden, koffie en suiker
De gemiddelde jaarprijzen hebben wij berekend door de netto-opbrengst te delen door het nettogewicht. Wij hebben de netto-opbrengst genomen, omdat wij tevens de jaarlijkse veilingomzetten wilden berekenen, die, naar aangenomen mocht worden, de veranderde bedrijvigheid van de Commercie Compagnie zouden weerspiegelen.
De gemiddelde jaarprijzen zijn dus iets lager dan de werkelijke prijzen op de veilingen,

1) Bijlage XIV.
2) A.C.C., no. 13, 2 april 1723.
3) A.C.C., no. 80, 26 juni en 10 juli 1723.

zoals die in de factuurboeken per kavel worden vermeld. Het verschil wordt gevormd door de kortingen en belastingen die men van het brutofactuurbedrag aftrok of er bij optelde. Deze kortingen en belastingen bleven onveranderd, zodat de werkelijke prijzen een vast percentage hoger liggen namelijk 2% tot 4%, afhankelijk van de bij verschillende soorten produkten gebruikelijke kortingen. De prijzen zijn omgerekend in guldens om vergelijking met de Amsterdamse beursprijzen te vergemakkelijken[1] (zie staat 4-8).

Staat 4: De gemiddelde jaarprijs van Havana blaartabak per 100 pond op de veilingen van de Middelburgsche Commercie Compagnie

1723:	*f* 24,15	1730:	*f* 42,81	1737:	*f* 27,77	1743:	*f* 31,38
1724:	*f* 35,97	1731:	*f* 45,00	1738:	*f* 17,19	1745:	*f* 49,64
1725:	*f* 32,72	1732:	*f* 25,14	1739:	*f* 18,79	1747:	*f* 44,96
1727:	*f* 33,21	1733:	*f* 58,63	1740:	*f* 31,72	1752:	*f* 55,92
1728:	*f* 39,59	1734:	*f* 18,19	1741:	*f* 22,17		
1729:	*f* 60,74	1736:	*f* 24,33	1742:	*f* 36,54		

Het hoge prijsniveau van de tabak omstreeks 1730 werd gevolgd door een daling, die tot omstreeks 1745 tot een lager niveau heeft geleid dan dat van de twintiger jaren (zie staat 4). Vanaf 1745 trad weer een prijsstijging op. Na 1752 is er geen tabak meer geveild bij de Commercie Compagnie, wat verband hield met haar veranderde bedrijvigheid, zoals wij zullen zien. De daling of stijging van de tabaksprijzen in Middelburg wordt niet verklaard door een grotere of kleinere aanvoer van de Compagnie. De omvang van de aanvoer was veelal juist het omgekeerde van wat wij op grond van de prijsbeweging zouden verwachten. Het wijst op het incidentele karakter van de tabaksaanvoer. Over de aanvoer van andere kooplieden of handelshuizen hebben wij geen kwantitatieve gegevens, ook niet betreffende de overige koloniale produkten, uitgezonderd de suikeraanvoer van de W.I.C.[2]
Wat de vraagzijde betreft, wij kennen de kopers op de veilingen van de Compagnie. De tabakskopers waren opvallend groot in aantal, maar zij kochten, op enkele grote kooplieden na, slechts kleine hoeveelheden. Bij de volgende produkten is er meestal

1) Grafische weergave is achterwege gelaten, omdat bij de meeste produkten voor te veel jaren prijsgegevens ontbraken.
2) J.J. Reesse, De suikerhandel van Amsterdam van het begin der 17de eeuw tot 1813, Haarlem, 1908, blz. CXXI-CXXIII.

duidelijk verband tussen de omvang van de aanvoer en de hoogte van de prijzen De prijzen ervan volgden ook meer het verloop op de Amsterdamse beurs [1])

Staat 5 De gemiddelde jaarprijs van Havana huiden per pond op de veilingen van de Middelburgsche Commercie Compagnie

1723	*f* 0,26	1731	*f* 0,17	1738	*f* 0,27	1747	*f* 0,29
1724	*f* 0,25	1732	*f* 0,19	1740	*f* 0,25	1752	*f* 0,32
1726	*f* 0,22	1733	*f* 0,21	1741	*f* 0,24	1768	*f* 0,24
1727	*f* 0,22	1734	*f* 0,24	1742	*f* 0,26		
1729	*f* 0,19	1736	*f* 0,26	1744	*f* 0,30		
1730	*f* 0,17	1737	*f* 0,27	1745	*f* 0,29		

De lage prijzen van de Havana huiden in het begin van de dertiger jaren werden gevolgd door hogere, die gedurende vele jaren op hetzelfde peil bleven (zie staat 5)

Staat 6 De gemiddelde jaarprijs van Caraquese cacao per pond op de veilingen van de Middelburgsche Commercie Compagnie

1723	*f* 0,39	1734	*f* 0,97	1741	*f* 0,69	1764	*f* 0,57
1724	*f* 0,25	1735	*f* 0,97	1742	*f* 0,40	1765	*f* 0,61
1725	*f* 0,44	1736	*f* 0,75	1747	*f* 0,39	1766	*f* 0,61
1726	*f* 0,48	1737	*f* 0,62	1752	*f* 0,20	1774	*f* 0,31
1727	*f* 0,69	1738	*f* 0,77	1756	*f* 0,26	1776	*f* 0,25
1731	*f* 1,15	1739	*f* 0,85	1762	*f* 0,68	1779	*f* 0,25
1733	*f* 0,90	1740	*f* 0,78	1763	*f* 0,53		

Het hoge prijspeil van de Caraquese cacao in de jaren dertig en zestig werd gevolg door lagere prijzen sedert 1742 en omstreeks 1774 (zie staat 6)

1) N W. Posthumus, Nederlandsche prijsgeschiedenis Deel I Goederenprijzen op de Beurs van Amsterdam 1585 1914 Wisselkoersen te Amsterdam 1609 1914, Leiden, 1943, tabel 59 62, 78-79, 83, 88 en 164

Staat 7: De gemiddelde jaarprijs van koffiebonen per pond op de veilingen van de Middelburgsche Commercie Compagnie

1746:	f 0,62	1759·	f 0,38	1773·	f 0,32	1778	f 0,33
1747.	f 0,69	1760:	f 0,36	1774:	f 0,31	1779·	f 0,36
1750:	f 0,34	1761.	f 0,33	1775:	f 0,34	1780·	f 0,36
1755:	f 0,48	1762:	f 0,55	1776:	f 0,27		
1757:	f 0,87	1763.	f 0,33	1777.	f 0,25		

De hoge koffieprijzen omstreeks 1746-1747 en 1755-1757 werden gevolgd door lagere in daarop volgende jaren. In de tweede helft van de zeventiger jaren waren de koffieprijzen lager dan in de eerste helft (zie staat 7).

Staat 8. De gemiddelde jaarprijs van suiker per pond op de veilingen van de Middelburgsche Commercie Compagnie (1 = Surinaamse; 2 = Caribische, 3 = witte)

1722:	$0,13^{1}$	1739:	$0,21^{3}$	1751:	$0,10^{3}$	1763:	$0,18^{3}$
1723:	$0,11^{1}$	1740:	$0,22^{3}$	1756:	$0,24^{3}$	1764.	$0,24^{3}$
1724:	$0,13^{1}$	1742:	$0,27^{3}$	1757:	$0,25^{2}$	1773·	$0,14^{3}$
1725:	$0,14^{1}$	1745·	$0,24^{3}$	1759:	$0,36^{3}$	1774·	$0,17^{3}$
1726:	$0,18^{3}$	1746:	$0,23^{3}$	:	$0,29^{2}$	1775:	$0,16^{3}$
1731.	$0,18^{3}$	1747:	$0,27^{3}$	1760:	$0,28^{3}$	1776:	$0,20^{3}$
1734:	$0,10^{3}$	:	$0,26^{2}$	1761:	$0,31^{3}$		
1736:	$0,15^{3}$	1749:	$0,18^{3}$	:	$0,45^{2}$		
1737:	$0,14^{3}$	1750·	$0,13^{2}$	1762:	$0,36^{3}$		

Van geen enkele suikersoort zoals die in de factuurboeken wordt onderscheiden, zijn de prijzen over een aaneensluitende periode voorhanden. De prijzen van de verschillende soorten samen geven echter wel een indruk van het prijzenverloop (zie staat 8). Evenals op de Amsterdamse beurs waren de prijzen in de veertiger jaren en omstreeks 1756 hoger dan in de voorgaande jaren. Het prijsniveau in de jaren zeventig was weer laag. De prijsbeweging van de suiker op de veilingen van de W.I.C. in Middelburg kwam ongeveer overeen met die bij de Commercie Compagnie.[1)]

1) J.J. Reesse, a.w, blz. CXXI-CXXIII.

Opmerkelijk is, dat de prijzen van Havana blaartabak, huiden en ook indigo in Middelburg dikwijls lager waren, soms zelfs veel lager, dan in Amsterdam. Dit is waarschijnlijk te wijten aan de mindere kwaliteit van de in Middelburg ingevoerde koloniale produkten. De Brazilhuiden bijvoorbeeld, waarvan N.W. Posthumus de prijzen geeft, werden van betere kwaliteit geacht dan de Havana en Caraquese huiden, die de Commercie Compagnie invoerde.[1] Hoewel de prijsbeweging in Middelburg globaal overeenkwam met het prijsverloop in Amsterdam, vertoont de eerste toch grotere schommelingen. De prijzen op de Amsterdamse stapelmarkt bleven betrekkelijk stabiel, terwijl de handelsmarges fluctueerden. Men verkocht er een partij goederen voor dezelfde prijs, maar tegen "gradueel verminderde condities".[2] Dit was voor de Commercie Compagnie niet mogelijk, omdat zij haar produkten publiek moest verkopen. Met de verkoopcondities van de publieke veilingen kon zij niet manipuleren. Zij bleven onveranderd, zodat er een meer open prijsvorming was dan te Amsterdam.
De Westindische produkten met de hoogste omzet op de veilingen van de Commercie Compagnie waren huiden, tabak, cacao, suiker en koffie.[3] Genoemde produkten kan men verdelen in twee groepen overeenkomstig hun geografische oorsprong. De huiden, tabak en cacao importeerde de Compagnie voornamelijk uit de Spaanse koloniën, suiker en koffie vooral uit de plantagekoloniën van de Republiek. Onderscheiding naar de periode van invoer levert dezelfde verdeling op. In de jaren 1722-1745 maakten de Spaanse produkten het grootste deel van de veilingomzetten uit, meestal meer dan 75%, uitgezonderd in 1722, toen alleen Surinaamse suiker werd geveild. In de periode 1746-1780 zijn het de suiker en de koffie, die in de meeste jaren de hoogste percentages bereiken.
De veranderde samenstelling van het goederenassortiment hangt samen met de gewijzigde handelsbedrijvigheid van de Commercie Compagnie, die zich na 1750 in toenemende mate op de slavenhandel ging toeleggen. Op de Westkust van Afrika ruilde zij Europese goederen tegen slaven en verkocht ze in West-Indië, hoofdzakelijk in Suriname en Essequebo en Demerary. De produkten van de plantagekoloniën vormden de retourlading van haar slavenschepen. De koloniale oorlogen van Engeland tegen Frankrijk en Spanje zullen er toe bijgedragen hebben om de toch al

1) De Koopman of bijdragen ten opbouw van Neerlands koophandel en zeevaardij, Amsterdam, 1768-1776, deel I, blz. 190.
2) Joh. de Vries, De economische achteruitgang, a.w., blz. 31-32.
3) Bijlage XIII.

riskante sluikhandel op te geven voor de lucratief schijnende slavenhandel.[1] De veranderde bedrijvigheid van de Commercie Compagnie, te meer benadrukt door het uitblijven sedert 1756 van uitredingen op Europese landen, komt ook tot uiting in gemiddeld kleinere jaarlijkse veilingomzetten van Westindische produkten, zowel naar gewicht als naar opbrengst. De gemiddelde jaarlijkse opbrengst naar gewicht was in de eerste periode 380.844 pond en naar opbrengst £ 19.875 Vlaams. In de tweede periode, waarin slechts enkele rechtstreekse reizen naar West-Indië werden ondernomen, bedroeg dit respectievelijk 226.965 pond en £ 10.471 Vlaams.
De vermindering van de jaarlijkse veilingomzetten in de tweede periode hield verband met de hypothecaire kredietverlening aan de planters. Verzonden de Surinaamse planters reeds in de eerste helft van de achttiende eeuw de produkten bij voorkeur naar hun commissionairs in Amsterdam, sedert 1750 werden steeds meer planters, ook in Essequebo, Demerary en Berbice, daartoe verplicht. De vele plantageleningen schreven immers, zoals wij zullen zien, zonder uitzondering voor, dat de produkten naar de bemiddelende kooplieden in de Republiek gezonden moesten worden voor de voldoening van interest en aflossing. Voor de kooplieden en handelshuizen die niet door middel van hypothecaire leningen de planters aan zich wisten te binden, werd het daardoor moeilijker Westindische produkten voor eigen rekening te krijgen. De planters betaalden voornamelijk met wissels.
Van een aantal slavenschepen hebben wij de opbrengst der geveilde retouren, door de schepen zelf aangevoerd of, wat zelden voorkwam, voor hun rekening door andere aangebracht, vergeleken met de opbrengst van hun armasoenen in de tweede periode.[2] Van de 27 aangevoerde scheepsladingen Westindische produkten behaalden er slechts vier een veilingopbrengst die het provenu van de verkochte slaven overtrof. De rest bleef daarbeneden en veelal zelfs zeer ver, waarbij wij nog in aanmerking moeten nemen, dat het hier om verkoopsprijzen in Middelburg gaat.
De kapiteins van de Commercie Compagnie gebruikten dus slechts een klein deel van de opbrengst der verkochte slaven voor de inkoop van koloniale produkten. Wanneer wij de door genoemde slavenschepen aangevoerde hoeveelheden omrekenen in lasten, dan blijken zij ook zelden ten volle geladen te zijn geweest, tenminste voor Compagnies rekening. In de factuurboeken na 1750 bevinden zich meer vrachtreke-

1) W.S. Unger, Bijdragen ... II, a.w., blz. 87-91.
2) Het zijn de schepen Aurora, De Drie Gezusters, De Eenigheid, De Geertruyda en Christina, De Haast U Langzaam, De Jonge Wilhem, Middelburgs Welvaren, De Nieuwe Hoop, De Philadelphia, De Prins Willem V, De Vrouw Johanna Cores, en De Zorg; zie W.S. Unger, Bijdragen ... II, a.w., blz. 109-110 en 146-148; A.C.C., no. 1734-1736.

ningen dan in de voorgaande periode.
De investeringen in West-Indie van de kooplieden uit de Republiek breidden zich in de jaren 1766-1773, zoals wij zullen zien, enorm uit met als hoogtepunt het jaar 1769 De planters beschikten daardoor weliswaar over grote sommen geld, die zij vooral besteedden voor de aankoop van slaven, maar verloren de vrijheid hun produkten in de kolonie of in de Republiek te verkopen aan wie zij verkozen. De invloed van de hypothecaire kredietverlening op de handelsactiviteiten van de Commercie Compagnie is onmiskenbaar In de jaren 1769-1772 arriveerden er zestien slavenschepen van de Compagnie in Middelburg, maar zij hield geen enkele veiling van Westindische produkten De kapiteins zonden de opbrengst van de verkochte slaven, na aftrek van onkosten en een bedrag in contanten voor de correspondent, in haar geheel in wisselbrieven over naar Middelburg.[1] Produkten voor Compagniesrekening konden zij niet krijgen, omdat de planters deze immers aan hun geldschieters consigneerden ter voldoening van interest en aflossing en ter dekking van de wisselbrieven die zij voor de gekochte slaven in betaling hadden gegeven
Het economische regiem van de Hollandse geldschieters, dat de Westindische planters van hun handelsvrijheid beroofde, werd door de Amsterdamse kredietcrisis zwaar geschokt [2] Talloze wissels keerden uit de Republiek terug met protest van non-acceptatie en non-betaling en brachten de planters in de grootste verlegenheid, terwijl de slavenhandelaars geen betaling ontvingen De planters restte niets anders dan de noodzakelijke aankopen van slaven en levensmiddelen met produkten te voldoen en het met de bepalingen dienaangaande van de hypothecaire leningen niet al te nauw te nemen Aldus gelukte het de Commercie Compagnie weer produkten voor eigen rekening te kopen In 1722, toen haar eerste schepen Suriname aandeden, had de correspondent daar geadviseerd van de planters de commissie aan te nemen en hun krediet te verlenen [3] Nu zij het eindelijk deed in de zeventiger jaren, noodgedwongen als houdster van vele geprotesteerde wisselbrieven, konden de slavenschepen niet alle produkten vervoeren die de planters aanboden, hetzij direct ter betaling, hetzij om ze in commissie te laten verkopen in mindering van hun schulden. In de jaren 1773-1778 bereikten de veilingen van de Commercie

---

1) A C.C., no. 408, 411, 524, 528, 665, 669, 839, 844, 1014, 1190, 1254, 1258, 1303, 1308, 1387 en 1393.
2) Zie hoofdstuk VII
3) A.C C., no. 54, brieven van J.L. Neale, 9 en 10 april 1722

Compagnie de grootste omzetten en maakten enkele van haar schepen nog een rechtstreekse reis naar West-Indie.[1]
De veilingen van koloniale produkten en de publieke aanbesteding van cargasoen-goederen waren evenals de scheepswerf van de Commercie Compagnie van aanzienlijke betekenis voor het economische leven van Middelburg Zij bezorgden vele handen werk en een broodwinning De financiele resultaten van de Compagnie waren minder rooskleurig. Afwisselend sloten de balansen met "(God loff) avance.." en "(God betert) verlies .."[2] De zware verliezen die tijdens de Vierde Engelse Oorlog zijn geleden, is zij niet meer te boven gekomen.

1) Bijlage XIII.
2) A.C.C., no. 1711-1713.

HOOFDSTUK IV

NEGOTIE EN NEGOTIATIE

1 Financiering en uitbreiding van de plantages voor 1750

De Westindische plantages waren zeer kapitaalintensief Er waren vele slaven nodig voor het beplanten van de akkers, het oogsten van het gewas en het bewerken van de produkten Men rekende de slaven evenals het vee tot het roerende goed, maar ze konden toch in onderpand worden gegeven of met de plantage worden verhypothekeerd [1] De aankoop van slaven betekende voor de planter belangrijke uitgaven, die veelal meer dan de helft van de "investeringen" van een plantage omvatten J D Herlein schatte in 1718 de aanleg van een Surinaamse suikerplantage op *f* 23 100, waarbij hij een bedrag van *f* 12 500 uittrok voor vijftig slaven a *f* 250 per "stuk" [2] In de loop van de achttiende eeuw liepen de kosten sterk op [3] Anthonie Blom berekende ze in 1787 voor suiker en koffieplantages van verschillende grootte [4] De gemiddelde slavenprijs stelde hij op *f* 500 Het beginkapitaal voor een kleine suikerplantage van 1005 akkers[5] en 119 slaven begrootte hij op *f* 109 175, voor een kleine koffieplantage van 500 akkers en 124 slaven op *f* 111 350

De meeste planters waren zelf niet in staat dergelijke omvangrijke kapitalen op te brengen en derhalve aangewezen op kredieten en voorschotten van anderen Bovendien duurde het enige jaren, voordat de eerste oogst van een nieuwe plantage kon worden binnengehaald Ook daarna kon de planter het krediet van leveranciers van

1) G J van Grol, De grondpolitiek in het Westindische domein der Generaliteit, 's Gravenhage, 1942, 2 dln , deel 2 De rechtstoestand van het grondbezit, blz 104 105, A J A Quintus Bosz, De ontwikkeling van de rechtspositie van de vroegere plantageslaven in Suriname, in Emancipatie 1863 1963, Paramaribo, 1964, blz 9

2) J D H(erlein), Beschrijvinge van de volk plantinge Zuriname, Leeuwarden, 1718, blz 84

3) Voor slavenaanbod en slavenprijzen, zie resp hoofdstuk II, par 3 en hoofdstuk III, par 4

4) A Blom, Verhandeling van den landbouw in de Colonie Suriname, Amsterdam, 1787, blz 82 106 en 178 187

5) 1 Surinaamse akker = 10 vierkante kettingen = 43560 vierkante Rijnlandse voeten = 4294 m^2, zie H D Benjamins a w , blz 467

Europese waren en Afrikaanse slaven niet ontberen. Er verstreek geruime tijd, eer hij de beschikking kreeg over de opbrengst van de oogst, omdat de achttiende-eeuwse planter in de Nederlandse en Engelse plantagekoloniën zijn produkten voor eigen rekening naar Europa liet verschepen en aldaar verkopen. Er ontstond hierdoor een financiële band tussen de planter en zijn correspondent in het moederland, die als commissionair optrad. Het commissiesysteem was karakteristiek voor de Engelse en Nederlandse handel op de Westindische plantagekoloniën in de achttiende eeuw. De planters op de Franse Antillen verkochten hun produkten vooral ter plaatse.[1] Dit "commission system" of "factorage system" was omstreeks 1670 reeds in gebruik in de Engelse Westindische handel, zij het nog op beperkte schaal.[2] De Londense correspondent nam de koloniale waren die de planter aan hem had geconsigneerd, onder zijn beheer. Hij betaalde de assurantiepremie voor de overtocht en de douanerechten. De produkten liet hij opslaan in pakhuizen, om ze vervolgens op een gunstig tijdstip te verkopen. Hij berekende een commissieloon van 2½ %. Na aftrek van alle kosten krediteerde hij de planter voor de netto-opbrengst, eventueel verminderd met de waarde van de Engelse goederen die hij desgevraagd aan de planter had overgezonden en waarvoor hij eveneens een commissieloon van 2½ % in rekening bracht. De opbrengst van de koloniale produkten overtrof steeds de waarde van de gekochte Europese waren, zodat de planter in Engeland een batig saldo kweekte, ten laste waarvan hij wissels kon trekken ter betaling aan derden, meestal de slavenhandelaars. Op den duur was de opbrengst van de produkten niet toereikend om de grote uitgaven van de planter te dekken. De slavenprijzen in de Engelse Westindische koloniën verdrievoudigden tussen 1600 en 1790, terwijl de uitputting van de grond de planter noodzaakte een steeds groter aantal slaven in te zetten voor het handhaven van het produktiepeil.[3] Ook de gewoonte van de eigenaren der plantages in Brits West-Indië zich in Engeland te vestigen — absenteïsme — had tot gevolg, dat uit de opbrengst bovendien de kosten van een luxe huishouding in het moederland betaald moesten worden.

Hoe de relatie tussen de Westindische planters en de Nederlandse correspondenten en commissiehuizen zich gedurende de eerste helft van de achttiende eeuw ontwikkeld heeft, is door gebrek aan overgeleverde archieven van deze huizen uit de

---

1) R. Pares, Merchants and planters, Cambridge, 1960, hoofdstuk III (= Economic History Review, supplement 4).

2) K.G. Davies, The origin of the commission system in the West India trade, in: Transactions of the Royal Historical Society, fifth series, vol. 2, London, 1952, blz. 89-107.

3) R. Pares, Merchants and planters, a.w., blz. 38-42.

betreffende periode niet nauwkeurig aan te geven. Uit de briefwisseling van de Middelburgsche Commercie Compagnie met haar kapiteins en met haar Surinaamse agent blijkt, dat in 1722 de meeste planters in Suriname hun produkten consigneerden aan Amsterdamse corresponden.[1] Het was voor de Compagnie dan ook moeilijk haar schepen, die verplicht waren rechtstreeks naar Middelburg terug te zeilen, steeds voldoende retourlading te bezorgen.[2] De voor Amsterdam bestemde produkten moesten na aankomst in Middelburg via de binnenwateren daarheen verscheept worden De meerkosten bedroegen volgens de directeuren van de Commercie Compagnie slechts twee schellingen per oxhoofd suiker en één schelling voor de verzekering tegen schade of averij. Bij verkoop in Zeeland konden dezelfde prijzen gemaakt worden als in Amsterdam Zij verschilden ook van mening met de planters, die beducht waren voor schade of "leckagie" tijdens het vervoer naar Amsterdam.

De Surinaamse agent J.L. Neale zag de vaart op Suriname gaarne in handen van de Zeeuwen [3] Hij hield er rekening mee, dat de Hollanders "sterker" zouden varen dan ooit om dit te voorkomen, "maar ik denk", zo vleide hij de directeuren, "dat Uw college gemakkelijk tegen de particuliere kooplieden kan varen" Hij adviseerde de Commercie Compagnie de planters haar diensten als correspondent aan te bieden en hun wisselbrieven met een goede betaling te honoreren, ook al was de geconsigneerde suiker nog niet verkocht De Hollandse correspondenten, zo beweerde hij, waren altijd bereid tot dergelijke dienstverlening

Hoe de Commercie Compagnie op dit advies heeft gereageerd, wordt niet vermeld Zij vervoerde regelmatig vracht van Suriname naar Zeeland, hoewel haar agenten herhaaldelijk berichtten "dat de intentie hier is op Amsterdam te leveren" De Commercie Compagnie trachtte ook produkten voor eigen rekening te kopen, zoals wij gezien hebben. Zij kon hiervoor waarschijnlijk alleen terecht bij de kleine planters, die volgens een memorie, omstreeks 1737 aan de Zeeuwse Kamer van de W.I.C. aangeboden, niet in staat waren hun produkten in Amsterdam ter markt te brengen.[4] Behalve de vrachtgelden die dan voor hun rekening kwamen, zouden zij ook 12% verkoopkosten moeten betalen, zoals 2½ % uitgaand recht aan de Surinaamse ontvanger, 2% commissieloon voor de correspondent, 2½ % pakhuishuur,

1) A.C.C., no 54 en 85.
2) A.C.C., no. 49, art. 21.
3) A C.C., no. 54, 9 en 10 april 1722.
4) A.R.A., Verzameling Verspreide Westindische Stukken, no 1396.

1% crieeerderloon[1] of omroepersgeld en 4% assurantiepremie
Uit het voorgaande mogen wij concluderen, dat de produktenhandel van de Republiek met Suriname reeds vóór 1750 voor een belangrijk deel was georganiseerd volgens het commissiesysteem[2], zoals dit ook de Engelse handel met de plantagekolonien beheerste
De Surinaamse landbouwproduktie nam in de eerste helft van de achttiende eeuw sterk toe.[3] In 1713 telde de kolonie 171 suikerplantages Volgens de kaart van Alexander de Lavaux uit 1737 was het aantal plantages voor de cultuur van suiker, koffie, cacao, enz. gestegen tot ruim 400; daarnaast lagen er in de omgeving van Paramaribo ongeveer dertig kleine gronden, die voornamelijk koffie voortbrachten. In de volgende vijf jaren werden er aan de benedenloop van de Commewijne en de Hoer Helenakreek nog zestig "nieuwe landen" aangelegd, zodat het aantal plantages in 1742 in totaal ca. 500 bedroeg.
De sterke expansie van de plantagecultuur veroorzaakte een grote vraag naar slaven, die op krediet werden gekocht. Omstreeks 1713 telde Suriname 12.000 slaven, in 1738 meer dan 40.000 boven twaalf jaar.[4] In het eerstgenoemde jaar had de W.I.C ruim *f* 1 000.000 van de planters te vorderen wegens geleverde slaven.[5] Vele planters stonden toen ook bij particuliere handelshuizen in het krijt.[6] In een memorie, die in tegenstelling tot wat Van Dillen meent, moet dateren van omstreeks 1741, wordt medegedeeld, "dat de meeste planters met meer schulden beswaart zijn als haar goederen waard zijn".[7] De schrijver schat hun bezittingen op *f* 50.000.000.

---

1) Vergoeding aan de veilingmeesters
2) Niet te verwarren met het handelssysteem waarbij handelshuizen in de Republiek, zoals de Commercie Compagnie, tegen betaling van een commissieloon diensten lieten verrichten door een commissionair in de kolonie
3) R Bijlsma, Surinaamsche plantage-inventarissen uit het tijdperk 1713-1742, in De West Indische Gids 3 (1921 1922), blz. 325-326
4) Kon Bibl., no 426 A 23, "Voordeelen ", etc , bijlage 3 G, G A Amsterdam, Huis-archief Marquette, no. 294, I, Verschillende stukken betreffende West-Indie, "Extract uit het Register der Resolutien van . . . Staten Generaal . . etc , 30 augustus 1713, voor 1738, zie Memorie van Cornelis van der Oudermeulen, a.w , blz. 327-328
5) Kon Bibl., no 550 C 45, Stukken rakende de Societeit van Suriname, bijlage La C
6) A R A , Verzameling Verspreide Westindische Stukken, no. 976, "Copie-request van J van der Marsche . .", 1 april 1706
7) J G van Dillen, Memorie betreffende de kolonie Suriname, in Economisch-Historisch Jaarboek 24 (1950), blz. 162-167, anders dan Van Dillen menen wij deze memorie te moeten dateren omstreeks 1741 op grond van de uitvoercijfers van cacao en koffie, zie de uitvoerstaat in het Essai Historique, a.w , en A. Reijne, Geschiedenis der cacaocultuur in Suriname, in De West-Indische Gids 6 (19241925), blz. 13.

Een belangrijk deel van het krediet is waarschijnlijk verleend door de Amsterdamse kooplieden die als commissionairs van de Surinaamse planters optraden In welke vorm zij het krediet verstrekten, is ons niet bekend Vermoedelijk hebben zij de planters toestemming gegeven wissels op hen te trekken — bijvoorbeeld voor de aankoop van slaven — op voorwaarde dat de planters tijdig produkten naar Amster dam verzonden als dekking van de getrokken wissels Langlopend krediet — bijvoor beeld voor de aankoop van een plantage — is waarschijnlijk verstrekt in de vorm van een hypothecaire lening

Ook Berbice genoot de bijzondere belangstelling van Amsterdam [1] De landbouw ontwikkelde er zich gedurende de eerste decennia van de achttiende eeuw zeer traag [2] In 1723 voeren er slechts twee Amsterdamse schepen heen Eerst na 1732 werd de kolonie een aantrekkelijk investeringsgebied voor de Amsterdamse kooplieden, die er voor eigen rekening vele plantages lieten aanleggen In dat jaar stelden de Staten Generaal de vaart en handel op de kolonie open voor particulieren De openstelling vloeide voort uit een overeenkomst die door bemiddeling van de Amsterdamse burgemeesters was tot stand gekomen tussen de Societeit van Berbice en de W I C Het aantal plantages nam daarna snel toe en bedroeg in 1740 reeds 113, waarvan op de meeste koffie werd geplant

De gunstige vooruitzichten werden echter niet bewaarheid De oud gouverneur van Berbice, Jan Frederik Colier, noemde het in 1757 een ongeluk voor de kolonie, dat de meeste aanleggers of eigenaars van plantages niet in eigen persoon de landbouwgronden kwamen uitkiezen en bebouwen, maar dit overlieten aan vreemde en ondeskundige lieden [3] Er werden veel plantages aangelegd op gronden die eertijds tot de societeitsplantages hadden behoord en reeds waren uitgeput De overvloedige regens in de jaren 1753 1755 en dalende cacaoprijzen verergerden de situatie De handel lag bijna stil Het aantal slaven was veel te gering en zou alleen met behulp van krediet kunnen worden aangevuld

Anders dan in het naburige Suriname en Berbice vertoonde de landbouw in Essequebo en Demerary in de eerste helft van de achttiende eeuw weinig vooruit gang [4] Omstreeks 1700 telde de kolonie een twintigtal suikerplantages, waarvan er

1) P M Netscher, Geschiedenis van de kolonien Essequebo, Demerary en Berbice, van de vestiging der Nederlanders aldaar tot op onzen tijd, 's Gravenhage, 1888, blz 157 161
2) J J Hartsinck, Beschrijving van Guiana of de Wilde Kust in Zuid Amerika, Amsterdam, 1770, 2 dln , deel I, blz 331, J J Reesse, a w , blz 218 220
3) A R A , Verzameling Verspreide Westindische Stukken, no 788, "Korte memorie wegens de tegenwoordige toestand der kolonie Berbice 8 januari 1757", van J F Colier
4) P M Netscher, a w , blz 101 108, J J Reesse, a w , blz 214 218

vier eigendom van de W I C waren De kolonie had in deze tijd veel te lijden van Franse kapers, die tijdens een van hun raids, in 1709, bijna alle produktiemiddelen vernietigden en een grote voorraad suiker wegvoerden Pogingen ook de cultuur van koffie, cacao en indigo tot ontwikkeling te brengen, bleven zonder resultaat
In 1735 telde de totale bevolking, inclusief slaven, slechts 3000 zielen en waren er niet meer dan dertig plantages Ze lagen geconcentreerd rond Fort Kijk Overal, waar de landbouwgronden reeds in 1715 tekenen van uitputting hadden vertoond De achteruitgang van de grond dwong de W I C haar plantages in 1740 te verleggen naar de vruchtbaardere gronden aan de benedenloop van de Essequebo, welk voorbeeld door de planters werd gevolgd
De snelle vooruitgang van Essequebo en het toentertijd nog onontgonnen Demerary was het werk van Laurens Storm van 's Gravensande, die terecht bestempeld wordt als "by far the ablest administrator who ever had to deal with the Guianas" [1)]
Van 1738 tot 1743 vervulde hij de functie van secretaris en boekhouder van de kolonie Essequebo en was tevens lid van de Raad van Politie In het laatstgenoemde jaar volgde hij Hermanus van Gelskerke op als commandeur en kreeg in 1750 de titel van directeur-generaal Pas op 1 juli 1772 werd hem, na herhaald aandringen zijnerzijds, ontslag uit deze functie verleend Tijdens zijn langdurig bewind heeft hij voortdurend de noden van de kolonie onder de aandacht van zijn Zeeuwse lastgevers gebracht, die niet bereid of in staat waren haar van het meest noodzakelijke te voorzien en die hij dit ook in "goed rond, goed Zeeuws" verweet
Storm van 's Gravensande bepleitte reeds als secretaris een liberale immigratie-politiek om de kolonisatie op gang te brengen Tenslotte wist hij de Zeeuwse bewindhebbers te overreden de kolonie voor buitenlandse immigranten open te stellen en hun ook gedurende tien jaar vrijdom van belastingen toe te staan Het gevolg was dat binnen korte tijd zich talrijke buitenlanders in Essequebo en Demerary vestigden. In 1753 bestond de blanke bevolking voor het grootste deel uit Engelsen die, op zoek naar nieuwe landbouwgronden, van de dichtbevolkte Caribische eilanden waren weggetrokken Gouverneur Robinson van Barbados wees de Engelse Board of Trade op de hem inziens rampzalige gevolgen, die de uittocht van kapitaalkrachtige planters met hun slaven voor het eiland, maar ook voor de

1) N Deerr, The history of sugar, London, 1949, 2 dln , deel 1, blz 208, zijn biografie en brieven in C.A. Harris and J A J. de Villiers, Storm van 's Gravensande The rise of British Guiana, compiled from his dispatches, London, 1911, 2 dln (= Works issued by the Hakluyt Society, second series, no. XXVI and XXVII), een bloemlezing daaruit J A J de Villiers, Storm van 's Gravensande. Zijn werk en zijn leven, 's-Gravenhage, 1920

Britse handel, zou hebben· "as their land is now new, and very fertile, and the produce, in consequence larger and cultivated at less expence, they will be enabled to supply and under sell us at foreign markets".[1] Vooral Demerary profiteerde van de immigratie van Engelse kolonisten en overtrof spoedig Essequebo in belangrijkheid In 1759 waren er reeds 120 plantages aangelegd en werd de eerste scheepslading koffie naar de Republiek verscheept [2]

2 De eerste plantageleningen 1750-1764

Ondanks de sterke uitbreiding van de plantagecultuur bleef de invoer van koloniale produkten uit de eigen kolonien in West-Indie ver ten achter bij de vraag op de Hollandse stapelmarkt Dit blijkt uit gegevens vermoedelijk verzameld door Thomas Hope, die nauw betrokken was bij de totstandkoming van de bekende Propositie van 1751 [3] De Hollandse suikerraffinaderijen, die 15/16 van hun geraffineerde suiker en siroop in het buitenland afzetten, ontvingen slechts 1/3 van de benodigde grondstof uit Nederlands West-Indie De rest werd aangevoerd uit Frankrijk en in mindere mate uit Engeland. Frankrijk importeerde van 1 juni 1750 tot eind mei 1751 862.000 pond koffie[4], 12 000 000 pond ruwe suiker, 10 000.000 pond witte suiker, 150.000 pond indigo, 500.000 pond Senegalese gom en jaarlijks 1000 balen cochenille

Een vergelijking van de export van koloniale waren uit Bordeaux naar Amsterdam en Rotterdam enerzijds en naar Hamburg anderzijds moest bovendien tot de verontrustende conclusie leiden, dat het grootste deel van de koloniale export van Bordeaux niet meer via de Hollandse stapelmarkt liep (staat 9).

---

1) F.W. Pitman, a.w , blz. 94-96.

2) J J. Reesse, a.w , blz. 217, J.A J. de Villiers, a.w., blz 143.

3) N.E.H.A., Kleine aanwinsten, no. 52, Stukken over het geprojecteerd Porto-franco, 1740-1753, bundel II, no. 131 en 115, J. Hovy, a.w , blz. 367, noot 416 en blz. 421, noot 36.

4) Hiervan was 412.000 pond afkomstig van Bordeaux, 200 000 pond van Nantes, 100 000 pond van La Rochelle, 50.000 pond van Saint-Malo en 100.000 pond van andere Franse havens.

Staat 9. De export van enkele koloniale produkten uit Bordeaux naar Amsterdam-Rotterdam en Hamburg, van 1 juni 1750 tot 1 juni 1751

	Amsterdam-Rotterdam	Hamburg
suiker	15 295 oxhoofden	20.415 oxhoofden
koffie	412.800 pond	1.619.364 pond
indigo	60.370 pond	240.816 pond

Hamburg ontving meer suiker dan Amsterdam en Rotterdam te samen en vier maal zo veel koffie en indigo. Volgens de Propositie was dit kort tevoren "regt contrarie" Het is aannemelijk, dat de Hollandse kooplieden juist in deze omstandigheden een grotere aanvoer van koloniale produkten uit de eigen koloniën wensten en bereid waren de Surinaamse planters krediet te verschaffen voor de uitbreiding van hun plantages. Ook de mogelijkheid dat zij daardoor hun commissiehandel konden uitbreiden, is hierbij van invloed geweest.
Een gunstige omstandigheid was ook, dat in 1750 de politieke rust in Suriname weerkeerde. Tijdens het gouverneurschap van Mr. Jan Jacob Mauricius (1742-1751) waren de Surinaamse planters in twee elkaar heftig bestrijdende kampen verdeeld, die zich ruineerden in slepende processen.[1)] Mauricius c.s. wilden tot een vergelijk komen met de rebellerende bosnegers. De oppositiepartij stond een hardere koers voor In deze omstandigheden wilden de Hollandse kooplieden geen krediet verstrekken, wat volgens Mauricius het in cultuur brengen van de gronden aan de Saramaccarivier heeft belemmerd.[2)]
De hooglopende twisten verontrustten tenslotte ook de Staten-Generaal, die op 22 mei 1750 Prins Willem IV machtigden in Suriname de orde te doen herstellen. De Prins benoemde generaal-majoor Hendrik Ernst baron von Spörcke, Mr. Hieronimus de Swart Steenis, raad van Gorinchem, en Mr. Karel Bosschaert, pensionaris van Schiedam, tot commissarissen, die de tegen Mauricius ingebrachte beschuldigingen zouden onderzoeken Na de verschillende partijen in Suriname gehoord te

1) J. Wolbers, Geschiedenis van Suriname, van de ontdekking van Amerika tot op den tegenwoordigen tijd, Amsterdam, 1859-1861, blz. 225, C.A van Sijpesteijn, Mr. Jan Jacob Mauricius, gouverneur-generaal van Suriname, 1742-1751, 's-Gravenhage, 1858.

2) De Koopman, a.w , deel IV, blz. 114, schrijft bovendien "en geene commissionairen waren in hun particulier zo vermogend, om aan de voorschreevene planters zo veel geld op te schieten, dat zij in staat waren hunnen plantagien in die vereischtens voort te zetten als wel nodig was".

hebben, achtte baron Von Sporcke het voor herstel van orde en rust gewenst gouverneur Mauricius naar het vaderland "op te senden behoudens qualiteit en gages" en zelf het bestuur waar te nemen. Hiermee verloor Suriname een deskundig en gewetensvol bestuurder, die echter niet was opgewassen tegen de intrigerende côterie of, zoals Mauricius het zelf noemde, de "cabale" van enkele rijke planters en hun afgunstige echtgenotes.[1] Op advies van de Hoge Raad werd Mauricius op 15 mei 1753 door de Staten-Generaal vrijgesproken van alle tegen hem ingebrachte beschuldigingen

De eerste Westindische plantagelening werd in 1753 uitgegeven door Willem Gideon Deutz, burgemeester van Amsterdam en hoofd van het gelijknamige handelshuis. Het huis Deutz bezat toen een bijna honderdjarige ervaring op het gebied van internationale leningen.[2] In 1659 verstrekte Johan Deutz het eerste van een reeks voorschotten aan de keizer op onderpand van het verkoopmonopolie van kwikzilver uit de mijnen van Idria In 1695 was de keizerlijke schuld aangegroeid tot *f* 1.550.000. Vijf jaar later kregen de erven Deutz de opbrengst van de Hongaarse kopermijnen als onderpand. In de eerste helft van de achttiende eeuw volgden nieuwe leningen, voor de aflossing waarvan de keizerlijke inkomsten uit Silezie en Bohemen borg moesten blijven. Deze wijze van belening heeft Willem Gideon Deutz ook toegepast bij de kapitaalverschaffing aan de Surinaamse planters

Waarschijnlijk heeft J J Mauricius nog tijdens zijn gouverneurschap in Suriname dan wel tijdens zijn verblijf in de Republiek in 1751 Willem Gideon Deutz aangespoord krediet aan de planters te verschaffen. Hij schreef immers van zichzelf. Ik ben 't integendeel geweest, die 't Crediet hersteld heb door 't Project het welke de Heer Burgemeester Deutz heeft tot uitvoering gebragt en zonder 't welke veel ' eerlijke Lieden hun ' Plantagien zouden hebben zien inslokken waar op 't gemunt was".[3] Hadden de schuldeisers het "gemunt" op de plantages van de planters, die volgens de eerder aangehaalde memorie van ca 1741 met vele schulden waren bezwaard? Het krediet van Deutz stelde hen in staat van

1) R.A.J van Lier Samenleving in een grensgebied Een sociaal-historische schets over de maatschappij in Suriname, 's-Gravenhage, 1949, blz. 37 48

2) J E. Elias, a w , II, blz. 630-637, V. Barbour, Capitalism in Amsterdam in the seventeenth century, Baltimore, 1950, blz. 109

3) U.M. Lichtveld en J Voorhoeve, Suriname Spiegel der vaderlandse kooplieden, een historisch leesboek, Zwolle, 1958, blz. 153 (= Zwolse drukken en herdrukken voor de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde te Leiden, no 22)

schuldeiser te veranderen

De eerste sporen van de "negotiatie" Deutz dateren van mei 1751 Met "negotiatie" werd in de achttiende eeuw niet alleen de lening op zich aangeduid, maar ook de soort vennootschap die de geldlening had uitgegeven en beheerde Volgens de registers op de Resolutien van Gouverneur en Raden van Suriname is er op 31 mei 1751 een voorstel van Deutz in behandeling geweest om leningen op onderpand van plantages te verstrekken [1] De betreffende resoluties ontbreken echter, evenals die van 15 november Toen kon baron Von Sporcke mededelen, dat Deutz zich bereid had verklaard *f* 1 000 000 te negotieren op de voorwaarden die in een negotiatieplan vervat waren [2] Op 13 december ontvingen Gouverneur en Raden een bevestiging van dit bedrag en lieten daarop bekendmaken op welke wijze de planters zich voor deelneming konden aanmelden [3] Zij moesten zich tot de secretarissen van de kolonie wenden en de door Deutz geeiste documenten overleggen Na onderzoek van deze stukken zouden de secretarissen rapport uitbrengen aan het Hof, dat naargelang de bevindingen Deutz zou adviseren

De secretarissen gingen snel te werk, want reeds op 11 januari 1752 brachten zij rapport uit over de eerste vijf aanvragen, die betrekking hadden op de plantages Osembo van Pieter van Middeland, Overbrugge van Hendrik Talbot Jr , Concordia van Thomas Talbot, Vlijt en Hoop van Anthony Groenemeij en Pietersburg van P Pontzendaal [4] Overeenkomstig art 3 van het gedrukte negotiatieplan, dat bij de op 1 mei 1753 uitgegeven obligaties werd gevoegd, waren de plantages geschat door officieel aangestelde en beedigde taxateurs, toentertijd priseurs genaamd De planters konden maximaal vijf achtste van de gepriseerde waarde bij Deutz opnemen Over de leensom werd beslist door het Hof, waarbij niet alleen de vruchtbaarheid van de grond en de waarde van de gebouwen en slaven in aanmerking werden genomen, maar ook in hoeverre de plantages door hun ligging waren blootgesteld aan aanvallen van de kant van de marrons. Planters die minder dan vijf achtste van de gepriseerde waarde kregen toegewezen, konden zich rechtstreeks tot Deutz wenden met het verzoek om verhoging.

---

1) A.R A , Archief Societeit van Suriname, no 343, Resolutien van Gouverneur en Raden in Suriname, 30 en 31 mei 1751

2) J Wolbers, a.w., blz. 253.

3) A.R A., Archief Societeit van Suriname, no 343, Resolutien van Gouverneur en Raden in Suriname, 13 en 27 december 1751

4) Idem, no. 344, 11 januari 1752, J. Wolbers, a.w , blz 234-236, zie voor de hierna te bespreken artikelen van het negotiatieplan Deutz bijlage XV, zie ook A.J A Quintus Bosz, Geld, crediet behoefte en negotiaties in Suriname voor 1865, z.pl , 1971 (aanvaardingsrede)

Alvorens het Hof toestemming verleende op Deutz wissels te trekken ter grootte van het op te nemen kapitaal, moesten de planters vele documenten overleggen [1] Op de eerste plaats de eigendomsbewijzen, de taxatie, de kaart of warrand[2] van de plantage. Verder verlangde het Hof stukken waaruit bleek welke legale verbanden, fidei-commis of voogdij de plantages bezwaarden. Was de eigenaar onder huwelijkse voorwaarden getrouwd, dan moest zijn echtgenote zich mede verbinden. De hypotheekbrief luidde ten gunste van Deutz Om de zekerheid te vergroten eiste Deutz tenslotte een akte van willige condemnatie en een verklaring, dat de plantage met geen andere verbanden was bezwaard dan met die welke de secretarissen hadden opgegeven. De hypotheekbrief moest een speciale en onherroepelijke authorisatie van de verlijder op de secretarissen bevatten, dat geen nieuwe verbanden mochten worden toegelaten of geregistreerd dan met medeweten van Deutz

Behalve deze bepalingen, die dienden tot "meerder securiteit van de geldopschieters", bevatte het negotiatieplan nog andere voorschriften, die weliswaar hetzelfde beoogden, maar ook het gevaar in zich droegen voor een ander doel te worden gebruikt.[3] De planters die in de negotiatie deelnamen, verplichtten zich al hun produkten aan Deutz te consigneren, die ze tegen een commissieloon van 2% zou verkopen Ook de assurantie van de produkten die verscheept werden, was aan hem voorbehouden Deze voorschriften garandeerden Deutz een uitgebreide commissiehandel Het is onwaarschijnlijk, dat Deutz louter met dit doel voor ogen de negotiatie heeft opgericht. In tegenstelling tot zijn talrijke navolgers legde hij de planters niet de verplichting op hun Europese waren uitsluitend via hem te betrekken Uit de opbrengst van de verkochte produkten zou allereerst de interest en de aflossing voldaan moeten worden Verder werden daarop de assurantiepremie, de verkoop- en eventuele inkoopkosten in mindering gebracht Over het saldo mocht de planter beschikken door wissels op Deutz te trekken, mits de "producten op een mediocre prijs gecalculeert en de connossementen behoorlijk afgesonden sijnde".[4]

Volgens het gedrukte project van 1753 was de negotiatie opgericht tot herstel van " 't geknackt credit" en volgens art. 13 in het bijzonder "om de planters in de colonie van Suriname te redden, van haare zwaare interessen te ontheffen, en in den

---

1) Bijlage XV, art. 5, 8, 9 en 13.

2) Met warrand wordt de giftbrief van de gronden tot aanleg van plantages bedoeld, zie H.D Benjamins, a.w., blz. 735.

3) Bijlage XV, art. 5, 8, 9 en 13.

4) A.R.A., Archief Societeit van Suriname, no. 344, Resolutien van Gouverneur en Raden in Suriname, 31 mei 1752.

tijd van 20 jaaren volkomen weder in staat konnen zijn haare plantagien in vrijheid te bezitten".[1] Op grond van deze edele motieven werden de kosten die Deutz voor zijn bemiddeling op rekening van de planters mocht stellen, nauwkeurig omschreven. De in- en verkoopcommissie was bepaald op 2%, die voor het "negotieeren der penningen" op ¼ %, terwijl voor transportkosten, pakhuishuur, kuiperloon, makelaarsloon, etc niet meer in rekening mocht worden gebracht dan volgens gebruik daarvoor werd betaald De jaarlijkse interest van 6% die de planters betaalden en die de obligatiehouders ontvingen, was hoog. In de achttiende eeuw was de interest in de Republiek 2½ % à 3%.[2] De hoge interest en de voorschriften waaraan de planters onderworpen waren, duiden erop, dat de geldschieters zich wel bewust waren van het riskante karakter van de kredietverlening aan verre overzeese planters. De aflossing, die eerst na het tiende jaar zou aanvangen, bedroeg 10%
Op het doen en laten van de planters, die al hun produkten aan de directeur van de negotiatie moesten zenden, evenals een inventaris van de jaarlijks opnieuw te schatten plantages, konden de obligatiehouders desgewenst toezicht uitoefenen door de aanstelling, op kosten van de planters, van een of twee vertegenwoordigers in de kolonie, agendarissen genaamd.[3] De geldschieters kozen uit hun midden drie commissarissen, aan wie de directeur van de negotiatie elk jaar rekening en verantwoording zou afleggen.[4]

Gouverneur en Raden waren zeer ingenomen met het project van Deutz en zonden hem in mei 1752 een dankbetuiging voor "desselfs landsvaderlijke goedheid en bijsondere attentie voor dese Colonie.[5] De planters echter toonden niet onmiddellijk begrip voor de nieuwe vorm van kredietverlening.[6] Zij durfden geen wissels aan te nemen van deelnemers in de negotiatie Gouverneur en Raden hebben daarom in februari 1752 een waarschuwing laten uitgaan, dat geen wissels op Deutz getrokken mochten worden zonder hun voorkennis. De wissels moesten ter secretarie geregistreerd worden. De maatregel had het gewenste effect. De spectator De Koopman schreef in 1773 over het negotiatieplan van Deutz "hoog loffelijke

1) Bijlage XV, voorwoord van het project en art. 13.
2) Joh. de Vries, De economische achteruitgang, a.w., blz. 63.
3) Bijlage XV, art. 11
4) Idem, art. 14.
5) A.R.A., Archief Societeit van Suriname, no. 344, Resolutien van Gouverneur en Raden in Suriname, 31 mei 1752.
6) Idem, 18 februari 1752.

gedagtenisse"[1]: "Dit zo een heilzaam werk, dit zo een prijzenswaardig doelwit, was naauwelijks in de coloniën overgevoerd, of men zag de vreugd op alle der planteren weezen, en men zag de zorg voor hen wegvlieden als de wolken der duisternisse voor de verligtende straalen der zonne, een yder zag zijn geluk als herboren, en de gouden eeuw scheen voor de deur, en alles naar wensch". Op 18 april 1752 liet Deutz weten, dat hij na het eerste miljoen ook nog een tweede of zelfs nog meer wilde belenen, en hij verzocht de planters zich ten spoedigste bij het Hof te willen aanmelden.[2]

In 1758 circuleerde er in Suriname een "notitie" van wat de planters volgens een op 30 april 1757 opgemaakte rekening-courant aan de negotiatie Deutz schuldig waren.[3] De notitie vermeldt de namen van 89 planters, die in totaal voor *f* 4.628.365 bij Deutz in het krijt stonden. De agendarissen van de negotiatie[4], waarvan de directie na de dood van Deutz op 27 juni 1757 was overgegaan op Jan & Theodoor van Marselis, protesteerden bij het Hof. Het stuk zou compromitterend zijn voor de betrokkenen, waaronder vele der aanzienlijkste inwoners. Zij noemden de notitie "erroneus, valsch en gesupposeert". Ten onrechte, zoals uit het volgende mag blijken.

De boedel die Deutz bij zijn overlijden achterliet, verkeerde "in geëmbrouilleerde staat".[5] Daartoe behoorde een vordering op de Surinaamse planters van ca. *f* 900.000. Jan & Theodoor van Marselis namen deze vordering voor *f* 400.000 over. W.W. van der Meulen ziet hierin een aanwijzing, dat òf de obligaties Deutz een grote depreciatie hadden ondergaan, wanneer de negen ton een obligatieschuld tot dat bedrag vertegenwoordigen, òf Deutz meer krediet had verleend dan door de hypotheken was gedekt. Uit een lijst van negotiaties, opgesteld tussen 13 februari 1775 en 4 april 1776, blijkt, dat het kapitaal van de negotiatie op dit tijdstip *f* 3.756.000 bedroeg.[6] Volgens de bepalingen van het negotiatieplan had de lening

1) De Koopman, a.w., deel IV, blz. 114-115; De Koopman schreef dit ten tijde van de voor Suriname zo noodlottig gebleken Amsterdamse kredietcrisis.
2) A.R.A., Archief Sociëteit van Suriname, no. 344, Resolutiën van Gouverneur en Raden in Suriname, 7 juni 1752.
3) J. Wolbers, a.w., blz. 261; deze notitie bevindt zich in A.R.A., Het oud-archief van de gouvernementssecretarie (gouverneursarchief) der kolonie Suriname, no. 59.
4) Volgens J. Wolbers, a.w., blz. 260-261, waren dat in 1754 Jan Nepveu, ontvanger der hoofdgelden en later gouverneur van Suriname, en G. Kaeks; in 1761 werden zij opgevolgd door J.L. van Son en D.F. Dandiran.
5) W.W. van der Meulen, a.w., blz. 510-511.
6) N.E.H.A., Administratiekantoor Ketwich & Voomberg & Wed. Borski, plantagezaken, portef. 16, "Nota van diverse buytelandse negotiaties", hierna aan te halen als "Nota"; voor de datering van deze Nota, zie de volgende par.

toen reeds afgelost moeten zijn. Telt men de vordering van *f* 900 000 hierbij op, dan is de som ongeveer gelijk aan het saldo van de rekening-courant van 30 april 1757. Hieruit kan geconcludeerd worden, dat Deutz voor een bedrag van ca *f* 872.365 krediet heeft verstrekt zonder daarvoor hypotheken te eisen en dat er voor *f* 3 756.000 aan obligaties zijn uitgegeven, waarop in 1775 nog niets was afgelost.[1]

De oorzaak van de weinig florissante situatie waarin de negotiatie Deutz verkeerde, is vermoedelijk dezelfde als die welke alle latere negotiaties verlies deed lijden. achterstalligheid bij de planters van interestbetaling en aflossing. Deutz heeft waarschijnlijk in afwachting van betere tijden de achterstallige interest uit eigen beurs aan de obligatiehouders betaald Vermindering of uitstel van interestbetaling en aflossing aan de obligatiehouders zou immers de koers doen zakken en de negotiatie een slechte naam bezorgen.

Het initiatief van Deutz vond spoedig navolging. De Surinaamse correspondent van de Middelburgsche Commercie Compagnie noemt in zijn brieven uit 1752 de Amsterdamse koopman Rutgerus Braamcamp en de Rotterdamse firma Coopstad & Rochussen.[2] Laatstgenoemde firma gaf op 2 juni 1752 aan Tobias Feldner en Willem Hendrik van Steenbergen, hun vertegenwoordigers in Suriname, volmacht tot het afsluiten van leningen tot een bedrag van *f* 100 000 à *f* 120.000 à 5% op drie, vier of meer plantages.[3] Volgens de correspondent van de Commercie Compagnie kwamen de Rotterdammers met dit plan te laat, omdat de meeste planters reeds door Deutz geholpen zouden zijn. Van de negotiatie Braamcamp is bekend, dat er op 9 januari 1765 minstens *f* 285.000 à 6% was verstrekt op zes koffieplantages.[4]

Coopstad & Rochussen deden in 1754 een nieuwe poging om een negotiatie op te richten en vroegen daarbij de steun van de stadsregering.[5] Deze leende de firma

---

1) G.A. Amsterdam, Archief Burgemeesters, Handel 5, Suriname I, Missive van E.J. Coetsé en Adr. Gootenaar, in dato 2 Juny 1779 (gedrukt), ook uit deze brief aan de commissarissen van de negotiatie Deutz valt op te maken, dat er niets of nauwelijks iets door de planters was afgelost, deze missive bevindt zich ook in A.C.C , no. 1567.

2) A.C.C., no. 54, brieven van Pieter van der Werff, 14 februari en 20 november 1752

3) G A. Rotterdam, Notariele archieven Rotterdam ca. 1585-1811, no. 2147, folio 656-657, 2 juni 1752, deze en volgende gegevens uit het Rotterdamse notariele archief over Coopstad & Rochussen en Hamilton & Meijners zijn verstrekt door de adjunct-gemeente-archivaris Drs. B. Woeldrink.

4) A.R.A., Aanwinsten Eerste Afdeling, 1949, no. III, N.E.H.A., Negotiaties portef. Loopuyt, no. 28

5) G.A. Rotterdam, Vroedschapsresolutien, 18 november en 9 december 1754

f 30.000 à 4% op borgtocht en gaf toestemming in de prospectus melding te maken van haar medewerking. Hoe groot het kapitaal van deze negotiatie was, hebben wij niet kunnen ontdekken. Haar vertegenwoordiger Tobias Feldner, die in 1755 weer in Rotterdam was, nam deel aan de negotiatie.[1] Op 7 maart van dat jaar bekende hij *f* 70 000 schuldig te zijn aan Coopstad & Rochussen, die hij onder meer gebruikt had voor aankoop van de plantages Louisenburg en drie achtste part van Killesteijn Nova. De lening à 5% zou op 1 januari 1755 ingaan. Hij machtigde Willem Hendrik van Steenbergen in Suriname om terzake van deze lening hypotheken te vestigen op deze plantages.

Ook het Rotterdamse bankiers- en handelshuis Wed. A Hamilton & Meijners negotieerde in 1756 kapitaal op onderpand van Surinaamse plantages, zij het in dat jaar op een wat andere wijze dan later.[2] George Curtius, eigenaar van de koffieplantage Adrichem, dekte zijn schuld van ruim *f* 49 000 aan Hamilton & Meijners met een hypotheek op zijn plantage, Hetzelfde deed Jean Martin, eigenaar van de koffieplantage Egmond, die in 1756 voor ruim *f* 60.000 in het krijt stond. De plantage was getaxeerd op *f* 125 838. Op onderpand van hun schuldbekentenissen verleende de Maatschappij van Assurantie, Disconteering en Beleening der Stad Rotterdam en de Rotterdamse stadsregering respectievelijk *f* 30 000 en *f* 21 000 aan Hamilton & Meijners.

Over de Westindische leningactiviteiten van de Rotterdamse koopman Ferrand Whaley Hudig is dank zij een publikatie van zijn achterkleinzoon heel wat meer bekend dan over die van de hiervoor genoemde kooplieden.[3] John Hudig, de vader van Ferrand, was sedert 1738 hoofd van de firma Wed Ferrand Whaley & Zoon en in de jaren 1739-1745 tevens directeur van de Levantse handel. Zijn vrouw, Maria Geertruid Coopstad, zette het bedrijf na de dood van haar man in 1745 alleen voort, maar ging na haar tweede huwelijk, met Michiel Baelde, tot liquidatie ervan over

---

1) G A. Rotterdam, Notariele archieven Rotterdam ca. 1585-1811, no 2150, folio 136 138, 7 maart 1755

2) Idem, no. 2284, folio 5-7, 3 januari 1756 en 2433, folio 97-99, 3 februari 1756 (betreffende Curtius), idem, no. 2284, folio 123-125, 14 februari 1756 en Vroedschapsresolutien, 26 januari en 9 februari 1756 en 11 januari 1757 (betreffende Martin).

3) J. Hudig Dzn, De West-Indische zaken, a.w , zeer waarschijnlijk steunt dit werkje evenals het in de volgende noot genoemde op archivalia die nu onder beheer zijn van de Stichting Familie Hudig te Rotterdam, dit archief (± 9 m) is nog ongeordend, uit steekproeven bleek ons, dat het voor een belangrijk deel bestaat uit de correspondentie en afrekeningen van F W Hudig met planters in Suriname en uit scheepsrekeningen en andere bescheiden betreffende de slaven handel van Coopstad & Rochussen.

In 1756 richtte Ferrand Whaley Hudig, 22 jaar oud, een zaak onder eigen naam op, waarin de handel op West-Indië al spoedig een belangrijke plaats zou innemen. De relaties met Coopstad & Rochussen, waarvan de chefs tot zijn familie behoorden, zullen ongetwijfeld van invloed zijn geweest. Deze firma behoorde tot de belangrijkste Westindische handelshuizen in Rotterdam en reedde in de jaren 1754-1774 minstens een tiental slavenschepen uit.[1] Een van de versregels uit de huwelijkszang ter ere van Isaac Jacobus Rochussen luidde in 1749: "Wiens schepen krielden van zijn noesten slavenhandel". Deze firma heeft ook enkele plantageleningen op haar naam staan.[2]

De eerste Westindische negotiatie van Ferrand Whaley Hudig kwam tot stand op 7 augustus 1760 en zou in de jaren zestig en zeventig nog door vele andere gevolgd worden.[3] De genegotieerde som van *f* 100.000 was reeds op 1 oktober 1759 verstrekt aan J.A. van Sandick en zijn echtgenote A.H.W. van Haren, eigenaars van de Surinaamse plantages Roosenburg en Mon Byou. De looptijd van de lening was twintig jaar. Anders dan bij de negotiatie Deutz bedroeg de aflossing *f* 5000 per jaar en de interest 5%.

Het verloop van deze negotiatie is kenmerkend voor de meeste Westindische negotiaties. Op 20 oktober reeds verstrekte Hudig in privé *f* 12.000, waarvoor geen hypotheek werd afgesloten. Dit was wel het geval op 10 september 1763, toen hij weer een voorschot gaf tot hetzelfde bedrag tegen een interest van 5% en een jaarlijkse aflossing van *f* 1000. Vijf dagen later overleed Van Sandick. De aflossingen hebben aanvankelijk, anders dan bij de meeste negotiaties, regelmatig plaatsgevonden, want op 3 juli 1766 was de eerste hypotheek verminderd tot *f* 70.000 en de tweede tot *f* 6.000. Hudig had echter nog een vordering van *f* 50.000, waarschijnlijk voortgesproten uit persoonlijke voorschotten aan de obligatiehouders vanwege de achterstallige interestbetalingen. Ook in de volgende jaren heeft Hudig nog verschillende keren ten behoeve van deze plantages genegotieerd. Tot en met 1828 werd regelmatig interest betaald. Daarna vond in 1829 de aflossing plaats van tachtig obligaties bij R. Mees & Zoonen. Louis Bienfait & Soonen te Amsterdam heeft vermoedelijk de zaken verder afgewikkeld.

---

1) J. Hudig Dzn, De scheepvaart op West-Afrika en West-Indië in de achttiende eeuw, Amsterdam, 1926, blz. 5-6 en 13.
2) Zie Lijst van plantageleningen, no. 55-57.
3) Idem, no. 103-115; J. Hudig Dzn, De West-Indische zaken, a.w., blz. 38-42; zie voor de eerste negotiatie van Hudig ook: A.W. Wichers Hoeth, De geschiedenis van het Amsterdamsche handelshuis Louis Bienfait & Soon, Hilversum, 1941, blz. 28-31 en 94.

Het pleit voor de ondernemingsgeest van de jonge Hudig, dat hij het heeft aangedurfd in 1759 te beginnen met kredietverlening aan de Surinaamse planters De risico's daaraan verbonden waren immers duidelijk aan de dag getreden na de dood van Deutz. Ook de vele Hollandse schepen die op de routes van en naar West-Indie door de Engelsen werden opgebracht of geplunderd tijdens de Zevenjarige Oorlog, met name in 1758[1], zullen de kooplieden ervan weerhouden hebben aan de Surinaamse planters leningen te verstrekken
Het gebrek aan krediet en contante betaalmiddelen in Suriname werkte misbruiken in de hand. Het Hof zag zich in 1761 genoodzaakt de uitvoer van contant geld te verbieden en een plakkaat uit te vaardigen tegen het berekenen van woekerrenten op wissels.[2] Om in de schaarste aan contant geld te voorzien besloot het voor *f* 500 000 kartonnen munt te laten aanmaken Dit zogenaamde kaartengeld werd in de jaren 1761-1764 in verschillende series uitgegeven, gedeeltelijk onder hypothecair verband In latere jaren volgden nog talrijke nieuwe emissies, die tot een grote chaos in de koloniale financien zouden leiden, omdat de uitgifte niet beperkt bleef tot de behoefte aan circulerend medium
Het slechte voorbeeld van het gouvernement vond navolging bij particulieren, die door hen zelf vervaardigde kartonnen munten gingen uitgeven
Het vertrouwen van het handelshuis Jan & Theodoor van Marselis in de planters die aan de negotiatie Deutz hadden deelgenomen, werd in deze tijd ernstig op de proef gesteld [3] Omstreeks 1763 immers zouden de eerste aflossingen moeten plaatsvinden, maar ze bleven uit en Van Marselis liet vele wisselbrieven met protest retourneren. Het Amsterdamse handelshuis trachtte de nalatige planters te dwingen door hun plantages in verkoop of onder sequestratie, gerechtelijke beslaglegging, te brengen Toen eerst bleek, dat bij de taxaties "kunstenarijen" waren gepleegd Aan de bepaling, dat het Hof alle taxaties nauwkeurig onderzocht moest hebben, was klaarblijkelijk niet de hand gehouden, want in 1764 vaardigde het deze bepaling nogmaals uit en stelde tevens een nieuwe instructie voor de priseurs vast. Vooral in de jaren 1765 en 1766 namen de verkopingen en sequestraties ten behoeve van Jan & Theodoor van Marselis in aantal toe

---

1) Lijsten van Hollandsche schepen zo veel deese Stadt Amsteldam betreft, . . . door de Engelschen . . . genomen . . . , 27 July 1758, Amsteldam, bij Jacob 't Hoff.
2) A.G. van Wieringen, Geschiedenis der belastingen in de kolonie Suriname, 's Gravenhage, 1912, blz 13 14.
3) J. Wolbers, a.w , blz 261

Amsterdam was toen echter de gevolgen van de beurscrisis, die twee jaar eerder was uitgebroken, weer te boven gekomen. Nadat het Amsterdamse handelshuis Harman van de Poll & Co. op 1 maart 1766 een omvangrijke negotiatie voor Suriname had opgericht[1], vonden de planters ook talrijke andere kooplieden bereid plantageleningen te verstrekken. Sedert 1765 begonnen bovendien de koffieprijzen te stijgen.[2] Ook de overeenkomsten met de bosnegers in Suriname in 1761 en 1762 zullen evenals in 1749 tot de Amsterdamse bereidwilligheid hebben bijgedragen. Suriname en andere Westindische koloniën zouden in de komende jaren overspoeld worden met Nederlands kapitaal.

3. De kapitaalvloed 1765-1775

In het archief van het administratiekantoor Ketwich & Voomberg & Wed. Borski, dat in de negentiende eeuw talrijke plantageleningen uit de voorgaande eeuw beheerde, vonden wij een uitgebreide "Nota van diverse buytelandse negotiatien".[3] Het stuk is niet gedateerd, maar vrijwel zeker in 1775 opgemaakt. De Nota vermeldt als laatste negotiatie die van Barth. van den Santheuvel op de plantage Gloria, welke op 19 december 1774 was opgericht en waarvan de interest op 1 januari 1775 zou ingaan.[4] Ook de aantekening bij de negotiatie L.ª A.[5] van Harman van de Poll & Comp., dat de interest 4% was "dog nu 2", steunt deze datering. De renteverlaging was op 13 februari 1775 notarieel vastgelegd.[6] Negotiaties uit 1776 worden in de Nota niet genoemd.
De opsteller van de Nota is vermoedelijk Abraham van Ketwich geweest, makelaar te Amsterdam en, zoals W.H. Berghuis heeft aangetoond, de vader van de beleggingsfondsen.[7] Hij was geboren te Amsterdam als zoon van de koopman Izaak van Ketwich en overleed op 4 juli 1809 te Baambrugge aan de Vecht. Het eerste

1) Zie Lijst van plantageleningen, no. 187
2) Zie bijlage XVIII.
3) N.E.H.A., Archief Ketwich, portef. 16.
4) Lijst van plantageleningen, no. 199.
5) Negotiaties die door één handelshuis of koopman waren uitgegeven, werden soms onderscheiden met letters: L.ª A., L.ª B., L.ª C.
6) Lijst van plantageleningen, no. 199.
7) W.H. Berghuis, Ontstaan en ontwikkeling van de Nederlandse beleggingsfondsen tot 1914, Assen, 1967 (= Van Gorcum's Historische Bibliotheek, no. 82), blz. 47-48.

beleggingsfonds van Abraham van Ketwich, De Negotiatie onder de Zinspreuk "Eendragt maakt Magt", dagtekent van 1774, zijn tweede, "Concordia res parvae crescunt", van 1779. Bij de oprichting in 1776 van het Utrechtse beleggingsfonds "Voordeelig en Voorsichtig" was hij in zoverre betrokken, dat zijn kantoor te Amsterdam fungeerde als officieel inschrijvingsbureau. Met Dirk Jan Voombergh en zijn neef Gerrit van Ketwich stichtte hij omstreeks 1800 het "Huys van Negotie Ketwich & Voombergh". De firma werd in 1880 overgenomen door het Amsterdamse bankiershuis Labouchere Oyens. Op 1 november 1802 opende Ketwich & Voombergh tesamen met Van Halmaal & Hagendoorn en W. Borski het "Comptoir van Administratie van 5% Fransche Geconsolideerde Inscriptien".[1] Voor de makelaar Van Ketwich, die zich vooral bezig hield met beleggen en administreren van effecten, was een lijst van bestaande negotiaties onmisbaar.

De Nota geeft van elke negotiatie een korte omschrijving, bijv. "Nassau Saarbruk", of "Rusland A.B C.D E F G.H. Anno 1769", of "Suriname Mon Souci"; vervolgens de naam van het bankiershuis dat de plantagelening of Europese lening heeft uitgegeven; tenslotte, enkele uitzonderingen daargelaten, de interest en het genegotieerde kapitaal. De Nota vermeldt eerst de Europese negotiaties en daarna de Westindische. Ze zijn als volgt over deze twee gebieden verdeeld (zie staat 10)

Staat 10: De in 1775 bestaande Nederlandse negotiaties naar aantal en kapitaalsomvang volgens de Nota van Abraham van Ketwich

gebied	aantal[2]	genegotieerd kapitaal
Europa	68 (1)	f 123.252.900
West-Indie	124 (9)	f 48.676.225
Totaal	192 (10)	f 171.929.125

Het getal Westindische negotiaties in de Nota is verre van volledig Vóór 1776 zijn er minstens 198 opgericht, waarvan de totale genegotieerde som f 62 799 657 heeft bedragen. Van dertien negotiaties is ons het kapitaal onbekend. De uitgifte van de 198 plantageleningen uit 1753-1775 is als volgt over de verschillende jaren verspreid (zie staat 11):

1) W. Goppel, Ontwikkeling en beteekenis van de administratiekantoren, in Dagelijksche Beurscourant, Jubileumnummer, 76 (1939), blz. 31.

2) De getallen tussen haakjes geven aan van hoeveel negotiaties het kapitaal onbekend is.

Staat 11 De Nederlandse negotiaties voor West Indie 1753 1775, per jaar naar aantal en kapitaalsomvang

jaar	aantal[1)]	genegotieerd kapitaal
1753	1	*f* 3 756 000
1755	1	*f* 70 000
1756	2	*f* 109 000
1760	1	*f* 100 000
1753-1765	1	*f* 285.000
1765	3	*f* 634 000
1766	5	*f* 4.624 842
1767	9	*f* 5 186.000
1768	8	*f* 6 083.407
1769	12 (2)	*f* 10 925 096
1770	21 (1)	*f* 7 312.000
1771	15	*f* 2 089 833
1772	29 (2)	*f* 6.457.617
1773	16	*f* 2.913.593
1774	12 (1)	*f* 1 982 371
1775	6 (1)	*f* 374.500
1766-1775	56 (6)	*f* 9.896 398
Totaal	198 (13)	*f* 62 799 657

Wanneer wij voor de dertien negotiaties waarvan het kapitaal onbekend is, het gemiddelde van de overige 185 aanhouden, namelijk *f* 339 457, dan komt het totaal genegotieerde kapitaal in de periode 1753-1775 op ruim 62,2 miljoen gulden.
Dit overzicht naar jaar van uitgifte is in zoverre betrekkelijk, dat de maximaal genegotieerde som van elke negotiatie eerst een, twee of meerdere jaren later bereikt kan zijn. De meeste negotiaties immers namen op voorbeeld van Deutz de bepaling over, dat de plantages periodiek geschat moesten worden, waarbij de planter, wanneer zijn plantage in waarde was gestegen, ook een bedrag van een half tot vijf-achtste van de meerwaarde kon opeisen. Dit was meestal het geval, omdat

1) De getallen tussen haakjes geven aan van hoeveel negotiaties het kapitaal onbekend is

niet alleen de aankoop van slaven of de aanplant van nieuwe gronden, maar ook luxueuse verfraaiing van het woonhuis de waarde van de plantage deed stijgen. Het overzicht laat echter zien, dat de Nederlandse hypothecaire kredietverlening aan West-Indië haar grootste omvang bereikte in de jaren 1766-1773. De 56 negotiaties die volgens het overzicht in de periode 1766-1775 zijn opgericht, dateren waarschijnlijk ook van vóór de Amsterdamse kredietcrisis in 1773. De emittenten van ca. 25 Surinaamse negotiaties uit deze groep accepteerden blijkens de wisselbriefboeken van de Middelburgsche Commercie Compagnie[1] talrijke wisselbrieven die in de jaren 1767-1771 uit Suriname waren getrokken voor rekening van meestal met name genoemde plantages. Op sommige wisselbrieven wordt uitdrukkelijk vermeld, dat de trekking geschiedde "wegens de 5/8 der prisatie".

Sedert 1766 negotieerden de Nederlandse kooplieden niet alleen op onderpand van plantages in Suriname, maar ook op die in andere Westindische koloniën, zowel Nederlandse als buitenlandse. Het genegotieerde kapitaal was als volgt over de verschillende koloniën verdeeld (zie staat 12):[2]

Staat 12: Bedrag der uitgegeven plantageleningen, 1766-1775, naar plaats van uitgifte en gebied van bestemming

plaats van uitgifte	Suriname	Essequebo-Demerary	Berbice	Deens-Amerikaanse eilanden	Engelse eilanden	St Marten-St Pieter	Totaal	%
Amsterdam	f 24.738 529	f 5 242 000	f 1 596 218	f 13 018 604	f 2 232 400	f 36 000	f 46 863 751	81,0
Rotterdam	f 3 592.693				f 55.000		f 3.647 693	6,3
Middelburg		f 3 423 842					f 3.423 842	5,9
Utrecht		f 1.912 371					f 1 912 371	3 3
Haarlem	f 219 000						f 219 000	0,4
's-Gravenhage					f 435 000		f 435 000	0,8
onbekend	f 872.000	f 65 000			f 407 000		f 1.344 000	2,3
Totaal 1766 - 1775	f 29 422 222	f 10 643 213	f 1 596 218	f 13 018 604	f 3.129 400	f 36 000	f 57 845 657	100,0
%	50,8	18,4	2,8	22,5	5,4	0,1	100,0	

1) A.C.C., no. 1760.

2) In deze periode werden nog 15 negotiaties opgericht waarvan ons het kapitaal onbekend is; 10 daarvan waren door Amsterdamse handelshuizen opgericht, nl. 7 voor Suriname, 2 voor Grenada en 1 voor Essequebo, verder in Middelburg 3 voor Essequebo en in Rotterdam 1 voor Suriname en 1 voor de Deens-Amerikaanse eilanden.

Suriname, de belangrijkste Nederlandse kolonie in West-Indie, ontving meer dan de helft van het genegotieerde kapitaal in de periode 1766-1775, voornamelijk door bemiddeling van Amsterdamse kooplieden-bankiers. Zij waren in de kolonie het meest geinteresseerd. In het derde kwart van de achttiende eeuw ging 92% van de Surinaamse export naar Amsterdam [1]

De eerste grote Surinaamse negotiatie na de Zevenjarige Oorlog werd op aandringen van Surinaamse planters tot stand gebracht door het Amsterdamse handelshuis Harman van de Poll & Comp [2] Gouverneur en Raden van Suriname stelden op 13 februari 1764 een commissie in die het project zou onderzoeken. Een jaar later was men het eens over de voorwaarden. De uitgifte van de obligaties vond eerst plaats op 1 maart 1766. Het kapitaal van de negotiatie, die men ter onderscheiding van andere aanduidde met L^a^ A., was bepaald op *f* 1 000.000, maar zou in volgende jaren tot meer dan het dubbele worden uitgebreid Op 1 september 1769 introduceerde Harman van de Poll & Comp. de Surinaamse negotiatie L^a^ C., waarvan het kapitaal uiteindelijk *f* 2.000.000 zou bedragen. Ook verschillende andere Amsterdamse handelshuizen negotieerden meer dan *f* 1.000.000 op Surinaamse plantages [3] Het kapitaal van de meeste negotiaties varieerde van enkele tienduizenden guldens tot vele honderdduizenden.

De belangrijkste Surinaamse negotiatie buiten Amsterdam was die van Coopstad & Rochussen te Rotterdam, die in 1767 *f* 1.400.000 negotieerde op twintig Surinaamse plantages.[4] Een jaar eerder had deze firma *f* 650.000 verstrekt op onderpand van tien plantages. De eerder genoemde Ferrand Whaley Hudig emitteerde in de jaren 1766-1775 vele kleine plantageleningen van *f* 50.000 à *f* 170.000 De negotiatie die Mr. Pieter Vermeulen te Haarlem in 1771 tot stand bracht, had weinig succes.[5] Het kapitaal zou maximaal *f* 1.000.000 bedragen, maar volgens de Nota werden er slechts voor *f* 219.000 obligaties uitgegeven. In 1774 ging de directie van de negotiatie over op de Amsterdamse koopman Roelof Hageman.

Het valt op, dat het meeste kapitaal voor Essequebo en Demerary is genegotieerd door kooplieden van buiten Zeeland. Toch beschouwden de Zeeuwen die koloniën als zeer belangrijk voor de welvaart in hun gewest. Zij verdedigden dan ook

---

1) Essai Historique, a.w., II, blz. 88-95 en Ph. Fermin, a w., blz. 369
2) W.W. van der Meulen, a.w., blz. 513-514, Lijst van plantageleningen, no. 187-188
3) Lijst van plantageleningen, no. 38-40, 56, 72-76, 85-86, 131, 134-136, 138-140, 148 154, 177-182 en 237-238.
4) Lijst van plantageleningen, no. 58 en 59.
5) Lijst van plantageleningen, no. 225

hardnekkig het monopolie van de scheepvaart en produktenhandel op Essequebo en Demerary, dat zij rechtens meenden te bezitten en dat Amsterdam sedert 1750 betwistte.[1] Zeeland alleen echter was niet bij machte de kredietbehoefte van de planters te dekken. De medewerking van Hollandse bankiers en Hollands kapitaal was onontbeerlijk.[2] Zo was de inschrijving voor de negotiatie die de Middelburgse burgemeester Mr. Kornelis van den Helm Boddaert in 1766 oprichtte, ook mogelijk bij de Haagse bankiers Abraham & Simeon Boas. Bovendien konden Hollandse obligatiehouders zowel bij Hubert van Hermaal & Van den Bosch te Amsterdam als bij Carel de Meijer te Rotterdam de jaarlijkse interest in ontvangst nemen. Met zijn tweede negotiatie, in 1772, deed Boddaert duidelijk een beroep op de Hollandse kapitaalbezitters. Hij liet de lening van *f* 1.000.000 uitgeven door de firma Adolf Jan Heshuisen & Comp., die vestigingen had in Amsterdam en Haarlem. Hier alleen zouden interest en aflossing uitbetaald worden over de obligaties van nominaal *f* 1000. Voor de Zeeuwse belangstellenden richtte Boddaert in hetzelfde jaar een afzonderlijke negotiatie op van *f* 300.000, uit te geven in obligaties van £ 100 Vlaams of *f* 600.

De meeste Amsterdamse en Utrechtse negotiaties op plantages in Essequebo en Demerary zijn in 1772 en volgende jaren opgericht of vergrootten toen hun kapitaal. Het slepende conflict over het Zeeuwse monopolie werd, zoals wij zullen zien, in 1770 doorbroken met een arbitraire uitspraak van de Prins en de vaststelling van een reglement op de vrije vaart naar deze koloniën.[3] Het ging naar de smaak van de Hollandse kooplieden niet ver genoeg. Zij waren niet bereid leningen te verstrekken, wanneer de planters te weinig gelegenheid hadden hun produkten rechtstreeks naar Holland te exporteren. De wijziging die het reglement in 1772 onderging, kwam aan hun bezwaren nauwelijks tegemoet. Desondanks verstrekten zij in 1766-1775 voor ruim 5,2 miljoen gulden plantageleningen aan de planters in Essequebo en Demerary, ruim 1,8 miljoen gulden meer dan de Zeeuwen. Wij moeten hun bezwaren dan ook niet te ernstig nemen.

Het genegotieerde kapitaal op onderpand van plantages in Berbice was in vergelijking met de andere koloniën gering. Tijdens de slavenrevolte van 1763 waren vele plantages verwoest en hadden talrijke kolonisten het leven gelaten. In 1771 telde Berbice slechts 4500 slaven, voor wie de weinige blanke kolonisten grote vrees

---

1) Zie hoofdstuk V, par. 2.
2) Lijst van plantageleningen, no. 15-17.
3) Zie hoofdstuk V, par. 2.

koesterden.[1] De grond was er minder vruchtbaar dan in het naburige Essequebo en Demerary. De Societeit van Berbice hield er in Amsterdam een veel te kostbare huishouding op na De toch al weinig renderende societeitsplantages brachten de Societeit weinig soulaas. De kooplieden die het bestuur van de Societeit vormden, waren "vol andere occupatien". Voor de afvoer van de jaarlijkse oogst waren vier of vijf schepen voldoende. Dit transport werd verzorgd door enkele kooplieden, die van hun monopolie misbruik maakten door hoge prijzen voor vracht en Europese provisie te eisen

De Amsterdamse kooplieden-bankiers toonden in deze omstandigheden weinig animo om plantageleningen te verstrekken. De firma W. & S. Dedel had volgens Ambrosius Tulleken, een Amsterdamse koopman[2], haar negotiatieplannen laten varen, zodat Jan Adam Charbon "die wel bekent is als een eerlijk man, maar niet voor een coopman" de enige was, die tot dan toe de planters in Berbice te hulp was gekomen. Dit is niet juist, want in 1770 had het Amsterdamse handelshuis Luden & Comp reeds een plantagelening van *f* 500 000 voor Berbice uitgegeven en de gouverneur van deze kolonie, Stephanus Hendrik de la Sablonière, volmacht gegeven als agendaris van de negotiatie op te treden.[3] Luden & Comp heeft waarschijnlijk niet lang van zijn diensten geprofiteerd, want twee jaar later beleende hij zijn plantages bij Louis Schumacher.[4]

Amsterdamse kooplieden negotieerden in de hier besproken periode *f* 13.018.604 voor de Deens-Amerikaanse eilanden St.Thomas, St.Croix en St.Jan. Vele planters daar, vooral op St.Thomas, hadden Nederlandse voorouders.[5] Van de negentig plantages op dit eiland behoorden er 66 aan Nederlandse planters.[6] Enorme kapitalen werden genegotieerd door het Amsterdamse handelshuis Abraham ter Borch & Zoonen. Van 1767 tot 1773 richtte dit huis dertien negotiaties op, waarvan

1) A.R.A., Verzameling Verspreide Westindische Stukken, no. 478, Copie-brieven van Ambrosius Tulleken te Demerary aan de griffier der Staten-Generaal Fagel (1771), brief van 19 augustus, Tulleken had in 1767 een negotiatie van *f* 400.000 voor Essequebo en Demerary opgericht en was korte tijd later zelf naar Demerary vertrokken, zie Lijst van plantageleningen, no. 220, J. Belonje, Toestanden in Rio Demerary tegen het einde der XVIIIe eeuw, in De Navorscher, Nederlands archief voor genealogie, heraldiek, heemkunde en geschiedenis 95 (1954-1955), blz. 127.

2) Zie noot 1.

3) Lijst van plantageleningen, no. 147

4) Lijst van plantageleningen, no. 209.

5) W.R. Menkman, De Nederlanders, a.w., blz. 150, W. Westergaard, The Danish West Indies under Company Rule 1651-1754, with a supplementary chapter 1775-1917, New York, 1917, blz.247.

6) W. Westergaard, a.w., blz. 121.

het totale kapitaal f 8.583.919 bedroeg.[1] Die van 1768 en 1769 hadden respectievelijk voor ruim f 2.000.000 en f 4.000 000 obligaties uitstaan. De val van dit huis veroorzaakte in 1773 dan ook grote beroering onder de vele krediteuren en duizenden obligatiehouders.[2] Van de overige Amsterdamse kooplieden die voor de Deense planters leningen emitteerden, was het huis Lever & De Bruine het belangrijkste. Het negotieerde in totaal f 1.811.000 [3]

De eerste negotiatie op onderpand van Deense plantages, door Abraham ter Borch & Zoonen opgericht, dateert van 1767, het jaar waarin de Deense regering de navolgende belangrijke faciliteiten toekende aan buitenlandse schepen die St.Thomas zouden aandoen.[4] De produkten van de Deens-Amerikaanse eilanden stelde zij vrij van exportbelasting, wanneer ze werden geruild tegen de geimporteerde goederen Zij stond hun de import van Noord-Amerikaanse en Westindische produkten toe tegen een importbelasting van 2½ % De wederexport van de produkten belastte zij met 5% De maatregelen openden voor de planters de mogelijkheid hun plantages bij de Amsterdamse geldschieters te belenen, omdat nu de produkten, uit de opbrengst waarvan interest en aflossing gevonden moesten worden, zonder al te grote risico's en onkosten rechtstreeks naar Amsterdam gezonden konden worden De enorme fondsen die de Amsterdamse kooplieden ter beschikking stelden, hadden echter tot gevolg, dat Denemarken de import van ruwe suiker uit de eigen kolonien sterk zag teruglopen tot nadeel van de suikerraffinadeurs Minister Ryborg stelde daarom voor de buitenlandse schulden van de planters over te nemen, waardoor de suikerimport met een derde zou toenemen. De ordonnantie van 16 september 1772 bepaalde, dat de ruwe suiker uit West-Indie voortaan vier weken in Denemarken ter beschikking van de raffinadeurs moest blijven liggen, alvorens hij naar het buitenland mocht worden doorgevoerd De export van suiker en andere Westindische produkten via Denemarken werd met exportpremies begunstigd.

Ook de planters op de Engelse Westindische eilanden leenden Hollands kapitaal. Een samenloop van omstandigheden bracht hen in 1772 in ernstige moeilijkheden.[5] De verwoestende orkaan die in augustus van dat jaar over de Leeward Islands trok, vernietigde een groot deel van de oogst en de produktiemiddelen. In hetzelfde jaar

---

1) Lijst van plantageleningen, no. 21-33.
2) Zie hoofdstuk VII, par. 1.
3) Lijst van plantageleningen, no 11, 13, 36, 62, 63, 92, 96-98, 105, 132-133, 137 en 141.
4) Ch. de Lannoy, a.w., blz. 441-443.
5) L.J. Ragatz, The fall of the planter class in the British Carribean 1763-1833, a study in social and economic history, New York enz., 1928, blz. 132-134.

heerste er in Engeland een financiele crisis, die de Westindische kooplieden-commissionairs verhinderde de planters overzee met de onmisbare kredieten te hulp te komen. Van deze zijde kwam, onder verwijzing naar het voorbeeld van de planters op St.Croix, het voorstel een beroep te doen op het buitenlandse kapitaal, met name in Holland, waar de interest 2% à 3% was en waar men zeker genoegen zou nemen met 5%.[1] Bekende Londense huizen zouden zich garant moeten stellen voor interest en aflossing.

Het is tekenend voor de positie van Amsterdam als internationaal leningcentrum, dat de voorstanders van dit plan begin 1773, toen de Amsterdamse crisis haar hoogtepunt bereikte, optimistisch gestemd bleven over het welslagen ervan en dat hun optimisme juist is gebleken. Nog in hetzelfde jaar kwam de British West Indies Estates Bill tot stand "whereas it has been found difficult to procure sufficient loans from the subjects of this kingdom ... it would be convenient if money could be borrowed abroad". De wet verzekerde de buitenlanders dezelfde rechten als de Britse onderdanen, ook in oorlogstijd, om in geval van wanbetaling het geleende kapitaal terug te vorderen.

Vóór 1776 werden er twintig leningen aan Britse planters verstrekt.[2] De genegotieerde som bedroeg minstens *f* 3.129.400. In 1770 had Hope & Co. reeds twee negotiaties voor het eiland Grenada opgericht. Het Londense huis Pye Rich & Wilkinson plaatste twee jaar later in Amsterdam een plantagelening In 1773 en 1774 werden twaalf negotiaties voor de Engelse eilanden tot stand gebracht. Van de vijf overige is de oprichtingsdatum onbekend. De negotiaties waren, met uitzondering van een voor Barbados, à *f* 121.000, allen bestemd voor planters op Tabago, Grenada, Dominica en St.Vincent. Deze zogenaamde "ceded islands" had Frankrijk bij de Vrede van Parijs in Engelse handen moeten laten.[3] De gronden op Tabago lagen toen nog vrijwel braak, terwijl die op de overige eilanden slechts gedeeltelijk in cultuur gebracht waren. Het meeste kapitaal ging naar Grenada en Tabago.

Na de geografische verspreiding van de negotiaties, in het voorgaande behandeld, zullen wij nu aandacht schenken aan de administratief-financiele kant van de Westindische negotiaties.

---

1) Ch. Wilson, Anglo-Dutch commerce and finance in the eighteenth century, Cambridge, 1941, blz. 182-183.

2) Lijst van plantageleningen, no. 7, 60-61, 64, 70, 93, 99, 100-104, 121-123, 159-160, 175, 190 en 226.

3) L.J. Ragatz, The fall, a.w., blz. 111-114.

Bij de meeste plantageleningen trad de bemiddelende koopman-bankier op als directeur van de negotiatie en voerde de administratie. Van een aantal negotiaties is bekend, dat de directeur periodiek, meestal jaarlijks, rekening en verantwoording schuldig was aan commissarissen gekozen uit en door de obligatiehouders.[1] Soms ook werd de jaarlijkse rekening of andere bescheiden waaruit de toestand van de negotiatie kon blijken, op het kantoor van een notaris ter inzage van de belanghebbenden gelegd.
De interest die de planters jaarlijks aan de negotiatie betaalden, bedroeg 5% à 6%. Ook de obligatiehouders kregen van de negotiatie 5% à 6% interest over hun obligaties. In de voorwaarden van enkele negotiaties was bepaald, dat van de ontvangen interest ½ % tot 1% niet aan de obligatiehouders zou worden uitgekeerd, maar als reserve zou worden gebruikt om onkosten en "onverhoopte schadens" te dekken Het overblijvende wilde men periodiek uitkeren of beleggen in goed renderende effecten, zodat aan de houders van uitgelote obligaties een premie kon worden gegeven. Een drietal negotiaties voor de Deens-Amerikaanse eilanden, opgericht door Abraham ter Borch & Zoonen, keerden een interest van 10% uit Bij een hiervan plaatst de Nota de aantekening "lijfrenten" Het kapitaal ervan bedroeg *f* 625.000, waarvoor Ter Borch in totaal voor *f* 1.000.000 lijfrentebrieven uitgaf aan 796 personen.
In navolging van Deutz hielden vele negotiaties een looptijd van twintig jaar aan, waarbij de aflossing aanving na het tiende jaar. Bij de overige varieerde de looptijd van enkele jaren tot maximaal 25. Sommige negotiaties die het de planters veroorloofden eerder met de aflossing te beginnen dan was vastgesteld, eisten in dat geval boven de afgeloste som nog een premie van 2%, 3% of meer.
De wijze waarop de aflossing door de planters was geregeld bij de negotiatie L.ªC. van Harman van de Poll & Comp., doet vermoeden, dat de oprichters speculeerden op toekomstige koersstijgingen. De aflossing diende te geschieden met obligaties van L.ªC., "welke obligatien tot het capitaal zullen worden aangenomen met vergoeding der verscheenen interessen".[2] Zo betaalde Gideon Adriaan Diederik de Graaf in 1779 de schuld van de plantage Boxel, die hij had gekocht, af met o.a. 253 obligaties à *f* 935 [3] Het recht dat hij beweerde te hebben op de verschenen

1) Voor deze en andere hierna volgende gegevens, zie Lijst van plantageleningen
2) Verscheenen interest de interest, die de negotiatie eventueel aan de obligatiehouders nog achterstallig zou zijn.
3) N.E.H.A., Archief Ketwich, portef. 6, Copie notariele acte van 27 augustus 1779, gepasseerd bij notaris Isaac Pool te Amsterdam.

interest, werd door Harman van de Poll in twijfel getrokken. De uitspraak van enkele neutrale personen stelde Van de Poll overeenkomstig de bepalingen van de negotiatie in het ongelijk.

4. Het geld- en goederenverkeer

Contemporaine schrijvers en rekestranten hebben de voordelen van de Surinaamse handel voor de inwoners van de Republiek en voor die van Amsterdam in het bijzonder breed uitgemeten, maar slechts enkele waagden zich aan een berekening.[1] Philippe Fermin raamde de Surinaamse uitvoer naar Amsterdam in het derde kwart van de achttiende eeuw op ruim vijf miljoen gulden en naar de Republiek op ruim tien miljoen. De laatste raming is zeker overdreven, omdat de door hem opgegeven exportcijfers voor 1771, die hij met die van 1775 als basis voor de berekening nam, in vergelijking met de exportcijfers van de Surinaamse ontvanger van de 2½ % in- en uitgaande rechten veel te hoog zijn. Wanneer wij de exportcijfers van de Surinaamse ontvanger als uitgangspunt nemen[2], dan blijkt de jaarlijkse uitvoerwaarde van Suriname gerekend naar de in Amsterdam geldende prijzen in de periode 1766-1775 gemiddeld aanzienlijk lager te zijn, nl. *f* 6.525.081. Fermin stelde de gemiddelde prijs in het derde kwart van de eeuw op *f* 60 voor een oxhoofd suiker, 8½ stuiver voor een pond koffie, 6½ stuiver voor een pond cacao en 8 stuivers voor een pond katoen. Voor 1771 en 1775 rekende hij de suiker op respectievelijk *f* 65 en *f* 100 en de koffie op 7 en 5½ stuiver.
Ca. een derde van de opbrengst van de verkochte Surinaamse produkten kwam ten laste van de planters als kosten voor assurantie, transport en verkoop. De gedetailleerde gegevens hierover in de bijlagen van de "Korte Verhandeling over de Colonie Suriname" uit 1778, opgesteld door de oud-raden van het Surinaamse Hof van Civiele Justitie Graafland en Gootenaar[3], stellen ons in staat de kosten bij benadering op te geven.

---

1) J.G. van Dillen, Een memorie betreffende Suriname, a.w.; Jan Nepveu, zie hiervoor blz. 31; Ph. Fermin, a.w., blz. 369-370; Essai Historique, a.w., II, blz 12-18; Korte Verhandeling over de Colonie Suriname, 1778, in G.A. Amsterdam, Archief Burgemeesters, Handel 5, Suriname I.
2) Zie bijlage IV.
3) G.A. Amsterdam, Archief Burgemeesters, Handel 5, Suriname I; Adr. Gootenaar zijn wij hiervoor reeds tegengekomen als correspondent van de Middelburgsche Commercie Compagnie; zie blz. 61 e.v.

Het brutogewicht in Suriname verschilde aanzienlijk van het nettogewicht waarvoor de koper in de Republiek betaalde. Tijdens het vervoer ondergingen de meeste produkten immers een groot gewichtsverlies suiker 20% à 25%, koffie 5% à 6%, en cacao 2% à 4% De waagmeesters stelden het juiste gewicht vast. Hierop werd een tarra verleend van eerst 2% en vervolgens 20% bij suiker, 6% bij koffie en cacao en van eerst 2% en daarna 6% bij katoen. Op de verkoopsprijs ontving de koper tenslotte een rabat van 2% bij suiker, van 4% bij koffie en cacao en van 1% bij katoen

De assurantiepremie voor een scheepslading Surinaamse produkten varieerde van 3% tot 10%. In onze berekening hebben wij 4% aangehouden Hogere premies, 8% à 10% of soms nog meer, werden in oorlogstijd gevraagd [1] Het vrachttarief bedroeg in 1778 vijf duiten per pond voor suiker en voor koffie in balen, zes duiten voor cacao en voor koffie in vaten en twaalf duiten voor katoen Het werd berekend over het brutogewicht verminderd met een tarra van 14% bij suiker en cacao, 4% bij koffie en 6% bij katoen Het brutogewicht van een oxhoofd suiker stelde men op 800 pond. Voor "ordinaris avarij" berekende men 10% van het totaal der vrachtrekening

Van de verkoopkosten was de provisie, het waaggeld, het postgeld en de paspoortkosten bij alle produkten gelijk Het eerste bedroeg 2% van het nettofactuurbedrag, het tweede een half procent daarvan Het postgeld à acht stuivers en de paspoortkosten à drie stuivers per factuur hebben wij niet kunnen berekenen, omdat het aantal facturen onbekend is De overige verkoopkosten verschilden bij elk produkt en hingen samen met de emballage (zie staat 13) [2]

1) E.M. de Jong-Keesing, De economische crisis van 1763 te Amsterdam, Amsterdam, 1939, de premie werd waarschijnlijk berekend over de geschatte verkoopwaarde.

2) Het gewicht van een vat en een baal koffie, van een baal cacao en van een baal katoen was zeer verschillend, in onze berekening is een vat koffie en een baal cacao op 350 pond gesteld, een baal katoen op 300 pond en een baal koffie op 120 pond, Zie A.R A., Aanwinsten Eerste Afdeling, 1939, IV, no. 3-5, verkooprekeningen, A.C.C., no. 1729 1736, Factuurboeken van verkochte retouren.

Staat 13: Door emballage bepaalde verkoopkosten bij enige Westindische produkten, geldend te Amsterdam in 1778

kostensoort	suiker	koffie	cacao	katoen
sleeploon, verbruggen	2% per oxh.	10 st. per vat	6 st. per baal	6 st. per baal
leveren aan de waag	15 st. per oxh.		8 st. per baal	6 st. per baal
kuiperloon of, bij cacao, "storten open of toemakend"	f 3 per oxh.	f 6 per vat	6 st. per baal	10 st. per baal
pakhuishuur	2 st. per oxh.	2 st. per vat of f 2 per baal	6 st. per baal	?
makelaarsloon	15 st. per 1000 pond	6 st. per 100 pond	6 st. per 100 pond	1%[1]

De kosten voor assurantie, transport en verkoop van de vier belangrijkste Surinaamse produkten, berekend naar de gegevens in de "Korte Verhandeling", bedroegen in de periode 1766-1775 jaarlijks gemiddeld f 2.001.400,54, als volgt gespecificeerd (zie staat 14):

Staat 14: De gemiddelde jaarlijkse kosten voor assurantie, transport en verkoop van Surinaamse suiker, koffie, cacao en katoen in 1766-1775

assurantie	f 261.009,24
vrachtloon	f 867.261,02
ordinaris avarij	f 86.726,08
postgeld	f p.m.
paspoortkosten	f p.m.
korting op de verkoopsprijs	f 234.760,38
waaggeld	f 32.625,40
sleeploon en verbruggen	f 43.208,70
leveren aan de waag	f 15.863,75
kuiperloon	f 281.077,80
pakhuishuur	f 6.319,20
courtage	f 46.742,50
provisie	f 125.806,41

1) Waarschijnlijk van het nettofactuurbedrag.

Dit was bijna een derde van de bruto-opbrengst van f 6.525.091, zodat er voor de planters een netto-opbrengst van f 4.523.680,46 overbleef.
Over de uitvoer van de Republiek naar Suriname is weinig bekend. Schattingen over de waarde ervan lopen zeer uiteen. In de "Korte Verhandeling over de Colonie Suriname" wordt de Surinaamse invoer voor 1775, dat een goed oogstjaar was, geraamd op ca. 2,5 miljoen gulden.[1] De auteurs van het Essai Historique stelden de invoer voor rekening van de Nederlandse kooplieden in de jaren 1776-1787 op ca. 1,5 miljoen gulden per jaar en die voor rekening van de planters op f 658 679.[2] Zij raamden de vrachtkosten op vijftig schepen à f 5000 [3] Vóór de kredietcrisis van 1773 zouden de vrachtgelden zelfs f 9000 per schip bedragen hebben. Cornelis van der Oudermeulen tenslotte rekende de invoer op een zesde van de uitvoer.[4] Wanneer wij de laagste schatting — van Van der Oudermeulen — als basis nemen, dan importeerden de Surinaamse planters in de periode 1766-1775 gemiddeld voor f 1.087.513 per jaar uit de Republiek en betaalden daarvoor aan vrachtkosten ca. f 250.000[5], zodat de balans van de directe handel met de Republiek een gunstig saldo te zien gaf van f 3.186.167.
Het saldo van de Surinaamse interkoloniale handel daarentegen was ongunstig. Op deze handel, die bijna uitsluitend werd gedreven met de Noord-Amerikanen, drukte een belasting van 5%.[6] De Noord-Amerikanen leverden levensmiddelen, bouwmateriaal en vee. De invoerwaarde ervan bedroeg in 1770-1775 jaarlijks gemiddeld f 282.333 en de uitvoer, bestaande uit malassie en hout, slechts f 90.096, zodat het saldo f 192.237 ten nadele van Suriname uitviel Tijdens de Amerikaanse Opstand daalde de in- en uitvoer met ca. de helft. De gemiddelde uitvoerwaarde van f 90.096, gebaseerd op de opbrengst van het uitvoerrecht van 5%, is waarschijnlijk te laag. In alle achttiende-eeuwse geschriften over Suriname evenals die over de andere Westindische kolonien wordt de uitvoer van malassie, een bijprodukt van de suikerbereiding, een belangrijke bron van inkomsten voor de suikerplanters genoemd. E.J. Coetsé en Adr. Gootenaar raamden de uitvoer van malassie op

1) De Korte Verhandeling schrijft ten onrechte 1776, volgens de opgegeven exportcijfers moet 1775 bedoeld zijn.
2) Essai Historique, a.w., II, blz. 42.
3) Idem, blz. 41.
4) Memorie van Cornelis van der Oudermeulen uit 1785, a.w., Bijlage L.ª K., blz. 333.
5) Importwaarde 1/6 van f 6.525.081, vrachtloon 50 schepen à f 5000.
6) Zie bijlage VII, de waarde van deze in- en uitvoer is 20 maal de opbrengst van het in- en uitvoerrecht à 5%.

6000 vaten per jaar en de opbrengst ervan op twee tonnen goud.[1] Het nadelige saldo zou dan *f* 80.000 bedragen hebben.

Vooral de import van slaven, van levensbelang voor de achttiende-eeuwse koloniale landbouw, betekende een verslechtering van de Surinaamse handelsbalans. De samenstellers van de eerder genoemde "Korte Verhandeling" stelden de jaarlijkse noodzakelijke aanvulling van de slaven op 5000, een getal dat doorgaans niet gehaald werd. Zij raamden de slavenimport op *f* 1.300.000, nl. 4000 slaven à *f* 325 De totale handelsbalans van Suriname zou dan omstreeks 1770 een gunstig saldo van *f* 1.806 167 vertoond hebben

Het saldo was onvoldoende om de financiele verplichtingen van de Surinaamse planters te dekken Aan belastingen betaalden zij jaarlijks *f* 600.000[2], zodat er slechts 1,2 miljoen gulden overbleef voor de interest over de verstrekte plantageleningen. In 1775 was het totaal hiervan opgelopen tot ca. 34 miljoen gulden. De verschuldigde interest à 6% bedroeg *f* 2.040.000. De planters kwamen dus jaarlijks ruim *f* 800.000 tekort. De aflossing van de plantageleningen is hierbij nog buiten beschouwing gelaten. Omdat de meeste plantageleningen zijn verstrekt tussen 1766 en 1773, zouden de aflossingen, waarmee de planters gewoonlijk na het tiende jaar moesten beginnen, eerst in 1776 en volgende jaren plaatsvinden. Zowel voor de planters als voor de geldschieters in de Republiek zag de toekomst er in het begin van de jaren zeventig niet rooskleurig uit, daar de planters de interest al niet konden opbrengen.

Zolang de kredietverlening uit de Republiek bleef voortduren, hadden de tekorten geen onmiddellijke repercussies voor de planters. Voor de aankoop van slaven en bouwmaterialen konden zij immers gebruik maken van de verstrekte kredieten, zodat de opbrengst van de verkochte produkten in patria gewoonlijk voldoende was om de interest te betalen Stokte de kredietverlening echter, dan geraakten de planters snel in moeilijkheden De interestbetaling bleef uit en de wissels keerden met 25% herwissel en protestkosten terug. De geldschieters en de houders van geprotesteerde wisselbrieven, vooral Zeeuwse slavenrederijen, zagen zich dan genoodzaakt beslag te laten leggen op de plantages. In deze situatie verkeerden de Surinaamse planters na de Amsterdamse kredietcrisis van 1773.

De wissels die de planters op hun kredietgevers trokken, werden verzonden met de koopvaardij- en slavenschepen die naar de Republiek terugkeerden. De omvang van

1) A.C.C., no. 1567, Missive van E.J. Coetsé en Adr. Gootenaar in dato 2 Juny 1779, etc., blz. 7.
2) Essai Historique, a.w., II, blz. 16 noot a.

het wisselverkeer is niet bekend, maar het laat zich raden, dat de overvloedige kredieten in de jaren 1766-1773 de planters pro rato meer wissels deden trekken, volgens de spectator De Koopman zelfs onder voorwendsel van verbetering der plantages[1] "'t Spel geraakte er mede wel haast sterk in zwang, principaal Passe dix, Banco en Bluffen onder den naam van Charmantje, en diergelijke, verloor men als eens een duizend Guldens twee drie op een avond dat was niets, een Wisseltje op rekening der Plantagies getrokken, betaalde dit verlies ligt"
Een deel van dit wisselverkeer kunnen wij volgen in de wisselbriefboeken van de Middelburgsche Commercie Compagnie [2] Een vergelijking van de wisselbrieven getrokken in de periode 1746-1753 met die getrokken van 1765-1771 laat duidelijk zien, welke invloed de plantageleningen op het koloniale wisselverkeer uitoefenden (zie staat 15)·

Staat 15. Het wisselverkeer uit West-Indie met de Middelburgsche Commercie Compagnie in 1746-1753 en 1765-1771

	1746-1753	1765-1771
aantal wisselbrieven	423	624
wisselbedrag	f 368.732,00	f 1.479.640,00
gemiddelde per wissel	f 871,70	f 2.371,21
aantal acceptanten	125	114
gemiddelde per acceptant	f 2.949,84	f 12.979,29
Amsterdamse acceptanten	116	97
acceptanten van meer dan f 10.000	10	36
door hun geaccepteerd	f 160 878,00	f 1.252.770,00
% van het totale wisselbedrag	43,60	84,60

Behalve enkele wissels uit Berbice en Essequebo, getrokken in de eerste periode, ontving de Commercie Compagnie in de tweede periode voor ca. f 180.000 aan wissels uit Essequebo en Demerary. Hiervan accepteerden Zeeuwse kooplieden

1) De Koopman, a.w , deel IV, blz. 117.
2) A.C.C., no. 1758-1760.

f 127.000 en Amsterdamse kooplieden *f* 53.000. De overige wissels waren, met uitzondering van twee uit St.Eustatius, alle getrokken door Surinaamse planters Het behoeft daarom geen uitleg, waarom ca. 90% van de acceptanten in Amsterdam woonde. De Surinaamse handel was immers bijna geheel in handen van Amsterdamse kooplieden. Het effect van hun kredietverlening op de koopkracht van de planters uitte zich in gemiddeld hogere bedragen per wissel De oorzaak van de trekking, op vele wissels vermeld, was meestal de aankoop van slaven, soms van een plantage. Omdat de planters over de hun verstrekte plantageleningen beschikten door middel van de wisselbrief, moest het bedrag aan wissels dat de kooplieden in de jaren 1765-1771 accepteerden, daardoor alleen al veel groter zijn dan vóór die tijd. Het nam toe van gemiddeld *f* 2949,84 per acceptant in de eerste periode tot *f* 12.979,29 in de tweede.

Van de 36 kooplieden-bankiers die in de jaren 1765-1771 voor meer *f* 10.000 aan wissels accepteerden, zijn er ons minstens 26 bekend als directeuren van West-indische negotiaties, o.a. Jan & Theodoor van Marselis, Harman van de Poll & Comp., en W Clifford & R le Chevallier.[1] Door de concentratie van de kredietverlening en wisselacceptatie in Amsterdam moest de kredietcrisis van 1773 wel een grote ontreddering in de kolonie teweegbrengen.

De wissel was niet alleen betaalmiddel in het economische verkeer met de Republiek, maar circuleerde ook als zodanig in de kolonie zelf. Het muntgeld verdween steeds weer uit de koloniale circulatie, omdat het in grote hoeveelheden in betaling werd gegeven aan de schippers uit patria.[2] Ook de interkoloniale handel die Suriname een nadelig saldo opleverde, zal hieraan mede schuldig zijn geweest In zulke omstandigheden moest de wisselbrief een fel begeerd betaalmiddel worden, dat echter evenals het muntgeld in tijden van gering krediet opgeld deed.[3]

Alvorens de wissel in betaling werd gegeven aan de overzeese leveranciers van Europese goederen en Afrikaanse slaven, hadden de Surinaamse planters hem

---

1) Lijst van plantageleningen, no. 54, 65, 150, 182, 183, zij accepteerden voor resp *f* 224 777, *f* 118.268 en *f* 75.435 aan wissels.

2) Het gebrek aan muntgeld leidde tot woekerrenten, waartegen herhaaldelijk placaten moesten worden uitgevaardigd, om in het gebrek aan muntgeld te voorzien, werd sedert 1761 ook papieren munt ("kaartengeld") uitgegeven, de omvang ervan ging de behoefte aan muntgeld te boven en heeft op den duur tot een chaos in de koloniale financien geleid, zie A.G. van Wieringen, a.w., blz. 12-15.

3) G.J. Fabius, Het bankwezen in Nederlandsch West-Indie, Rotterdam, 1917, blz. 9-13 (= Instituut voor Economische Geschriften, no. 2).

meerdere malen geendosseerd ten gunste van collega's. Het kon zo vele jaren duren, voordat de wisselbrief ter acceptatie werd aangeboden. Het was niet ondenkbaar, dat het vertrouwen van de betrokkene in de trekker intussen was verminderd en hij de wissel protesteerde van non-acceptatie en non-betaling, wat grote onkosten voor de trekker ten gevolge had, zoals 25% herwissel De benaming "herwissel" is eigenlijk niet juist De houder van de niet geaccepteerde wisselbrief trok immers op zijn beurt geen wissel op de trekker, maar debiteerde hem voor het wisselbedrag verhoogd met 25% De verhoging diende niet alleen om de kosten van invordering te dekken, maar ook om de planters van het lichtvaardig trekken van wissels af te houden.

De omvang van de kredietverlening beinvloedde enigszins het endosseren in de kolonie. Ruim 37% van de Westindische wissels die in de jaren 1746-1753 aan de Commercie Compagnie in betaling waren gegeven, was eenmaal geendosseerd en 42% twee maal [1] In de jaren 1765-1771 bedroegen deze percentages achtereenvolgens 70 en 26. De relatieve vermindering van de wisselcirculatie in de laatstgenoemde periode wijst erop, dat de planter over ruimere kredieten beschikte dan voorheen en ook dat een groter aantal planters financiele betrekkingen onderhield met overzeese kredietgevers.

1) A.C.C., no. 1758 en 1760, wisselbriefboeken.

HOLLANDSE EN ZEEUWSE BELANGEN

1 De openstelling van de Afrikaanse vaart, 1730-1734

De verzwakking van de Hollandse stapelmarkt trad in de achttiende eeuw duidelijk aan het licht De buitenlandse handel concentreerde zich in toenemende mate op die gebieden waar zijn positie van nature het sterkst was· de omringende landen en de kolonien.[1] Dit proces van "externe contractie" bracht met zich mee, dat de produkten uit deze gebieden een groter aandeel kregen in de in- en uitvoer.[2] Daarnaast was er ook een proces van "interne contractie" werkzaam [3] Het voornaamste kenmerk ervan was de toenemende betekenis van Amsterdam voor de handel van de Republiek De opbrengsten van de Convoyen en Licenten, die betrekking hebben op de nationale handel exclusief die op de kolonien, illustreren enigszins de zich wijzigende verhoudingen (zie staat 16) [4]

---

1) Joh. de Vries, De economische achteruitgang, a.w , blz 38-40.

2) Zo vertegenwoordigden de koloniale produkten in 1753 16,5% van de invoer (exclusief die uit de eigen kolonien) in de admiraliteit van Amsterdam en 30,9% in 1790, bij de uitvoer waren de percentages resp. 24,7 en 62,8, bij de admiraliteit van de Maas was dat voor de invoer (exclusief die uit de eigen kolonien) 14,1% in 1753 en 19,3% in 1790 en voor de uitvoer resp. 26,1% en 51,5%.

3) Joh. de Vries, De economische achteruitgang, a.w., blz. 40-44

4) J.C. Westerman, Statistische gegevens over den handel van Amsterdam in de 17e eeuw, in Tijdschrift voor Geschiedenis 61 (1948), blz 15, Joh. de Vries, De economische achteruitgang, a.w., blz. 41-44.

Staat 16 Het aandeel van de admiraliteiten en van Amsterdam in de ontvangst van de Convoyen en Licenten, 1624/1625 - 1790

admiraliteit	1624-1625	1641-1650	1651-1660	1661-1670	1753	1790
	%	%	%	%	%	%
Amsterdam	47	48,5	53	54	55	71
w v. ressort	39	46	50	50	49	63,6
de Maaze	22,5	21	19	20	29,7	20,8
Zeeland	18	23	18	16	6,1	3,7
West-Friesland en Noorderkwartier	8	6,5	8	7	6,8	3,2
Friesland	4	2	2	2,5	2,6	2

Joh. de Vries schatte voor de tweede helft van de achttiende eeuw de ontduiking in Zeeland op 80% tegenover 30% voor de andere ontvangstkantoren, zodat het Zeeuwse aandeel in 1753 en 1790 bijna de helft groter moet zijn geweest dan in de staat wordt aangegeven De vermindering van het Zeeuwse aandeel in de achttiende eeuw is echter groot. Ook in de Westindische handel moest Zeeland terrein prijsgeven. Suriname werd bezit van de W.I.C., de stad Amsterdam en de familie Van Aerssen van Sommelsdijck, Berbice van Amsterdamse kooplieden [1] De handel op deze gebieden, uitgezonderd die in slaven, geraakte bijna geheel in Amsterdamse handen. Het is niet verwonderlijk, dat de Zeeuwen zich bedreigd voelden door de Hollandse expansie. Achter elk voor hen ongunstig lijkend voorstel dat bij de Staten-Generaal of de Heren Tien van de W.I.C. ter tafel kwam, meenden zij de toeleg van Holland of Amsterdam te bespeuren, veelal terecht, omdat de belangen van deze twee gewesten steeds minder samen gingen. Over de openstelling van de scheepvaart op West-Afrika konden zij het in 1730-1734 nog eens worden, over de handel en scheepvaart op Essequebo en Demerary bleven zij van 1750 tot 1771 strijd voeren zonder tot overeenstemming te geraken.

Zoals vermeld waren het vooral Zeeuwse reders die in de zeventiende eeuw een deel van de slaventransporten voor de W.I.C. verzorgden.[2] Zij aarzelden niet om ook

1) W.R. Menkman, De West-Indische Compagnie, a.w , blz 154 155.
2) W.S. Unger, Bijdragen . . . I, a.w., blz. 147 149 en 159.

voor eigen rekening handel op West-Afrika te drijven en slaven in West-Indie af te zetten. Na 1714 waren het vooral Zeeuwse kapers, door de vrede brodeloos geworden, die zich aan illegale handel op Guinee schuldig maakten Maar dat was niet zonder risico. Trouillard wijst in zijn beschouwing over de toestand van de Middelburgse handel in 1726 op "het considerabel verlies, door de West Indische Compagnie hun aengedaen, op de Guinese Cust", waardoor de Zeeuwse "commercie met particuliere schepen op Africa heeft opgehouden" [1] Waarschijnlijk doelde hij hierbij op de 26 Zeeuwse schepen die de W.I.C sedert 1714 had geconfisqueerd en die de Zeeuwen een schadepost van *f* 1 700.724 had opgeleverd [2] Begrijpelijk dat zij gekant waren tegen haar monopolie en als eerste initiatieven zouden ontplooien om er een einde aan te maken

Een goede gelegenheid bood het aflopen van het octrooi van de W I C in 1730 Reeds in september 1728 werkten de bestuurders van Vlissingen op instigatie van de kooplieden aan een onderhandelingsplan, waarin de prolongatie van het octrooi afhankelijk zou worden gesteld van de openstelling van de Afrikaanse vaart [3] Vlissingse kooplieden hadden kort tevoren in een rekest daarop aangedrongen.[4] Hun belangrijkste argument was, dat de W.I.C. lijdelijk moest aanzien hoe buitenlanders met de winst gingen strijken. Naar getuigenissen van Nederlandse kapiteins bezochten jaarlijks zo'n 400 buitenlandse schepen onze Afrikaanse bezittingen Soortgelijke argumenten vinden wij in een betoog, getiteld "Kort Relaas behelsende de voordeelen die de Republiek, Westindische Compagnie en Ingezetenen deser Lande kunnen trekken bij 't openstellen van de vrije vaart op de Kusten van Africa en America, mits betalend behoorlijke recognitie".[5] Handelsmaatschappijen zijn volgens de schrijver nuttig en voordelig voor het algemeen welzijn, wanneer zij worden opgericht voor zaken van groot belang die particulieren niet kunnen verrichten. De macht en de handel van de W I.C zijn echter heel wat in omvang verminderd. Daarom moeten haar voorrechten worden beknot of opgeheven, zoals

1) R.A. Zeeland, Verzameling Verheije Van Citters, no. 98, "Trouillard's korte en eenvoudige consideratien op de gewesene florissante en tegenwoordige beschreijelijke staet van de negotie binnen de stad Middelburgh . . ." enz.

2) Idem, Recueils Van Citters, no. 6, "Lijst van de schepen uyt Zeelandt, die genomen zijn door die van de Westindische Compagnie . ." enz., Vlaamse ponden zijn hier omgerekend in Hollandse guldens à *f* 6.

3) Idem, Handschriftenverzameling, no. 852, Westindische Compagnie, 11 september 1728

4) Idem, Recueils Van Citters, no. 6, "Request der Cooplieden aan de Ed. Achtb. Heeren Burgemeesters en Regeerders der Stad Vlissingen".

5) Idem, Recueils Van Citters, no. 6.

ook in het buitenland gebeurd is Hij verwachtte dat na de openstelling van de Afrikaanse vaart er binnen twee à drie jaar een vijftigtal schepen zouden worden uitgerust, waaronder een veertiental slavenschepen. Voor de W I C zou daar tegenover staan, dat zij £ 43.200 Vlaams aan recognitie zou kunnen innen, terwijl zij geen grote sommen aan maandgelden en victualiën meer behoefde uit te geven.
Het voorstel tot openstelling van de Afrikaanse vaart kwam in november 1728 bij de Staten van Zeeland en in april 1729 bij de Kamers van de W.I.C in behandeling.[1]
Tenslotte dienden de Zeeuwse afgevaardigden ter generaliteit het op 10 december 1729 in bij de Staten-Generaal. Op 17 maart 1730 lichtten zij het standpunt van hun lastgevers toe [2] Het slechte beheer en de zware financiële lasten waaronder de W I.C. gebukt ging, gaven weinig hoop, dat zij nog een winstgevende handel zou kunnen drijven. Bovendien dreigde de gehele handel op de Afrikaanse kust in handen te geraken van buitenlanders Het Spaanse asiento stelde immers de Engelsen in staat hun slaven tegen hoge prijzen af te zetten Daardoor konden zij op de Afrikaanse Westkust hogere inkoopsprijzen voor de slaven betalen dan hun concurrenten
De billijkheid eiste, dat "de Onderdaenen van desen Staet niet langer daer van gefrustreert en uytgesloten blijven". De W.I.C. moest zich beperken tot het beheer van de Afrikaanse bezittingen. De kosten daarvan zou zijn kunnen bestrijden uit de recognities die aan de vaart en handel op Afrika zouden worden opgelegd De Staten van Zeeland beoogden met het voorstel voornamelijk het herstel van de vervallen Zeeuwse handel. Met het oog op het algemeen belang dat gesteund moest worden, wezen zij er op, dat, wanneer het voorstel niet aangenomen werd, Zeeland buiten staat zou geraken om in "de lasten van het Gemeen te helpen contribueren".
De bezwaren van de W.I.C. tegen de Zeeuwse eisen van 10 december 1729 waren vervat in een uitvoerig "vertoogh", dat begin 1730 het licht zag.[3] Zij was gegriefd door de late indiening van de Zeeuwse eisen, omdat zij reeds drie jaar vóór het aflopen van haar octrooi om verlenging had verzocht Zes provincies hadden intussen met de verlenging ingestemd. Zij meende, dat de particuliere kooplieden geen grotere omzet op de Afrikaanse kust zouden kunnen behalen dan de W.I C. Men was er afhankelijk van wat de inboorlingen aan produkten en slaven aanvoerden. De afzet

1) R.A. Zeeland, Gedrukte notulen Staten van Zeeland, 1728-1730.
2) Idem, 1730, "Propositie door de Heeren Gedeputeerdens van de Vergaderinge van Haar Ho. Mog. gedaen den 17 Maart 1730.
3) R.A. Zeeland, Recueils Van Citters, no. 6, "Vertoogh van de Generaele West Indische Compagnie . . ." enz.

van slaven in West-Indie was beperkt tot de eigen kolonien, omdat de slavenhandelaars uit de Republiek niet in vreemde kolonien werden toegelaten.
De tegenwerpingen van de W I C. klonken echter niet overtuigend Het toenemend aantal buitenlandse schepen dat de Afrikaanse kust bezocht, wees op het tegendeel, terwijl Curaçao en St.Eustatius juist bedoeld waren als slavenmarkten voor vreemde kolonien. Op 3 juni 1730 kon de Zeeuwse afgevaardigde Willem van Citters berichten, dat men het eindelijk eens geworden was over de vrije vaart op Afrika tegen betaling van een recognitie.[1)]
Het reglement van 8 augustus 1730, dat de vaart op Afrika voor alle inwoners van de Republiek openstelde, legde de handelsvrijheid van de kooplieden nog grote beperkingen op [2)] Het gebied tussen Kaap Appolonia en Rio de la Volta, ca. zestig mijlen groot, bleef gesloten voor de particuliere handel. Van meer belang was, dat de W.I.C het monopolie van de slavenaanvoer in Suriname, Essequebo en Berbice behield en de riskante slavensmokkel op vreemde kolonien aan de particuliere handelaars werd overgelaten. Ook had zij een veel zwaardere recognitie weten te bedingen dan de *f* 25 per scheepslast, die de Zeeuwse Staten hadden voorgesteld. De recognitie varieerde naargelang de categorie waarin de schepen volgens de meting thuishoorden.[3)] Over de eerste 45 lasten betaalde men steeds *f* 3000. Voorzover het schip meer dan 45 lasten groot was, werd dit bedrag globaal genomen met *f* 60 per last verhoogd
Over de zware recognitie en de beperkende bepalingen van het reglement brak in de loop van 1731 een stroom van klachten los, voornamelijk van de zijde der Zeeuwse kooplieden, die zich het meeste op de Afrikaanse vaart hadden toegelegd.[4)]
De W.I.C. was echter niet bereid enige concessie te doen, zolang Zeeland weigerde

---

1) R A. Zeeland, Handschriftenverzameling, no. 852, Westindische Compagnie, 3 juni 1730.

2) Groot Placaet-boeck, a w., deel VI, blz. 1414-1415

3)

Categorie (over de steven gemeten)		recognitie
70 voet	45 last	*f* 3000
80 voet	60 last	*f* 3900
90 voet	80 last	*f* 5100
100 voet	110 last	*f* 6900
110 voet	125 last	*f* 7800
120 voet	150 last	*f* 9300

Voor het aantal lasten waarmee een schip een van de categorieen te boven ging, betaalde men nog *f* 60 per last verminderd met ¼ rabat een schip van 83 last betaalde een recognitie van *f* 5100 + *f* 135 = *f* 5235.

4) R.A. Zeeland, Familie-archief Verheije-Van Citters, no. 35, "Rapport van den Heere Burgem.[r] Van Citters. Relatif tot Resol. Staaten 8 December 1753".

haar achterstallige subsidies aan de Compagnie te voldoen In 1734 kwamen beide partijen tot een vergelijk Op 6 oktober van dat jaar stelden de Staten-Generaal de wijzigingen van het reglement vast, waarbij ook het belangrijke handelsgebied tussen Kaap Appolonia en Rio de la Volta voor de particuliere handel werd opengesteld en de geldigheidsduur van de vergunningen werd verlengd van twaalf maanden tot zestien maanden voor schepen die alleen naar West-Afrika voeren en van twaalf naar twintig maanden voor de schepen die via Afrika naar West-Indie voeren [1]

Ook de slavenhandel geraakte spoedig in particuliere handen De W I C behield in 1730 wel het monopolie van de slavenaanvoer naar de plantagekolonien, maar er was in het octrooi rekening mee gehouden, dat zij zich niet zou houden aan de ver plichting deze kolonien van voldoende slaven te voorzien [2] Wanneer de W I C in gebreke bleef, hadden de Societeiten van Suriname en Berbice het recht zelf slaven te halen of te laten halen tegen een recognitie van *f* 15 per ingevoerde slaaf Sedert 1734 verzorgden nagenoeg alleen de particuliere slavenhandelaars de leverantie van zwarte arbeidskrachten De W I C vergenoegde zich met de recognitie die het "verhuren" van haar monopolie, zoals de Zeeuwen smalend opmerkten, opleverde [3]

Trouillard had in zijn beschouwing uit 1726 ernstige kritiek geleverd op de hardnekkigheid waarmee de Middelburgers aan de onvoordelige handel op Afrika en Amerika bleven vasthouden, terwijl de Hollanders grote hoeveelheden Zeeuwse tarwe en vlas naar het buitenland verscheepten [4] De toestand van de Middelburgse handel noemde hij "beschreijelijk", de jonge kooplieden verkeerden in "onactiviteit", de belangrijke handelshuizen waren met de "gewesene werksame en vernuftige bestierders derselve ten grave gedaelt" De openstelling in 1730 van de Afrikaanse vaart en de slavenhandel doorbraken deze lusteloosheid In hetzelfde jaar nog liepen er vijf nieuwe schepen van stapel [5] Blijkens enkele scheepvaartlijsten van begin 1732 hield Middelburg op dat ogenblik dertien schepen in de vaart op Afrika en zes op Amerika, Vlissingen respectievelijk elf en negen [6] De schepen waren

1) Groot Placaet boeck, a w , deel VI, blz 1414 1415
2) Idem, blz 1401 1407
3) W S Unger, Bijdragen I, a w , blz 159, noot 3
4) R A Zeeland Verzameling Verheije Van Citters, no 98
5) H M Kesteloo De stadsrekeningen van Middelburg 1700 1800, in Archief Vroegere en latere mededelingen voornamelijk in betrekking tot Zeeland, uitgegeven door het Zeeuwsch Genoot schp der Wetenschappen, 8e deel, 5e stuk, Middelburg, 1902, blz 199
6) R A Zeeland, Verzameling Verheije Van Citters, no 51 d, "Lijste van uytsijnde schepen van Mid delb en Vlissingen", zie ook G A Vlissingen, no 5474, Lijst van koopvaardijschepen te Vlissingen

eigendom van twintig handelshuizen, waarvan er elf in Vlissingen zetelden en negen in Middelburg, waaronder de Commercie Compagnie. De gerichtheid van de Zeeuwen op Afrika blijkt ook uit het grote verschil in de opbrengsten van de lastgelden die de Kamers Zeeland en Amsterdam in de jaren 1730 en 1733 ontvingen uit de Afrikaanse vaart. De Kamer Zeeland inde in 1730 en 1733 in totaal *f* 178 000 en de Kamer Amsterdam *f* 49 000.[1)]

2. Het Hollands-Zeeuwse conflict over Essequebo en Demerary, 1750-1772

De "Zeeuwse" kolonie Essequebo-Demerary profiteerde niet van de belangrijke positie die Zeeland in de slavenhandel van de Republiek innam. Laurens Storm van 's Gravensande, gouverneur van de kolonie, vroeg in zijn brieven aan de Zeeuwse Kamer van de W.I.C. uit de jaren veertig voortdurend aandacht voor het grote tekort aan slaven, scheepsruimte en Europese goederen.[2)] De schrielheid van de Zeeuwse Kamer stond in schrille tegenstelling tot de voorspoedige ontwikkeling die vooral Demerary desondanks kende. Zonder twijfel heeft Storm van 's Gravensande tijdens zijn verblijf in de Republiek — van juni 1750 tot begin 1752 — gepleit voor een ruimere aanvoer van slaven en een meer geregelde scheepvaart tussen de kolonie en de Republiek.
Op 11 augustus 1750 verzocht het centrale bestuur van de W.I.C. de verschillende Kamers "de particuliere naviguanten te animeeren en courageeren omme op meergemelde colonie op Rio Essequebo te navigueeren en traficqueeren ten eijnde alsoo aan de Compagnie en particuliere planters occasie mogen werden gegeven om hunne producten na dese landen te versenden".[3)] De Zeeuwse afgevaardigden protesteerden fel en brachten het gebeurde onmiddellijk ter kennis van hun lastgevers. De hoofdparticipanten van de Zeeuwse Kamer besloten op 25 augustus

---

1) R A. Zeeland, Familie-archief Verheije-Van Citters, no. 35, "Lastgelden van en na de Kusten van Africa . . .", idem, "Lastgelden door de Camer Amsterdam ontfangen . . ."
2) J.A.J. de Villiers, Storm van 's Gravensande, a.w., blz. 88-134.
3) R.A. Zeeland, Verzameling Van Doorn van Westcapelle, no. 4, ook de volgende collecties in het Zeeuwse Rijksarchief bevatten portefeuilles, waarin de meeste stukken over dit conflict bijeengebracht zijn Recueils van Citters, no. 20, Familie-archief Verheije-Van Citters, no 35, Verzameling Verheije Van Citters, no. 51 d, Gedrukte notulen Staten van Zeeland 1750-1772, verder de (Nieuwe) Nederlandsche Jaarboeken 1750-1772.

eenparig zich met een rekest tot de Staten Generaal te wenden, ten einde hun rechten op Essequebo en het onderhorige Demerary te verdedigen

Hiermee zetten zij de eerste schrede op de oneindig lange weg die dit en volgende rekesten tot de Staten-Generaal gericht moesten afleggen, alvorens beslissingen werden verkregen, vooral ook, omdat beide partijen op geen enkele moment bereid zijn geweest iets van hun onwrikbare standpunten prijs te geven Geroutineerde afgevaardigden wisten de kwesties telkens op de lange baan te schuiven door nu eens nieuwe voorstellen te doen, dan weer andere argumenten naar voren te brengen die de lastgevers van de tegenpartij niet voorzien hadden en daarom tot hernieuwde ruggespraak gedwongen werden Een rekest uit een van beide kampen was voldoende om de voortgang der besprekingen voor maanden te vertragen Alle belanghebbenden kregen immers de gelegenheid advies uit te brengen Een niet-aflatende stroom van berichten, contra berichten, pro-memories en contra memories was telkens het resultaat [1]

De hoofdparticipanten van de Kamer Zeeland wendden zich in augustus 1750 met een rekest tot de Staten van Zeeland, die op hun beurt op 11 september de "cordate" resolutie namen, waarin de bewindhebbers van de Kamer Zeeland werd opgedragen de commandeur van Essequebo te gelasten, dat hij slechts schepen voorzien van een zogenaamde hout- en zoutbrief van de Kamer Zeeland mocht toelaten [2] Op dezelfde dag richtten de Staten een missive aan de Zeeuwse afge vaardigden ter generaliteit die de lastgeving bevatte zich bij de verdediging van het Zeeuwse standpunt te baseren op de gronden vervat in het rekest van de hoofdparticipanten

Een uitvoerige verdediging van het Zeeuwse alleenrecht van de vaart en handel op Essequebo geeft het "Berigt aangaande de colonie van Essequebo met hare onderhoorige rivieren " etc , in oktober 1750 op kosten van de stad Middel burg gedrukt [3] De Staten van Zeeland hadden Essequebo, dat door de Zeeuwse vlootvoogd Abraham Crijnssen in 1667 weer in hun bezit was gekomen, overgegeven aan de Gecommitteerde Raden van Zeeland Zij stelden de kolonie op hun beurt "ter dispositie" van de Kamer Zeeland van de W I C bij contract van 11 april 1670 Een van de voorwaarden was geweest, dat alle ingezetenen van Zeeland met hun schepen de kolonie mochten aandoen en er handel drijven

1) Zie voor 1750 1754 Verslag gedaan door Burgemeester en Wethouders van Middelburg aan den Raad dier Gemeente, 1898, blz 18 31

2) R A Zeeland, Gedrukte notulen Staten van Zeeland, 11 september 1750

3) R A Zeeland, Verzameling Van Doorn van Westcapelle, no 4

Het contract had de goedkeuring verkregen van het centrale bestuur van de W I.C. en van de Staten-Generaal, in ruil waarvoor de Staten van Zeeland ingestemd hadden met de verlenging van het octrooi van de W.I C. Sedertdien hebben de Zeeuwen, aldus het Berigt, ongestoord het monopolie van de vaart en handel op Essequebo bezeten.
De bewindhebbers van de presidiale[1)] Kamer Amsterdam bestreden het Zeeuwse standpunt in hun advies aan de Staten-Generaal van 19 januari 1751.[2)] Het contract van 1670 was weliswaar door de oude W I C. goedgekeurd, maar zij was in 1674 opgeheven. Bestaande overeenkomsten waren ipso facto vervallen De nieuwe W I.C. was in het geheel niet gehouden aan een contract tussen derden uit 1670. Met de resolutie van 11 augustus 1750 had de W.I.C. bovendien niet de vaart op Essequebo opengesteld, want ze was al lang vrij In 1676 was door de W I.C. besloten, dat de vaart en handel op de kolonie slechts mocht geschieden uit naam van de "Generale" Compagnie door de Kamer die de toerbeurt — de jaarlijkse verzorging van de kolonie — had gekregen. In het volgende jaar had Zeeland de verzorging van Essequebo gekregen zoals Amsterdam die van Curaçao. Dit had niet betekend, dat de kolonien als particuliere eigendommen van de Kamers beschouwd mochten worden. De Amsterdamse bewindhebbers besloten hun advies met de opmerking, dat zij "verre van gecharmeerd te wesen op de kolonie Essequebo, die in alles behalve bloeienden toestand verkeert en de Maatschappij op hooge onkosten te staan komt, bereid zijn die aan de Kamer in 't bijzonder over te laten, mits dat deze de onkosten vergoedt, door de Generale Compagnie sedert deszelfs oprichting gesupporteerd".
De Zeeuwse hoofdparticipanten dienden de Amsterdamse bewindhebbers van repliek in hun uitvoerig contra-bericht van 29 maart 1751.[3)] Zij insinueerden, dat de alles behalve bloeiende toestand van Essequebo te wijten zou zijn aan de huidige bewindhebbers van de Kamer Zeeland, die in de door hen aangekondigde ampele memorie daarvoor wel een verklaring zouden weten te vinden. In tegenstelling tot de bewindhebbers[4)] gingen zij wel in op het aanbod Essequebo

---

1) Presidiale Kamer de vergaderingen van het centrale bestuur van de W I.C. werden om beurten gehouden in Amsterdam en Middelburg gedurende resp. 6 en 2 jaar, de Kamer waar het centrale bestuur vergaderde, werd aangeduid met presidiale Kamer, zie W.R. Menkman, De Westindische Compagnie, a.w , blz. 45.
2) R.A. Zeeland, Recueils van Citters, no. 20
3) Idem.
4) Idem, Missive van de W.I.C. ter Kamer Zeeland van 23 augustus 1751 en 17 september 1753.

over te nemen. Over de eis van de presidiale Kamer Amsterdam, dat alle kosten vergoed moesten worden, kon men het echter niet eens worden. De besprekingen die sedert 1765 op uitnodiging van de Staten-Generaal over de kwestie gehouden werden, waren bij voorbaat tot mislukking gedoemd, omdat de Kamer Amsterdam reeds bij de aanvang had verklaard, dat Demerary niet in de eventuele overgave begrepen was, als zijnde een afzonderlijke kolonie.[1] De Zeeuwse hoofdparticipanten waren het volstrekt oneens met deze uitleg en terecht, want Demerary had nooit afzonderlijk bestuurs- en rechtscolleges gekend, noch kwam het als een afzonderlijke kolonie in de boekhouding van de W I C. voor.[2] Ook de schadevergoeding, door de Kamer Amsterdam op *f* 677 000 begroot, wezen zij als absurd van de hand.

Toen tijdens de onderhandelingen in de volgende jaren bleek, dat noch de bewindhebbers van de presidiale Kamer Amsterdam, noch de Zeeuwse hoofdparticipanten iets van hun eisen ten aanzien van de overgave van Essequebo en Demerary wilden laten vallen, kwam de vaart op de kolonie weer in discussie. De gedeputeerden uit de Staten-Generaal tot de zaken van de W.I.C., onder wier leiding de onderhandelingen waren gehouden, trachtten in november 1768 de impasse te doorbreken met een nieuw voorstel: elk van beide partijen zou een zeker aandeel in de vaart op de twee koloniën moeten krijgen [3] De Amsterdamse bewindhebbers vonden twee negende voor Zeeland al heel billijk. Dat kwam overeen met het Zeeuwse aandeel in het kapitaal van de W.I.C. De Zeeuwse hoofdparticipanten wilden er niet op ingaan en stelden, eveneens tevergeefs, voor hun monopolie te laten eindigen met het einde van het octrooi van de W.I.C., dat op 31 december 1761 met dertig jaar verlengd was. Ook een ander voorstel van de afgevaardigden uit de Staten-Generaal om het Zeeuwse monopolie dan slechts tien jaar te laten duren, werd niet aanvaard. De starre houding van beide partijen tijdens de onderhandelingen hield verband met de steeds omvangrijker wordende Amsterdamse kredietverlening aan de Surinaamse planters sedert 1765. De kredietverlening stimuleerde de slavenhandel. Van 1764 tot 1774 vertrokken er jaarlijks twintig tot dertig slavenschepen uit de Republiek tegen negen à negentien in de periode 1750-1760.[4] De meeste slaven-

---

1) R.A. Zeeland, Verzameling Van Doorn van Westcapelle, no. 4, Missive van Bewindhebbers ter Kamer Amsterdam, 11 september 1765.

2) Idem, Missive van de Hoofdparticipanten . . . ter Kamer Zeeland, 26 maart 1765

3) R.A. Zeeland, Gedrukte notulen Staten van Zeeland, 1769, bijlage Rapport van H Ho. Mog Gedeputeerdens tot de Zaken van de Westindische Compagnie, 9 juni 1769.

4) Zie bijlage XI; W.S. Unger, Bijdragen . . . I, a.w., blz. 16.

schepen kwamen uit Zeeland. Van de 28 schepen die in 1763 te Vlissingen hun thuishaven hadden, voeren er gewoonlijk achttien op Afrika, waarvan veertien ten slavenhandel.[1] Ze waren eigendom van bekende Zeeuwse slavenhandelaars als Adriaan Kroef, Jan Zwart & Zoon, Jan de Zitter & Zoon, Jac. Tobiassen Wulphert, J. der Moyse en J. van der Woordt.

De Zeeuwse slavenhandel richtte zich vooral op Suriname en niet op Essequebo en Demerary, waar zij tussen 1763 en 1769 slechts 2619 slaven aanvoerde.[2] Volgens de Zeeuwse kooplieden was wanbetaling van de planters de oorzaak van de geringe slavenaanvoer. De planters uit Essequebo en Demerary daarentegen beschuldigden de Zeeuwen ervan een monopolie na te streven om op die wijze buitensporige prijzen te kunnen bedingen.[3] Prijzen van *f* 500 à *f* 700 vormden geen uitzondering meer, terwijl goede slaven van de Engelse eilanden voor *f* 280 à *f* 420 te koop waren Gouverneur Storm van 's Gravensande had in voorgaande jaren deze illegale invoer van Engelse slaven herhaaldelijk moeten verbieden. Tot groot ongenoegen van zijn Zeeuwse principalen betuigde hij nu openlijk zijn steun aan dit rekest van de planters, die de invoer van Engelse slaven gelegitimeerd wilden zien De planters waren zelfs bereid de W.I.C. een schadevergoeding van *f* 10 per ingevoerde slaaf te betalen.

Het verzoek maakte geen enkele kans op inwilliging.[4] Het vormde een rechtstreekse bedreiging van de belangrijkste tak van handel in Zeeland. Op de instemming van de W.I.C. behoefden de planters evenmin te rekenen. De *f* 10 per ingevoerde slaaf woog immers niet op tegen de ruim *f* 42 per scheepslast die elk slavenschip betaalde.[5] De opbrengst van de recognities was het enige criterium waardoor de W.I.C. zich liet leiden.

De planters in Essequebo en Demerary wisten zich in hun klachten ten dele gesteund door de Amsterdamse kooplieden, die in mei 1768 opheffing van het

---

1) R.A. Zeeland, Aanwinst 1960, nr. 17, sub 405, Lijste van scheepen behoorende aan Comptoiren binnen de stad Vlissingen A. 1763.
2) R.A. Zeeland, Verzameling Van Doorn van Westcapelle, no 4, idem, Archief Staten van Zeeland, no. 3175 .
3) R.A. Zeeland, Familie-archief Verheije-Van Citters, no. 35.
4) R.A. Zeeland, Verzameling Van Doorn van Westcapelle, no. 4, idem, Archief Staten van Zeeland, no. 3175.
5) In 1730 was dat ca. *f* 60 per last, zie blz. 122.

Zeeuwse handelsmonopolie hadden bepleit.[1] Vóór 1750 hadden de Amsterdamse kooplieden geen belangstelling voor de "Zeeuwse" kolonie aan de dag gelegd Hun gewijzigde houding is beinvloed door de gunstige ontwikkeling van de plantagecultuur in Essequebo en vooral Demerary, waar vele kapitaalkrachtige Engelse planters zich vestigden.[2] In 1769 telde Essequebo 92 plantages en een slavenbevolking van 3086 zielen, en Demerary 206 plantages en 5967 slaven. De Amsterdamse kooplieden zeiden bereid te zijn plantageleningen te verstrekken, wanneer de vaart en handel op de kolonie voor iedere ingezetene van de Republiek werd opengesteld. Zeeland alleen zou niet in staat zijn de kolonie tot verdere bloei te brengen
De Zeeuwen vreesden echter, dat het Amsterdamse kapitaal hen zou beroven van deze hun enig overgebleven tak van commercie naast de slavenhandel Hoe dat in zijn werk zou gaan, beschreven zij in 1768 in hun wederwoord aan de Amsterdamse kooplieden "want dat thans die van Amsterdam penningen derwaarts overmaaken is uit geen mangel dat de coloniers hier niet te regt koomen, maar is een list van de Hollanders, om in deesen de Zeeuwsche comptoiren te onderkruipen en de coloniers tot zijn merkelijke schaade te engaseeren van hun producten aan hun geldschieters te senden, en dat gaat nu gebrekkig weegens de possessie der Zeeuwen, maar soude in cas van open vaart geheel de vaart voor Zeeland afsnijden, en die van Amsterdam met hunne overmagt deese geheele colonie occupeeren en der selve gunstige gevolgen alleen doen trekken" Hun vrees was, zoals de toekomst zou leren, niet van alle grond ontbloot. Vóór 1776 hebben Amsterdamse en Utrechtse handelshuizen reeds *f* 3.730 529 méér genegotieerd voor Essequebo en Demerary dan de Zeeuwen.[3]
De afgevaardigden uit de Staten-Generaal die de besprekingen tussen de beide partijen hadden geleid, restte na de mislukking van de onderhandelingen niets anders dan hun lastgevers op de hoogte te stellen en er rapport over uit te brengen [4] Zij

---

1) R.A Zeeland, Recueils van Citters, no 20, op 6 mei 1768 was dit rekest bij de Staten-Generaal ontvangen, de rechtstreekse handel op Essequebo en Demerary was geconcentreerd te Middel burg 8 schepen per jaar van 1764 tot 1771, zie A R.A., Verzameling Verspreide Westindische stukken, no. 73, R A. Zeeland, Aanwinst 1960, nr. 17 sub 368, in 1762 kwamen er 150 schepen te Middelburg, waarvan 42 uit Engelse havens, 41 uit Hamburg, 31 uit Franse havens, 11 uit Oostende, 9 uit Scandinavische havens, 4 uit Oost-Europa, 8 uit Essequebo, 2 van St. Eustatius, 1 van Curaçao en 1 van Guinee.

2) C A. Harris, a.w , I, blz. 398-400.

3) Zie hiervoor staat 12.

4) R.A. Zeeland, Gedrukte notulen Staten van Zeeland, 1769, bijlage Rapport van H.Ho Mog Gedeputeerdens tot de Zaken van de Westindische Compagnie, 9 juni 1769

adviseerden om, wanneer de Staten-Generaal het geschil niet door hun eigen uitspraak wilden beeindigen, aan een onpartijdig gerechtshof of aan deskundigen door de stadhouder benoemd de vraag voor te leggen of de Zeeuwen gerechtigd waren tot het monopolie van de vaart en handel op Essequebo en Demerary.
De Staten van Holland verklaarden zich op 26 januari 1770 tegen dit advies, omdat het hier souvereine rechten van de Staten-Generaal betrof, welke niet aan het oordeel van een gerechtshof, hoe onpartijdig ook, onderworpen konden worden Zij bleven bij het voorstel het Zeeuwse aandeel in de vaart en handel op de twee kolonien vast te stellen en kondigden aan zelf maatregelen te zullen nemen in het belang van de Hollandse ingezetenen, wanneer niet spoedig een einde aan het geschil kwam.
In 1770 werd de verhouding tussen Holland en Zeeland gespannen.[1] De Staten van Holland eisten, dat er binnen drie maanden een regeling werd getroffen op basis van hun voorstellen De Staten van Overijsel spraken hun afkeuring uit over dergelijke eisen, terwijl die van Zeeland Hollands pogingen "zich te praevaleeren van hare overmagt" zeer hoog opnamen In lange maar niet mis te verstane bewoordingen gelastten zij de Zeeuwse afgevaardigden bij de Staten-Generaal te verklaren, dat het geen wonder zou zijn, wanneer Zeeland "eijndeling eens moede geworden van zig uit te putten ten behoeve van een bondgenootschap, waarvan zij in tegenoverstelling van de harten weinig voordeel geniet, zoude komen tot het besluit om zoodanige verbintenis op te zeggen, zig door eijge middelen staande te houden, en hare verligting te zoeken in het afleggen van immense schulden, waar in zij zig ten behoeve van dat bondgenootschap heeft moeten inwikkelen".
Zover is het niet gekomen Nadat op verzoek van de overige gewesten nog een laatste en tevergeefse poging was gedaan om toch nog tot een minnelijke schikking te komen, werd op voorstel van de Staten van Overijsel en met instemming van alle gewesten, ook Holland en Zeeland, besloten de stadhouder te verzoeken als arbiter op te treden.[2]
De uitspraak van de stadhouder volgde op 15 oktober 1770[3]. "dat het regt tot de privative vaart en handel op eene colonie, die over en weder erkend wierd onder

1) R.A. Zeeland, Recueils van Citters, no. 20, Missive van de Staten van Holland, 6 april 1770, Extract uit de Resolutien van Weth en Raad der Stad Middelburg, 21 april 1770, Extract uit het Register der Resolutien van de Ridderschap en Steden de Staten van Overijsel, 5 april 1770.
2) Idem, Extract uit het Register der Resolutien van de Hoog Mogende Heeren Staten Generaal, 14 juni 1770 en 17 augustus 1770.
3) Idem, Resolutie van H.H.M., 15 oktober 1770.

de souverainiteit van het bondgenootschap gezamentlijk te behooren, door geen lidt van hetselve afzonderlijk en met uitsluiting der verdere leden, anders als uit kragte van eene wet, privilegie of concessie van H. Ho. Mog. wettiglijk verkregen en deugdelijk geexecuteerd konde worden". Een dergelijke wet, privilege of concessie aan de Zeeuwen was hem niet bekend en ook het bestaan ervan achtte hij onwaarschijnlijk met het oog op het nog steeds bestaande octrooi van de W.I.C. uit 1674. De vaart en handel op Essequebo en Demerary was vrij voor alle ingezetenen van de Republiek. De resolutie, door de Staten van Zeeland genomen op 11 september 1750, moest worden ingetrokken. De billijkheid eiste echter, dat Zeeland een redelijk aandeel in de vaart en handel behield. Het "volkomen effect" van de uitspraak zou daarom opgeschort worden, totdat de stadhouder een regeling getroffen had.

Het reglement op de vaart en handel op Essequebo en Demerary dateert van 5 december 1770 en trad op 1 januari 1771 in werking [1]. De bewindhebbers van de Kamers van de W.I.C. buiten Zeeland mochten geen paspoorten voor de vaart verlenen alvorens in het voorjaar gebleken was, dat in Zeeland een getal van zestien schepen "in equipage zal wezen gebragt om naar de gemelde colonien geexpedieert te worden". Bleef Zeeland beneden dit getal, dan konden de andere gewesten de ontbrekende schepen uitreden. De schepen moesten dan wel in ballast naar Zeeland zeilen, daar hun uitvracht en victualien innemen en er na de reis eveneens hun retourvracht, die ze in Essequebo of Demerary geladen hadden, lossen. Om naleving van de voorschriften te verzekeren, zouden de eigenaars of de boekhouders van de schepen een borgsom van *f* 7000 moeten storten. Voor de overige schepen gold geen beperking van de keuze der uit- en thuishavens. De Zeeuwse bewindhebbers waren verplicht de andere Kamers van de W.I.C. voor de 15e maart van elk jaar in te lichten over het aantal in Zeeland uitgeruste of nog uit te rusten schepen. Bij verzuim hiervan verloor Zeeland het recht de eerste zestien schepen uit te rusten. De stadhouder behield zich voor het getal van zestien schepen te wijzigen naargelang de meer of mindere aanwas van de kolonie of de handel daarop.

Zowel in Zeeland als in Holland had men veel kritiek op het reglement. De Zeeuwen vroegen zich af, wat men bedoelde met het getal van zestien schepen dat "in equipage zal wezen gebragt om naar de gemelde colonie geexpedieert te worden" en

1) R.A. Zeeland, Verzameling Van Doorn van Westcapelle, no. 4, Groot Placaet boeck, a.w., deel IX, blz. 1288.

waarvan de Zeeuwse bewindhebbers vóór 15 maart aan hun collegae mededeling moesten doen.[1] Waren het schepen die in de loop van het jaar zouden uitzeilen of schepen die binnenkort moesten vertrekken? In het eerste geval zouden de Zeeuwse schepen die later in het jaar uitzeilden tegelijk met of later dan die uit Holland in de kolonie aankomen en geen retourlading meer kunnen bemachtigen. In het laatste geval kwamen zij kort na elkaar in de kolonie aan, wat prijsbedervend werkte. Op 15 maart 1771 waren er zeven Zeeuwse schepen opgegeven, zodat de overige gewesten er in het voorjaar nog negen mochten uitreden.[2] De kooplieden op de Amsterdamse beurs toonden echter weinig belangstelling, want behalve dat deze schepen in ballast naar Zeeland moesten, hing het van de commissionairs daar af of er binnen een redelijke termijn voldoende uitvracht te krijgen was.
In zijn brief aan de Staten-Generaal van 15 oktober 1772 sprak de stadhouder zijn teleurstelling uit over de geringe samenwerking tussen de Hollandse en Zeeuwse kooplieden[3]: "het gewenscht tijdstip tot die gelukkige vereeniging schijnt nog niet geboren en de betoonde weerzin tegen de voorgemelde transitoire vaart aan de zijde der commercierende onderzaten van een der in dezen meest geïnteresseerde provinciën is de hinderpaal, waardoor het verlangen van Uw Hoog Mogende en van Ons, tot hier toe gefrustreerd word".[4] De bijgevoegde reglementswijziging hield in, dat in de eerste helft van elk jaar slechts de Kamer Zeeland van de W.I.C. paspoorten voor de vaart op Essequebo en Demerary mocht verlenen, ook aan schepen uit andere gewesten, welke echter hun uit- en thuisvracht in Zeeland moesten laden en lossen. Van de schepen met een Zeeuws paspoort waren de eerste negen gerechtigd, mits niet later dan eind november in Essequebo of Demerary gearriveerd, om vóór alle volgende schepen retourlading in te nemen. Met de "alteratie" van het scheepvaartreglement kwam voorlopig een einde aan het geschil, dat 22 jaar geduurd had.
Onmiddellijk na de uitvaardiging van het scheepvaartreglement op 5 december 1770 hebben de Middelburgse kooplieden een plan beraamde om de gevreesde

---

1) R.A. Zeeland, Statenstukken Van de Perre-Schorer, no. 36, Consideratien van dhr. Johan van der Woordt, Pro Memorie van eenige consideratien op het reglement . . . , etc., Memorie van vraagpointen . . . etc., Consideratien op de Memorie van vraagpointen . . etc.
2) Idem.
3) R.A. Zeeland, Verzameling Van Doorn van Westcapelle, no. 4
4) Transitoir bedoeld worden de schepen welke de overige gewesten via Zeeland mochten uitreden als aanvulling op de Zeeuwse schepen.

Amsterdamse concurrentie het hoofd te bieden.[1] Vanaf 28 januari 1771 kon men zich laten inschrijven voor deelneming in een op te richten "Societeyt ter navigatie op Essequebo en annexe rivieren", waarvan het kapitaal voorlopig was bepaald op *f* 300 000 Reeds op 19 februari was het bedrag voltekend en konden zij die voor minstens *f* 3000 hadden ingeschreven, hoofdparticipanten genoemd, uitgenodigd worden voor een bijeenkomst op de volgende dag teneinde de vijf directeuren en vijf commissarissen te kiezen.[2] De vergadering van hoofdparticipanten stemde in met de van stadswege voorgestelde benoeming tot president van de Societeyt van Mr Kornelis van den Helm Boddaert, oud-burgemeester en directeur van enige belangrijke negotiaties voor Essequebo en Demerary. De Societeyt beperkte haar werkterrein tot de vaart en handel op Essequebo en Demerary en sloot die op Afrika er nadrukkelijk van uit om de slavenhandel van de Middelburgsche Commercie Compagnie niet te benadelen.

De Societeyt maakte gedurende de zeventiger jaren een voorspoedige ontwikkeling door Maar evenals de Commercie Compagnie leed zij tijdens de Vierde Engelse Oorlog grote schade. In de Franse Tijd ging zijn ten onder.[3]

---

1) R.A. Zeeland, Verzameling Verheije Van Citters, no. 51 d, Reglement van de Societeijt ter Navigatie op Essequebo en annexe rivieren.

2) 164 inschrijvers, waarvan 59 hoofdparticipanten, Van de Perre van Nieuwerve, Eerste Edele en representant van de Prins in Zeeland, tekende voor *f* 15.000 in, de stad Middelburg voor *f* 24 000

3) W.S. Unger, Geschiedenis van Middelburg in omtrek, a.w., blz. 52, in 1794 bestond deze societeit niet meer.

HOOFDSTUK VI

DE FRANSE KOLONIALE IMPORTEN

Naast de eigen koloniën van de Republiek was Frankrijk veruit de belangrijkste importeur van suiker en koffie hier te lande. De Surinaamse planters noemden deze concurrentie één van de belangrijkste factoren die hun verhinderde aan hun financiële verplichtingen jegens de negotiaties te kunnen voldoen. Daarom is het noodzakelijk de Franse koloniale handel mede in de beschouwing te betrekken.

1. De Franse Westindische handel

De Franse Westindische handel kende tot 1724 soortgelijke beperkingen als die van Engeland en de Republiek vóór 1700. Niet alleen waren de buitenlanders overeenkomstig de mercantilistische wetten van deze handel uitgesloten, maar ook de particuliere Franse handel zelf.[1] In 1698 heeft de Compagnie de Saint-Domingue het uitsluitende recht verkregen koloniën in Amerika te stichten en er handel te drijven. Dit privilege ging in 1720 over op de Compagnie des Indes, die door John Law is opgericht. In 1724 werd het haar ontnomen. Sedertdien is de handel met de Antillen vrij voor alle Fransen, met uitzondering van de koffiehandel, waarvan de Compagnie des Indes tot 1736 het monopolie behield.
Een gunstige douanepolitiek bevorderde de Franse Westindische handel. Sedert 1717 is de import van en de export naar de Antillen grotendeels vrijgesteld van in- en uitvoerrechten of slechts matig belast met de "droits du domaine d'Occident", een heffing ad valorem van 3%, die een decennium later nog eens met een ½ % is verhoogd.
De omvang van de import uit de Antillen is in de loop van de achttiende eeuw zeer

1) P. Dardel, Navires et marchandises dans les ports de Rouen et du Havre au XVIIIe siècle, Paris, 1963, blz. 146-147.

sterk toegenomen De waarde ervan bedroeg in de periode 1784-1788 gemiddeld ruim zeventien maal zoveel als in de periode 1716-1720[1] (zie staat 17)

Staat 17 De waarde van de Franse import uit de Antillen, 1716-1788

periode	gemiddelde importwaarde (livres tournois)[2]	% (1716-1720 = 100)
1716-1720	11.155.000	100
1721-1732	16 609 000	149
1732-1735	20 631.000	185
1736-1739	35.435.000	318
1740-1748	36 918.000	331
1749-1755	65.207.000	585
1756-1763	15.463.000	139
1763-1776	111 930.000	1003
1777-1783	108.710.000	975
1784-1788	193.250.000	1732

De stijging werd ruw onderbroken tijdens de Zevenjarige Oorlog, toen de importwaarde terugviel tot het niveau van omstreeks 1720. Na de Vrede van Parijs volgde echter een snelle en opmerkelijke toeneming ondanks het verlies van Dominica, St.Vincent, Tabago en Grenada. In 1771 bereikte de import zelfs het uitzonderlijk hoge niveau van bijna 215 miljoen livres tournois [3] In de jaren 1777-1783 is een lichte teruggang te bespeuren, die verband houdt met de krijgshandelingen in het Caribische gebied, maar na de Vrede van Versailles in 1783 volgde opnieuw een opmerkelijke toename van de importwaarde.

De produktiviteit van de plantages op de Franse Antillen was veel hoger dan van die op de Britse Westindische eilanden, waar de plantagecultuur reeds in de zeventiende eeuw op grote schaal werd beoefend en waar de cultuurgrond in de

1) Th Malvezin, a w , blz. 322 323, afwijkende cijfers, meestal iets hogere, geeft R Romano, a w , III, blz 1291

2) 1 livre tournois = 20 sous (Franse munt)

3) P Butel, Le trafic européen de Bordeaux, de la guerre d'Amérique a la Révolution, in Annales du Midi 78 (1965), blz 42

eerste helft van de achttiende eeuw tekenen van uitputting vertoonde, met name op Barbados. Omstreeks 1740 verlieten vele planters dit eiland om zich in de Nederlandse kolonie Demerary te vestigen Voor de bewerking van dertig acre had men op Barbados meer dan 150 slaven, vijftig à zestig stuks vee en twaalf paarden nodig, maar op de Franse Antillen slechts dertig a veertig slaven en enkele paarden [1)]
In de eerste helft van de achttiende eeuw was Martinique de grootste suikerleverancier van Frankrijk, maar in de tweede helft van de eeuw ontwikkelde Saint-Domingue zich tot 's werelds grootste producent van suiker en koffie [2)] Het zou evenveel suiker produceren als alle Engelse kolonien samen. Hetzelfde werd ook van Guadeloupe gezegd, dat jaarlijks 100 000 oxhoofden suiker zou kunnen produceren [3)]
In 1774 arriveerde er in Frankrijk 562 schepen uit West-Indie [4)] De waarde van hun retouren bedroeg 126,5 miljoen livres tournois Het aandeel van de verschillende Franse Westindische kolonien was als volgt (zie staat 18)

Staat 18 Het aandeel van de Franse Westindische kolonien in de handel en scheepvaart met Frankrijk in 1774

kolonien	aantal schepen	%	importwaarde (miljoen liv)	%
Saint-Domingue	353	62,8	92,0	72,7
Martinique	122	21,7	20,0	15,8
Guadeloupe	81	14,4	14,0	11,1
Cayenne	6	1,1	0,5	0,4
	562	100,0	126,5	100,0

1) F W Pitman, a w , blz 245 246, 1 acre = 4000 m^2
2) F- G Pariset, Bordeaux au XVIIIe siecle, Bordeaux, 1968, blz 221 (= Histoire de Bordeaux, vol V)
3) F W Pitman, a.w , blz 344, noot 27, en blz 345, in 1750 importeerde Frankrijk 67 500 ton suiker uit de Antillen tegen jaarlijks 100 000 à 120 000 ton in 1775 1777, zie M Morineau, La balance du commerce franco-néerlandais et le reserrement economique des Pronvinces-Unies aus XVIIIe siècle, in Economisch Historisch Jaarboek 30 (1963 1964), blz 221
4) F. Mauro, L'Expansion européenne (1600 1870), Paris, 1964 (= Nouvelle Clio L'Histoire et ses problèmes, no 27), blz 151-152, cijfers van abbé Raynal

Deze staten zijn ontleend aan het werk "Histoire philosophique et politique des établissements et du commerce des Européens dans les deux Indes" van abbé G Th.Fr. Raynal, dat verschenen is in 1770.[1] Behalve naar kolonie onderscheidde hij de waarde van de invoer en ook van de wederuitvoer naar de belangrijkste produkten (zie staat 19):

Staat 19 Het aandeel van de belangrijkste produkten in de waarde van de Franse invoer en uitvoer van Westindische produkten in 1774

produkten	invoerwaarde (miljoen liv.)	%	uitvoerwaarde (miljoen liv)	%	uitvoerwaarde in % van invoerwaarde
suiker	62,0	49,0	39,0	53,1	62,9
koffie	30,0	23,7	23,7	32,4	79,0
indigo	17,5	13,8	9,6	13,1	54,9
katoen	11,0	8,6			
totaal	126,5	100,0	73,5	100,0	56,5

Van de totale import uit West-Indie exporteerde Frankrijk, naar waarde gerekend ruim de helft, van de koffie zelfs bijna vier vijfde, van de suiker bijna twee derde en van de indigo ruim de helft

In de loop van de achttiende eeuw deden zich in de Franse Westindische handel belangrijke verschuivingen voor Tot omstreeks 1736 was Nantes de grootste importhaven voor koloniale produkten. In dat jaar werd er 27,8 miljoen pond suiker geïmporteerd tegen 23,3 miljoen pond in Bordeaux en 6,9 miljoen pond in Le Havre [2] Suiker was in deze jaren verreweg het belangrijkste exportprodukt van de Franse Antillen De koffiecultuur zou er eerst in de tweede helft van de eeuw een grote vlucht nemen.[3] Nantes bleef het centrum van de Franse slavenhandel, maar als importhaven werd het door Bordeaux omstreeks 1740 overvleugeld In 1764 ontving Bordeaux, in volume, 39% van de totale Franse import uit de Antillen,

1) Geciteerd door F. Mauro, a.w , blz. 151-152
2) H. du Halgouet, Nantes. Ses relations commerciales avec les Indes d'Amérique au XVIIIe siècle Ses armateurs, Rennes, 1939, blz. 134, Th Malvezin, a.w , blz. 302-303, P Dardel, a.w., blz 560, P. Jeulin, L'Evolution du port de Nantes. Organisation et trafic depuis les origines, Paris, 1929, blz 238-239,
3) Saint-Domingue exporteerde in 1770 5 à 6 miljoen pond koffie naar Frankrijk, in 1789 ca 76 miljoen pond, zie P. Dardel, a.w , blz. 218.

Nantes 24%, Le Havre 15%, Marseille 11% en La Rochelle 6%.[1] In de tachtiger jaren zouden Le Havre en Marseille de tweede plaats van Nantes betwisten. Verschillende omstandigheden begunstigden de koloniale handel van Bordeaux boven die van andere Franse havens.[2] De planters op de Antillen hadden zich geheel toegelegd op de cultuur van suiker, koffie, cacao en indigo en waren voor het betrekken van levensmiddelen en andere produkten geheel aangewezen op de aanvoer uit Frankrijk en op de officieel verboden aanvoer uit Noord-Amerika.
Het agrarische achterland van Bordeaux produceerde behalve wijn ook kaas en meel in overvloed, zodat Bordeaux gemakkelijk en naar verhouding goedkoper dan de andere Franse havens in de levensbehoeften van de planters kon voorzien. De traditionele handel met Noord-West-Europa leverde Bordeaux vervolgens de onontbeerlijke artikelen als gezouten vlees, hout, metalen en weefsels. Het agrarische achterland consumeerde weinig koloniale produkten, zodat Bordeaux er naar verhouding meer van kon exporteren dan Nantes, Le Havre en Marseille. De wederuitvoer van koloniale waren heeft in het begin van de achttiende eeuw een nieuwe impuls gegeven aan de handel van Bordeaux met Noord-West-Europa, waarin tot dan toe de wijn het belangrijkste exportprodukt was geweest.
Tijdens de Zevenjarige Oorlog lag, zoals we reeds zagen, de handel met de Antillen stil.[3] De Franse marine was niet in staat voldoende bescherming te bieden. De Franse koopvaardij leed grote verliezen. Eind 1755, nog vóórdat de oorlog was uitgebroken, had zij al 300 schepen verloren. Hieronder behoorden er 96 aan kooplieden te Bordeaux, waarvan het merendeel tijdens hun terugreis uit West-Indië door de Engelse marine was opgebracht. Na het eerste oorlogsjaar had de handelsvloot van Bordeaux reeds minstens een derde van haar tonnage verloren, zodat de handel met de Antillen in de volgende oorlogsjaren noodzakelijk een kleinere omvang moest hebben.
Tengevolge van de gestoorde verbindingen met het moederland en het optreden van de Engelse marine kampten de Franse Antillen voortdurend met voedseltekorten. Toelating van neutrale schepen zou hierin verlichting kunnen brengen. De Kamer van Koophandel te Bordeaux verzette zich hiertegen met grote felheid. Zij vreesde, dat de neutralen de koloniale produkten rechtstreeks op de buitenlandse markten

1) F-.G. Pariset, a.w., blz. 203; volgens Th. Malvezin, a.w., blz. 306-307, importeerde Bordeaux in 1764 voor 6.289.120 livres aan koloniale produkten.
2) F-.G. Pariset, a.w., blz. 209-212.
3) Idem, blz. 291-296.

zouden brengen, waardoor de wederuitvoer van Bordeaux in gevaar moest komen. In 1757 en 1758 kregen desondanks vele Nederlandse en Spaanse schepen een paspoort voor toelating in de Franse kolonien. Het merendeel viel echter in handen van de Engelse marine. Als gevolg hiervan werden grote hoeveelheden geconfisceerde produkten via Engeland naar Europa verscheept. De Franse Westindische kooplieden zagen in deze oorlogsjaren de rentabiliteit van hun ondernemingen bovendien sterk aangetast door de sterk gestegen transportkosten. De assurantiepremies, in vredestijd 5% à 10%, stegen tot 40% à 60%.
Het verloop van de strijd blijkt duidelijk uit de omvang van de koloniale importen te Bordeaux, die in 1758 en 1759 een ongekend laag peil bereikten (zie staat 20) [1]

Staat 20. De invoer van suiker, koffie en indigo te Bordeaux, 1755-1763

jaar	suiker	koffie	indigo
1755	39.703.417	5.978.348	598.312
1756	19.218.184	4.262 646	214.929
1757	7.426.792	1 858.047	241 049
1758	524.749	10.121	13 480
1759	608.257	43.295	38.225
1760	2.179.454	218.269	98 472
1761	5.536.618	847.144	111 163
1762	3.417.904	1.420.485	342 115
1763	9.910.540	1.274.842	684.787

De bloeiperiode van de Franse koloniale handel, en in het bijzonder van Bordeaux, viel in de jaren 1764-1778.[2] De suiker- en vooral de koffieproduktie van Saint-Domingue nam enorm toe.[3] De handel en scheepvaart met de kolonie geraakte meer en meer in handen van de kooplieden te Bordeaux [4] In 1773 ging 64% van de schepen die uit Bordeaux naar de Antillen vertrokken, naar Saint-Domingue, 18% naar Martinique en 14% naar Guadeloupe. In 1764 en 1775 was respectievelijk 71%

1) Th. Malvezin, a.w., blz. 302 305, ook in Nantes, zie P. Jeulin, a.w., blz. 238 239.

2) Naar waarde gemeten was de koloniale invoer te Bordeaux in 1784-1788 hoger, naar gewicht echter lager dan in 1764-1778, zie. F-.G. Pariset, a.w., blz. 320.

3) Zie hiervoor noot 3 op blz. 137.

4) F-.G. Pariset, a.w., blz. 222.

en 72% van de koloniale importen in Bordeaux van Saint-Domingue afkomstig De import van koloniale produkten in Bordeaux is in deze periode gestadig toegenomen [1] Als gevolg van de inhaalvraag na de oorlog liep de suikerimport in 1764 op tot 63 miljoen pond In het volgende jaar echter bedroeg ze slechts vijf miljoen pond Van 1766 tot 1776 lag de suikerimport tussen 42 en 89 miljoen pond De jaren 1777 en 1778 waren uitschieters met respectievelijk 155 en 165 miljoen pond De grote schommelingen bij de suikerimport zijn te wijten aan de wisselende omvang van de suikerproduktie tengevolge van gunstige en ongunstige weersomstandigheden De import van koffie bewoog zich van 1764 tot 1769 tussen een en vijf miljoen pond In 1769 en 1770 zien we een plotselinge stijging tot 26 en 56 miljoen pond In 1771 werd het record van de eeuw bereikt met 149 miljoen pond koffie Na een daling in 1772 en 1773 tot 41 en 19 miljoen pond volgde tot 1777 een regelmatige stijging van de import van koffie tot 44 miljoen pond De plotselinge stijging van de import tussen 1769 en 1771 en de scherpe daling daarna in 1772 en 1773 is vooral te wijten aan de buitengewoon goede oogsten van de vele nieuw aangelegde plantages op Saint-Domingue na 1763

Naar gewicht gerekend behield de suiker, uitgezonderd in 1771, het grootste aandeel in de koloniale import te Bordeaux, naar waarde gerekend echter werd het aandeel van de koffie groter ten koste van de suiker[2] (zie staat 21)

Staat 21 Het aandeel van de suiker en de koffie in de waarde van de koloniale import te Bordeaux 1741-1789

periode	suiker %	koffie %
1741-1743	71	9
1751-1753	61	18
1764-1766	62	11
1775-1777	66	30
1784-1786	46	38
1789	40	49

1) G. Charpentier, Les relations économiques entre Bordeaux et les Antilles au XVIII e siecle, Bordeaux, 1937, blz. 40-46, Th. Malvezin, a.w., blz. 302-305, F-.G.Pariset, a.w., blz. 228-229, P. Butel, Le trafic européen, a.w., blz. 42.

2) F .G.Pariset, a.w., blz. 229.

Tijdens de Amerikaanse Vrijheidsoorlog hebben de Franse koopvaarders op West-Indie minder van de Engelse marine te verduren gehad dan tijdens de Zevenjarige Oorlog De Franse marine was beter uitgerust en kon meer bescherming bieden aan uitzeilende convooien. Een belangrijk deel van de vaart op de Antillen werd bovendien onderhouden met neutrale schepen, tot eind 1780 met Nederlandse schepen; daarna met schepen onder de keizerlijke, Duitse of Deense vlag.[1] In 1782 vertrokken er 351 schepen uit Bordeaux naar de Antillen, een record aantal, maar slechts 148 daarvan voerden de Franse vlag en de rest de keizerlijke.
Na de Amerikaanse Vrijheidsoorlog breidde de Franse koloniale handel zich opnieuw uit en vergrootte Bordeaux haar voorsprong als koloniale importhaven op de overige Franse havens.[2] De totale waarde van de Franse koloniale handel varieerde in de jaren 1786-1789 van 239 tot 290 miljoen livres tournois Het aandeel van Bordeaux bedroeg 41% à 42%, van Nantes 16% à 18%, van Marseille 17% à 18% en van Le Havre 16% à 18%. De betekenis van Bordeaux als importhaven van koloniale produkten blijkt uit haar aandeel in de totale import van de belangrijkste koloniale produkten in Frankrijk. In 1786 was dit 38% van de geimporteerde suiker, 42% van de koffie, 45% van de indigo en 21% van de katoen.
De Franse Antillen waren in de tweede helft van de achttiende eeuw 's werelds grootste producenten van suiker en koffie. In de jaren 1775-1777 exporteerden zij gemiddeld 200 à 240 miljoen pond suiker naar Frankrijk.[3] De suikerexport van de Britse Westindische eilanden bedroeg in deze jaren ca 145 à 212 miljoen pond [4] Als producenten van koffie hadden zij nauwelijks betekenis. De export ervan steeg van 1,6 miljoen pond in 1763 tot 6,2 miljoen pond in 1772 en verminderde daarna tot twee miljoen pond in 1780.[5] Het grootste deel van de koffie was bovendien afkomstig van Dominica, Grenada en St.Vincent, kolonien die Frankrijk in 1763 bij de Vrede van Parijs aan Engeland had moeten afstaan Saint-Domingue alleen daarentegen exporteerde in 1770 reeds vijf à zes miljoen pond koffie en in 1789 zelfs 76 miljoen pond.[6] De Westindische plantagekolonien van de Republiek exporteerden

1) F-.G. Pariset, a.w., blz. 229, P. Butel, Le trafic colonial de Bordeaux, de la guerre d'Amérique à la Révolution, in Annales du Midi 79 (1967), blz. 293.
2) F-.G. Pariset, a.w., blz. 203-204.
3) M. Morineau, a.w., blz. 221, 100.000 à 120.000 ton gerekend tegen 2000 pond.
4) L J. Ragatz, Statistics for the study of British Carribean economic history, 1763-1833, London, z.j., blz. 19, tabel XV 1.328.823 à 1 934.080 cwt gerekend tegen 112 Engelse ponden.
5) Idem, blz. 14, tabel III.
6) P. Dardel, a.w., blz. 218.

omstreeks 1778 16 à 19 miljoen pond suiker en 16 à 23 miljoen pond koffie [1]

2 De Franse wederuitvoer van Westindische produkten

Het binnenlands verbruik van Westindische produkten in Frankrijk bleef ver ten achter bij de groeiende import uit de Franse Antillen [2] Het verbruik bedroeg in de tweede helft van de achttiende eeuw nauwelijks een derde van de koloniale produktie De wederuitvoer van het surplus koloniale produkten waarover Frankrijk de beschikking kreeg, werd bevorderd door fiscale maatregelen Wanneer de kooplieden de produkten lieten opslaan in de officiele entrepots, dan betaalden zij geen inkomende rechten. Bij export naar het buitenland verviel ook het uitgaande recht over de opgeslagen koloniale produkten en waren zij slechts de "droits du domaine d'Occident" van 3½ % over de waarde verschuldigd
Bordeaux was in de tweede helft van de achttiende eeuw de grootste koloniale wederuitvoerhaven van Frankrijk [3] In 1788 bedroeg haar aandeel in de waarde van de Franse wederuitvoer 51%, in volume 26% van de suiker en 59% van de koffie Het percentage van de wederuitvoer ten opzichte van de eigen koloniale importen werd in de loop van de eeuw steeds groter en was voortdurend hoger dan in Nantes en Le Havre Van de geimporteerde suiker exporteerde Bordeaux 40% in 1728-1730, 89% in 1741-1743 en 87% in 1784-1786. In Le Havre was het percentage van de wederuitvoer van de suiker 34 in 1728-1730, 74 in 1763-1768 en 67 in 1772-1778 In Nantes daarentegen verminderde dit percentage in de drie genoemde perioden van 85 naar 59 en tenslotte naar 50. Het percentage van de wederuitvoer van koffie was in Bordeaux zelfs 100
De genoemde percentages zijn waarschijnlijk enigszins te hoog. Tussen 1765 en 1780 exporteerde Bordeaux in verschillende jaren meer suiker en vooral aanzienlijk meer koffie dan er geimporteerd was [4] Zo bedroeg de suikerimport in 1763-1768 gemiddeld 42 miljoen pond en de export 48,9 miljoen pond; de import van koffie in 1772-1776 gemiddeld 32,8 miljoen pond en de export 45,6 miljoen pond.

---

1) Bijlage XVI en XVII.
2) F-.G. Pariset, a.w., blz. 206 en 231
3) Idem, blz. 233, P Dardel, a.w., blz. 54 55.
4) Th. Malvezin, a w , blz. 302 305 en 308-309, F-.G. Pariset, a.w , blz. 233, noot 9, ook in Nantes, zie P. Jeulin, a.w., blz. 238-239.

Het verschil was onder meer te wijten aan fraude, die in de hand gewerkt werd door de bovenvermelde exportbevorderende fiscale regeling De kooplieden trachtten het inkomende recht op voor binnenlandse consumptie bestemde koloniale produkten te ontgaan door ze te laten inklaren voor wederuitvoer naar het buitenland, maar ze in feite niet uit te voeren, bijv. door verscheping naar een andere Franse haven.

In tegenstelling tot de koloniale import geschiedde de Franse export naar het Noorden bijna uitsluitend met buitenlandse schepen De bewering van de Kamer van Koophandel van Bordeaux in 1785, dat de scheepvaart naar het Noorden veel meer Franse schepen zou tellen, indien er geen oorlogen geweest waren, was onoprecht [1]) De grote concurrentie van Engeland en de Republiek inzake scheepsbouw en scheepsexploitatie was hier van overwegende betekenis, waarbij als achtergrond dient, dat in de continentale en dynastieke politiek van Frankrijk de territoriale belangen prioriteit genoten boven de maritieme en het leger boven de vloot [2]) De hoge rentestand en het niet toepassen van arbeidsbesparende technieken verhinderde in Frankrijk de bouw van koopvaardijschepen die konden concurreren met de in Engeland en de Republiek gebouwde schepen De Franse koopvaardijvloot is dientengevolge grotendeels in het buitenland gebouwd. Daar kwam bij, dat — volgens Franse bronnen uit die tijd — de Nederlanders voor hun schepen van 300 à 400 ton konden volstaan met een bemanning van tien à twaalf koppen, terwijl de Fransen voor een schip van dergelijke grootte minstens het dubbele aantal bemanningsleden nodig hadden.[3]) De belangrijkste oorzaak van de oneconomische scheepsexploitatie lag in de Franse maritieme wetgeving, die de koopvaardij verplichtte om naast de normale bemanning nog ca. acht aankomende matrozen in dienst te nemen teneinde ze ervaring te laten opdoen

In de eerste decennia van de achttiende eeuw ging meer dan de helft van de export van Bordeaux naar de Hollandse stapelmarkt en werd van daar uit weer gedistribueerd over Noord-Europa en Duitsland Sedert 1730 echter betrok dit gebied meer en meer de wijnen en koloniale produkten rechtstreeks van Bordeaux Eind achttiende eeuw was niet Amsterdam, maar Hamburg de belangrijkste stapelmarkt voor

1) P. Butel, Le trafic européen, a w , blz 81

2) P.W Bamford, French shipping in Northern European trade, 1660 1789, in The Journal of Modern History 26 (1954), blz. 207 219, zie voor de Nederlandse scheepsbouw, die t o v Frankrijk toch nog een voorsprong had, A J Deursloo, Bijltjes en klouwers, in Economisch- en Sociaal-Historisch Jaarboek 34 (1971), blz. 4-71.

3) P W. Bamford, a.w., blz. 214 219

Franse koloniale produkten in Noord-Europa Het aandeel van de Republiek en Noord-Europa in de waarde van de export uit Bordeaux ontwikkelde zich als volgt[1] (zie staat 22).

Staat 22· Het aandeel van de Republiek en Noord-Europa in de exportwaarde van Bordeaux 1717-1777

periode	Republiek %	Noord-Europa %
1717-1721	53	10
1728-1730	46	18
1751-1753	24	44
1764-1766	21	51
1775-1777	32	50

Ook het aandeel van de Republiek in het scheepvaartverkeer van Bordeaux met het buitenland liep terug.[2] In 1715 vertrokken er uit deze haven 271 schepen naar de Republiek Dit was 52% van het totale aantal afvaarten naar het buitenland In de maanden juli-december 1718 was het percentage nog even groot. Toen vertrokken er 63 schepen naar Noord-Europa of 14,7% In 1746 was het aandeel van de Hanzesteden Hamburg, Bremen, Lubeck en Dantzig alleen reeds gestegen tot 24% of 120 schepen en dat van de Republiek gedaald tot 43% In de tweede helft van de achttiende eeuw zette de daling zich voort In 1773 zeilden er 175 schepen naar de Republiek of 28%, naar de Hanzesteden 171 schepen of 27,4% In 1789 was het aandeel van de Republiek geslonken tot 16% of 128 schepen, terwijl dat van de Hanzestad Hamburg alleen al 12,6% of 97 schepen bedroeg Tot in de zeventiger jaren bleef de Republiek de grootste afnemer van wijnen uit Bordeaux [3] Als stapelmarkt van Franse koloniale produkten werd zij overvleugeld door Hamburg, zoals blijkt uit een specificatie van de geexporteerde hoeveelheden suiker, koffie en indigo uit Bordeaux naar plaats van bestemming over de eerste

1) F-.G. Pariset, a.w., blz. 256.
2) P. Butel, Le trafic européen, a.w., blz. 64-65.
3) F-.G. Pariset, a.w., blz. 250, P. Butel, Bordeaux et la Hollande au XVIIIe siècle l'exemple du négociant Pellet (1694-1772), in Revue d'histoire economique et sociale 45 (1967), blz. 64-71.

tien maanden van het jaar 1783[1] (zie staat 23)

Staat 23: De export van suiker, koffie en indigo uit Bordeaux in de eerste tien maanden van 1783, naar de belangrijkste plaatsen van bestemming

bestemming	suiker "terré" (ponden)	ruwe suiker (ponden)	koffie (ponden)	indigo (ponden)
Amsterdam	11.576 618	1.298.438	4.721.587	23.152
Rotterdam	453.644	600.403	184.403	300
	12.012.262	1 898 841	4.906.139	33.452
Hamburg	10.052.337	32.500	12.724.838	194 386
Bremen	1.372.457	411.524	5.504.297	18 779
	11.424.794	444.024	18.229.135	213.165
Totale export van Bordeaux	39.476.078	8.555.913	28 348.559	889 115

Amsterdam was voor Bordeaux nog de grootste suikermarkt, waarheen 29% van de "sucre terré"[2] verscheept werd, maar Hamburg importeerde bijna evenveel suiker en bovendien 44% van de koffie. Behalve Bremen importeerden ook de Duitse havens aan de Oostzee, vooral Stettin, aanzienlijke hoeveelheden koloniale produkten uit Bordeaux· 5.867.452 pond suiker "terré", 1.552.940 pond ruwe suiker en 574.131 pond koffie. St.Petersburg ontving 2.833.933 pond suiker "terré".

Ook in Nantes zagen de Nederlandse kooplieden hun eerste plaats in de export van koloniale produkten bedreigd. Sedert 1749 ging het grootste deel van de koffie naar de Hanzesteden Hamburg, Bremen en Lübeck, maar in de suikerexport wisten zij hun dominerende positie te behouden.[3]

1) P. Butel, Le trafic européen, a.w., blz. 46-49.

2) De "sucre terré" had, anders dan de ruwe suiker, reeds een gebrekkige raffinage ondergaan op de Franse Antillen en moest in Europa opnieuw geraffineerd worden, de kwaliteit kwam overeen met de muscovades, zie hiervoor J.J. Reesse, a.w., blz.150-152 en J.Hovy, a.w., blz.485-486

3) P. Jeulin, a.w., blz. 243 en 271.

In Le Havre daarentegen kwam de Nederlandse scheepvaart in de jaren 1767-1776 zowel in de export van suiker als van koffie op de tweede plaats. De Hanzesteden importeerden in deze periode gemiddeld 5,1 miljoen pond suiker en 2,7 miljoen pond koffie uit Le Havre; de Republiek 3,1 miljoen pond suiker en 1 miljoen pond koffie.[1]

Zowel de produktie van suiker en koffie op de Franse Antillen als de export van deze produkten door Frankrijk is van 1750 tot 1780 zeer sterk toegenomen De suikerproduktie is tussen 1750 en 1777 bijna verdubbeld.[2] De Franse suikerexport richtte zich voornamelijk op Noord-West-Europa, zoals wij hiervoor gezien hebben bij Bordeaux, Nantes en Le Havre. Volgens de Balance du Commerce was het volume van de suikerexport naar de verschillende gebieden in Noord-West-Europa in 1750-1751 en 1775-1780 als volgt[3] (zie staat 24):

Staat 24: De Franse suikerexport naar Noord-West-Europa, 1750-1751 en 1775-1780 (in miljoen pond)

jaar	Republiek	Hanzesteden	Denemarken	Zweden	Rusland	Vlaanderen
1750	30,0	28,0	1,2	2,5		1,4
1751	26,0	40,0	0,3	0,5		1,1
1775	34,4	50,0	5,9	8,0	4,0	3,6
1776	51,0	41,2	3,0	2,8	1,2	5,0
1777	71,5	53,8	2,0	2,7	2,5	7,5
1778	29,5	25,5	0,5	2,7	0,9	2,2
1779	5,4	4,1	0,1	0,9	1,2	0,1
1780	0,2	10,0		1,2		0,8

In vergelijking met 1750 verdubbelde de Republiek haar suikerimport uit Frankrijk, maar de Hanzesteden bleven daarbij nauwelijks achter.

De koffieproduktie op de Franse Antillen steeg van negen miljoen pond in 1751 naar 74 miljoen pond in 1771, een uitzonderlijk goed oogstjaar.[4] In 1778 was de

1) P. Dardel, a.w., blz. 217 en 219.
2) M. Morineau, a.w., blz. 221.
3) Idem, blz. 206-207 en 222, de tonnen zijn door ons omgerekend in ponden 1 ton = 2000 pond
4) Idem, blz. 221.

produktie 42 miljoen pond. De koffie-export naar Noord-West-Europa bedroeg in bovengenoemde jaren[1] (zie staat 25):

Staat 25: De Franse koffie-export naar Noord-West-Europa, 1750-1751 en 1775-1780 (in miljoen pond)

jaar	Republiek	Hanzesteden	Denemarken	Zweden	Rusland	Vlaanderen
1750	1,5	4,8	0,1			0,3
1751	1,5	8,6	0,2			0,2
1775	9,6	29,6	2,3	10,0	1,9	3,3
1776	8,8	21,8	1,6	7,0		5,3
1777	5,6	26,3	2,1	6,9	1,6	4,4
1778	4,1	7,5	1,4	1,5	0,4	2,8
1779	1,2	11,9	2,1	0,3		0,9
1780	0,6	3,9	8,8	0,5		0,8

De Hanzesteden waren veruit de grootste importeurs in het Noorden van Europa van Franse koffie. De Republiek bleef daarbij in 1750 reeds ver ten achter. Zweden importeerde in 1775-1777 evenveel, terwijl ook Vlaanderen belangrijke hoeveelheden koffie uit Frankrijk betrok.
Na de Vierde Engelse Oorlog herstelde de koloniale export van Frankrijk zich snel.[2] In 1787 importeerden zowel de Republiek als de Hanzesteden 34 miljoen pond suiker en bereikten daarmee het niveau van de jaren zeventig. Ook de koffie-import van de Republiek bereikte in dit jaar het vooroorlogse peil met 8,5 miljoen pond. Het was slechts een kwart van de koffie-import van de Hanzesteden, maar in de volgende jaren steeg dit percentage tot 50.

1) Zie hiervoor noot 2 op blz. 146.
2) P. Butel, Le trafic européen, a.w., blz. 81; M. Morineau, a.w., blz. 225-228.

In hun brief aan Jan & Theodoor van Marselis van 2 juni 1779 gaven E.J. Coetsé en Adriaan Gootenaar een opsomming van de verschillende oorzaken die huns inziens de Surinaamse planters in financiële moeilijkheden gebracht hadden.[1] Daartoe behoorde in de eerste plaats de daling van de koffieprijs. De koffie was het belangrijkste exportprodukt van Suriname geworden. De prijs ervan was sedert ruim zeven jaar met 25% verminderd. Coetsé en Gootenaar schreven de daling niet toe aan tijdelijke omstandigheden, maar aan de "entreprenante" Franse kolonisten, die in navolging van de Surinaamse planters sedert twaalf jaar de koffiecultuur met kracht ter hand genomen hadden, vooral op St. Domingue. Vele miljoenen ponden Franse koffie kwamen sedert die tijd in de Republiek terecht tot schade van de Surinaamse planters. De suikerprijs daarentegen was al gedurende 25 jaar ongeveer op hetzelfde peil gebleven. In de brieven die Adriaan Gootenaar in zijn hoedanigheid van correspondent van de Commercie Compagnie naar Middelburg zond, wordt eveneens verband gelegd tussen de Franse koffie-import in de Republiek en de dalende koffieprijs.[2] Pas in februari 1777 verwachtte men in de Republiek spoedig een stijging van de prijzen voor Surinaamse produkten.[3]
Het prijsverloop van de belangrijkste Surinaamse produkten op de Hollandse stapelmarkt is dank zij de "Nederlandsche Prijsgeschiedenis" van N.W. Posthumus bijna van jaar tot jaar bekend. Het is echter onmogelijk van jaar tot jaar na te gaan welke invloed op de prijsontwikkeling is uitgegaan van de geïmporteerde en geëxporteerde koloniale produkten bij gebrek aan jaarlijkse in- en uitvoerstatistieken. Slechts voor enkele jaren kan een schatting gemaakt worden van de totale import. De schattingen zijn echter zeer globaal, omdat ze berusten op opgaven uit verschillende bronnen en bovendien de herleiding van de opgegeven oxhoofden, vaten en balen in ponden in sommige gevallen arbitrair is.
Voor het jaar 1778 beschikken wij over een opgave van de in de Republiek geïmporteerde Westindische produkten, hetzij rechtstreeks, hetzij via het buitenland.[4] Verder zijn er in- en uitvoerstatistieken van de admiraliteiten van Amsterdam en de

1) A.C.C., no. 1587, Missive van E.J. Coetsé en Adr. Gootenaar, 2 Juny 1779.
2) A.C.C., no. 55, brieven van A. Gootenaar en Brouwer, 29 januari en 23 maart 1774 en 4 februari 1775.
3) Idem, brief van A. Gootenaar, 22 februari 1777.
4) Zie bijlage I.

Maaze, die voor de jaren 1753 en 1789-1793 samenvallen en bovendien is er nog een in- en uitvoerstatistiek van Amsterdam voor het jaar 1774.[1] Voor Essequebo en Demerary noemt James Rodway exportcijfers voor de jaren 1751-1754, 1764, 1766, 1768-1770 en 1779-1780.[2] Ook voor de periode 1784-1789 is de export van deze koloniën naar de Republiek bekend.[3] Voor Berbice zijn slechts de gemiddelde exportcijfers in 1780-1795 voorhanden.[4] Cornelis van der Oudermeulen gaf in zijn memorie uit 1785 de export van St.Eustatius uit de jaren 1771-1780.[5] De export van suiker en koffie uit Suriname[6] en Oost-Indie[7] is voor de hele achttiende eeuw bekend Tenslotte vermeldt M. Morineau de Franse export naar de Republiek van koffie en suiker in 1750-1751 en 1775-1780 [8] Blijkens de genoemde invoerstatistieken van Amsterdam en de Maaze was Frankrijk verreweg de grootste importeur van suiker en koffie onder de Europese landen

De herleiding van oxhoofden, vaten en balen in ponden is soms arbitrair. In het genoemde overzicht uit 1778 worden alle oxhoofden, dus zowel uit West-Indie als bijv uit Frankrijk, samengeteld Een Surinaams oxhoofd woog bruto 800 pond. Een Frans oxhoofd volgens J J. Reesse 500 pond, maar volgens J B Manger 1200 pond.[9] Bij de koffie is de omrekening nog problematischer, omdat het gewicht van zowel een vat koffie als een baal koffie nogal verschillend was. Op grond van de factuurboeken van verkochte retouren van de Middelburgsche Commercie Compagnie hebben wij in onze berekeningen een vat koffie op 350 pond en een baal koffie

---

1) L van Nierop, Uit de bakermat der Amsterdamsche handelsstatistiek, in Jaarboek Amstelodanum 13 (1915), blz. 104-172 en 15 (1917), blz. 35 110, N.W Posthumus, Statistiek van den in- en uitvoer van Amsterdam in het jaar 1774, in Bijdragen en Mededelingen van het Historisch Genootschap 34 (1913), blz. 516-528, P.J. Dobbelaar, Een statistiek van de in- en uitvoer van Rotterdam c.a. in 1753, in Economisch-Historisch Jaarboek 7 (1921), blz. 210-230, Joh. de Vries, De Statistiek van in- en uitvoer van de admiraliteit op de Maaze, 1784-1793, in Economisch-Historisch Jaarboek 29 (1963), blz. 88-259 en 30 (1965), blz. 236-307

2) J. Rodway, a.w., I, blz. 137, 221, 233 en 260.

3) Zie bijlage IX.

4) J. de Hullu, a.w., blz. 394.

5) Memorie van Cornelis van der Oudermeulen uit 1785, a.w., bijlage La K, blz. 333.

6) Essai Historique, a.w., II, bijlage IV.

7) Voor suiker, zie J.J. Reesse, a.w., blz. CXV, voor koffie, N.P van den Berg, Historical-statistical notes on the production and consumption of coffee, Batavia, 1880, blz. 3.

8) M. Morineau, a.w., blz. 201 en 222.

9) J.J. Reesse, a.w., blz. LXXXII, J.B. Manger, Recherches sur les relations économiques entre la France et la Hollande pendant la Révolution Française (1785 1795), Paris, 1923, blz. 53, wij hebben 800 pond aangehouden.

op 120 pond gesteld [1]

De totale import van suiker en koffie in de Republiek schatten wij op de volgende hoeveelheden[2] (zie staat 26)

Staat 26· De totale import van suiker en koffie in de Republiek in 1753, 1775-1780, 1786 en 1789-1790, in miljoen pond

	1753	1775	1776	1777	1778	1779	1780	1786	1789	1790
suiker	35,3	59,4	77,4	94,1	54,4	40,7	48,5	57,0	39,7	46,4
koffie	6,1	41,7	34,7	36,8	32,3	30,5	34,3	34,8	26,1	28,4

De sterke stijging van de suikerimport in 1775-1777 kwam vooral op rekening van Frankrijk De stijging van de Franse suikerimport hier te lande is waarschijnlijk reeds na de Zevenjarige Oorlog begonnen. De waarde van de suikerexport van Bordeaux naar de Republiek nam sedert 1763 immers sterk toe, zij het tot ca. 1773 onregelmatig.[3] In 1778 raakte Frankrijk betrokken bij de Amerikaanse Vrijheidsoorlog. De Franse suiker- en koffie-export naar de Republiek daalde tot onbeduidende hoeveelheden. Een steeds groter deel van de produktie van de Franse Antillen bereikte echter, vooral in 1778-1780, via St.Eustatius de Hollandse stapelmarkt. In 1779 werd nagenoeg alle Franse suiker via dit eiland naar de Republiek verscheept en 80% van de koffie.[4]

Over de export van suiker en koffie uit de Republiek zijn nog minder kwantitatieve gegevens voorhanden dan over de import. De export uit de admiraliteiten van Amsterdam en de Maaze bedroeg in 1753, 1789 en 1790 respectievelijk 16.598.222, 23.520.255 en 29.408.621 pond suiker, ruwe en geraffineerde bijeen, en 458.132, 18 273.755 en 22.443.292 pond koffie.[5] In vergelijking met 1753 is het exportvolume van zowel suiker als koffie in 1789 en 1790 dus sterker toegenomen dan

1) A.C.C., no. 1729 1736.

2) Zie bijlage XVI en XVII; de Amsterdamse raffinadeurs schatten de totale import van suiker in de Republiek omstreeks 1771 op 55 miljoen pond, zie J.J. Reesse, a.w., blz. 63

3) P. Butel, Bordeaux et la Hollande, a.w., blz. 79, grafiek, ca. 7 miljoen livres in 1765, ca. 13 miljoen livres in 1771, ca. 5 miljoen livres in 1773, ca. 21 miljoen livres in 1777.

4) H. Hoetink, Encyclopedie van de Nederlandse Antillen, Amsterdam enz., 1969, blz. 248-249

5) Zie noot 1 op blz. 149, de export van ruwe suiker bedroeg in 1753, 1789 en 1790 resp. 1.095.751, 1.590.789 en 1.954.815 pond.

het importvolume Naar waarde gerekend is deze toename nog groter, omdat de prijzen van deze produkten in 1790 hoger lagen dan in 1753 en de geexporteerde suiker hoofdzakelijk bestond uit geraffineerde suiker, die vanzelfsprekend duurder was dan ruwe [1]

Het prijsverloop van suiker en koffie op de Hollandse stapelmarkt was tot 1776 verschillend [2] De prijsbeweging van de onderscheiden soorten suiker liep parallel Van 1750 tot 1762 was er een stijging Voor 1759 ontbreken de prijzen In dat jaar bereikten zij vermoedelijk een grote hoogte ten gevolge van de gestoorde verbindingen met West-Indie en het opbrengen van talloze Nederlandse koopvaarders door de Engelse marine Van 1763 tot 1767 volgde een daling Daarna bleven de suikerprijzen tot 1776 op het niveau van 1767 Tijdens de Amerikaanse Opstand en de Vierde Engelse Oorlog liepen de suikerprijzen voortdurend op In 1783 viel het prijspeil plotseling terug tot het niveau van vóór 1776 om vervolgens aarzelend te stijgen.

Het valt op, dat de toenemende suikerimport uit Frankrijk, die in de jaren 1775-1777 zeer sterk opliep, geen daling van de suikerprijzen heeft veroorzaakt In 1777, toen zowel de Franse als de totale suikerimport in de Republiek een hoogtepunt bereikten, steeg zelfs de prijs van de suiker Het is waarschijnlijk, dat het stijgende suikeraanbod in de jaren 1766-1777 geneutraliseerd werd door een vergrote export en dat dientengevolge de suikerprijzen in deze periode constant bleven De klachten van de suikerraffinadeurs, die voortdurend om protectie riepen, lijken daarom overdreven De suikerprijs was laag, maar zij vonden compensatie in een vergrote afzet Terecht zegt J.J. Reesse, dat de suikerraffinadeurs eerst tijdens en kort na de Vierde Engelse Oorlog in een hachelijke toestand geraakten [3] De lage suikerprijs trof wel de Westindische planters, wier export sedert 1761 nauwelijks was toegenomen en sedert 1770 zelfs was verminderd Bovendien zagen zij vanaf 1776 de afzet van de malassie wegvallen

De prijsbeweging van de koffie was tot 1777 juist tegengesteld aan die van de suiker. Van 1750 tot 1762 daalde de prijs om vervolgens tot 1770 weer te stijgen.[4]

---

1) Joh. de Vries, De economische achteruitgang, a w , blz. 39-40.

2) Zie bijlage XVIII, het prijspeil en de prijsbeweging van de muscovades was nagenoeg gelijk aan de Surinaamse suiker en van de St. Domingo koffie aan de Surinaamse koffie, zie N.W Posthumus, a.w , tabel 57 en 79.

3) J.J. Reesse, a.w., blz. 71.

4) De stijging van de koffieprijs in 1767 hield volgens Ph. Fermin, Tableau Historique et Politique, a.w., blz. 254, verband met de verwoestingen die een orkaan in dat jaar had aangericht op Martinique.

Voor 1759 kan hetzelfde opgemerkt worden als hiervoor bij de suiker. Vanaf 1771 tot 1775 liepen de koffieprijzen tot een ongekend laag peil terug. Sedert 1777 volgden de koffieprijzen dezelfde beweging als de suikerprijzen, maar de stijging tot 1782 en de plotselinge daling in 1783 was hier groter. Onmiddellijk na de Vierde Engelse Oorlog liep de prijs van de Surinaamse koffie weer snel op.
Het verband dat Coetsé en Gootenaar legden tussen de toenemende Franse koffie-import in de Republiek en de daling van de koffieprijs is bij gebrek aan cijfers over deze import vóór 1775 niet te verifiëren. Het is echter wel waarschijnlijk, dat de Franse koffie-import in de Republiek meer invloed had op de koffieprijs hier te lande dan de Franse suikerimport op de suikerprijs. In 1776 en volgende jaren nam de Franse import van zowel suiker als koffie in de Republiek sterk af. De stijging van de koffieprijzen was echter veel steiler dan die van de suikerprijzen. De suikerprijzen in de Republiek reageerden minder sterk op een wisselend aanbod dan de koffieprijzen.[1)] Amsterdam bleef immers in de tweede helft van de achttiende eeuw naast Hamburg een van de grootste suikermarkten. Hamburg echter werd het centrum bij uitstek voor de redistributie van de Franse koffie.
De Franse koloniale import in de Republiek was ongetwijfeld nadelig voor de Nederlandse planters in West-Indië en één van de vele ongunstige factoren, door Coetsé en Gootenaar genoemd, die hen verhinderden hun financiële verplichtingen na te komen. De grote daling van de koffieprijs sedert 1771 viel de planter des te zwaarder, omdat zij het voorgaande decennium geprofiteerd hadden van hoge koffieprijzen, die tevens de Hollandse kooplieden gestimuleerd hadden omvangrijke kredieten te verstrekken.[2)]
Dat Coetsé en Gootenaar de Franse koloniale import zo ruïneus achtten, is begrijpelijk. Zonder deze import zouden de Nederlandse planters het monopolie van de suiker- en koffie-import bezeten hebben. Daarvan was nu geen sprake. Hoewel de Republiek evenals Engeland en Frankrijk een mercantilistische koloniale politiek voerden door o.a. de planters de dwingen hun produkten naar de thuismarkt te verzenden, stelde zij, anders dan de genoemde landen, daar niets tegenover. Genoten de Engelse suikerplanters een monopolie op de thuismarkt ten koste van de consument en weerde Frankrijk zo veel mogelijk de koloniale produkten uit den vreemde, de produkten uit de Nederlandse koloniën moesten concurreren tegen die uit het buitenland.

---

1) Zie bijlage XVI, XVII en XVIII.
2) J. Wolbers, a.w., blz. 502.

HOOFDSTUK VII

HET ECHEC VAN DE NEGOTIATIES NA 1773

1 Opening van zaken

In 1769 werd Suriname geteisterd door een langdurige droogte De export daalde in het volgende jaar met ca 5000 oxhoofden suiker en 7 000 000 pond koffie [1]) De prijzen van suiker en koffie op de Hollandse stapelmarkt stegen echter niet Integendeel, in 1770 begon een daling van de koffie en cacaoprijzen, die zeven jaar zou aanhouden [2]) De tijdelijke vermindering van inkomsten die hieruit voortvloeide, maakte het voor vele planters onmogelijk aan hun financiele verplichtingen te voldoen Hun wissels waren dan ook prompt met protest van non-acceptatie en non-betaling teruggekeerd [3]) Tot overmaat van ramp plunderden rebellerende slaven en bosnegers in 1771 voor het eerst sedert lange tijd weer verschillende plantages, wat zou leiden tot jarenlange en kostbare militaire expedities [4])
De ongunstige situatie heeft de financiele crisis die eind 1772 in Amsterdam begon, nog verergerd. De crisis vond zijn oorsprong in Londen, waar op 12 juni 1772 het bankiershuis Neale & Co failliet ging en verschillende andere handelshuizen meesleepte, waaronder de Schotse Ayr Bank [5]) Het kon niet anders of ook Amsterdam moest de gevolgen daarvan ondervinden, want er was op grote schaal gespeculeerd in Engelse fondsen Op 22 december staakte het grote en van ouds bekende bankiershuis Clifford & Zonen zijn betalingen Volgens Van Dillen heeft het waarschijnlijk te veel krediet verleend op minder solide wissels uit Suriname [6]) Eind 1772 en in 1773

---

1) Anthony Blom, a w , blz 167, bijlage IV
2) G A Amsterdam, Notarieel Archief, no 12725 en 12728, A C C no 54, brieven van Adr Gootenaar uit 1771, waarin sprake is van talrijke wisselprotesten, ook in Essequebo kwamen vele wisselprotesten voor blijkens A C C , no 58
3) N W Posthumus, a w , blz. 186 198
4) H D Benjamins, a w , blz 154
5) J G van Dillen, Van rijkdom en regenten, handboek tot de economische en sociale geschiedenis van Nederland tijdns de Republiek, 's Gravenhage, 1970, blz 612 613
6) Misschien is er verband met de negotiatie van Clifford & Chevallier uit 1769, waarover echter weinig bekend is, zie Lijst van plantageleningen, no 56

ondergingen vele handelshuizen hetzelfde lot

De crisis was een ware ramp voor de Nederlandse plantagekolonien in West Indie en met name voor Suriname, waar de koloniale landbouw bijna uitsluitend bedreven werd met behulp van het Amsterdamse krediet De broze bouwsels waarop de Westindische negotiaties bleken te berusten, stortten nu spoedig in, terwijl ze anders wellicht in de jaren van aflossing afgebrokkeld zouden zijn De crisis onthulde boven dien, dat de overvloedige kredietverlening velen in de kolonien verleid had de plantageleningen voor minder zakelijke doeleinden te gebruiken De houders van de vele tienduizenden Westindische obligaties moesten tenslotte wel verontrust raken, toen in 1773 en volgende jaren berichten over de toestand van de negotiaties het licht zagen, oproepen tot het bijwonen van vergaderingen van obligatiehouders in de kranten verschenen en beschuldigingen aan het adres van directeuren van negotiaties werden geuit Het tijdschrift De Koopman liet zijn lezers — zij het achteraf in 1773 — niet in het ongewisse over de kwalijke gevolgen van de al te lichtvaardig verstrekte plantageleningen [1] De planters hadden ze niet alleen gebruikt voor verbetering van hun plantages, maar daarmee ook hun verkwistende en "prodigale" leefwijze gefinan ciërd Grondspeculatie en oplopende slavenprijzen hadden de plantages in waarde doen stijgen Nieuwe taxaties vielen dus hoger uit en nieuwe voorschotten werden daarop verleend Voldeed de ene negotiatie niet, dan vond de planter spoedig een andere, want de directeuren van de negotiaties waren zeer gebrand op de voordelen van de commissie Dit alles was, aldus De Koopman, van korte duur De directeuren van de negotiaties zagen tenslotte in, dat zij bij verdere honorering der wissels geen aflossingen meer zouden zien en zelfs spoedig verstoken moesten blijven van de vastgestelde interest Zij lieten de wissels keren, waardoor de schulden van de planters aangroeiden met protestkosten en 25% herwissel Bij verkoop bleken de plantages nauwelijks een derde op te brengen van de laatst gedane taxaties

De obligatiehouders konden weinig hoop putten uit het sombere relaas van De Koopman, dat zij in wekelijkse afleveringen onder ogen kregen Niets vermoedend hadden zij enige jaren achtereen de hoge interest van 5% a 6% in ontvangst genomen en de behartiging van hun belangen overgelaten aan door hen zelf gekozen commis sarissen, aan wie de directeur van de negotiatie jaarlijks rekening en verantwoording schuldig was Maar ook op dit punt hielp De Koopman de obligatiehouders voor zichtig uit de droom[2] "Ook gaat het met misschien de directeuren alhier, de goede

1) De Koopman a w , IV, blz 114 128 en V, blz 186 197
2) Idem, V, blz 188 190

in hunne waarde gelaten zomwijlen zoo wat, met visie van boeken en documenten, verificatien van posten, en het doen van rekeninge en verantwoordingen. . etc.". De commissarissen moesten weliswaar als pottekijkers optreden, "maar zouden er geen dingen kunnen gebeuren waarin deze blind wierden gehouden, en die onmooglijk ter hunner kennisse konden komen, of die zij oogluikten op dat het ene mes het andere in de schede hield? Was het ook zoo onmooglijk dat ze eens beiden te zaamen nog naauwer vrienden waren, en dus onder één deken lagen? Men denke slegts om het jaar 1773 en om ter B. etc "

De Koopman was niet ver bezijden de waarheid De restanten van de administratie, uit de zeventiger jaren, van enkele negotiaties en de vruchten van de pennestrijd die directeuren en obligatiehouders van sommige negotiaties met elkaar hebben gevoerd, laten daarover geen twijfel bestaan. Men had zich zeer vergist in de soliditeit van de hypotheken Het krediet was "the very life-blood of the West Indies in the eighteenth century".[1] Het te grote aanbod van de Nederlandse kooplieden veroorzaakte echter naast een ondoelmatig gebruik van het krediet ook een grote vraag naar slaven en beplante gronden De prijzen hiervan liepen voortdurend op en dientengevolge ook de waarde van de plantages, omdat blijkens de plantage-inventarissen juist de slaven en de beplante gronden in hoofdzaak de waarde bepaalden.[2] Overeenkomstig de bepalingen van de negotiaties kregen de planters bij een gebleken waardestijging van hun plantages een nieuw voorschot tot een half à vijf achtste daarvan. Deze waardevermeerdering was echter niet het resultaat van produktievergroting, uit de opbrengst waarvan alleen interest en aflossing gevonden konden worden De idee om de grootte van de plantageleningen te koppelen aan de gekapitaliseerde winst werd, zoals wij nog zullen zien, voor het eerst ter sprake gebracht in de "Korte Verhandeling over de colonie Suriname" uit 1778

Met "ter B " doelde De Koopman op het Amsterdamse handelshuis Abraham ter Borch & Zoonen, dat tussen 1767 en 1773 *f* 8 483 919 genegotieerd had voor de Deens-Amerikaanse eilanden en *f* 100.000 voor Suriname [3] Kort na de val van het internationaal vermaarde huis Clifford & Zoonen, op 27 december 1772, werd

---

1) K G. Davies, a.w , blz. 92

2) J. Hudig Dzn, De West-Indische zaken, a w , blz. 32, 40, 42-43 en 48, G A. Amsterdam, Notarieel archief, no 12724-12733, 12746 en 12757, waarin zich vele plantage-inventarissen bevinden, idem, Archief van de Desolate Boedelkamer, no 870, portef. VII, no 5, N.E H A , Archief Ketwich, portef. 1-13.

3) Lijst van plantageleningen, no 21 33, het verlies op de Surinaamse plantages was niet de belangrijkste oorzaak van het faillissement van Ter Borch, zoals J G van Dillen, Van Rijkdom en regenten, a w., blz. 612, veronderstelt

bekend, dat ook Abraham ter Borch & Zoonen de betalingen gestaakt had, wat grote beroering wekte onder de vele krediteuren. Op 18 januari machtigden zij V van Jever, P. van den Broek, J. van Vollenhoven Jr en Dirk Bas Backer om na onderzoek van de boeken verslag uit te brengen.[1] In dat verslag, 26 april uitgebracht, werd de goede trouw en eerlijkheid van Abraham ter Borch boven alle verdenking gesteld en de moeilijkheden hoofdzakelijk toegeschreven aan de grote kredieten die hij had verstrekt. De gemachtigden adviseerden om Abraham ter Borch tijd te gunnen de uitstaande vorderingen te innen en diens voorstel jaarlijks 10% af te lossen te accepteren De krediteuren zouden zich dan van enigerlei actie tegen hem moeten onthouden. Een aantal onder hen was echter niet bereid in de voorgestelde schikking te treden, zodat dit plan geen doorgang kon vinden. Abraham ter Borch trachtte vervolgens surséance van betaling te krijgen De schepenen van Amsterdam, in deze om advies gevraagd, stonden echter op het standpunt, dat het wisselrecht zijn loop moest hebben en dat daarvan niet terwille van één persoon afgeweken mocht worden. De belanghebbenden in de Westindische negotiaties van Abraham ter Borch & Zoonen liepen naar hun mening geen risico's wegens de reeds getroffen maatregelen ten aanzien van het beheer.
Van deze maatregelen en van de toestand van de negotiaties Ter Borch konden die belanghebbenden kennis nemen uit een "Bericht van den toestand der negotiatien ..", in februari 1775 uitgegeven door hun gemachtigden en de toenmalige directeur en commissarissen en verkrijgbaar bij de Amsterdamse boekverkoper Gerardus le Quien.[2] Onmiddellijk na het "derangement" van Abraham ter Borch & Zoonen hadden de commissarissen[3] de hypotheekbrieven gedeponeerd bij de Amsterdamse notaris Cornelis van Homrigh, de planters aangeschreven hun produkten te consigne ren aan directeur èn commissarissen, en de sedertdien ontvangen gelden in bewaring gegeven bij geaccrediteerde kassiers Op 4 oktober 1773 was bij notaris Everhard Haverkamp het reglement[4] gepasseerd, op basis waarvan het beheer over de twee grote negotiaties van 1768 en 1769 verder gevoerd zou worden en dat tot stand

---

1) W P. Sautijn Kluit, De Amsterdamsche beurs in 1763 en 1773. Een bijdrage tot de geschiedenis van den handel, Amsterdam, 1865, blz. 109-110 en 113-119.

2) N.E H.A., Kleine aanwinsten, no 2, over de datum, zie R A. Zeeland, Verzameling Verheije Van Citters, no. 102 "Vertoog met reedenen en difficulteiten, waarvan enige geintresseerdens in de negotiatien op de Deensch Amerikaanse Eilanden . . . " etc.

3) Lijst van plantageleningen, no. 23-24.

4) Dit reglement is afgedrukt in de Nieuwe Nederlandsche Jaarboeken 8 (1773), blz 94 108

gekomen was in overleg tussen de gemachtigden[1] van de obligatiehouders, op 13 september benoemd, en de directie en commissarissen Op grond van artikel 20 van dit reglement kregen de gemachtigden "volleedige ouverture van den staat der negotiatien" Dat dit eerst op 31 januari 1775 is gebeurd, was te wijten aan de verwikkelingen die het faillissement van Abraham ter Borch & Zoonen en het in beheer nemen van de insolvente boedel voor de Desolate Boedelkamer met zich bracht

Op 29 januari 1774 droegen Abraham ter Borch, Abraham ter Borch Jr en Joannes ter Borch hun bevoegdheden als directeuren van de negotiaties van 1768 en 1769 over aan Mr Gabriel Bourcourd, welke overdracht na hun faillissement door de meeste belanghebbenden was goedgekeurd De nieuwe directeur en commissarissen stelden de planters op de hoogte van de directiewisseling en verzochten hun de consignaties en remises voorlopig te adresseren ten name van "Abraham ter Borch & Zoonen als directeuren en qq " Brieven onder dit adres werden echter bij de Desolate Boedelkamer geopend, terwijl de betrokkenen van de weinige wisselbrieven die nog uit West Indie binnenkwamen, betaling weigerden Om dit soort moeilijk heden te voorkomen veranderde men op 3 augustus 1774 de firmanaam in "Gabriel Bourcourd & Zoon & Comp als directeuren en qq " Deze verandering is waarschijnlijk mede ingegeven door het arrest, dat de gouverneur van St Croix op 21 mei 1774 had laten leggen op alle middelen, effecten en vorderingen van Abraham ter Borch & Zoonen op de Deens-Amerikaanse eilanden De vele pogingen om het arrest te doen opheffen hadden bij het verschijnen van het Bericht in februari 1775 nog geen resultaat opgeleverd

De obligatiehouders hebben in het Bericht geen concrete informatie over de toe stand van de negotiaties kunnen ontwaren Ze moesten het doen met de herhaalde verzekeringen van hun gemachtigden, dat de hypotheken solide waren en dat de afzending van de produkten na de opheffing van het arrest spoedig weer zou aan vangen De mededeling, dat de nieuwe directeur *f* 15 000 uit eigen beurs had voorgeschoten om in maart 1774 de uitdeling op de coupons van $1\frac{1}{8}$ % op $1\frac{1}{2}$ % te kunnen brengen, zal hun weinig reden tot tevredenheid gegeven hebben [2]

---

1) W P Sautijn Kluit, a.w , blz 111 Pieter van den Broek, Jan van Vollenhoven Jr en Jan Stad lander, allen te Amsterdam, Mr Remees Floris van Zanen en Mr Pieter Vermeulen te Haarlem, Willem van Blijdenburg te Purmerend, Mr Gabriel Bourcourd en Mr Cornelis Jan Wittert te 's-Gravanhage, Cornelis Maastrigt te Rotterdam, Dirk Wernart van Vloten te Utrecht

2) Het betrof hier de coupons van de negotiatie 1769, verschenen 1 januari 1774, ook op die van 1768 verschenen 1 juli 1774, werd $1\frac{1}{2}$ % uitgekeerd terwijl in 1773 in totaal *f* 28 was uitge deeld op de coupons van 1768 en *f* 9 10 op die van 1769

Tekenend voor het geschokte vertrouwen in de obligaties Ter Borch is, dat ze wel voorkwamen in de effectenportefeuille van het door W H. Berghuis zo genoemde Utrechtse "Contract van 1773", in december van dat jaar tot stand gekomen, maar niet meer in het eerste beleggingsfonds van Abraham van Ketwich zes maanden later.[1] Toch hebben de obligaties Ter Borch in deze tijd een betere koers gevaren dan die van menige andere negotiatie op onderpand van plantages op de Deens-Amerikaanse eilanden. Dit blijkt uit enkele geschriften die in 1785 het licht zagen en betrekking hadden op een Deens aanbod de obligaties Ter Borch te converteren in obligaties ten laste van de Deense Kroon à 80%.[2] De toenmalige directeur Arnoldus Finman, de commissarissen en de gemachtigden van de belanghebbenden waren daarvoor wel te vinden, maar een aantal obligatiehouders leverden felle kritiek op dit voornemen en eiste vóór alles rekening en verantwoording over het sedert 1773 gevoerde beleid Directeur en commissarissen wezen deze kritiek en ook de grove verwijten aan hun adres volkomen van de hand en bekenden, dat het hun veel moeite gekost had zich daarbij "in de palen van moderatie te houden", want nimmer was er "aperter onwaarheid met onbeschaamde kaaken gedebiteerd" Dezelfde geschriften werpen ook enige licht op het verband tussen het Deense arrest van mei 1774 en de negotiatie Bourcourd van 1776.[3] In het najaar van 1772 had Abraham ter Borch twee negotiaties opgericht voor de Deens-Amerikaanse eilanden, een van *f* 138.315 ten behoeve van de Wed Pieter de Nully, een andere van *f* 118 760 ten behoeve van Jan en Pieter Rogiers.[4] De planters hadden voor de genoemde bedragen wissels getrokken op Abraham ter Borch & Zoonen, maar na het faillissement van de firma werden ze niet meer gehonoreerd. Het Deense arrest was bedoeld om uit de effecten en vorderingen van Ter Borch op de Deens-Amerikaanse eilanden de planters schadeloos te stellen of om de directie te dwingen hun alsnog de som van de hypotheken te bezorgen. Directie en commissarissen kozen voor het laatste en sloten op 14 mei 1776 een overeenkomst met vertegenwoordigers van de Deense planters, waarbij tevens de interest werd gereduceerd van 6% tot 5½ %. Op 4 april 1776 negotieerde Gabriel Bourcourd & Zoon & Comp. daarvoor *f* 600 000. Behalve het kapitaal voor de nog niet voldane hypotheken verkreeg de directie hierdoor ook de nodige middelen om de nog uitstaande

---

1) W.H. Berghuis, a.w , blz. 49 en 52
2) R.A Zeeland, Verzameling Verheije Van Citters, no 102, het is ons niet bekend of deze conversie heeft plaatsgevonden.
3) Lijst van plantageleningen, no. 34.
4) Lijst van plantageleningen, no 30 en 31.

vorderingen van Abraham ter Borch & Zoonen, voor zover ze de negotiaties van 1767, 1768, 1769 en 1771 betroffen, van de Desolate Boedelkamer over te nemen Op 2 april 1777 werd het Deense arrest opgeheven

Een zekere mate van kiesheid, aldus Sautijn Kluit, heeft de tijdgenoten ervan weer houden de namen van de gefailleerde huizen op te tekenen [1] Volgens twee rekesten uit 1773 van kooplieden en bankiers aan het Amsterdamse gerecht waren er daar onder een aantal die Westindische negotiaties beheerden Een deel van deze koop lieden vreesde grote schade voor de Westindische negotiaties, wanneer de insolvente boedels onder beheer van de Desolate Boedelkamer kwamen [2] De negotiaties waren immers ten nauwste verbonden met de particuliere zaken van de kooplieden, die ook uit eigen beurs voorschotten aan de planters gedaan hadden De rigoreuse invordering hiervan zou de planters ruineren en de Westindische negotiaties in diskrediet brengen Zij stelden daarom voor de curators, gekozen uit en door de krediteuren, als gerechtelijke sequesters of beheerders aan te stellen Hoewel de tegenstanders van dit voorstel de situatie in 1773 kritiek achtten voor de plantage kolonien en de Westindische handelshuizen, wilde zij de particuliere voorschotten van de negotiatiedirecteuren aan de planters, die naar hun mening niet omvangrijk waren, toch doen invorderen [3] De negotiaties moesten gescheiden blijven van de massa's insolvente boedels Hun oordeel over de soliditeit van de negotiaties, die "bij hypotheecquen gevestigd op vaste en producten uitleverende goederen" niet ten gronde konden gaan, en over de risico's voor de obligatiehouders, die in het ergste geval een paar jaar interest zouden derven, "hetgeen men echter noch niet verwachten kan", zou al te optimistisch blijken te zijn

De crisis trof ook het Amsterdamse handelshuis Hubert van Hermaal & Van den Bosch, dat in 1767 en volgende jaren drie negotiaties voor Suriname en een voor de Deens Amerikaanse eilanden tot stand gebracht had [4] Slechts over de lotgevallen van de Surinaamse negotiaties uit 1767 en 1769, L^{a}A en L^{a}B genaamd, is iets bekend Na het faillissement van de directeur Willem van den Bosch Gerritsz verzochten de belanghebbenden het handelshuis Dedel & Rocquette het beheer over te nemen Een onderzoek van de chaotische boekhouding bracht aan het licht,

1) W P Sautijn Kluit, a w , blz 85, uitgezonderd de faillissementen van Clifford & Zoonen, Abraham ter Borch & Zoonen en Herman & Johan van Seppenwolde

2) Nieuwe Nederlandsche Jaarboeken, a w , 8 (1773), blz 216

3) Idem, blz 237

4) Lijst van plantageleningen, no 85 88

dat de door Van den Bosch verstrekte leningen het 5/8 deel van de waarde van de verbonden plantages aanzienlijk te boven gingen Eind december 1771 hadden de planters van L^{a}A een schuld van f 993 219, terwijl er slechts voor f 890 000 aan obligaties uitgegeven waren De opbrengst van de verzonden produkten in 1773 was voor een groot deel verduisterd Vele planters bleken jaren achtereen geen interest betaald te hebben en sommige publiek verkochte plantages waren voor spotprijzen van de hand gedaan Er liepen verschillende processen van de directeur tegen onwillige planters en tegen de ontevreden agendarissen van de negotiaties Dedel & Rocquette eiste en kreeg ook bijna onbeperkte volmacht van de obligatie houders teneinde orde op zaken te stellen [1] De vooruitzichten op verbetering van de plantages in de negotiatie L^{a}B waren een jaar later nog zo slecht, dat de obligatiehouders het raadzaam achtten, mede door de ongunstige verkoopmogelijk heden, de plantages maar in te kopen [2]

Inkoop van plantages door de obligatiehouders zou in de jaren zeventig en tachtig veelvuldig plaatsvinden, waarbij de obligaties al dan niet onmiddellijk geconverteerd werden in aandelen van een naamloze vennootschap, "fonds" of "societeit van eigendom" genoemd

Ook de negotiaties van de kooplieden die zich tijdens de crisis van 1773 hadden weten staande te houden, geraakten in moeilijkheden die ze niet meer te boven zouden komen [3] Een daarvan was de negotiatie L^{a}A , in 1766 opgericht door Harman van de Poll & Co Een van de directeuren was Mr Jan van de Poll, aan wie de ontstemde obligatiehouders de bijnaam "Letter A" gaven [4] Hun ontstemming sproot voort uit de verminderde interest die zij sedert 1773 ontvingen en uit de onwil van de directie een nadere toelichting te geven op de door haar toegepaste berekeningen in de jaarlijkse rekening en verantwoording [5] In 1775 was de interest

1) N E H A , Kleine aanwinsten, no 2, Akten gepasseerd bij de Amsterdamse notaris Mr Jeroni mus Nolthenius op 24 en 25 april en 5 en 6 mei 1774 als gemachtigden van de obligatiehou ders traden op Mr R van Zanen, Mr Gabriel Bourcourd, Pieter Frena, Eduard Croese en Arnoldus Finman

2) N E H A , Negotiaties, portef Loopuyt, no 31

3) Lijst van plantageleningen, no 6,14,38,42,86,131,136,143,144,167,179,180 en 208

4) J E Elias, De Vroedschap, a w , II, blz 754 756

5) N E H A , Kleine aanwinsten, no 2, "Extract uit de reekening en verantwoording, door de Heeren Harman van de Poll & Comp , in den jaare 1777 ten comptoire van den notaris Isaac Pool,te Amsteldam, opengelegt wegens het Fonds van Negotiatie, ten laste sommige planters in de Colonie Surinamen, onder Hun Ed Directie, gequoteerd L^{ra} A ", en het daarbij gevoegde "Bericht " etc

gereduceerd tot slechts 2% Vanaf dit jaar konden de obligatiehouders ook zelf kennis nemen van de toestand van de negotiatie uit een verkorte rekening en verantwoording die de directie bij de Amsterdamse notaris Isaac Pool ter visie legde In 1775 bedroeg de gepriseerde waarde van de verbonden plantages *f* 4 024 756 en het vijf achtste deel daarvan *f* 2 515 583 [1] In 1777 waren deze bedragen verminderd met respectievelijk *f* 86 825 en *f* 54 265 als gevolg van de verkoop van Montpellier en Montaban, plantages die door de bosnegers geplunderd waren en die men vervolgens had verkocht De planters hadden in 1777 een totale schuld van *f* 2 765 387, zijnde ruim *f* 300 000 boven het aan hun verstrekte vijf achtste deel van de gepriseerde waarde De directie weet de ongunstige toestand van de negotiatie aan de nalatigheid van de planters hun interest te voldoen, veroorzaakt door de lage koffieprijzen, de slechte koffie-oogst van 1775 en de betaling van hun achterstallige koloniale belastingen

Een oplettend obligatiehouder ontdekte echter, dat de directie zich trachtte te bevoordelen ten koste van de obligatiehouders Zij debiteerde de planters voor 6% van hun totale schuld, dus ook van hetgeen zij boven het vijf achtste deel van de gepriseerde waarde schuldig waren Hiervan trokken zij af, wat de planters hadden geremitteerd en debiteerde de obligatiehouders op de lopende interestrekening voor het saldo daarvan onder de benaming "gemanqueerde producten" Indien de schuld boven het zogenaamde vijf achtste was veroorzaakt door noodzakelijke uitgaven tot onderhoud van de plantages, dan moesten de obligatiehouders ook gekrediteerd worden voor 6% van de totale schuld van de planters en niet slechts voor 6% van de in omloop zijnde obligaties Bestond deze schuld boven het vijf achtste uit privevoorschotten van de directeuren, dan mocht de daarover door de planters verschuldigde interest niet op de negotiatierekening voorkomen, waardoor de totale schuld van de planters kleiner zou zijn en dus ook het bedrag der "gemanqueerde producten" waarvoor de obligatiehouders gedebiteerd werden. Ook de schade op de verkochte plantages Montpellier en Montaban hadden de directeuren te hoog genomen Alles bijeen zouden zij, indien zij juist gerekend hadden, geen vordering op de obligatiehouders kunnen hebben van *f* 78 563 Integendeel, er zou nog vrij wat in kas moeten zijn ten behoeve van de obligatiehouders

De negotiatie L^a A op onderpand van 25 plantages in Essequebo en Demerary,

1) Zie voor deze rekening van 1775 N E H A , Negotiaties, Portef III, no 209 en 210, in 1774 hadden de planters slechts voor *f* 100 285 aan produkten verzonden, hun totale schuld in 1775 bedroeg *f* 2 650 786, er was toen, evenals in 1777, voor *f* 2 417 000 aan obligaties in omloop

door Bartholomeus van den Santheuvel & Zoon in 1772 opgericht, bezorgde dit handelshuis zodanige verliezen, dat het in 1777 zijn betalingen moest staken [1] Op 12 mei van dat jaar verzocht Barth. van den Santheuvel Jr aan de Staten-Generaal sauf-conduit teneinde in de kolonie orde op zaken te kunnen gaan stellen. Een aantal van zijn krediteuren zag hierin een poging van hem zich bijtijds uit de voeten te maken Dank zij de pleidooien van de Amsterdamse burgemeesters verkreeg hij echter het verzochte sauf-conduit en vertrok daarop naar Essequebo. De directie van de negotiatie werd overgedragen aan J. Heemskerk Jr. en Jan Willem van Arp. Zij benoemden Van den Santheuvel tot opperagendaris — hoofdvertegenwoordiger — van de negotiatie in Essequebo en Demerary. Het kapitaal van de negotiatie was *f* 1.463.000.

Behalve aan voorschotten aan de planters uit eigen beurs, in 1777 opgelopen tot *f* 60 593, zijn de verliezen van Van den Santheuvel in belangrijke mate te wijten aan het slechte beheer van de administrateur Johan Ernst Vogt over de plantage Zorg en Hoop [2] Vogt had in 1771 samen met de firma Barth van den Santheuvel & Zoon deze plantage voor *f* 181.000 overgenomen van François Changuion. Volgens de mode van die tijd wist Vogt Barth. van den Santheuvel over te halen een negotiatie op onderpand van deze plantage op te richten en hem als agendaris aan te stellen In 1772 en 1773 leverde de plantage jaarlijks meer dan 100.000 pond koffie. In 1775 was de produktie slechts 44.700 pond en in 1776 nog maar 27.700 pond Mede ten gevolge van de dalende koffieprijzen was de interest- en aflossingsschuld van Van den Santheuvel aan zijn negotiatie eind 1777 gegroeid tot *f* 122.691 en van Johan Ernst Vogt tot *f* 108.916.

De nieuwe directeuren maakten onmiddellijk aanstalten de negotiatie grondig te saneren en besloten in oktober 1777, na overleg met de commissarissen en de gemachtigden van de obligatiehouders, zes plantages onder sequestratie te brengen en twee te verkopen.[3] In april van het volgende jaar zagen zij echter van hun voornemen af, waarschijnlijk omdat er nauwelijks solide kopers gevonden zouden kunnen worden en omdat van gerechtelijke beslaglegging geen verbeteringen op korte termijn te verwachten waren. Hoe slecht het eind 1779 met de negotiatie gesteld was, blijkt uit de balans van dat jaar, die wij hier, voor zover het de planters

---

1) J.E Elias, De vroedschap, a.w., II, blz. 949-950
2) N.E.H.A., Archief Ketwich, portef. 14, "Memorie instructif ." etc.
3) N E.H.A., Kleine aanwinsten, no. 36 I, "Notulen Boek der Negotiatie op Essequebo en Demerary . . ." etc., oktober 1778 april 1779.

betreft, laten volgen (zie staat 27)[1]

Staat 27 Schulden en vorderingen van de planters in de negotiatie L^a A onder directie van J Heemskerk Jr en Jan Willem van Arp, 1779

debet		credit	
op hypotheecquen genoten	f 1 354 047 8 8	t provenu der ontfangen	
boven het hypoth debet	f 353 944 2 -	producten en remises	f 64 219 8 -
betaalde traittes	f 32 194 10 8	restitutie van assurantie en	
gezonden goederen	f 6 615 8 -	avarij gros en aan de planters	
betaalde avarij gros	f 635 3 8	niet geleverde goederen	f 5 831 11 -
vracht op recipis	f 2 214 2 -	aflossingen	f 35 565 19 -
assurantie premien	f 4 125 18 -		
interessen en onkosten	f 103 419 11 -		
t geheele debet	f 1 858 196 3 8	t geheele credit	f 105 616 18 -

De totale schuld van de planters bedroeg dus eind 1779 f 1 752 579 Daar stond een nominaal bedrag van f 1 401 000 aan nog in omloop zijnde obligaties tegenover Twee van de 25 planters hadden in 1779 een gedeelte van het geleende kapitaal afgelost

Uit de aantekeningen op vele nog bewaard gebleven Westindische obligaties blijkt, dat de houders ervan sedert ca 1773 noch de overeengekomen interest noch de vastgestelde aflossing ten volle ontvangen hebben [2] De planters zuchtten onder een te zware schuldenlast De kooplieden op de West liepen grote risico's "Als men tegen alle waarschuwingen schepen zenden wild, dan moet men geen onmoge lijke zaaken van zijne correspondenten vergen' Het zou dwaas zijn te menen, dat een man van kapitaal zich in een zee zou begeeven, waar nu negen van de tien schepen verongelukken Een zee, waar de hypotheeken als de Scillas en de geprotesteerde wisselbrieven als de Charibdissen aan te merken zijn' " [3]

Adriaan Gootenaar, correspondent van de Commercie Compagnie, schreef in 1776, dat de intrinsieke waarde van de plantages geen kwart meer van de vroegere was en dat, wanneer "alle uytstaande pretensien, die buyten ruym 50 millioenen gls

1) N E H A , Archief Ketwich, portef 14

2) Zie o a N E H A , Archief Ketwich, en Negotiaties, portef III en portef Loopuyt, verder U B Utrecht, Handschriftenafdeling, pak met obligaties van Westindische negotiaties door W W van der Meulen geschonken aan de Bibliotheek van het Historisch Genootschap, deze laatste obliga- ties zijn door Van der Meulen beschreven in zijn reeds aangehaald artikel

3) A C C , no 58, brief van Hermanus Boter & Abraham de Codin, 22 december 1774

hypotheecquen, waarvan de planters zwaare interesten moeten betaalen, nog wel in 10 millioenen gls. andere, gesprooten uyt geprotesteerde wisselbrieven en verdere oorzaken, soo voor gekogte slaven, goederen etc , bestaand, stricte moeten werden ingevordert, het verlies over de eerste meer dan de helft zal beloopen, terwijl van de laatste alles te vreezen is " [1] In 1778 en 1779 was Adriaan Gootenaar in de Republiek om een reorganisatie van de bestaande plantagefinanciering te bepleiten

2. Pogingen tot redres

Evenals in 1763 verschenen er ook in 1773 verschillende plannen om de geldcirculatie weer op gang te brengen [2] Aan de daarin voorziene oprichting van instellingen of samenwerking van kooplieden was slechts een kort leven toebedacht, omdat deze plannen op korte termijn uitkomst wilden bieden aan de om contanten verlegen Amsterdamse kooplieden. Van duurzamer aard zou het "Generaal Leen en Guarantie Comptoir" moeten zijn, waarvan de oprichting te Amsterdam werd bepleit in een anoniem "Project tot herstellinge van het vervallene credit, en ter bevordering van den bloei van eenige takken onser quijnende commercie" [3] Het kapitaal van dit fonds, waaraan de naam "Pro Bono Publico" was toegedacht, zou *f* 1 000.000 groot moeten zijn, verdeeld in 200 porties van *f* 5000, waartegen obligaties van *f* 1000 à 4% interest zouden afgegeven worden De ingeschreven kapitalen, tot maximaal vijf porties, moesten vóór het einde van 1775 gestort zijn tegen een ½ % interest voor elke maand na 1 januari 1775 Het werd aan de directie overgelaten negotiaties op te richten of bestaande negotiaties over te nemen Zoals zo vele projecten uit 1763 en 1773 is ook dit, voor zover bekend, niet gerealiseerd De idee echter om bestaande negotiaties over te nemen en centraal te administreren zou in 1778 en 1779 meer aandacht krijgen.
Ook twee anonieme voorstellen uit 1776 hadden geen kans van slagen. Het ene bepleitte steunverlening door de stad Amsterdam aan de Westindische negotiaties

---

1) A.C C., no 55, brief van A. Gootenaar, 24 februari 1776.
2) Gedenkzuil der noodlottige koopjaaren . . ., Amsterdam, 1773, W.P Sautijn Kluit, a w., blz 120 131.
3) R.A. Zeeland, Statenstukken Van de Perre-Schorer, no. 38, het is ons niet bekend of dit handschrift ook in druk verschenen is.

teneinde het vertrouwen hierin te herstellen.[1] Het verwees daarbij naar de hulp die na de val van het huis Clifford van stadswege aan verschillende kooplieden was gegeven. De steunverlening zou moeten bestaan in het aankopen van obligaties van nieuwe negotiaties, het in belening nemen van onverkocht gebleven obligaties en, wat het meeste effect zou hebben, het garanderen van de interestbetaling aan de obligatiehouders. In het andere voorstel bestond de garantie hierin, dat de W.I.C. aan de geldschieters zou uitkeren wat de publiek verkochte plantages te weinig zouden opbrengen.[2] Dit laatste voorstel had alleen betrekking op negotiaties op onderpand van plantages in Essequebo en Demerary waarvan de directeuren zich wilden onderwerpen aan een aantal voorwaarden. Een daarvan was, dat de obligatiehouders van de oorspronkelijke interest van 5 à 6% slechts 3½ % zouden ontvangen en de rest in de kas van de W.I.C. zouden laten vloeien. Ook de hypotheken moesten op naam van de W.I.C. getransporteerd worden.
In een bijgevoegde memorie werkte de schrijver dit voorstel verder uit voor alle drie de plantagekoloniën van de Republiek in West-Indië en trachtte daarin zelfs het humane met het winstgevende te verenigen. De slavenrevoltes moesten voorkomen worden door een menselijker behandeling van de slaven, "want het zijn mensen". Daarom zou de W.I.C. de slaven van de planters moeten overnemen. Dat kostte haar *f* 30.000.000, nl. 60.000 slaven à *f* 500. De slaven zou zij aan de planters kunnen verhuren voor *f* 30 per jaar, wat een jaarlijkse opbrengst van *f* 1.800.000 zou geven. De kritiek op dit plan richtte zich vooral tegen de W.I.C. als zijnde een instelling, die ongeschikt was voor het administreren van Westindische bezittingen. Wanneer bovendien de planters hun eigen slaven al slecht behandelden, dan was voor gehuurde slaven het ergste te vrezen.[3]
Meer aandacht verdienen de voorstellen vervat in de "Korte Verhandeling over de colonie Suriname", in april 1778 ingediend door de oud-raden van het Surinaamse Hof van Civiele Justitie Graafland en Gootenaar bij de Sociëteit van Suriname.[4] Zowel deze verhandeling als de "Missive van E.J. Coetsé en Adr. Gootenaar" van

1) R.A. Zeeland, Statenstukken Van de Perre-Schorer, no. 38, "Memorie ter herstelling van het publicq credit en de vervallene commercie voornamelijk op de Colonien van den Staat, om door eenige voorname kooplieden aan de Regeering van deese Stad gepraesenteerd te worden"; ook aanwezig in G.A. Amsterdam, Archief Burgemeesters, Handel 5, Suriname I.
2) R.A. Zeeland, Statenstukken Van de Perre-Schorer, no. 38, "Plan tot guarandering van solide negotiatiën op plantagiën in Essequebo en Demerary".
3) Idem, "Remarques op een der plans tot redres der Westindische coloniën van deesen Staat".
4) A.R.A., Archief Sociëteit van Suriname, no. 68, 22 april 1778.

2 juni 1779, waarin hetzelfde wordt betoogd als in de verhandeling, getuigen van een grondige kennis van het plantagebedrijf en de koloniale handel [1] Adriaan Gootenaar was behalve planter ook agendaris van de negotiaties Deutz-Marselis, Abbe Hardehoorn en Ferrand Whaley Hudig en correspondent van de Middelburgsche Commercie Compagnie en van de Amsterdamse handelshuizen Wed J J Schaap, Wed. Nic de Ruyter & A.F. Schaap en Tellier & Chicot.[2]
De verhandeling schrijft de geaccumuleerde schuldenlast van de planters toe aan verschillende oorzaken. Toevalligheden hadden een grote rol gespeeld, zoals de langdurige droogte van 1769, de hernieuwde slavenopstanden in 1771, de stijgende slavenprijzen als gevolg van een ontoereikende aanvoer, de dalende koffieprijzen en de Amerikaanse Opstand.[3] Bijzondere aandacht wijdden de opstellers aan de onvoorzichtige kredietverlening, die hun inziens te wijten was aan het overvloedige aanbod "de rust in Europa baarde geld" De bezitters daarvan aarzelden niet hun kapitaal tegen de voor Nederlandse begrippen hoge interest van 6% uit te zetten Vele directeuren van negotiaties en hun agendarissen bezaten echter onvoldoende kennis van de Surinaamse handel en het plantagebedrijf Zij leurden met hypotheken en sloegen nauwelijks acht op de betrouwbaarheid van de planter en zijn vermogen de vastgestelde interest en aflossing op te brengen De meest wezenlijke oorzaak van de financiele ontreddering, hoewel niet uitdrukkelijk als zodanig in de verhandeling genoemd, was de foutieve waardebepaling van de plantages als onderpand De voorgestelde reorganisatie van de plantagefinanciering, in een bijvoegsel van de verhandeling nader uitgewerkt, berustte dan ook op een andere en meer reele schatting van de waarde van de plantage.[4]
Interest, aflossing, kosten van levensonderhoud etc., konden alleen gevonden worden uit de opbrengst van de produktie, die behalve van de prijzen op de Hollandse stapelmarkt ook afhankelijk was van de omvang en de kwaliteit van de gronden en de arbeid en van de ondernemerscapaciteiten van de planter. De grootte van de plantagelening werd echter bepaald door de geprijseerde waarde van de plantage, i.c. de executiewaarde Hierin was de produktiviteit van de plantage slechts in

---

1) G A Amsterdam, Archief Burgemeesters, Handel 5, Suriname I
2) Idem; A C.C., no. 99, 100 en 1760
3) G A. Amsterdam, Archief Burgemeesters, Handel 5, Suriname I
4) Ook in de notificatie van Gouverneur-generaal en Raden van Suriname van 21 december 1778 wordt gesteld, dat de gebruikelijke methode van schatten onvoldoende waarborgen biedt en dat de opbrengst van de produkten in voorgaande jaren maatgevend moet zijn bij het bepalen van het bedrag van de lening, zie A.R.A., Verzameling Verspreide Westindische Stukken, no 716.

zoverre verdisconteerd, dat beplante gronden hoger werden getaxeerd dan onbeplante, oudere en dus meer geschoolde slaven hoger dan jongere, mannelijke slaven hoger dan vrouwelijke. Men hield daarentegen bij de taxatie geen rekening met produktieve veldslaven en improduktieve huisslaven. Deze laatste groep was in verhouding tot de eerste zeer groot, bij middelgrote plantages gemiddeld 43%.[1]
De ruime kredietverlening zal daaraan het hare bijgedragen hebben De voortdurende toeneming van de gepriseerde waarde vond zijn oorzaak in de steeds stijgende grond- en slavenprijzen en niet of nauwelijks in een produktiestijging Ondanks de talrijke plantageleningen nam de Surinaamse export na 1765 toch maar heel weinig toe [2] Met uitzondering van de topjaren 1775 en 1776 zien wij de suiker- en koffieproduktie zelfs langzaam dalen. Alleen de cacao- en katoenteelt verviervoudigden, maar de omvang daarvan bedroeg in 1766 slechts enkele honderdduizenden ponden. In de verhandeling werd voorgesteld de hoogte van de plantagelening te laten afhangen van de netto-opbrengst van de produktie in de tien voorgaande jaren Bedroeg deze bijv. jaarlijks *f* 30.000, dan zou een lening van *f* 300.000 verstrekt kunnen worden. Deze verhouding achtte Graafland en Gootenaar reeel.
In een afzonderlijke bijlage beschreven zij de inrichting van de nieuwe "generaale" negotiatie[3], die door of in naam van de directeuren van de Societeit van Suriname opgericht zou moeten worden. Alle hypotheken ten behoeve van de bestaande Surinaamse negotiaties zouden daaraan overgedragen moeten worden, terwijl de belanghebbenden recipissen zouden ontvangen, die zij mochten betalen met hun obligaties tegen een overeengekomen prijs. De Sociëteit zou interest en aflossing moeten garanderen en op vertoon van de recipissen een jaarlijkse interest van 3% moeten uitkeren. In een bijgevoegde berekening toonden zij aan, dat ondanks de nog te noemen interestreduktie voor de planters en de premie op de uitgelote recipissen de obligatiehouders in 38 jaar hun kapitaal zouden terugontvangen en er dan nog ruim *f* 40 000 voor de Societeit van Suriname resteerde.
Onder de bestaande voorwaarden zouden de planters hun zware schulden nooit kunnen aflossen. Daarom stelden zij voor in het belang zowel van de planters als van de obligatiehouders de interest te reduceren tot 4% en de aflossingen meer in de

1) Anthony Blom, a.w., blz. 82-107, 116-121 en 178-187, R.A.J van Lier, Samenleving, a.w , blz. 165.
2) Bijlage IV.
3) De toevoeging "generaal" werd dikwijls gebruikt, zoals wij nog zullen zien, voor de negotiaties, die de verbonden plantages in hun prospectus of titel niet met name noemden.

tijd te spreiden In de eerste zeven jaar zouden de planters alleen 4% interest moeten betalen; daarna gedurende 31 jaar bovendien nog 2% van het opgenomen kapitaal aflossen De overige voorgestelde maatregelen hadden voornamelijk betrekking op de contrôle van de planters, zoals het aanleggen van exportlijsten, de jaarlijkse schatting van de plantages en het aanstellen van toezichthouders in de kolonie Belangrijk voor de planters was, dat zij hun correspondenten en commissionairs in de Republiek zelf zouden mogen kiezen

Reeds een week na de indiening brachten Mr Joachim Rendorp, Heer van Marquette, en Mr. Jan Frederik Berewout verslag uit over het voorstel aan de directeuren van de Societeit van Suriname [1] Hun advies luidde gunstig. De obligatiehouders zouden krediteuren worden van de Societeit van Suriname, terwijl zij nu krediteuren waren van planters in hun negotiatie Zij hadden steeds bij meerderheid van stemmen beslist over zaken waarin zij ondeskundig waren en zich dus moeten verlaten op de directie van de negotiatie De nieuwe manier van schatten garandeerde een betere informatie over de waarde van de onderpanden Het voordeel van de planters was gelegen in een interestvermindering van 2%, die zij moesten aanwenden voor delging van hun schulden, en in de vrije keus van een correspondent aan wie zij hun produkten konden consigneren Door de nieuwe negotiatie zou de Societeit van Suriname beter op de hoogte geraken van de koloniale omstandigheden Ook de administratie van de hoofdgelden en de uitvoerrechten was er ten zeerste mee gebaat, omdat de hoogte van de plantageleningen gekoppeld werd aan de opbrengst van de koloniale produkten die de planter had geexporteerd De kosten aan de uitvoering van het project verbonden zouden ruimschoots gedekt worden door de 1% van het opgenomen kapitaal, welke de planter bij deelname moest storten

Men mocht verwachten, dat de plantage-eigenaars aanstonds ca. *f* 3 000 000 ter leen zouden vragen

De gedeputeerden van de W I.C en de stad Amsterdam wilden eerst ruggespraak plegen met hun lastgevers In Amsterdam overwoog men de negotiatie in naam van de stad te doen oprichten of voor rekening van de stad belangrijke sommen in te schrijven.[2] De burgemeesters waren echter eenstemmig in hun oordeel, "dat dese

1) A.R.A., Archief Societeit van Suriname, no 68, Notulen 30 april 1778, voor de Westindische belangen van Rendorp en Berewout, zie Lijst van plantageleningen, no. 11, 14 en 201, in 1768 had Rendorp ook reeds voorschotten verstrekt aan het negotiatiekantoor Tulleken de Vos & Comp., zie G.A. Amsterdam, Huis archief Marquette, no 62

2) G.A. Amsterdam, Archief Burgemeesters, Handel 5, Suriname I, Plan van negotiatie of geld verstrekking van de stad Amsterdam aan de Kolonie Suriname, 1778, aantekening van 13 oktober 1778

saek van te verren uytsigt en veel te gevaarlijk om te werden g'amplecteert, hoe seer dat Burg.^{n} anderzints genegen waren, en ook het interest van dese Stad was, om de colonie in haere verleegenheyt te hulp te komen". Het krediet moest naar hun oordeel veel te onbepaald gegeven worden, terwijl bij een vijandelijke inval de stad niet alleen de kolonie, maar ook het kapitaal kwijt zou kunnen raken. Bovendien hadden de gedeputeerden geen eensluidend advies uitgebracht. De burgemeesters brachten het project niet ter sprake in de vroedschap. De directeuren van de Sociëteit van Suriname echter hechtten op 30 januari 1778 hun goedkeuring aan de uitvoering van het project en besloten het te laten drukken.[1] De intekening stond open tot 1 mei 1779. Bij voldoende deelname zou het plan een jaar later in werking treden.

Volgens de brief van E.J. Coetsé en Adriaan Gootenaar aan de commissarissen van de negotiatie Deutz, gedateerd 2 juni 1779, had het project niet de belangstelling gekregen die het verdiende en de schrijvers vreesden, dat er van de uitvoering nu weinig terecht zou komen.[2] Zij verzochten de commissarissen om de directeuren van de negotiatie Deutz, Jan en Theodoor van Marselis, te bewegen deze negotiatie over te dragen aan de Sociëteit van Suriname, waardoor het misplaatste wantrouwen zou verminderen. Sedert 1772 waren de winsten van de planters sterk gedrukt door de daling van de verkoopsprijzen op de Hollandse stapelmarkt en de stijging van de produktie- en distributiekosten. Ondanks deze ongunstige omstandigheden hadden de directeuren van de negotiatie Deutz nog steeds een interest van 5% aan de obligatiehouders uitgekeerd. Coetsé en Gootenaar voelden zich "geperst" te verklaren, dat dit nog slechts van korte duur kon zijn, want de planters konden geen interest van 6% meer opbrengen om van aflossing van de hoofdsom maar te zwijgen.

Jan en Theodoor van Marselis zouden van hun hypotheekrecht moeten afzien, zodat de planters nieuwe hypothecaire leningen konden afsluiten bij de Sociëteit van Suriname, waarbij de taxatiemethode zou moeten worden toegepast die in de "Korte verhandeling" was voorgesteld. Die meer reële taxatie zou kleinere leningen tot resultaat hebben. Daarmee konden de planters de oude schulden niet geheel aflossen. Coetsé en Gootenaar lieten zich er niet over uit hoe de planters dat restant van de oude schuld zouden moeten aflossen. De obligatiehouders van de nieuwe negotiatie van de Sociëteit van Suriname konden volgens hen verzekerd

---

1) A.R.A., Archief Sociëteit van Suriname, no. 68, Notulen 30 december 1778.

2) A.C.C., no. 1567; ook in de bundel genoemd in noot 2 op blz. 168.

zijn van de terugontvangst van hun kapitaal, zij het tegen een interest van 4 in plaats van 6%.

Die zekerheid berustte op drie gronden. De eerste noemden zij de "reële zekerheid": de plantage die tot onderpand werd gegeven. De hierop verstrekte lening bleef beneden de waarde van de plantage en zou in geval van executie gemakkelijk uit de opbrengst van de verkoop terugbetaald kunnen worden. De produktie-opbrengst zou als criterium gelden. Daardoor werd voorkomen, dat de taxaties een onwerkelijk beeld gaven van de waarde van de plantages. De tweede grond noemden zij de "personele zekerheid": het management van de planter, dat in de nieuwe opzet zou verbeteren en gecontroleerd worden. Beide tenslotte werden gewaarborgd door het gezag dat de Sociëteit van Suriname aan haar betrekking tot de negotiatie ontleende. Het komt ons voor, dat de eerste twee gronden de obligatiehouders meer aangesproken zullen hebben dan de laatste.

Geen enkele bestaande negotiatie beschikte over "deze requisiten tot zekerheid van den geldgever", zodat dit project toch verre te verkiezen moest zijn boven de negotiaties aan vreemde mogendheden, die buiten het bereik van de Nederlandse wetten vielen. De schrijvers van de brief bekenden, dat door gebrek aan medewerking van de W.I.C. en Amsterdam een goede garantie nog ontbrak.[1] De in te houden 1% van de op te nemen kapitalen bood naar hun mening echter voldoende dekking tegen eventuele fataliteiten.[2] De schade aan de negotiaties was hoofdzakelijk berokkend door "onrigtige" calculaties en koopprijzen, door kwalijk aangeboden krediet en door de ijdele hoop op voortdurend hoge prijzen voor de produkten. "Hoe streelend en honorabel zal het weezen . . . voor de Heeren van Marselis, als voorsigtige en genereuse bestierders. . . van een fonds, opgeregt, en grootelijks gestrekt hebbende om de voornaamste en hoofd-colonie van den Staat in de West-Indien te doen stand houden, op te beuren en uit te breiden, door eene te juister tijd gemaakte loffelijke voorzieninge".

Directie en commissarissen van de negotiatie Deutz maakten op 17 juli 1779 hun standpunt bekend. Zij deelden de opvatting van Coetsé en Gootenaar, dat de planters noch de interest van 6% noch de aflossing van het kapitaal konden opbrengen. Ook zij zagen in het project het enige middel voor de obligatiehouders hun kapitaal terug te krijgen. Jan en Theodoor van Marselis waren bereid de directie over te dragen aan de directeuren van de Sociëteit van Suriname en de hypothecaire

1) Het project was niet ter sprake gebracht in de Amsterdamse vroedschap.

2) De planters betaalden 4% en de obligatiehouders kregen 3%.

verbanden te transporteren op naam van het nieuwe "fonds van beleening", indien de hypothecaire schulden afgelost werden met obligaties door wijlen Willem Gideon Deutz getekend, gerekend tegen het volle kapitaal. Zij besloten ook de missive van Coetsé en Gootenaar en de overwegingen van de directie en commissarissen te publiceren, zodat de obligatiehouders geïnformeerd zouden worden over de toestand in Suriname en zich een oordeel konden vormen over de voorgestelde conversie.

Aflossing met obligaties van de negotiatie gerekend tegen het volle, d.w.z. het nominale kapitaal, betekende schuldvermindering voor de planters en kapitaalverlies voor de obligatiehouders. De koers van de obligaties Deutz — in 1769 en 1770 nog à pari — was immers in 1779 60 à 65%.[1] Ondanks de sombere vooruitzichten voor de Westindische negotiaties hebben de obligatiehouders dit kapitaalverlies en de interestvermindering van 2% niet geaccepteerd.[2] Misschien is ook van invloed geweest, dat de obligatiehouders de directie wantrouwden.[3] In afwijking van de oorspronkelijke voorwaarden keerden Jan en Theodoor van Marselis 5 in plaats van 6% interest aan de obligatiehouders uit, maar over de ingehouden 1% hadden zij nooit verantwoording afgelegd. De obligatiehouders wisten ook niet hoeveel de planters hadden afgelost. Het project van Coetsé en Gootenaar is niet ten uitvoer gebracht. De negotiatie Deutz heeft haar bestaan tot diep in de negentiende eeuw gerekt.[4]

De directeuren van de Middelburgsche Commercie Compagnie hadden niet geheel ten onrechte in 1773 reeds aan Adriaan Gootenaar, hun correspondent in Suriname, geschreven: "de respectieve inwoonders van Suriname varen er niet kwalijk bij; 't zijn de vaderlanderen die er bij lijden".[5] De hoog getaxeerde plantages brachten bij publieke verkoop immers veel minder op dan de geldschieters hadden geleend. Het was de prijs voor hun lichtvaardige en speculatieve kredietverlening. Het plan van een generale negotiatie was ook voor hun een gunstig alternatief, hoewel zij daarbij een grote veer zouden moeten laten. Wantrouwen en gebrekkig inzicht in het Surinaamse plantagebedrijf verscherpten echter de belangentegenstellingen tussen

1) A. Carter, Dutch foreign investment 1738-1800, in the light of the Amsterdam "Collateral Succession" inventories, in: Tijdschrift voor Geschiedenis 66 (1953), blz. 32-34.
2) G.A. Amsterdam, Archief Burgemeesters, Handel 5, Suriname I, Brief van een Utrechts Heer aan zijn correspondent te Amsterdam.
3) Idem.
4) W.W. van der Meulen, a.w., blz. 532-533.
5) A.C.C., no. 100, brief aan Adr. Gootenaar, 30 november 1773.

geldschieters, planters en slavenhandelaars [1]

3 Schuldenaars en schuldeisers in de zeventiger jaren

De stremming van het wisselverkeer in de zeventiger jaren bracht de Westindische planters in grote liquiditeitsmoeilijkheden De wissel was immers het betaalmiddel bij uitstek Nu zij hierover niet of in onvoldoende mate beschikken konden, zagen zij zich genoodzaakt de leveranciers van slaven, bouwmaterialen en andere benodigdheden te betalen met produkten Dit was echter in strijd met de bepalingen van de negotiaties, die bijna zonder uitzondering de planters verplichtten al hun produkten aan de directeuren van de negotiaties te zenden Behalve de planters keerden ook de Zeeuwse slavenhandelaars zich nu tegen deze bepalingen, die betaling in natura van gekochte slaven verhinderden

De Zeeuwse slavenhandelaars voelden zich in 1775 zeer bedreigd door het voorstel van de W I C de herwissel op Essequebo en Demerary te verminderen van 25% tot 12½ % [2] Het voorstel was een gevolg van de vele protestwissels die reeds voor de Amsterdamse kredietcrisis naar West-Indie terugkeerden en de planters in Essequebo en Demerary in het bijzonder troffen De snelle expansie van de plantagecultuur sedert 1740 had het uiterste van hun financiele middelen gevergd In tegenstelling tot de Surinaamse planters echter waren zij goeddeels verstoken gebleven van de Hollandse kredieten als gevolg van het conflict over de vaart op Essequebo De Middelburgsche Commercie Compagnie prefereerde dan ook Suriname als afzet gebied voor haar armasoenen [3] Daar betaalde men contant in goede wisselbrieven op zes weken zicht, die voór 1771 doorgaans prompt gehonoreerd werden Het Surinaamse venducomptoir bleef anderhalf jaar aansprakelijk voor de betaling en eiste een venduloon van 2½ %, dat door de koper voldaan moest worden

De betalingscondities in Essequebo staken daarbij ongunstig af Ondanks een hoger venduloon van 5%, door de vèrkoper te voldoen, stelde het venducomptoir zich

---

1) Zie volgende par

2) R A Zeeland, Statenstukken Van de Perre Schorer, no 38, Request van de directeuren van de Commercie Compagnie te Middelburg aan Haar Hoog Mogenden, 1775, in 1773 hadden de Surinaamse planters zich reeds beklaagd over de hoge herwissel, zie J Wolbers, a w , blz 306

3) A C C , no 1567, "Aanmerkingen van de Commercie Compagnie op het request van de in woonders van Essequebo aan Hare Hoog Mogenden om de vrije invoer van slaven, 1770

niet garant voor de betaling van de slaven. De betaling geschiedde in drie termijnen, waarvan de laatste twaalf à vijftien maanden na de verkoop afliep. De wisselbrieven werden er bovendien steeds getrokken op drie maanden zicht. Gedurende deze anderhalf jaar kon er van alles gebeuren, dat de kredietwaardigheid van de trekker verminderde en de betrokkene aanleiding gaf de acceptatie van de wissel te weigeren In september 1769 bezaten de Zeeuwse slavenhandelaars een totale vordering op de planters in Essequebo en Demerary van *f* 359 543[1], eind 1775 zelfs *f* 648.502 alleen aan geprotesteerde wisselbrieven.[2]
De Middelburgsche Commercie Compagnie raakte bekend met de voorgenomen reduktie van de herwissel, omdat enkele van haar directeuren tevens hoofdparticipant waren van de Kamer Zeeland van de W.I C.[3] Op 4 oktober 1774 hadden de Staten-Generaal een "Reglement op de administratie der Justitie en de manier van procedeeren" voor Essequebo en Demerary goedgekeurd Het was vastgesteld door de Vergadering van Tien Artikel 36 van dit reglement liet de bepaling van de herwissel over aan dit college De Heren Tien overwogen op 10 oktober, dat de hoge herwissel zeer nadelig was voor de kolonie en daarom verminderd zou moeten worden tot 12½ % Indien de koloniale autoriteiten echter bezwaren koesterden, mochten zij de uitvoering van dit besluit opschorten De Zeeuwse slavenrederijen onder aanvoering van de Middelburgsche Commercie Compagnie reageerden op dit interne en voorlopige besluit van de W I C met een rekest, niet aan de Vergadering van Tien, maar rechtstreeks aan de Staten-Generaal[4], een handelwijze, die later door de Staten van Holland als onjuist en prematuur werd gekwalificeerd [5]
De rekestranten vreesden, dat een reduktie van de herwissel[6] een verdere vermindering van de slavenaanvoer in Essequebo en Demerary ten gevolge zou hebben Er waren daar veel kopers, maar weinig goede betalers De planters trokken wissels,

1) Idem noot 3 op blz 172, "Notitie der slaven in de Rivieren van Essequebo en d'Immerary aangebragt van December 1763 tot September 1769", in de periode werden er 2619 slaven ingevoerd
2) A C C., no. 1577, "Montant der wisselbrieven, getrocken uyt Essequebo en Dimmerary, die van non-acceptatie en non-betaling zijn geprotesteert, zonder als nog te zijn gerembou seert".
3) Zie het rekest genoemd in noot 2 op blz. 172
4) Idem
5) R A Zeeland, Statenstukken Van de Perre-Schorer, no 38, "Extract uit de Resolutien van de Heeren Staaten van Holland en West Vriesland", 8 mei 1776
6) In het rekest wordt terecht opgemerkt, dat van herwissel eigenlijk geen sprake is, omdat in de Republiek geen wissels op Suriname getrokken worden.

terwijl zij geen of te weinig krediet in patria hadden. Het was een algemeen kwaad in de kolonie geworden ongedekte wissels te trekken. Een vermindering van de herwissel zou dit lichtvaardig trekken doen toenemen, waardoor de Zeeuwse slavenrederijen met een steeds groter wordende som aan geprotesteerde wisselbrieven zouden blijven zitten. Was de herwissel eenmaal tot 12½ % teruggebracht, dan was een verdere verlaging niet ondenkbeeldig. In dat geval zou het voor de planters voordeliger kunnen worden 10% interest voor geprotesteerde wisselbrieven te betalen dan 6% voor geleend kapitaal, waarvoor hij immers zijn plantage onder hypotheek moest brengen. Een herwissel van 25% was niet te hoog, wanneer men de hoge kosten in aanmerking nam. Voor het rembourseren van geprotesteerde wissels vroegen de correspondenten 12½ %. Daarbij kwamen nog belangrijke sommen aan gederfde interest, want de afwikkeling van dit soort zaken vergde gewoonlijk 12 à 24 maanden. Met het tegelijkertijd genomen besluit om deze provisie van de correspondenten op 2% te bepalen beoogde de W.I.C. wel de protestkosten te drukken, maar voor een dergelijke provisie zou geen enkele correspondent de tijdrovende invordering van geprotesteerde wisselbrieven op zich willen nemen.
In hun wederwoord aan de Staten-Generaal gaven de Heren Tien een toelichting op de beweegredenen van hun besluit.[1] Zij schreven het protesteren van wisselbrieven vooral toe aan de gebrekkige communicatie tussen de directeuren van de negotiaties en hun agendarissen in West-Indië. Het kwam veelvuldig voor, dat wissels, met toestemming van de agendaris getrokken of door deze zelf geëndosseerd, met protest terugkeerden, omdat de directeur van de negotiatie het niet eens was met het gegeven advies of van mening was, dat de agendaris zijn volmacht te buiten was gegaan. De reeds bestaande onzekerheid over de betaling van de slaven werd hierdoor zeer vergroot. In 1771 schreef de Middelburgsche Commercie Compagnie aan Adriaan Gootenaar, "dat er in dese critique tijden dubbelde attentie wordt vereijst om niet alleen te sien op de koper der slaven, die de wissels endosseeren, maar ook op de vorige trekkers en endossanten zelve; hier komt nog bij, dat de mandatarissen die qq handelen en teekenen, met hun principalen overhoop geraken over de uytgestrektheijd van hunne commissie en de executie van deselve".[2] De praktijk had bovendien uitgewezen, dat bij een gerechtelijke verkoop van de plantages de slavenverkopers steeds aan het kortste eind trokken. De negotiaties immers bezaten een eerste hypotheek op de plantages, die gewoonlijk niet gedekt werd door de

1) R.A. Zeeland, Gedrukte notulen Staten van Zeeland, 18 december 1775.
2) A.C.C., no. 99, brief aan A. Gootenaar, 30 april 1771.

opbrengst van de verkochte plantage, zodat er voor de overige krediteuren niets meer overbleef

De Heren Tien maakten er in hun advies melding van, dat de koloniale autoriteiten in Essequebo en Demerary zich reeds tegen de reduktie van de herwissel en de provisie gekeerd hadden. Op 26 april 1776 zagen zij tenslotte van hun voornemen af.[1]

Na het uitbreken van de Amsterdamse kredietcrisis had het protesteren van wissels zo'n omvang aangenomen, dat de betaling in natura de enige mogelijkheid voor de planters was zich levensmiddelen, bouwmaterialen en slaven te verschaffen In die omstandigheden kwam de levensmiddelenvoorziening van de slaven in het gedrang, ook omdat de "Engelse vaart" tijdens de Amerikaanse Opstand sterk verminderde [2] Gouverneur en Raden van Suriname maakten eind 1775 de Societeit van Suriname er op attent, dat er "genegligeert wordt de slaven van het nodige te voorzien" en wezen op de gevaarlijke consequenties die deze ontwikkeling voor de rust in de kolonie kon hebben [3] Na overleg met de Amsterdamse kooplieden verzocht de Societeit van Suriname op 8 juli 1777 de Staten-Generaal te willen bepalen, dat de produkten bij voortduring onderhevig zouden blijven aan de last van hypotheek, maar dat de hypotheekhouders, mits de produkten ontvangende, verplicht zouden zijn alle wissels te accepteren die de planters voor het noodzakelijke onderhoud van henzelf, de slaven en de plantages zouden trekken Het argument dat zij aanvoerde, zal de hypotheeknemers wel niet aangesproken hebben wanneer de plantagelening vijf achtste van de getaxeerde waarde bedroeg, dan moesten interest en aflossing gevonden worden uit het vijf achtste deel van de opbrengst der produkten. Het overige drie achtste deel diende tot levensonderhoud van de planter, noodzakelijke aanschaffingen en de betaling van koloniale belastingen. Het duurde tot 1789 eer de Staten-Generaal in deze kwestie een beslissing namen.

Het op grote schaal "diverteren der producten" in Essequebo en Demerary was in juni 1777 voor de directeuren van enige Amsterdamse negotiaties aanleiding in een

---

1) A R.A , Archief Societeit van Suriname, no 66, Notulen 29 april 1776.

2) Zie Bijlage VIII.

3) R.A. Zeeland, Statenstukken Van de Perre-Schorer, no 37, "Extract uit het register der Resolutien van de . . Staten-Generaal . .", 14 juli 1777.

rekest aan de Staten-Generaal voorziening daartegen te vragen.[1] Zij bepleitten dezelfde maatregelen als de Societeit van Suriname. De honorering van wisselbrieven voor "noodwendigheden" getrokken, wilden zij echter beperken tot de opbrengst van de afgezonden produkten. Onder "noodwendigheden" wilden zij ook nog wel de aankoop van slaven ter vervanging of aanvulling van het aantal weggelopen, verminkte of gestorven slaven rekenen. Dergelijke wisselbrieven zouden echter alleen met toestemming van de agendaris getrokken mogen worden. Wanneer ze geprotesteerd werden, dan zouden ze met de daarop verschenen interessen als preferente schulden mogen gelden die de planter met produkten kon voldoen, "maar onvermindert het regt en inhoude van het gepasseerde hypotheecq"

De directeuren van de negotiatie zouden bovendien het recht van reclame op gediverteerde produkten moeten krijgen

Hun Zeeuwse collega's sloten zich in februari 1778 daarbij aan [2] Zij vonden het echter onjuist, dat de Amsterdamse kooplieden preferentie wilden verlenen aan schulden ontstaan uit het protesteren van wisselbrieven voor levensbehoeften getrokken. De interestbetaling aan de obligatiehouders ging immers voor alles. Daarvoor moest de opbrengst van de produkten allereerst aangewend worden en niet voor de aankoop van levensbehoeften. Stel dat de planter *f* 3000 schuldig is aan achterstallige interest, dat de opbrengst van de verzonden produkten *f* 2000 bedraagt en dat de planter voor *f* 2000 aan wissels voor levensbehoeften getrokken heeft. Moet de directeur van de negotiatie in zo'n geval deze wissels accepteren, terwijl er toch niets voor de interestbetaling aan de obligatiehouders overblijft? Mag de planter deze wissels, wanneer ze geprotesteerd worden, met produkten betalen? De Zeeuwse directeuren achtten zich niet bevoegd in dit geval de wissels te accepteren zonder toestemming van de obligatiehouders, die immers de gehele opbrengst van de produkten mochten opeisen voor interestbetaling. Het was aan hen te beslissen van interestbetaling af te zien terwille van de instandhouding van

---

1) Idem noot 3 op blz. 175, 10 juni 1777, met het daarbijgevoegde rekest, de ondertekenaars waren Jan van Rijneveld & Soonen, J. Calkoen, D J van Hogendorp, J C van Notten als commissaris, Bart. van den Santheuvel & Soon, Huydekooper van Maarsseveen als commissaris, D. Changuion, J.W Valckenier als commissaris, C.J. Lijn als commissaris, Johannes Huygens, de Hollandse Staten steunden dit voorstel, zie A.R.A., Verzameling Verspreide Westindische Stukken, no. 49, "Extract resoluties Staten van Holland", 8 juli 1778, diverteren der produkten. het verkopen van produkten aan anderen dan de kredietgevers

2) R.A. Zeeland, Statenstukken Van de Perre-Schorer, no 37, "Consideratien op het request .", etc., 4 februari 1778, de ondertekenaars ervan waren K van den Helm Boddaert, Spoors & Sprenger, Van de Perre & Meijnders en Daniel Steven Schorer.

de verbonden plantages.
De directeuren van de Commercie Compagnie zagen in de voorstellen van de negotiatiedirecteuren een aantasting van de belangen van de slavenhandel. In februari 1778 brachten zij hun bezwaren ter kennis van de Staten van Zeeland.[1)]
De planters en eigenaars van met hypotheek bezwaarde plantages moesten vanzelfsprekend al hun produkten aan de directeuren van de negotiaties consigneren. Maar even vanzelfsprekend was het, dat de directeuren de planters in staat stelden aan hun verplichtingen te voldoen door hun alles te leveren of te laten aankopen wat tot instandhouding van de plantages nodig was. Daaronder behoorden in de eerste plaats de slaven. Of de negotiatiedirecteuren zich wel aan hun verplichtingen in deze hielden, daarover wilden zij hun oordeel liever opschorten. Een feit was, dat zij zeer veel wisselbrieven met protest lieten keren, die de planters ter betaling van gekochte slaven getrokken hadden. De wisselprotesten hadden de planters er juist toegebracht hun produkten tegen een overeengekomen prijs aan de slavenverkopers aan te bieden of door hen te laten verkopen, teneinde op die wijze hun geprotesteerde wissels te kunnen voldoen en zich voor verdere schade te behoeden.
Wanneer de directeuren het recht van reclame zouden krijgen, konden zij de produkten bij de eigenaren laten weghalen. Dit viel niet te rijmen met de voorwaarden waarop de plantageleningen waren verstrekt. Daarin stond uitdrukkelijk, dat zij het kapitaal en de daarop verschenen interessen onmiddellijk konden opeisen, indien de planters de produkten verduisterde. Zowel de planters als de directeuren van de Middelburgsche Commercie Compagnie begrepen zeer wel, dat die bepaling in deze tijd van "miscrediet" niet toegepast kon worden zonder de negotiaties grote schade te berokkenen. De plantages brachten bij verkoop immers weinig op. Zonder veel risico konden de planters daarom met hun produkten de onontbeerlijke slaven kopen. Het recht van reclame voor de negotiaties zou deze voor planters en slavenhandelaars zo prettige manier van zaken doen weer in gevaar brengen.
De directeuren van de Commercie Compagnie noemden de bereidheid van de Amsterdamse negotiatiedirecteuren om de wissels, getrokken voor noodzakelijke aankopen, te accepteren tot het bedrag van de produktenopbrengst een "schoon schijnend expedient". De houders van de wisselbrieven bleven elke zekerheid omtrent de betaling missen. Ze zouden stellig niet geaccepteerd worden, voordat de verzonden produkten verkocht waren, zoals nu reeds bij sommige negotiaties

1) Idem noot 2 op blz.176, Familie-archief Verheije-van Citters, no.35, Rekest van de directeuren van de Commercie Compagnie te Middelburg aan de Staten van Zeeland, 2 febr. 1778 ingekomen.

gebeurde Ook vermoedden de directeuren, dat de Amsterdamse negotiaties van de preferente schuld de herwissel en de protestkosten wilden uitsluiten Zij spraken in hun rekest immers alleen van "interessen". De preferentie werd bovendien te niet gedaan door de toevoeging "onverminderd het regt en inhoude van het gepasseerde hypotheecq", die zo uitgelegd zou kunnen worden, dat, wanneer de plantage bij een eventuele publieke verkoop te weinig opbracht om zowel de hypotheekschuld als de wisselschulden te voldoen, de houder van de hypotheek de meeste rechten had en het tekort dus gedragen zou moeten worden door de houders van de geprotesteerde wisselbrieven.

Dit alles was niet billijk, want de gekochte, maar nog niet betaalde slaven hadden de verkoopwaarde van de plantage verhoogd. Op deze wijze zouden de negotiaties zich verrijken ten koste van de slavenhandelaars. Het kwam vaak voor, dat de hypotheekhouders met de gehele opbrengst van een verkochte plantage gingen strijken, terwijl er nog onbetaald gebleven slaven waren, of zelfs meer slaven dan tijdens de laatste taxatie.[1)]

De directeuren van de Commercie Compagnie deden in hun rekest het tegenvoorstel, dat de planters de gekochte slaven zouden blijven betalen met produkten, maar dat de directeuren van de negotiaties deze bij de slavenhandelaars konden terugkrijgen tegen de koopsom van de slaven. Op die voet had de Commercie Compagnie in 1777 reeds zaken gedaan De planter in kwestie had de slaven betaald met 21 balen katoen. Tegelijk met de afzending had hij een wissel getrokken ter grootte van de koopsom en ten gunste van de Commercie Compagnie met de clausule, dat de Commercie Compagnie de 21 balen katoen terstond aan de betrokkene moest overgeven, wanneer deze de wissel geaccepteerd had. De transactie was tot wederzijds genoegen verlopen. Zij verzochten de Staten van Zeeland dit voorstel ter generaliteit te steunen en daar tevens te verklaren, dat wisselbrieven getrokken ter betaling van gekochte slaven het recht van preferentie zouden behouden voor en boven de gevestigde hypotheek.

Een andere kwestie die de aandacht van de belanghebbenden in de Westindische handel vroeg, was het verzoek van de Societeit van Suriname aan de Staten-Generaal, in 1776 gedaan, om de koloniale belastingen preferent te verklaren boven andere schulden en haar tevens een preferent recht toe te kennen op de boedels van haar

---

1) A C C , no 99, brief aan Adriaan Gootenaar, 30 april 1771, A C.C , no 100, brief aan Hermanus Boter & Abraham de Codin, 9 augustus 1774.

ambtenaren die uit hoofde van hun functie of administratie nog schulden hadden.[1]
Vooral tegen dit laatste koesterden de directeuren van de Surinaamse negotiaties ernstige bezwaren Bij de reeds afgesloten hypotheken hadden zij geen rekening kunnen houden met latere preferenties. Niemand zou waarschijnlijk op onderpand van deze plantages nog voorschotten willen geven De koloniale belastingen mochten zeker geen ongelimiteerd recht van preferentie krijgen Het zou de ontvangers gelegenheid geven aan de achterstallige belastingbetalers krediet te verlenen De negotiatiedirecteuren wilden geen verandering in het recht van preferentie Wanneer het toch noodzakelijk was, dan zou de preferentie niet langer mogen duren dan twee à drie jaar Een preferentie op de boedels zou niet ten nadele van de negotiaties mogen zijn
Noch op dit verzoek, noch inzake de hiervoor genoemde geschillen, wisten de Staten-Generaal een definitieve beslissing te nemen. Jarenlange klachten van de kolonisten en een subsidie-aanvraag van de W.I.C zouden eerst in 1786 aanleiding worden opnieuw aandacht te schenken aan de juridische strijdvragen van de Westindische handel Hypotheekhouders en slavenhandelaars bleven voorlopig hun aanspraken op de planters declareren in slepende processen

4 De genegotieerde kapitalen

In het laatste kwart van de achttiende eeuw bleven alle plantageleningen beneden de *f* 1 000 000 en met uitzondering van 1776 en 1778 ook de jaarlijkse totalen.
In het eerstgenoemde jaar werden nog elf negotiaties opgericht met een gezamenlijk kapitaal van *f* 2 277.000, in het volgende jaar slechts drie, waarvan het kapitaaltotaal *f* 460 000 bedroeg. In 1778 verstrekten de Nederlandse kooplieden vijf plantageleningen Van twee is ons het kapitaal onbekend, van de overige drie bedroeg de genegotieerde som *f* 985 000 Tijdens de Vierde Engelse Oorlog en in 1785 en 1793 zijn er, voor zover bekend, geen leningen op onderpand van plantages uitgegeven, terwijl in de overige jaren, tot 1795, de genegotieerde som varieerde van enkele tienduizenden guldens tot maximaal *f* 600 000.
De animo om plantageleningen te verstrekken was, in vergelijking met het vorige

1) R.A. Zeeland, Statenstukken Van de Perre Schorer, no 37, "Extract uit het register der Resolutien van de . . . Staten-Generaal ", 15 januari 1777 en 24 februari 1777.

kwart van de eeuw, bijna nihil geworden Er was daartoe ook minder gelegenheid De meeste plantages in Suriname waren reeds met hypotheek bezwaard. Gezien de zware hypotheeklasten, de hoge onderhoudskosten en het gebrek aan slaven zal er ook weinig animo zijn geweest om nieuwe plantages aan te leggen of bestaande over te nemen. In de periode 1776-1794 werden slechts 44 plantageleningen uitgegeven [1] Van negen is het kapitaal onbekend. De genegotieerde som van de overige 35 bedroeg *f* 6.471 585, slechts een negende van het totaal uit de jaren 1766-1775 Dit kapitaal was, op ruim *f* 400.000 na, geplaatst door Amsterdamse negotiatiekantoren. Bijna een derde was bestemd voor Suriname, een kwart voor Essequebo en Demerary en bijna een kwart voor de Deens-Amerikaanse eilanden

De belangrijkste emittenten van Westindische leningen in deze periode waren de Amsterdamse handelshuizen Gabriel Bourcourd & Zoon & Comp en Sebastiaan van Nooten Jansz De eerstgenoemde firma gaf in 1776 twee omvangrijke leningen uit De ene was de door ons reeds besproken preferente negotiatie van *f* 600 000, bedoeld om de schulden ten laste van een aantal negotiaties opgericht door Abraham ter Borch & Zoonen over te nemen[2], de andere was een lening ter grootte van *f* 770.000 op onderpand van vier plantages op St.Croix, waarvan de in Londen wonende Robert Tuitte eigenaar was.[3] Interest en aflossing werden gegarandeerd, zoals gebruikelijk was bij Nederlandse leningen voor plantages van Britse onderdanen, door solide handelshuizen, in dit geval door Christopher Macevoy op St.Croix, Thomas Stapleton te Londen en Chippendale Selby & Co te Kopenhagen.

De eerste negotiatie van Sebastiaan van Nooten Jansz was evenals die van Gabriel Bourcourd & Zoon & Comp. een zogenaamde preferente negotiatie en op 1 november 1776 uitgegeven.[4] De negotiatie, groot *f* 300.000, was bestemd om de schulden ten laste van de negotiatie opgericht in 1770 door Gerrit de Vries Abrahamsz &

---

1) Jaarlijks totaal en aantal plantageleningen 1776-1794, met tussen ( ) de leningen waarvan het kapitaal onbekend is

1776	*f* 2 277.000	11	1787	*f* 400 000	2
1777	*f* 460.000	3	1788	*f* 122.691	3 (1)
1778	*f* 985 000	5 (2)	1789	*f* 73 616	2
1779	*f* 170.278	2	1790	*f* 600 000	1
1780	*f* 40.000	1	1791	*f* 100 000	1
1784	*f* 54.000	2 (1)	1792	*f* 320 000	2
1786	*f* 400.000	2 (1)	1794	*f* 373.000	2
			datum onbekend	*f* 96.000	5 (4)

2) Zie hoofdstuk VII, par. 1.

3) Lijst van plantageleningen, no. 35.

4) Idem, no. 165.

Gerrıt de Vrıes over te nemen en om de tot deze negotıatıe behorende plantages Monplaısır en Waterwıjk en de hypotheken op de plantages Hazard en Bergen op Zoom ın te kopen De preferente oblıgatıes, waarvan er 300 waren uıtgegeven, konden worden gekocht met oblıgatıes De Vrıes a 60% en bıjbetalıng van 40% ın contanten De overblıjvende oblıgatıes De Vrıes — dıe nıet preferent waren — zouden worden afgelost De ınterest voor de houders van de preferente oblıgatıes bedroeg 4%

In 1777 en 1779 gaf Sebastıaan van Nooten Jansz nog twee lenıngen van elk *f* 50 000 uıt op plantages ın Surıname [1] Zıjn overıge plantagelenıngen, ın totaal *f* 1 780 000, waren alle bestemd voor plantages ın Essequebo en Demerary [2] Vooral de famılıe Lespınasse genoot het bıjzondere vertrouwen van Van Nooten Jansz Jan Lespınasse, dırecteur-generaal van de kolonıe, leende ın 1786 *f* 400 000 en sloot ın 1788 nogmaals een lenıng bıj hem af, waarvan het kapıtaal ons nıet bekend ıs Aan Estıenne Lespınasse en zıjn echtgenote Gesına van der Vlıet verstrekte hıj ın 1790 *f* 600 000 op onderpand van hun plantages Blanckenburg, Vreede en Hoop, L'Incertıtude en Sage Pond

De schattıngen over het bedrag dat de Nederlandse kooplıeden ın de tweede helft van de achttıende eeuw genegotıeerd hebben op onderpand van Westındısche plantages, lopen zeer uıteen De eerste schattıng komt voor ın de "Pro memorıe om te dıenen op het geene bıj zeeker autheur ın een boek geıntıtuleerd Le Commerce de la Hollande gestelt ıs met opsıgt tot de colonıen" [3] De memorıe werd geschre ven ın 1769, het jaar waarın de Westındısche kredıetverlenıng een hoogtepunt bereıkte De anonıeme schrıjver, dıe ın dıt stuk krıtıek levert op het enkele jaren eerder verschenen werk van Accarıas de Serıonne, Le Commerce de la Hollande[4], noemt een bedrag van twıntıg mıljoen gulden voor Surıname Volgens onze bereke nıngen ıs dıt een vrıj nauwkeurıge schattıng In de jaren 1753 1769 werd er mınstens 17,7 mıljoen gulden voor Surıname genegotıeerd Bovendıen bracht het Amsterdamse handelshuıs Schouten & Valentz ın november 1769 nog een negotıatıe tot stand waarvan wıj het kapıtaal nıet kennen [5] Ook werden er ın 1766-1775 nog 38 plantagelenıngen voor Surıname uıtgegeven waarvan het jaar van uıtgıfte onbekend ıs Het ıs waarschıjnlıjk, dat een aantal daarvan dateert uıt de jaren 1766-1769

1) Lıjst van plantagelenıngen, no 166-167
2) Idem, no 168 173
3) G A Amsterdam, Huıs archıef Marquette, no 295
4) J Accarıas de serıonne, Le Commerce de la Hollande, Amsterdam 1765, 3 dln
5) Lıjst van plantagelenıngen no 207

J Hudig Dzn citeert een in 1771 aan de Societeit van Suriname aangeboden rapport, waarin het genegotieerde kapitaal voor die kolonie op vijftig miljoen wordt gesteld [1] Adriaan Gootenaar noemt vijf jaar later in een brief aan de Middelburgsche Commercie Compagnie hetzelfde cijfer [2] De schrijvers van het Essai Historique, in 1788 verschenen, schatten de genegotieerde som voor Suriname op zestig miljoen gulden[3] en Gijsbert Karel van Hogendorp zelfs op tachtig miljoen gulden [4] Schrijvers uit de negentiende eeuw, zoals Js van den Bosch, M D Teenstra en J Wolbers geven even eens bedragen van vijftig en zestig miljoen gulden voor Suriname alleen [5] Al deze schattingen zijn te hoog

In de periode 1753-1794 emitteerden de Nederlandse kooplieden minstens 134 plantageleningen voor Suriname [6] Het kapitaal van 123 bedroeg *f* 36 604 222, gemiddeld bijna *f* 300 000 Indien wij voor de overige elf, waarvan het kapitaal onbekend is, ook dit gemiddelde aanhouden, dan ontvingen de Surinaamse kolonisten minstens *f* 39 877 767 op onderpand van hun plantages Dit bedrag zal waarschijnlijk nog enige miljoenen hoger zijn geweest Van een aantal plantageleningen immers kennen wij slechts het kapitaal op het moment van uitgifte Overeenkomstig de bepalingen van de hypotheekcontracten konden de planters echter, wanneer hun plantages in waarde stegen, de helft tot vijf achtste van de meerwaarde opeisen.

Een indruk van het totaal van de aan Suriname verstrekte leningen kan ook op andere wijze verkregen worden Bijna alle plantages waren er bezwaard met hypotheek ten behoeve van een of andere negotiatie Volgens de schrijvers van het Essai Historique telde Suriname 591 plantages, waaronder 452 die suiker, koffie, cacao en katoen produceerden, en 139 zogenaamde "kostgronden", kleine plantages, die levensmiddelen produceerden [7] Anthonie Blom schatte in 1787 de aanlegkosten van een suikerplantage naargelang de grootte op *f* 109 000 a *f* 208 000 en die van een koffieplantage op *f* 111 000 a *f* 182 000 [8] Een belangrijk deel van de kosten

1) J Hudig Dzn, De West Indische Zaken, a w , blz 74 76
2) A C C , no 55, brief van Adr Gootenaar, 24 februari 1776
3) Essai Historique, a w , II, blz 17
4) H D Benjamins, a w , blz 507
5) Js van den Bosch, Nederlandsche bezittingen in Azia, Amerika en Afrika, 2 dln , 's-Gravenhage enz., 1818, II, blz 201, M.D Teenstra, De landbouw in de kolonie Suriname, 2 dln , Groningen, 1835, I, blz 47, J Wolbers, a w , blz 305
6) Zie bijlage XIX en XX
7) Essai Historique, a.w , II, blz 10
8) Anthonie Blom, a w , blz 82 107 en 178 187, deze bedragen zijn exclusief de kosten van grond aankoop, omdat het gouvernement braak liggende gronden om niet uitgaf onder de voorwaarde ze binnen een bepaalde tijd in cultuur te brengen

waren de uitgaven voor aankoop van slaven, waarvoor in 1787 ca. *f* 500 "per stuk" betaald werd Omstreeks 1770 lag de waarde van een Surinaamse plantage, inclusief de grond, tussen *f* 100.000 en *f* 200.000 [1] De hoge prijzen omstreeks 1770 waren het gevolg van de grote kredieten, die de vraag naar slaven sterk had doen toenemen en grondspeculatie in de hand had gewerkt. De genoemde 452 plantages zouden bij een gemiddelde van *f* 150.000 een waarde van 66,3 miljoen gulden vertegenwoordigd hebben, waarop dan bij een maximum voorschot van vijf achtste ruim 41,4 miljoen gulden verstrekt zou zijn

Het aantal negotiaties op plantages in Essequebo, Demerary en Berbice bedroeg 49.[2] Van negen is ons het kapitaal onbekend. De genegotieerde som van de overige veertig bedroeg *f* 14.091 431, gemiddeld *f* 352 285. Indien voor de genoemde negen negotiaties ook dit gemiddelde aangehouden wordt, dan werd aan de planters in het latere Brits Guyana minstens *f* 17 261.996 op onderpand van hun plantages verstrekt Bij het verdrag tussen Engeland en Nederland van 12 augustus 1815 werd overeengekomen, dat de planters wier bezittingen met hypotheek ten behoeve van Nederlandse geldschieters bezwaard waren, hun produkten aan de schuldeisers mochten verzenden in Nederlandse schepen.[3] Het aantal beleende plantages werd toen geschat op 158 en de beleende som op *f* 14.603.000. Ook hier blijkt, evenals bij de Surinaamse negotiaties, dat er van aflossing weinig terecht is gekomen.

De schattingen over het totale kapitaal van de Westindische plantageleningen lopen nog verder uiteen dan die over de Surinaamse Volgens de reeds eerder genoemde "Memorie tot herstelling van het publicq credit" uit 1776 sprak men van tachtig à negentig miljoen gulden genegotieerd kapitaal. De werkelijke waarde van de obligatieleningen zou echter nog geen dertig miljoen gulden zijn.[4] L P van de Spiegel, de latere raadpensionaris van Holland, verdubbelde dit bedrag zelfs in zijn bekende schets uit 1782.[5] W.W van der Meulen tenslotte, de eerste historicus die aan de plantageleningen bijzondere aandacht wijdde, noemde in 1904 getallen van

---

1) Zie in de Lijst van plantageleningen de Surinaamse negotiaties waarvan het aantal verbonden plantages bekend is, het opgegeven kapitaal vertegenwoordigt ½ tot 5/8 van de geschatte waarde.

2) Zie bijlage XIX en XX.

3) Js. van den Bosch, a.w., II, blz. 215 216, van deze 159 plantages waren er 69 eigendom van Nederlandse ingezetenen, nl. 10 in Essequebo, 21 in Demerary en 38 in Berbice.

4) E Luzac, Hollands rijkdom, 4 dln., Leiden, 1780-1783, IV, blz. 213-216

5) Joh de Vries, Van de Spiegel's "Schets tot een vertoog over de intrinsique en relative magt van de Republyk" (1782), in Economisch-Historisch Jaarboek 27 (1958), blz. 93.

vijftig à zestig miljoen gulden voor Suriname ongelooflijk.[1] Een bedrag van vijftien miljoen gulden voor alle Westindische plantageleningen, hem uit beurskringen medegedeeld, achtte hij daarentegen te laag.
Het totale aantal van de door ons gevonden plantageleningen is 241 Van 219 is het kapitaal, dikwijls slechts het beginkapitaal, bekend. Het totaal bedraagt *f* 69.271.242 of *f* 316.307 per negotiatie. Wanneer wij voor de overige 22 eveneens dit gemiddelde aanhouden, dan negotieerden de Nederlandse kooplieden in de periode 1753-1794 *f* 76 229.996 op onderpanden van de Westindische plantages Dit totaal moet evenals bij de Surinaamse negotiaties enigszins verhoogd worden en kan op ca. tachtig miljoen gulden gesteld worden. ca 41 miljoen voor Suriname, ca. 18 miljoen voor het latere Brits Guyana en ca 21 miljoen voor de overige Westindische gebieden
De eisen van de planters hun een half tot vijf achtste van de gestegen waarde van hun plantage voor te schieten stelden de directeuren van de negotiaties dikwijls voor problemen, vooral na 1775, toen de obligaties van de Westindische negotiaties steeds minder als een veilige geldbelegging beschouwd werden.[2] Wanneer de directeur de nieuwe obligaties niet kwijt kon, zag hij zich genoodzaakt ze of zelf te kopen of te belenen, waarop dan bijv. niet meer dan 70% van de nominale waarde gegeven werd.[3] Namen de planters geen genoegen met 70% van de helft of vijf achtste van de meerwaarde, dan moest de directeur het ontbrekende voorschieten uit eigen middelen om te voorkomen dat de negotiatie in een kwaad daglicht kwam te staan. Was dat het geval, dan dreigde de belener van de obligaties de geleende som terug te eisen.
W.W. van der Meulen verdeelde de plantageleningen in een drietal groepen.[4] De eerste groep omvatte de leningen waarbij het publiek in goed vertrouwen op zijn bankiers geld gaf aan onbekende planters op onderpand van onbekende plantages. Deze leningen kwamen na 1772 niet meer voor. De tweede groep plantageleningen vertoonde duidelijk de sporen van rijzend wantrouwen. De geldschieters wilden het onderpand en de taxatie kennen. Volgens Van der Meulen werden zulke leningen in het algemeen vóór 1780 aangegaan, terwijl een enkele negotiatie reeds gereorganiseerd moest worden. De derde groep dateert volgens hem van 1790 en later. De plantages, ingekocht door de hypotheekhouders, werden object van

1) W W. van der Meulen, a w., blz 521.
2) A. Carter, a.w.
3) A.C.C., no 83, Rekest van Daniel Changuion aan de Staten van Holland, 4 mei 1781
4) W W. van der Meulen, a.w., blz. 516-518.

gemeenschappelijke eigendom en de obligaties werden geconverteerd in aandelen. Een enkele planter die het hoofd boven water had weten te houden, gelukte het nog meer hypotheek van zijn schuldeisers te krijgen

De negotiaties van de eerste groep werden in de prospectussen en in de notariele akten veelal aangeduid met "generaal" of omschreven als "fonds van negotiatie" Het meest kenmerkende van de generale negotiaties was, dat het prospectus de geldschieters in het ongewisse liet omtrent de plantages die het onderpand vormden. Slechts de kolonie waar deze plantages lagen, werd genoemd. De ware hausse in het oprichten van negotiaties in 1766-1772 bewijst, dat de geldschieters er ook geen behoefte aan hadden het onderpand te kennen.[1] In aantal werden zij overtroffen door de negotiaties die op een met name genoemde plantage waren afgesloten Naar kapitaalsomvang gemeten beheersten echter de generale negotiaties in deze periode de kredietverlening aan de Westindische planters Verschillende kooplieden-bankiers hebben meerdere generale negotiaties opgericht en onderscheidden ze daarom met "L.ª A ", Lª B " etc. Aan dit gebruik dankte, zoals wij gezien hebben, Mr. Jan van de Poll de misprijzende bijnaam "Letter A", waarmee wantrouwende obligatiehouders lucht gaven aan hun ongenoegen.[2]

Na de Amsterdamse kredietcrisis van 1773 liep zowel de omvang van de kredietverlening als het aantal plantageleningen snel terug en bleef met uitzondering van de bescheiden opleving in 1776 op een betrekkelijk laag niveau. Na de Vierde Engelse Oorlog werden de bestaande negotiaties omgezet in societeiten of fondsen van eigendom [3] De onrendabele plantages bracht men in publieke verkoop en met de opbrengst daarvan kocht men de overige, die gewoonlijk ook nog aanzienlijke schulden aan de negotiaties hadden, voor eigen rekening in om ze later eventueel weer te verkopen. De directeuren van de negotiaties trachtten verder het aantal in omloop zijnde obligaties te verminderen door inkoop of mortificatie De overblijvende obligaties converteerde men in aandelen

Wanneer wij de plantageleningen onderscheiden naar plaats van uitgifte, dan springt aanstonds de grote betekenis van Amsterdam als financier van de koloniale landbouw in West-Indie in het oog [4] Ruim 83% van de Westindische investeringen was

1) Minstens 40 generale negotiaties in 1766 1772.
2) J.E. Elias, De vroedschap, a.w., II, blz 756.
3) Zie volgende par.
4) Zie bijlage XIX, hun negotiaties waren gemiddeld van kleinere omvang (*f* 338 313) dan die van Middelburg (*f* 516.263), maar groter dan die van Utrecht (*f* 318 728) en Rotterdam (*f* 184.073), de negotiaties voor Essequebo-Demerary, de Deens Amrikaanse eilanden, Suriname, de Engelse eilanden en Berbice waren gemiddeld resp. *f* 532 835, *f* 513.875, *f*297 595, *f* 154.290 en *f* 108 012

van de kooplieden in deze stad afkomstig. Die van Rotterdam, Middelburg en Utrecht bleven met achtereenvolgens 6%, 5% en bijna 3% daarbij ver ten achter. De Rotterdamse kooplieden beperkten hun emissies tot Suriname en de Engelse eilanden en die van Middelburg en Utrecht tot Essequebo en Demerary. Onderscheiding naar gebieden van bestemming geeft eveneens grote verschillen te zien. De Surinaamse planters ontvingen ruim de helft van de in West-Indië geïnvesteerde kapitalen. De Deense planters kregen een vijfde deel en de planters in Essequebo en Demerary ca. een zesde. De belangstelling van de Amsterdamse kooplieden was vooral op Suriname gericht.[1] Naast de andere Westindische koloniën van de Republiek hebben ook die van vreemde mogendheden echter Amsterdamse kredieten ontvangen.

Plantageleningen voor vreemde koloniën waren eerst omstreeks 1770 mogelijk geworden door wijzigingen in de aldaar geldende mercantilistische wetten.[2] De liberale handelspolitiek van Denemarken sedert 1767 stelden de Amsterdamse kooplieden in staat Deense planters op dezelfde voorwaarden kredieten te verstrekken als aan de planters in de Westindische koloniën van de Republiek. Zij konden nu ook daar eisen, dat interest en aflossing betaald zouden worden uit de opbrengst van de aan hen geconsigneerde produkten. Dit was niet het geval bij de plantageleningen aan de Engelse planters. De eerder genoemde British West Indies Estates Bill van 1773, die buitenlandse kredietverlening aan Engelse planters mogelijk maakte, garandeerde de buitenlandse krediteurs alleen dezelfde rechten als de Engelsen in geval van wanbetaling. De bereidheid van de Amsterdamse kooplieden in de kapitaalbehoefte van deze planters te voorzien moest daarom wellicht gekocht worden met extra garanties omtrent interestbetaling en aflossing. In de prospectussen van de leningen worden dan ook steeds bekende Londense of andere handelshuizen als borgen genoemd.

Het is opvallend, dat er, voor zover bekend, geen enkele negotiatie voor de Franse Antillen is geweest. Evenals in de Engelse koloniën was het ook in de Franse verboden de koloniale produkten rechtstreeks naar het buitenland te exporteren. De Nederlandse kooplieden konden dus niet optreden als commissionairs van de daar wonende planters. Zonder extra garanties, zoals bij de kredietverlening aan de Engelse planters, waren de Amsterdamse kooplieden niet bereid plantageleningen te verstrekken.

---

1) Zie bijlage XIX en XX.

2) Zie hoofdstuk IV, par. 3; de plantagelening voor Porto-Rico werd niet door meerdere gevolgd.

Het uitblijven van plantageleningen voor de Franse Antillen hangt ons inziens ook samen met de wijze van vererving in deze kolonien. De Franse planters volgden het voorbeeld van de grootgrondbezitters in Frankrijk door hun nalatenschap niet te verdelen onder de verschillende erfgenamen, maar ze generaties lang onverdeeld te laten [1] Zo vermeden zij, dat de plantages belast werden met schulden aan de erfgenamen die geen eigenaar geworden waren en dat er voor de financiering van het landbouwbedrijf een beroep op vreemde geldmiddelen moest worden gedaan Het afsluiten van hypothecaire leningen op zulke onverdeelde boedels was voor de geldschieters niet zo aantrekkelijk De schulden van de Franse planters bestonden gewoonlijk uit schuldbekentenissen aan collegae en kooplieden ter plaatse of aan de kapiteins van slavenschepen Hierin ligt volgens R Pares gedeeltelijk de verklaring voor het verschil in organisatie van de Franse en de Engelse handel op West-Indie [2] Naar onze mening ligt hierin eveneens het verschil in organisatie tussen de Franse en Nederlandse handel op de plantagekolonien De planters die schulden hadden in de kolonie, verkochten hun produkten ter plaatse, planters die in het krijt stonden bij de overzeese commissionairs, consigneerden hun produkten aan de overzeese schuldeisers

5 De Westindische negotiaties een financieel fiasco

De Westindische negotiaties waren niet bij machte hun verplichtingen ten aanzien van de obligatiehouders na te komen De meest solide onder hen — dat waren er maar enkele, zoals de negotiatie Deutz — betaalden regelmatig interest, zij het na 1780 noodgedwongen een gereduceerde interest van 4% of nog minder De obligatiehouders van alle andere negotiaties hadden het heel wat minder druk met het knippen van coupons, die niet meer jaarlijks, maar slechts zo nu en dan voor vele jaren tegelijk werden "ingetrokken" tegen uitkering van enkele luttele guldens Van aflossing kon alleen dan nog sprake zijn, wanneer de opbrengst van een verkochte plantage groot genoeg was om na uitkering van wat interest ook nog enige obligaties af te lossen Gelukkig de houder van de obligatie die het lot voor aflossing had aangewezen, want als waardepapieren hadden de Westindische obligaties

1) R Pares, Merchants and planters, a w , blz 37 en 46 47.
2) Idem

omstreeks 1780 afgedaan [1] Hun bestaan was hiermee niet geeindigd. Integendeel, vele wisten het te rekken tot diep in de negentiende eeuw De obligaties van de eerste Westindische negotiatie, opgericht door W G. Deutz in 1753, werden in 1866 ingetrokken tegen een uitkering van *f* 26 en overgifte van een renversaal, dat recht gaf op 1/2409 deel van de liquidatie-opbrengst.[2] In 1904 waren deze renversalen nog niet ingetrokken en lag er bij de Associatiekas te Amsterdam nog een restant van de liquidatie-opbrengst van ca. *f* 12 000.

De aantekeningen omtrent interestbetaling en aflossing op de vele Westindische obligaties die overal verspreid in de archieven nog te vinden zijn, laten geen twijfel bestaan over de zware verliezen die de houders geboekt hebben.[3] Ook wanneer het in de Republiek gebruikelijke interestpercentage als criterium wordt genomen, mogen hun verliezen groot genoemd worden.

De houders van de obligaties Deutz mochten zich nog gelukkig prijzen [4] Sedert Jan en Theodoor van Marselis de directie overgenomen hadden, in 1757, ontvingen zij weliswaar 1% minder dan onder Deutz, nl. *f* 50 interest per jaar, maar die werd dan ook jaarlijks tot 1781 uitgekeerd In genoemd jaar zag de directie zich genoodzaakt de interest te verlagen tot *f* 30 en in sommige daaropvolgende jaren tot *f* 15 Voor de ontvangst van de interest over 1796 moesten zij geduld hebben tot 1814, toen slechts *f* 15 uitbetaald werd, maar ook hoop werd gegeven door de uitreiking van 21 coupons voor de jaren 1797-1817. Van aflossing is niet veel terecht gekomen. De obligatiehouders zagen gedurende het meer dan honderdjarige bestaan van deze negotiatie slechts ruim een derde van het genegotieerde kapitaal terug. In 1775 circuleerden er 3756 obligaties van nominaal *f* 1000; in 1866 werden, zoals hiervoor vermeld, 2409 obligaties ingetrokken tegen *f* 26.[5]

De obligatiehouders van de negotiatie van *f* 800.000 die Jan en Theodoor van Marselis in 1773 opgericht hadden op onderpand van het ernorme bezit van Herman Daniel Sobre, zullen hun deelneming wel betreurd hebben.[6] De looptijd van deze negotiatie was vijftien jaar. Sobre mocht na het tiende jaar met de aflossing beginnen, mits deze dan 20% per jaar zou bedragen Uit de bewaard gebleven

1) A. Carter, a.w., blz. 32-34, van dezelfde schrijfster ook Dutch foreign investment 1738-1800, in Economica, new series, vol. 20, no. 80 (november 1953), blz. 320.
2) W.W. van der Meulen, a.w., blz 532.
3) Zie de bronvermeldingen bij de Lijst van plantageleningen.
4) W.W. van der Meulen, a.w., blz. 530-531.
5) Idem.
6) Lijst van plantageleningen, no. 156

rekeningen-courant over de boekjaren september 1779 tot september 1789 blijkt, dat de schulden in plaats van minder steeds groter geworden zijn.[1] In augustus 1779 bedroeg de schuld van Sobre *f* 68.605. Als gevolg van de geringe hoeveelheid verzonden produkten tijdens de Vierde Engelse Oorlog en het uitblijven van interestbetaling sedert september 1781 was de schuld eind augustus 1783 opgelopen tot *f* 223 362, waaronder *f* 144 000 aan achterstallige interest over de drie voorgaande jaren In augustus 1789 ontving de negotiatie voor het eerst weer een jaar interest. De totale interestschuld bedroeg toen al weer *f* 384.000. Tijdens een vergadering op 28 december 1789 in de Munt te Amsterdam kwam er van de zijde van belanghebbenden een drietal voorstellen ter tafel: alles verkopen en het saldo afwachten, alle onderpanden bij executie inkopen of alleen de meest rendabele plantages overnemen. De uitslag kunnen wij zien in een lijst van Surinaamse plantages, opgemaakt in 1813 [2] Sommige plantages waren het eigendom geworden van de negotiatie, de andere bleven bezwaard met hypotheek ten behoeve van de negotiatie

Bij de negotiatie L^{a}A van Harman van de Poll & Comp was eveneens het uitblijven van interestbetaling door de planters de voornaamste oorzaak van hun groeiende schuldenlast. Aan de obligatiehouders kon daarom geen interest worden uitgekeerd, laat staan aflossing van obligaties Op 1 maart 1777 had de negotiatie, zoals wij gezien hebben, een vordering van *f* 2 765.387 op de planters.[3] In 1789 was dit bedrag opgelopen tot *f* 4.194.385.[4] Uit de rekeningen-courant van 1782-1790 blijkt, dat de opbrengst van de verzonden produkten gewoonlijk voor het grootste deel besteed werd aan "benoodigdheeden", dus slaven en uit patria ontboden goederen In sommige jaren waren de ontvangsten zelfs hiervoor niet voldoende Voor interestbetaling bleef dan ook weinig of niets over en zeker niet voor aflossing van het geleende kapitaal. Dat er tussen 1777 en 1790 ruim 200 obligaties gemortificeerd konden worden, was te "danken" aan de opbrengst van enkele verkochte plantages Volgens de commissarissen Mr. Aalbrecht van Slingelandt en Mr Nicolaas Faas en de gecommitteerden uit de obligatiehouders Nicolaas Jan van Baggen, Herman Hoogewal, Abraham van Ketwich en Dirck Bas Backer was het verkopen van plantages echter zeer nadelig voor de negotiatie, omdat ze voor spotprijzen van

1) Bibliotheek G.A. Amsterdam, no. N.12.16.01.
2) A.R.A., 2e afd., Collectie J. van den Bosch, no. 158, "A list of plantations and woodgrounds in the colony of Suriname . . ." etc.
3) Zie hiervoor par 1.
4) N E.H A., Archief Ketwich, portef. 1, waarde rekeningen-courant van deze negotiatie over 1 maart 1782 tot 1 maart 1790.

de hand gingen [1] Het was evenmin voordelig, zoals de ervaring had bewezen, dat de negotiatie eigenaresse werd van alle verbonden plantages Zij adviseerden daarom de inkoopsprijzen van alle plantages laag te stellen, bijv. op de helft van het vijf achtste deel van de getaxeerde waarde.

Ook bij de negotiatie L^{a}C van Harman van de Poll & Comp. brak de directie zich omstreeks 1787 het hoofd over het te voeren beleid ten aanzien van de verkoop van plantages.[2] In haar rekening en verantwoording over het jaar 1787 kon zij de obligatiehouders mededelen, dat de opbrengst van de afscheepte produkten dit jaar aanzienlijk was dank zij de hoge prijzen De bedrijfsvoering op de plantages echter achtte zij slecht "door de ongevallen, die uit de decadentie van de planters zullen voorkomen". De meeste planters waren insolvent Liet men hun plantages onder sequestratie brengen, dan zouden de planters de plantages verwaarlozen Vele plantages zouden "te geef" verkocht moeten worden, want kapitaalkrachtige kopers waren er in Suriname niet meer te vinden Dit betekende voor de negotiatie kapitaalverlies en vermindering van het toch al geringe interestinkomen De directie deed een beroep op de obligatiehouders uit hun midden enige deskundige personen te kiezen en deze volmacht te geven met de directie en de commissarissen te beslissen over de inkoop van de goede plantages en de verkoop van de slechte [3]

De bewaard gebleven notulen van de vergaderingen die directie, commissarissen en gecommitteerden hielden in 1789-1791, geven een weinig rooskleurig beeld van de toestand waarin de negotiatie verkeerde [4] De vergadering vond de toestand zorgelijk, omdat de intrinsieke waarde — het vijf achtste deel van de taxatiewaarde — niet overeenkwam met de nominale waarde van de in omloop zijnde obligaties De nominale waarde van de obligaties L^{a}C was in 1778 reeds teruggebracht tot *f* 935 door aflossing van *f* 8 en afschrijving van een bedrag van *f* 57.[5] In 1791 werd besloten op iedere obligatie *f* 45 af te schrijven, waardoor de nominale waarde *f* 890 zou gaan bedragen Een andere mogelijkheid om het evenwicht tussen de nominale

1) N.E.H.A., Archief Ketwich, portef. 6.

2) N.E H.A., Archief Ketwich, portef. 12, rekening 1787 en voorstel van de directie van 9 september 1788

3) De door de directie voorgestelde en ook door de obligatiehouders gecommitteerde personen waren N.J. van Baggen, Herman Hoogewal en Abraham van Ketwich, de toenmalige commissarissen waren Mr. Willem Gerrit Dedel Salomonsz en Pieter Rocquette, zie N.E.H.A , Archief Ketwich, portef. 1, acte van qualificatie, 9 september 1788.

4) N E.H.A., Archief Ketwich, portef. 1.

5) W.W. van der Meulen, a.w , blz. 534.

waarde van de in omloop zijnde obligaties en de waarde van de onderpanden te herstellen was mortificatie van obligaties: het inkopen en vervolgens vernietigen van ingekochte obligaties door de directie. Aldus werden er uit de opbrengst van de in 1789 verkochte plantage Munnikendam 109 gemortificeerd, zodat er sindsdien nog 1061 obligaties resteerden. De directie kreeg volmacht om dit aantal tot 1000 terug te brengen door op effectenveilingen obligaties L.ª C. in te kopen voor maximaal 40% en te mortificeren. In 1790 werd de inkoopratio van deze obligaties verhoogd tot 45%.

Anders dan bij de meeste negotiaties waren de planters hier verplicht het geleende kapitaal af te lossen met obligaties van de negotiatie gerekend tegen de nominale waarde. In 1775 was het kapitaal van de negotiatie *f* 2.000.000, dus 2000 obligaties, en in 1789 *f* 992.035, nl. 1061 obligaties à *f* 935.[1] De kapitaalsvermindering bedroeg dus *f* 1.007.965, waarvan *f* 130.000 door de vermelde afschrijving van *f* 65 in 1779. Wij hebben niet kunnen vaststellen hoeveel de planters hebben afgelost. In 1779 lost G.A.D. de Graaf, zoals vermeld, zijn schuld af met 253 obligaties à *f* 935.[2] In 1790 deed de eigenaar van de plantage Rouxgift, N. Robatel, het voorstel zijn schuld te delgen met 67 obligaties L.ª C. à *f* 935.[3] De achterstallige interest meende hij binnen acht jaar in contanten te kunnen voldoen uit de opbrengst van twee andere plantages, Visserszorg en Lausanne, die hij bij de Wed. A. Hamilton en Meijners te Rotterdam verhypothekeerd had. De bereidheid van de commissarissen van L.ª C. om op dit laatste voorstel in te gaan, illustreert de dwangpositie waarin directie en commissarissen van de negotiaties verkeerden. Wilden zij nog iets van de uitgeleende kapitalen terugzien, dan was vergaande toegeeflijkheid ten opzichte van de koloniale schuldenaar geboden. Andere voorbeelden van aflossing door de planters van L.ª C. zijn ons niet bekend.

Over de toestand in de tachtiger jaren van de drie generale negotiaties die de Middelburgse burgemeester Kornelis van den Helm Boddaert opgericht had, zijn geen gedetailleerde gegevens bekend. Ook de obligatiehouders bleven daarover lang in het ongewisse ondanks de hardnekkige pogingen van een deel hunner de directeur te dwingen "ouvertures te doen". Tijdens en kort na de Amsterdamse crisis van 1773 hadden de opgeschrikte obligatiehouders van vele negotiaties met min of meer succes inlichtingen van de directies geëist.[4] De houders van de

1) N.E.H.A., Archief Ketwich, portef. 1 en 6, Nota.
2) Hoofdstuk IV, par. 3.
3) N.E.H.A., Archief Ketwich, portef. 1., Notulen 13 juli 1790.
4) Zie par. 1.

obligaties Boddaert kwamen eerst in 1779 in het geweer [1] Het jaar tevoren had Van den Helm Boddaert de interestbetaling gestaakt, omdat de planters door "veelvuldige onvoorziene desastres" de verschuldigde interest niet meer konden opbrengen [2] De opbrengst van de produkten wilden de directeur en commissarissen nu aanwenden voor instandhouding van de plantages en "zoodanige verdere eindens als zij voor het interest, soutien, en herstel der negotiatien raadzaam oordeelden"

Een aantal Utrechtse en later ook Hollandse obligatiehouders wilde over die raadzaamheid meer weten en eisten in juli 1779 volledige opening van zaken [3] Toen de commissarissen van de drie negotiaties de gewenste informatie niet konden of wilden geven, brachten de opponerende obligatiehouders de zaak voor het Hof Provinciaal van Holland Zij wilden directeur en commissarissen doen gelasten geen nieuwe obligaties meer uit te geven, de opbrengst van de produkten voortaan allereerst aan te wenden voor interestbetaling en aflossing en onmiddellijk opening van zaken te geven over de toestand van de negotiaties In juni 1780 werd hun eis toegewezen en in de volgende maand door de Hoge Raad bevestigd De stad Middelburg achtte zich echter hierdoor in haar jurisdictie aangetast en verlangde intrekking van de toewijzing Zij beriep zich op het jus de non evocando van haar inwoners, maar het Hof Provinciaal wees dit beroep af De stad Middelburg en Kornelis van den Helm Boddaert richtten zich vervolgens tot de Staten van Zeeland en de opponerende obligatiehouders tot die van Holland [4] Daarmee kwam de zaak op de lange baan

In 1784 deed het gerucht de ronde, dat Van den Helm Boddaert eerlang uit eigen beweging de obligatiehouders zou informeren over de toestand van de negotiaties [5] In de eerste week van 1785 plaatst hij een advertentie in de couranten, waarin hij aankondigde in april opening van zaken te zullen geven Dit was voor Joh Petsch c s aanleiding de Utrechtse en Hollandse obligatiehouders op 1 maart 1785 in het

1) R A Zeeland, Statenstukken Van de Perre Schorer, no 37, "Verslag gedaan op den 17 Maart 1785, in 't Malie huis buiten Utrecht, door Johannes Petsch, Gerhardus Bentink en Adrianus Hoevenaar, aan derselver respective committenten, geinteresseerden in de negotiatien ten behoeve van enige planters in de colonie van Essequebo en Demerary, opgeregt onder directie van Mr Corn v d Helm Boddaert " etc , te Utrecht, bij B Wild, 1785

2) R A Zeeland, Gedrukte notulen Staten van Zeeland, 19 maart 1781, "Request van Mr K van den Helm Boddaert aan de Staten van Zeeland"

3) Zie noot 1

4) R A Zeeland, Archief Staten van Zeeland, no 3175, waarin diverse stukken over deze zaak

5) Zie noot 1

Maliehuis bij Utrecht bijeen te roepen om verslag van hun jarenlange actie tegen Van den Helm Boddaert uit te brengen

In het verslag wordt te kennen gegeven, dat Kornelis van den Helm Boddaert zich niet in alle opzichten aan de "primitive constitutie" van de negotiaties gehouden had. De lang volgehouden onwil van de directeur om de stand van zaken bekend te maken doet vermoeden, dat de aantijgingen van de opposanten niet geheel ongegrond waren en dat hij veel tijd nodig heeft gehad om een betrouwbaar lijkende balans te produceren. Hij zou ook nagelaten hebben jaarlijks rekening en verantwoording af te leggen aan de commissarissen van de negotiatie en de gecommitteerden van de stad Middelburg, zoals in het negotiatieplan was voorgeschreven Hij deed dit voor het eerst in 1779, maar dan voor alle jaren tegelijk Joh. Petsch c s. hadden verder ontdekt, dat er ten laste van het register 's-Gravenhage van de negotiatie uit 1766 490 obligaties méér waren uitgegeven dan bekend was gemaakt Ook de negotiatie van 1772, die volgens het prospectus 1000 obligaties à *f* 1000 telde, was met 500 obligaties uitgebreid, terwijl er in de bijgedrukte obligaties toch gesproken bleef van plaatsing tot *f* 1 000 000 [1] Er zouden bovendien obligaties zijn uitgegeven onder de aanduiding klasse M en N, die niet bestonden, hetgeen betekende dat er "bastaard obligaties" in omloop waren gebracht

Uit andere maar niet genoemde bronnen hadden Petsch c.s vernomen, dat de planters ondertussen *f* 260 000 afgelost hadden Het was echter niet bekend of Van den Helm Boddaert met dit geld nieuwe hypotheken had afgesloten of obligaties had afgelost Tenslotte konden zij de obligatiehouders nog enige gegevens verschaffen, die naar hun mening zeer nuttig zouden blijken bij de komende confrontatie met Van den Helm Boddaert. Attente Vlissingse obligatiehouders hadden nauwkeurig bijgehouden hoeveel produkten in de jaren 1777-1784 door Van den Helm Boddaert publiek waren verkocht [2] De omzet had 3702 vaten suiker bedragen, 14 115 balen en 134 vaten koffie, 65 balen cacao en 287 balen katoen De waarde van het totaal werd door hen becijferd op ruim *f* 1 000 000. Of dit voldoende zou zijn om de achterstallige interest over de acht verstreken jaren te betalen, bleef voor de obligatiehouders een open vraag, omdat zij niet wisten hoeveel obligaties er ten laste van de negotiaties uitgegeven waren en hoeveel er nog circuleerden.

---

1) Ook de Nota stelt het kapitaal van deze negotiatie op *f* 1 500 000

2) Men verwees naar een rekest, dat door 11 obligatiehouders uit Vlissingen zou zijn gericht aan de regerende burgemeesters van Middelburg, 23 juli 1784, met verzoek het over te geven aan de Raad

De "ouvertures" van Kornelis van den Helm Boddaert zijn ons niet bekend. Wel weten wij, dat de obligatiehouders van de negotiatie uit 1766 op 1 januari 1789 nog de interest over de voorgaande twaalf jaren te goed hadden.[1] Op die datum kregen zij over al die jaren slechts 8% van het nominale obligatiebedrag uitbetaald, zodat de Hollandse en Utrechtse obligatiehouders *f* 80 ontvingen en de Zeeuwse, wier obligaties £ 100 Vlaams groot waren, £ 8 Vlaams of *f* 48. Op 4 juli 1789 was er nog een vergadering, waarop volgens burgemeester Daniël Sappius van Sluis "de heer Boddaert de genereusiteijt gehad heeft . . . weer eene uytdeling van 2% te doen".[2]

Van twee andere negotiaties voor Essequebo en Demerary is iets meer bekend over de aflossingen door de planters. Het aantal obligaties van de negotiatie L.ª A., door Barth. van den Santheuvel in 1772 opgericht en sedert 1777 onder directie van J. Heemskerk Jr. en Jan Willem van Arp, was in 1785 slechts verminderd met 93 tot 1370 door inkoop en mortificatie.[3] De planters hadden dus weinig afgelost. Ook hier was het beleid van de directie er op gericht de meest rendabele plantages over te nemen, de slechte af te stoten en het aantal obligaties door mortificatie zo veel mogelijk te verminderen.

Het kapitaal van de negotiatie van Dirk Wernart van Vloten uit 1774 bedroeg oorspronkelijk *f* 490.371. Eind 1801 was het aantal verbonden plantages met twee verminderd tot vijf, die nog een gezamenlijke kapitaalschuld hadden van *f* 338.388 en een interestschuld van *f* 49.727.[4] Vier van de vijf planters hadden het geleende kapitaal gedeeltelijk afgelost; één daarentegen had nog meer krediet opgenomen. Eind 1801 bevond zich in de kas van de negotiatie *f* 75.367. Het kapitaal van de belanghebbenden bedroeg toen *f* 291.396. Dirk Wernart van Vloten was op 20 juli 1801 overleden. Zijn weduwe, Anna Gelina van Taack, nam met goedvinden van de mededirecteur Sebastiaan van Nooten Jansz en van A.J. Strik, vermoedelijk commissaris van de negotiatie, de directie over. De administratie en correspondentie liet zij over aan haar neef Dirk Jan Voombergh, die met Abraham van Ketwich

1) R.A. Zeeland, Verzameling Ermerins en Wiltschut, no. 39, brief van Daniël Sappius aan J. Ermerins, 20 december 1788.

2) Idem, 17 juli 1789; deze uitdelingen worden ook vermeld door W.W. van der Meulen, a.w., blz. 542-543.

3) N.E.H.A., Kleine aanwinsten, no. 36 I, "Notulenboek der negotiatie op Essequebo en Demerary in den jaare 1777 onder directie van J. Heemskerk junior en Jan Willem van Arp . . .", etc.; idem, Archief Ketwich, portef. 10, "Notul en Resolutieboekje . . ." etc., en "Staat der negotiatie ultimo december 1801".

4) N.E.H.A., Archief Ketwich, portef. 10.

kort tevoren een handelshuis had opgericht, waaraan in de loop van de negentiende eeuw de administratie van talrijke Westindische negotiaties zou worden toevertrouwd.

Het verlies dat de houders van Westindische obligaties geleden hebben, was enorm Zij investeerden 76 a 80 miljoen gulden, voornamelijk voor 1776, zodat bij een looptijd van twintig jaar hun uitgeleende kapitalen vóór 1800 afgelost moesten zijn Het is vrijwel zeker, dat zij voor de eeuwwisseling er nog geen kwart van hebben teruggezien Bij de hiervoor genoemde generale negotiaties was op dat tijdstip nog nauwelijks iets afgelost, terwijl van de uitstaande plantageleningen in Essequebo, Demerary en Berbice in 1815, zoals wij gezien hebben, nog maar 15% was afgelost [1)]Het verlies aan interest is wegens gebrek aan voldoende gegevens niet te berekenen, maar heeft vele, zo niet enkele tientallen miljoenen guldens bedragen De hoge interest, die 2 à 3% boven het gebruikelijke interestpercentage lag, was bedoeld als een premie voor het bijzondere risico, een voorzorg die geen baat heeft gehad Na 1773 hebben de negotiaties de interest verlaagd tot 2 à 3%, terwijl zij na 1780 slechts zo nu en dan een geringe uitkering hebben gedaan

De voornaamste oorzaak van het financiele fiasco van de Westindische negotiaties was gelegen in het gebrekkige inzicht van de kapitaalbezitters hier te lande in het koloniale landbouwbedrijf. Traditioneel belegden zij hun kapitaal vooral in landerijen en huizen, in belangrijke mate ook in obligatieleningen [2)] Zij waren zich ervan bewust, dat de Westindische beleggingen meer risico inhielden dan de Europese Zij meenden dit bezwaar te kunnen ondervangen door het bedrag van de lening te beperken tot een half à vijf achtste van de taxatiewaarde van het onderpand en door een veel hogere interest te eisen dan in de Republiek gebruikelijk was [3)] Zij beoordeelden de plantages zoals zij onroerend goed in eigen land taxeerden De waarde van een plantage was echter afhankelijk van de opbrengst van de produkten In de taxaties werden de uitgestrektheid en de kwaliteit van de cultuurgrond, de aanwezige suikermolens, gereedschappen en opslagplaatsen, en het aantal slaven, wel in aanmerking genomen, maar ze werden op hun verkoopwaarde en niet op hun produktiewaarde geschat. Andere factoren zoals de ondernemerscapaciteiten van de planter, de kosten van het overzeese transport en het prijsverloop op langere termijn, bleven geheel buiten beschouwing.

---

1) Zie par. 4.

2) Zie de 2 artikelen van A. Carter, a.w

3) Joh de Vries, De economische achteruitgang, a w., blz 63 de interest in de Republiek was in de achttiende eeuw $2\frac{1}{2}$% à 3%

Blijkens de plantage-inventarissen was dikwijls meer dan de helft van de geprijseerde waarde toegerekend aan de grond, circa een derde aan de slaven die de planter in eigendom had en circa een vijfde aan de opstallen en gereedschappen [1] Onder invloed van de overvloedige kredieten in het tijdvak 1766-1773 stegen, zoals vermeld, de grond- en slavenprijzen en dus ook de getaxeerde waarde en de daarop gebaseerde hypotheken zonder dat er sprake was van een produktiestijging. Het gevolg was een wanverhouding tussen de lasten aan interest en aflossing en het netto-inkomen van de planter, na 1770 nog verergerd door de daling van de koffieprijs en het wegvallen van de malassie-afzet

In de jaren na de Amsterdamse kredietcrisis kwamen de gevolgen duidelijk aan het licht. Uit deze periode dateren de hiervoor vermelde voorstellen van Gootenaar, Graafland, Coetsé en gouverneur Nepveu in plaats van de verkoopwaarde allereerst het gemiddelde netto-inkomen van de planter in voorgaande jaren tot richtsnoer te nemen voor het bepalen van de grootte van de lening De voorstellen zijn niet verwezenlijkt. Plantageleningen stonden toen al in een kwaad daglicht De obligatiehouders waren er alleen nog maar op uit zo veel mogelijk van hun uitgeleende kapitalen terug te krijgen Hun pogingen hebben weinig succes gehad. In financieel opzicht waren zij de grote verliezers, in economisch en sociaal opzicht waren het de kolonien, in het bijzonder Suriname.

---

1) J. Hudig Dzn, De West-Indische zaken, a.w , blz. 40, 42 43, 48 en 55, G.A. Amsterdam, Notarieel archief, no. 12724-12733, 12746 en 12757, waarin zich vele plantage-inventarissen bevinden, idem, Archief van de Desolate Boedelkamer, no 870, portef VII, no. 5, N E H.A , Archief Ketwich, portef. 1-13.

HOOFDSTUK VIII

BALANS VAN HET VERVAL

1 De achteruitgang van de plantagecultuur

Een factor die de exploitatiekosten van de Westindische plantages, met name in Suriname, sterk verhoogde, was verkwisting de planters maakten een on-economisch gebruik van de produktiefactoren Zij pleegden op grote schaal roofbouw en dachten niet aan bemesting [1] De ondeskundigheid bij de aanleg van vele koffieplantages leidde tot inkrimping van de koffieproduktie in het begin van de jaren tachtig [2] Het plantagebedrijf was "a ruthless and wastefull one, not only of soil but of men" [3] De slavenaanvoer naar de Nederlandse plantagekolonien was gedurende de gehele achttiende eeuw onvoldoende De planters veroorloofden zich echter de luxe om bijna de helft van de slaven improduktieve arbeid te laten verrichten in hun privehuishouding [4] Hoe zij vóór 1750 gebruik maakten van de kredieten die de Hollandse kooplieden-commissionairs hun verleenden, is niet bekend De omvangrijke sommen aan plantageleningen in het derde kwart van de achttiende eeuw verkregen, verspilden zij voor een groot deel aan verfraaiing van woonhuizen en interieurs, aan te dure koop van materialen en levensmiddelen[5] en aan kostbare slaven, waarvan er vele niet aan het produktieproces deelnamen. In 1765, nog vóor het hoogtepunt van de Nederlandse kredietverlening, schreef gouverneur Jan Nepveu over het Surinaamse plantagebedrijf[6] "het is zeeker, dat nergens in de West-Indien de plantagien kostbaarder zijn, zoo in de opbouw als kosten van onderhoud, en van welke men in tegendeel minder profijt maakt,

1) R A J van Lier, Samenleving, a w , blz 89 90
2) Anth Blom, a w , blz 169 170
3) J H Adhin, Development planning in Surinam in historical perspective, Utrecht, 1961, blz 30-31
4) Anth Blom, a w , blz 82 107, 116-121 en 178-187, R A J van Lier, Samenleving, a w , blz 165
5) De Koopman, a w , IV, blz. 116-117 en 124, Essai Historique, a w , II, blz 38 39
6) R Bijlsma, Over bodemgesteldheid, a w , blz 345 346.

schoon het zekerlijk tot eene extra-vagantie gepasseert is". Een goed renderende suikerplantage van 180 à 200 slaven, waarvan er 100 à 120 op het land werkten, schatte hij op *f* 200 000 à *f* 250 000. Een dergelijke plantage moest 400 a 450 oxhoofden suiker kunnen produceren. De totale netto-opbrengst van de suiker, malassie en dram was volgens Nepveu *f* 23.600 en de kosten van onderhoud *f* 12.000, zodat er *f* 11 600 aan winst overbleef.

Graafland en Gootenaar stelden in hun "Korte Verhandeling", dat de netto-opbrengst van de produktie 10% van het geinvesteerde kapitaal moest bedragen [1] Ook op de Engelse Westindische eilanden was de opbrengst van de rendabele suikerplantages 10% of meer [2] Alleen grote en middelgrote plantages bereikten een dergelijk rendement [3] De eigenaars van de kleine plantages zagen zich voor te grote vaste kosten geplaatst. Hun bedrijven hebben in de eerste helft van de achttiende eeuw het veld moeten ruimen voor die van de grote planters. Ook in Suriname hebben de kleine planters het in die periode moeten afleggen tegen de grote planters [4]

Een suikerplantage van het model zoals Nepveu bedoelde, zou volgens de gebruikelijke taxatiemethode voor een lening van ca. *f* 125.000 goed zijn geweest en volgens de taxatiemethode uit de "Korte Verhandeling" voor *f* 116 000, nl. tien maal *f* 11.600 Het verschil zou dus gering zijn geweest. In de jaren na 1765 gingen de taxaties echter verder uiteenwijken De waardestijging van de plantages leidde bij de gebruikelijke taxatiemethode tot hogere leningen Bij de andere taxatiemethode was dit alleen het geval, als de netto-opbrengst van de produktie groter werd. Zoals wij gezien hebben, gebeurde dit, vooral sedert 1770, sporadisch. De luxe leefwijze van de Surinaamse planters en hun verspilling van land, arbeid en kapitaal zou in de taxatiemethode van Graafland en Gootenaar mede zijn verdisconteerd.

De planters in Essequebo, Demerary en Berbice voldeden evenmin als de collega's in Suriname aan hun financiele verplichtingen jegens de negotiaties in de Republiek.

---

1) G A. Amsterdam, Archief Burgemeesters, Handel 5, Suriname I, "Korte Verhandeling "

2) F W Pitman, The settlement and financing of British West India plantations in the eighteenth century, in Essays in colonial history, presented to Charles McLean Andrews by his students, New Haven, 1931, blz. 275-278

3) Minstens ca. 1000 akkers voor een suikerplantage en ca 500 voor een koffieplantage, zie Anth Blom, a.w , hoofdstuk 7 en 12

4) J.D Herlein, a.w., blz. 83, ook de memorie uit 1737, hiervoor vermeld in hoofdstuk IV, par 1, R A.J. van Lier, The development and nature of society in the West Indies, z pl , 1950 (=Koninklijke Vereeniging Indisch Instituut, Mededeling no.XCII, afdeling Culturele en Physische Antropologie, no 37)

De agrarische voortbrenging in beide gebieden bevond zich echter ten tijde van de kredietverlening in een verschillend stadium van ontwikkeling De plantagecultuur in Suriname had zich al meer dan een eeuw gestadig uitgebreid en bereikte in de zeventiger jaren de maximale produktiecapaciteit [1] In Essequebo en vooral in Demerary was de koloniale landbouw eerst in de veertiger jaren goed op gang gekomen en in de jaren zeventig had zij nog grote expansiemogelijkheden [2] In Berbice was de plantagecultuur sedert de grote slavenopstand van 1763 niet verder uitgebreid Het effect van de leningen op de produktie kon hierdoor in Suriname niet gelijk zijn aan de resultaten in de andere kolonien De directeuren van de negotiaties beschouwden de plantages in Essequebo en Demerary als veelbelovend en dit weerhield hen ervan ze in publieke verkoop te brengen of over te nemen Het fiasco van de Westindische negotiaties, dat door de Amsterdamse kredietcrisis van 1773 zo veel eerder aan de dag is getreden en zo veel dieper heeft ingegrepen dan zonder crisis het geval zou zijn geweest, heeft ernstige economische en sociale gevolgen teweeggebracht De economische consequenties openbaarden zich eerst op lange termijn Zoals reeds vermeld, hebben de grote investeringen in het derde kwart van de eeuw nauwelijks enige vergroting van de Surinaamse export opgeleverd [3] De koffie-export bereikte weliswaar een hoogtepunt in het begin van de zeventiger jaren, maar de suikerexport was al sedert 1750 teruggelopen
Daar kwam bij, dat de economische bedrijvigheid in de plantagekolonien nadelige gevolgen ondervond van de Amerikaanse Opstand, toen de interkoloniale handel stagneerde In de Republiek had men, aldus Coetsé en Gootenaar, onvoldoende aandacht voor de schade die hieruit voor Suriname en de andere plantagekolonien moest voortkomen Het nijpende voedselgebrek leidde tot schrikbarend hoge prijzen, terwijl de suikerplanters hun aanzienlijke inkomsten uit de verkoop van malassie ontbeerden De aandacht van de vaderlandse kooplieden was in deze tijd meer op St Eustatius en Curaçao gericht, via welke eilanden een lucratieve sluik handel met de opstandige Noord-Amerikanen en met de Spaanse en Franse kolonien gedreven kon worden [4] De uitvoer naar Suriname verminderde Bedroeg de uitvracht naar Suriname voor de Amsterdamse kredietcrisis van 1773 ca

1) Bij de toenmalige stand van de landbouwtechniek, de 5 suikerfabrieken die Suriname in 1931 telde, produceerde meer dan alle achttiende-eeuwse suikerplantages bijeen, zie G J Kruyer, Suriname en zijn buurlanden Lichtplekken in het oerwoud van Guyana, Meppel, 1951, blz 172
2) J Belonje, a w , in De Navorscher 95 (1954 1955), blz 136
3) Zie de uitvoerstatistiek in het Essai Historique, a w , II, verder bijlage IV
4) Hoofdstuk II, par 3

f 9000 per schip, in de daarop volgende jaren liep zij terug tot *f* 5000 a *f* 6000 [1]
De "Americain" C de St Cyr — een planter uit Frans West Indie? — bepleitte in 1776 een "exclusif mitige" voor de Nederlandse plantagekolonien in West Indie [2]
Kolonien bestonden uitsluitend ten nutte van het moederland Vandaar de strenge prohibitieve wetten, die de koloniale handel en scheepvaart voor de kooplieden in het moederland moesten reserveren Er konden zich echter omstandigheden voordoen, waarin verzachting van de strenge handels en scheepvaartwetten geboden was Holland kon niet als Engeland de koloniale mercantilistische wetten onverkort blijven uitvoeren, "parceque les Anglois ont plus de commerce que des colonies et que la Hollande au contraire a plus des colonies que de commerce" De typering is juist, want de Hollandse kooplieden hadden zowel de proviandering als gedeeltelijk ook de uitvoer van hun Westindische plantagekolonien, nl de malassie en dram, overgelaten aan de Engelse kolonisten in Noord Amerika Nu de handel ten gevolge van de opstand was ingekrompen, bleven de Nederlandse planters verstoken van voldoende levensmiddelen en van de opbrengst van de malassie Hongersnood dreigde, aldus C de St Cyr Slavenrevoltes zouden niet uitblijven Vele suikerplanters zouden hun bedrijven, waarin zo veel was geinvesteerd, moeten opgeven C de St Cyr stelde voor — in het belang van de Westindische plantagekolonien — de mercantilistische handels- en scheepvaartwetten op een drietal punten te verzachten Hij haalde als voorbeeld aan de gewijzigde instructies die de Franse gouverneurs van Martinique en Guadeloupe in 1763 na de Vrede van Parijs gekregen hadden Allereerst zouden de kolonien moeten worden opengesteld voor de aanvoer van proviand uit het buitenland De Nederlandse kooplieden konden hiertegen geen bezwaren hebben, omdat zij de aanvoer daarvan al aan de Noord Amerikanen hadden overgelaten, die nu echter daartoe verhinderd waren De planters moesten ook permissie krijgen de import met produkten te betalen, omdat de buitenlanders geen genoegen zouden nemen met wisselbrieven waarvan de acceptatie onzeker was Wanneer de suikerplanters tenslotte de malassie zelf mochten raffineren en in de Republiek verkopen, dan zouden zij hun inkomsten daaruit behouden De Nederlandse suikerraffinadeurs behoefden geen schade te lijden, indien men de import van

1) Essai Historique, a w., II, blz 41
2) C de St C , Les interets des coloniers hollandoises du sud de l'Amerique relativement aux troubles actuels des coloniers de l'Amerique septentrionale, La Haye, 1776, op het exemplaar in de Koninklijke Bibiotheek te 's Gravenhage is met de hand aangetekend "door den Auteur C de St Cyr, ter Stadhouderlijke Secretarye overgegeven om aen Zijne Hoogheyd te worden toegezonden"

geraffineerde suiker uit het buitenland verbood.
Het voorstel van C. de St. Cyr vond geen gehoor bij de Nederlandse kooplieden, die, zoals wij hiervoor gezien hebben, aan de planters geen enkele vrijheid ten aanzien van de verkoop van hun produkten wensten te geven. Het besluit van de Staten-Generaal van 24 februari 1767, dat de scheepvaart naar en van Suriname voorbehield aan schepen hier te lande gebouwd en uitgerust, bleef onverminderd van kracht.[1)]
In het laatste kwart van de achttiende eeuw stagneerde de Surinaamse export. Tussen 1790 en 1813 liep de produktie snel terug, mede ten gevolge van de belemmeringen van die afzet in Europa. In laatstgenoemd jaar telde de kolonie nog 333 plantages, waarvan 278 toebehoorden aan buiten Suriname wonende eigenaars.[2)] De gemiddelde produktie van de 278 plantages bedroeg in de drie voorgaande jaren slechts 13.187.616 pond suiker, 4.438.480 pond koffie, 490.000 pond katoen en 71.000 pond cacao. Het aantal slaven was verminderd van ca. 45.000 à 50.000 in 1788 tot 32.489 in 1813.

2. Het absenteïsme in de plantagekoloniën na 1773

De economische crisis die de plantagekoloniën van de Republiek in de jaren zeventig teisterde, veroorzaakte vooral in Suriname grote veranderingen in de sociale structuur van de blanke bevolking. De meeste planters waren insolvent en zagen hun bezittingen overgaan in handen van de overzeese krediteuren, waaronder de talrijke negotiaties. J. Wolbers schreef in 1860[3)]: "Het rijk der Surinaamsche planters spoedde ten einde, dat der administrateurs . . . begon". De overgang voltrok zich in snel tempo. In 1786 woonden er nog slechts tachtig à negentig plantage-eigenaars

1) Groot Placaet-boeck, a.w., IX, blz. 1269.
2) Essai Historique, a.w., II, blz. 40; A.R.A., 2e afd., Collectie J. van den Bosch, no. 158, "A list of plantations and woodgrounds in the Colony of Surinam . . ." etc., 1813; volgens D. Curtin, The Atlantic slave trade, a.w., was de Nederlandse slavenexport naar West-Indië sedert ca. 1770 sterk verminderd.
3) J. Wolbers, a.w., blz. 312; het artikel van C.K. Kesler, Amsterdamse bankiers in de West in de 18e eeuw, in: De West-Indische Gids 8 (1926-1927), blz. 499-516, geeft een verkeerde voorstelling van zaken, want ten tijde van Deutz werden de meeste plantages beheerd door in Suriname wonende eigenaars en niet door administrateurs.

in Suriname, in 1813 niet meer dan 55.[1] Volgens gouverneur Jan Nepveu was de armoede in 1776 reeds zo groot, dat "vele blanken, die men 't niet aan zoude sien, zig met een drooge bananne moeten behelpen".[2] Een deel van de oud-planters bleef in dienst van hun krediteuren als directeur van een plantage. De administratie van de plantages was in handen van de vertegenwoordigers van de overzeese eigenaars. Zij hadden hun kantoren in Paramaribo en administreerden soms vele tientallen plantages tegelijk, wat niet ten goede kwam aan het beheer en ook niet aan de zorg voor de slaven.[3] Het overbrengen van slaven van verwaarloosde of voor verkoop bestemde plantages naar de rendabele bedrijven veroorzaakte onrust onder de slavenbevolking.

De positie van de met schulden beladen Surinaamse planters stak ongunstig af bij de rijkdom van de planters op de Engelse Westindische eilanden. De oorzaken van het absenteïsme — de afwezigheid van de plantage-eigenaars — waren in beide gebieden geheel verschillend. Het absenteïsme van de Engelse planters was in het derde kwart van de achttiende eeuw algemeen geworden.[4] De sterk gestegen suikerprijzen in de veertiger jaren hadden omstreeks 1750 een ware exodus van planters naar Engeland teweeggebracht. Dank zij hun monopolie op de suikermarkt konden zij rekenen op hoge inkomens, die hun in staat stelden zich in Engeland te vestigen en er luxe buitenplaatsen op na te houden in de nabijheid van Londen en in kustplaatsen als Southampton en Bristol. Hun indrukwekkende equipages deden George III eens uitroepen: "Sugar, sugar, eh? — all that sugar! How are the duties, eh, Pitt, how are the duties? ". Met de Engelse kooplieden die op West-Indië handelden, vormden zij een machtige belangengemeenschap, de West India Interest, die tot in het begin van de negentiende eeuw haar stempel drukte op de binnen- en de buitenlandse politiek.[5] Als gevolg van o.a. dalende prijzen vanwege de toenemende suikerproduktie van Cuba en Brazilië en het verbod van slavenhandel, zagen de in Engeland residerende plantage-eigenaars, waarvan de meeste hun Caribische bezittingen door erfenis hadden verkregen en nog nimmer met eigen ogen hadden

1) Essai Historique, a.w., I, blz. 146; A.R.A., 2e afd., Collectie J. van den Bosch, no. 158, "A list of plantations . . ." etc.

2) J. Wolbers, a.w., blz. 311.

3) H.D. Benjamins, a.w., blz. 31; R.A.J. van Lier, Samenleving, a.w., blz. 39-42.

4) L.J. Ragatz, Absentee landlordism in the British Carribean, 1750-1833, in: Agricultural History 5 (1931), blz. 7-13; D. Hale, Absentee-proprietorship in the British West Indies to about 1850, in: The Jamaican Historical Review 4 (1964), blz. 15-35.

5) L.M. Penson, a.w.

aanschouwd, zich sedert ca. 1815 genoodzaakt hun plantages onder hypotheek te brengen.[1] Omstreeks 1830 waren hun krediteuren de nieuwe eigenaars geworden De "animus revertendi" bezielde ook de Surinaamse planters. Gouverneur Jan Nepveu beschouwde het als een nadeel voor de kolonie, "dat er geen luyden zijn, die zig by middelmatige handteringen willen bepalen, dat alles uyt deselve grond voortkomt, namentlijk de inbeelding of voorstelling van rijk terug te gaan, of zoals men het noemt te repatrieeren, immers zig niet aan een vast verblijf met familie aldaar willen bepalen, schoon vele met diergelijke handteeringe rijkelijk en gelukkig zouden kunnen leven".[2] De Surinaamse planters zijn er niet in geslaagd, zoals hun Engelse collegae, als vermogende lieden naar Europa terug te keren Het was in het belang van de Hollandse stapelmarkt, dat zij hun produkten alleen daar ter markt brachten, niet, dat zij een monopolie bezaten zoals de Engelse en Franse planters. Integendeel, hun produkten moest concurreren met de Franse Westindische suiker en de koffie, die in grote hoeveelheden hier te lande geimporteerd werden. Het absenteisme deed zich in Suriname eerst na de Amsterdamse kredietcrisis van 1773 op grote schaal voor. Niet de rijkdom van de planters, maar hun berooidheid was daarvan oorzaak. De overzeese krediteurs werden de nieuwe eigenaars, maar zij vestigden zich niet in Suriname In 1786 was ruim 80% van de Surinaamse plantages in handen van Hollandse krediteuren, in 1813 ruim 83%.[3]
Van een hecht georganiseerde West India Interest zoals in Engeland[4] was in de Republiek geen sprake De W.I.C kon hiervoor niet doorgaan. Haar betekenis als handelscompagnie had zij in 1734 verloren. Voor zover bekend hebben alleen de Amsterdamse eigenaars van en belanghebbenden in plantages in Berbice zich georganiseerd.[5] Zij sloten op 24 maart 1769 een conventie. Het statuut was opgesteld door Elias Luzac. Men zou maandelijks bijeen komen in de herberg De Munt aan de Cingel te Amsterdam om zaken rakende de plantages te bespreken. Het dagelijks bestuur werd gevormd door een commissie van vier personen, die om

---

1) Zie noot 4 op blz. 202

2) R. Bijlsma, Over bodemgesteldheid, a.w., blz. 341-342.

3) Essai Historique, a.w., II, blz. 10, in 1786 waren 436 plantages van niet Joden, de eigenaars van 86 daarvan woonden in Suriname, verder waren er 16 plantages van Joodse eigenaars, in 1813 waren er 333 plantages, de eigenaars van 55 daarvan woonden te Suriname, zie A.R A , 2e afd., Collectie J. van den Bosch, no 158, "A list of plantations . .", 1813.

4) L M. Penson, a.w.

5) R.A. Zeeland, Statenstukken Van de Perre-Schorer, no. 38, Memorie van Pieter Pama c s , met bijlage, J Rodway, a w., I, blz. 265-269, G A. Amsterdam, Archief Burgemeesters, Lands- en gewestelijk bestuur, Stukken betreffende Berbice

beurten gedurende drie maanden als president zouden fungeren De contributie bedroeg tien stuivers voor elke hoeveelheid van 1000 pond produkten die de ondertekenaars van de conventie uit Berbice importeerden. Om de kosten van de maandelijkse bijeenkomsten te drukken was bepaald, dat slechts tabak en pijpen uit de kas van de organisatie betaald zouden worden

De conventie telde 39 deelnemers. Er tekenden 21 personen, hetzij voor zichzelf, hetzij voor hun opdrachtgevers [1] Zij bezaten 48 plantages in Berbice. Volgens een lijst van 16 juni 1774 telde Berbice 104 plantages met 5582 slaven, eigendom van 85 planters.[2] Daarvan woonden er 31 te Amsterdam en 54 in Berbice De Amsterdamse eigenaars bezaten 44 plantages, waarop in totaal 3179 slaven werkzaam waren Het absenteisme van de plantage-eigenaars was hier dus in 1774 reeds aanzienlijk De oorzaak ervan lag niet in de berooidheid van de planters, maar in de aankoop van braakliggende gronden door Amsterdamse kooplieden kort na het octrooi voor Berbice in 1732 [3] De activiteiten van de genoemde associatie waren voornamelijk gericht tegen de voorgenomen belastingverhogingen door de Societeit van Berbice, die sedert de slavenrevolte van 1763 diep in de schulden geraakt was. Ondanks talrijke rekesten tegen de verhoging gaven de Staten-Generaal in 1774 toch toestemming aan de Societeit van Berbice de bestaande belastingen gedurende drie jaar te verdubbelen en een heffing van *f* 125 per plantage in te voeren.[4]

In Essequebo en Demerary bleef het absenteisme van veel beperkter omvang dan in Suriname en Berbice. Het feit kan verklaard worden uit geringere totalen van de hypothecaire leningen. Een andere factor was, naar onze mening, dat een groot gedeelte van de kolonisten, vooral in Demerary, van Engelse afkomst was In 1815 waren er in Essequebo slechts tien plantages eigendom van Nederlandse ingezetenen en in Demerary 22.[5]

---

1) De ondertekenaars waren Zacharias Le Febre, D Changuion qq voor gouverneur Heyliger (3 plantages), Christiaen Cruys & Zoon, Wed François Rigail & Zoon qq (3 plantages), Jacobus Ambrosius Pool & Comp (6 plantages), J Simons (2 plantages), Paulus van Driest, Hendrik Hoffham (1 plantage), Harmanus Volkmar (1 plantage), J A Charbon (13 plantages), Lod Groen (1 plantage), Wed. Jacob Boulé (4 plantages), Dirck van Vollenhoven Willemsz, Josias B. Artillaet & Comp. (2 plantages), Pieter Pama (2 plantages), Joseph de la Penja, J A Charbon voor Mevr. L C. de Faman Wed J. Testas (1 plantage). W Roell (2 plantages), Hendrik Cannegieter Jansz qq (2 plantages), Herman Berewout & Comp. (3 plantages), Charbon (2 plant)

2) Zie hiervoor noot 5 op blz 203

3) Zie hoofdstuk IV, par. 1

4) Zie noot 5 op blz. 203.

5) Js. van den Bosch, a.w , II, blz 225 226

Het fiasco van de plantageleningen heeft een ongunstige invloed uitgeoefend op de Westindische handel in het algemeen en op de slavenhandel in het bijzonder De tegenstellingen tussen de planters, de hypotheekhouders en de slavenhandelaars zijn er door verscherpt De slavenhandelaars konden niet meer vertrouwen op de acceptatie van de aangeboden wissels Na 1773 verlangden zijn betaling van de slaven in suiker, koffie en andere koloniale produkten Zij verlangden het recht van reclame op onbetaald gebleven slaven Schulden vanwege slavenaankoop moesten naar hun mening preferent zijn boven alle andere schulden De hypotheekhouders beriepen zich echter op de contracten met de planters De geschillen bleven in de jaren zeventig onopgelost, terwijl ook de Hollands-Zeeuwse twist over Essequebo en Demerary, hoewel in 1770 formeel door een scheidsrechterlijke uitspraak van de Prins beslecht, voortging de verhoudingen tussen de Staten, de Kamers van de W I C en de kooplieden in beide gewesten te vertroebelen
De Vierde Engelse Oorlog, eind 1780 uitgebroken, berokkende vervolgens de Westindische handel van de Republiek grote schade St Eustatius, de lucratieve stapelplaats voor de Amsterdamse handel met Noord-Amerika en de Franse Antillen, werd in 1781 door de Engelsen met de grond gelijk gemaakt [1] In Essequebo en Demerary heerste in de jaren tachtig een bestuurlijke chaos De planters, voor een groot deel van Engelse afkomst, waanden zich door de Engelse verovering van de kolonie bevrijd van de door hen verfoeide W I.C en wensten nooit meer door haar bestuurd te worden [2] Het gebrek aan slaven was in de kolonien na 1780 nijpend geworden Voór de oorlog voeren er jaarlijks ca dertig slavenschepen uit Zeeland via West-Afrika naar West-Indie, na de oorlog slechts vijf [3] De Middelburgsche Commercie Compagnie verloor in 1781 1783 minstens zes schepen [4]
Ook voor de Westindische negotiaties waren de oorlogsjaren rampzalig Ze zagen

1) W R Menkman, De West Indische Compagnie, a w , blz 168 169
2) J Rodway, a w , II, blz 30-31, A R A , Verzameling Verspreide Westindische Stukken, no 128, Brief van de Kamer Amsterdam aan de Staten Generaal over de door de planters uitgesproken bewering, dat Essequebo en Demerary met geen mogelijkheid onder het beheer van de W I C konden blijven, 22 januari 1788 (gedrukt)
3) A R A , Verzameling Verspreide Westindische Stukken, no 123, "Consideratien aangaande Essequebo en Demerary, door den Heer Van den Spiegel aan den Adv[t] de Kempenaer ter hand gesteld", 26 juli 1786
4) W S Unger, Het archief, a w , blz. 31, 51, 60, 86, 87 en 95

tevergeefs uit naar produkten van hun koloniale schuldenaars.[1] De directeuren van de negotiaties wilden dan ook niets weten van de voorstellen van de Surinaamse gouverneur ad interim W.J. Beeldsnijder Matroos om de interest te verlagen, de plantages opnieuw te taxeren, waarbij de gemiddelde netto-winst in voorgaande jaren bepalend moest zijn voor de hoofdsom van de lening, en de planters meer vrijheid in hun produktenconsignaties te verlenen.[2] De Societeit van Suriname betuigde haar steun aan deze voorstellen, omdat naar haar oordeel de houders van de waardeloze Westindische obligaties nu wel voor een schikking te vinden zouden zijn. Zes jaar eerder had zij, eveneens tevergeefs, haar steun gegeven aan bijna gelijkluidende voorstellen van Graafland en Gootenaar in hun "Korte Verhandeling over de Colonie Suriname".

De financiele middelen van de W.I.C. waren reeds tijdens de oorlog volkomen uitgeput.[3] Velen betwijfelden of zij nog reden van bestaan had. De Staten-Generaal stonden haar in april 1782 toe *f* 1 000 000 te lenen onder hun garantie, maar er werd slechts voor *f* 63 000 ingeschreven. De Staten van Holland fourneerden het ontbrekende. In juni 1783 diende de Compagnie opnieuw een verzoek om financiele steun in, ditmaal voor een subsidie van *f* 3.000.000. De subsidie-aanvraag was er oorzaak van, dat het geschil tussen Holland en Zeeland over de vaart op Essequebo en Demerary weer opdook. Holland eiste intrekking van de reglementen van 1770 in 1772, Zeeland wilde ze handhaven. Beide gewesten konden niet tot overeenstemming komen, zodat verschillende vraagstukken die dringend een oplossing vroegen, zoals het herstel van het bestuur in Essequebo en Demerary, vergroting van de slavenaanvoer en het al of niet toelaten van buitenlanders in de Westindische handel, jarenlang onafgedaan bleven. De Staten-Generaal trachtten in 1786 de impasse te doorbreken met de instelling van een adviescommissie, die rapport zou uitbrengen over de financiering van de W.I.C. en de middelen tot "opbeuring" van de vervallen Westindische handel.

De commissie, bestaande uit de leden van de Staten-Generaal Van Wijn, Lambrechtsen en Wichers, bracht op 19 maart 1787 verslag uit.[4] Zij noemde de

---

1) A.R.A., Verzameling Verspreide Westindische Stukken, no.49, o.a. het rekest van S. van Nooten Jansz c.s. aan de Hollandse Staten.

2) J. Wolbers, a.w., blz. 388-389, J. Hudig Dzn., De West-Indische zaken, a.w., blz. 77-81.

3) A.R.A., Archief Staten-Generaal, no. 9424, Rapport van Van Wijn, Lambrechtsen en Wichers aan de Staten-Generaal over de zaken de W.I.C. rakende, daartoe verzocht bij resolutie van 21 October 1786, uitgebracht 19 maart 1787, A.J. van der Meulen, Studie over het Ministerie van Van de Spiegel, Leiden, 1905, blz. 452-458.

4) Zie noot 3.

Westindische handel een van de belangrijkste takken van bestaan voor de Nederlandse ingezetenen, waarin jaarlijks circa 27 miljoen gulden werd omgezet. Het was daarom een publiek belang, dat de W.I.C. met subsidies overeind gehouden werd tot de afloop van het octrooi in 1791. Zij adviseerde echter niet de gevraagde subsidie van drie miljoen gulden te verlenen, maar slechts een lening van *f* 500.000 onder garantie van de Hoog Mogenden en een jaarlijkse subsidie van *f* 250.000 tot dekking van interest en aflossing van leningen. De commissie was verder van oordeel, dat alle koloniën in West-Indië onder één bestuur moesten worden gebracht, maar zij achtte het niet wenselijk zo kort voor de afloop van het octrooi hiertoe nu reeds over te gaan en adviseerde daarom dienaangaande slechts voorlopige regelingen te treffen.
Ten aanzien van het geschil tussen Holland en Zeeland over de vaart op Essequebo en Demerary stelde de commissie voor, dat Zeeland zou afzien van alle voorrechten die het door de reglementen van 1770 en 1772 verkregen had.[1] De handel en scheepvaart zouden voor alle inwoners van de Republiek opengesteld moeten worden. Aan de Zeeuwse schepen zou alleen vrijstelling gegeven worden van betaling van het inkomende lastgeld van *f* 3 en het uitgaande lastgeld van *f* 6 in de koloniën. Van de schepen uit de andere gewesten die Essequebo en Demerary zouden aandoen, moest een extra lastgeld van *f* 9 worden geheven, teneinde de W.I.C. schadeloos te stellen. De commissie zag in het compromis klaarblijkelijk een haalbare mogelijkheid. Hoewel beide gewesten naar buiten toe steeds aan hun "opposiete" standpunten bleven vasthouden, toonden de Staten van Zeeland zich achter de schermen wat inschikkelijker.
De commissie uit de Staten van Zeeland die advies moest uitbrengen over de subsidie-aanvraag van de W.I.C., legde in 1784 aan het College van Kooplieden in Middelburg en Vlissingen en aan de Kamer van de W.I.C. in Zeeland de vraag voor in hoeverre het met de Zeeuwse belangen zou overeenkomen toe te geven aan de Hollandse eis tot openstelling van de vaart op Essequebo en Demerary en "dus afgaan van de sustenuës op dit subject te vooren, en speciaal ten Jaare 1770 gevoerd".[2] De uitslag van de opiniepeiling was, — hoe kon het anders — dat men weinig verwachtte van een Zeeuws advies aan de Staten-Generaal, "alzoo het zelve opposiet zoude moeten zijn aan dat van de Heeren Staaten van Holland en West-Vriesland, en dus weinig strekken tot bevordering van de deliberatien der Bond-

1) Zie noot 3 op blz. 206.
2) R.A. Zeeland, Gedrukte notulen Staten van Zeeland, 4 maart 1784.

genooten". De commissie gaf daarom in overweging de kwestie in een vriendelijke correspondentie met de Staten van Holland te behandelen.

Tot de inschikkelijkheid die Zeeland zou betonen heeft ook bijgedragen de lang volgehouden twijfel van Zierikzee aan het al minstens dertig jaar door Zeeland verkondigde standpunt, dat het verlies van de vaart en handel op Essequebo en Demerary de ruïne van Zeeland moest betekenen [1] Waren de beide koloniën nog wel van zoveel belang voor Zeeland? De Middelburgse negotiaties ontvingen van daar zo weinig produkten, dat zij niet aan hun verplichtingen jegens de obligatiehouders konden voldoen. Het was bovendien nog de vraag of Zeeland wel in staat was de vergunde privileges in de reglementen van 1770 en 1772 te benutten. In september 1784 lieten de Staten van Zeeland die van Holland weten, dat de enige reden waarom zij niet konden toestemmen in de opheffing van de reglementen hun vrees was, dat de Zeeuwse handel op Essequebo en Demerary verloren zou gaan [2] Indien hun vrees kon worden weggenomen, dan waren zij wel tot enige concessies bereid

De commissie Van Wijn wijdde grote aandacht aan de slavenhandel De voorspoed van de plantagekoloniën was immers afhankelijk van een ruime aanvoer van slaven. Een van de maatregelen om de aanvoer te vergroten was de toelating in de koloniën van schepen onder vreemde vlag. De commissie meende, dat de toelating beperkt moest worden tot schepen die eigendom waren van inwoners van de Republiek en hier te lande waren uitgerust. Verder stelde zij voor een premie van *f* 12 te verlenen op elke ingevoerde slaaf in Suriname en Berbice en van *f* 18 in Essequebo en Demerary. Zekerheid van betaling voor de slavenhandelaars achtte zij het middel bij uitstek om de vervallen slavenhandel weer op te beuren. Slaven waren onontbeerlijk voor de instandhouding van de verhypothekeerde plantages. Zolang de slaven nog niet betaald waren, zou de verkoper ervan als een preferente krediteur beschouwd moeten worden en bovendien het recht van reclame op de slaven moeten hebben. Het diverteren van produkten zou met kracht bestreden moeten worden De slavenhandelaars zouden dus geen produkten als betaling mogen eisen, tenzij met toestemming van de agendarissen van de negotiaties

Holland en Zeeland maakten achtereenvolgens op 19 mei en 3 juli 1788 hun mening over het advies van de commissie Van Wijn ter generaliteit bekend.[3]

---

1) R A Zeeland, Gedrukte notulen Staten van Zeeland, 21 juni en 19 en 26 juli 1784
2) Idem, 6 september 1784.
3) Idem, Familie-archief Verheije-Van Citters, no 35, "Extract uit het register der Resolutien van .. Staten-Generaal", 17 augustus 1788, en de begeleidende missive van dezelfde datum.

De overige gewesten hadden zich nog niet over het advies beraden Desondanks besloten de Staten Generaal op 27 augustus reeds enige voorlopige regelingen te treffen omtrent de punten waarover Holland en Zeeland het eens geworden waren Daartoe hoorde o a de kwestie van de vaart op Essequebo en Demerary, waarover beide gewesten sedert 1750 zo'n heftige strijd gevoerd hadden De plotselinge eenstemmigheid was niet te danken aan een gewijzigde opvatting van een van beide partijen, maar aan de omstandigheid, dat "een accomodement tusschen de Provin tien van Holland en Zeeland minder noodzakelijk word, als men de schikkingen slechts provisioneel wil maken en dat men zig eenvoudig aan het Reglement van 1772 zoude behooren te houden" [1] niets veranderen, was het parool, want het jaar 1791, waarin het octrooi van de W I C zou aflopen en dat waarschijnlijk niet meer verlengd zou worden, was dichtbij

Op 24 november 1789 vaardigden de Staten-Generaal een plakkaat uit "tot aanmoediging van den Negerhandel" [2] De afkondiging was vertraagd, omdat Holland en Zeeland van mening verschilden over de wijze waarop de slavenhandelaars in financieel opzicht verlichting gegeven moest worden [3] Zeeland was aanvankelijk voor het premiestelsel geweest dat de commissie Van Wijn had voorgesteld Holland daarentegen zag alleen heil in de restitutie van de lastgelden die men voor de Afrikaanse vaart aan de W I C betaalde Het plakkaat bepaalde, dat de lastgelden zouden worden teruggegeven Conform het advies van de commissie Van Wijn zou voortaan ook met schepen in het buitenland gebouwd, maar eigendom van inwoners van de Republiek, slaven in de kolonien aangevoerd mogen worden [4] Meer zekerheid dan voorheen omtrent de betaling van de verkochte slaven hebben de slavenhandelaars in het plakkaat niet kunnen vinden De zo belangrijke maar ook contro versiele kwestie werd afgedaan met de bepaling, dat de slavenhandelaars "alle zoodanige bedingen en verdere schikkingen" tot zekerheid van de betaling mochten maken als rechtens geoorloofd was De invloed van de overwegende Hollandse negotiaties, met wier plantageleningen de planters hun slavenaankopen financierden, was nog altijd groter dan die van de Zeeuwse slavenhandelaars

De ideeen van de kooplieden in de Republiek over de koloniale handel, zoals die in

1) R A Zeeland, Gedrukte notulen Staten van Zeeland, 26 mei 1788, Extract resolutie van Holland en West Friesland, 16 mei 1788

2) Groot Placaet boeck, a w , IX, blz 1291

3) W S Unger, Slavenhandel I, a w , blz 166, Groot Placaet boeck, a w , IX, blz 1291

4) Het reglement op de Afrikaanse vaart van 8 augustus 1730 had bepaald, dat de vaart slechts mocht geschieden met in de Republiek gebouwde schepen

het rapport Van Wijn en in de genoemde resoluties van de Staten van Holland en Zeeland tot uitdrukking komen, waren nog even mercantilistisch als die in het Surinaamse octrooi van 1682.[1] Terwijl Frankrijk, Engeland en Spanje hun koloniale handelspolitiek liberaliseerden[2] en overgingen tot wat genoemd wordt het "exclusif mitigé", meenden de Staten van Holland, "dat als een vasten grond en onwrikbaar beginsel diende aangenomen te worden, dat de Handel van de Colonien geheel in handen van de Ingezetenen van den Staat behoort te blijven, met zoo weinig uitzonderingen als de natuur van de zaak toelaat, zoo dat de Producten van de Colonien geen andere Markt hebben dan het Moederland, en alle de benoodigdheden van de Colonisten hun door de Ingezetenen moeten worden aangebragt".[3]
De "natuur van de zaak" liet echter weinig toe. De Staten van Holland erkenden, dat de koloniën reeds in woestenijen veranderd zouden zijn, wanneer de planters geen slavensmokkel hadden bedreven. De Nederlandse slavenaanvoer was immers verre van voldoende geweest. Desondanks moesten de buitenlanders tot elke prijs uit de slavenhandel geweerd worden, want wie de slavenaanvoer beheerste, was meester van de handel met de plantagekoloniën en zou produkten als betaling kunnen eisen. De Staten van Holland doelden daarbij waarschijnlijk op Essequebo en Demerary, waar het diverteren van produkten een grote omvang had aangenomen en waar de planters invoer van slaven door de Engelsen bepleitten.
De Staten van Holland schreven het verval van de slavenhandel toe aan verschillende oorzaken.[4] De slavenrederijen droegen bijna altijd de verliezen en zagen zelden de winsten van de handel, omdat de schippers een gedeelte van de lading voor eigen rekening namen en zich wel met de boekhouders van de rederijen wisten te verstaan.[5] Zij verweten de rederijen bovendien gebrek aan ondernemingslust. Zij hielden slechts een of twee slavenschepen in de vaart, terwijl bijv. de Engelse rederijen steeds vijf of zes slavenschepen op zee hadden en zich zo van een geregelde toevoer van slaven op de Westkust van Afrika verzekerd wisten. Een ongunstige factor voor de slavenhandel was ook, dat de hoge exploitatiekosten van de

1) Th.P.M. de Jong, a.w., blz. 121.
2) Idem, blz. 23-24.
3) R.A. Zeeland, Gedrukte notulen Staten van Zeeland, 26 mei 1788, Extract resolutie van Holland en West-Friesland, 16 mei 1788.
4) Ook de Gecommitteerde Raden van Zeeland schreven het verval hieraan toe; zie W.S. Unger, Slavenhandel ...I, a.w., blz. 164.
5) Bedoeld wordt "het gepermitteerde cargasoen" en "het doceur van de presentslaven", zoals dat bijv. bij de Commercie Compagnie toegestaan werd; zie hoofdstuk III, par. 3.

Afrikaanse bezittingen de W.I.C. noodzaakten de slavenhandel zwaar te belasten. Voor elk slavenschip dat uitzeilde, betaalde de rederij *f* 4000 à *f* 5000 aan lastgelden of recognities, waarvan één derde voldaan moest worden in contanten vóór het vertrek, terwijl men voor de rest borgen moest stellen. De *f* 20 per verkochte slaaf die de W.I.C. van haar ambtenaren op de kust eiste als een soort recognitie, werd door hen natuurlijk op de slavenhandelaars verhaald. Ook hadden zij een monopolie opgebouwd, waardoor rechtstreekse handel tussen de schippers van de slavenschepen en de inboorlingen onmogelijk was geworden. Wanneer men tenslotte na een riskante oversteek de slaven in West-Indië had verkocht, was de betaling ervan nog onzeker. Van de verbeteringen echter die de Staten van Holland voorstelden, zoals verbod van eigenhandel voor de schippers, het vaststellen van een winstaandeel voor de bemanning, tijdelijke ontheffing van de betaling van lastgelden, opheffing van de recognitie van *f* 20 per verkochte slaaf aan de W.I.C., doorbreking van het monopolie van de ambtenaren van de W.I.C. en tenslotte meer betalingszekerheid in de koloniën, is met uitzondering van de restitutie van lastgelden weinig terug te vinden in het genoemde plakkaat van 24 november 1789.

De planters van Essequebo en Demerary zagen in de toelating van buitenlanders in de slavenhandel van de Republiek de enige mogelijkheid om het enorme tekort aan slaven snel op te heffen. Reeds in 1769 hebben zij zich voor dit doel met een verzoek tot de Staten-Generaal gewend. Zij herhaalden het in 1786 en 1788, waarbij ook de planters in Berbice zich aansloten.[1] Zij waren het met elkaar eens, dat de welvaart van de plantagekoloniën en dus de handel tussen deze koloniën en de Republiek afhankelijk was van een ruime aanvoer van slaven. De door de commissie Van Wijn voorgestelde maatregelen zouden naar hun mening echter eerst op lange termijn effect kunnen hebben, terwijl onmiddellijke voorziening in het nijpende gebrek aan slaven vereist was. Zij deelden niet de vrees van de commissie, dat toelating van buitenlanders het diverteren van produkten zou doen toenemen. De Engelsen bijv. eisten betaling in wisselbrieven op solide handelshuizen of in katoen, maar daarvan produceerden de koloniën van de Republiek te weinig om er kostbare armasoenen mee te kunnen betalen.

De Zeeuwse kooplieden onder aanvoering van de Commercie Compagnie keerden zich fel tegen de rekesten van de Westindische planters, wier argumenten naar hun

---

1) R.A. Zeeland, Gedrukte notulen Staten van Zeeland, 17 april 1788, Rekest van planters en ingezetenen van Essequebo en Demerary aan de Staten-Generaal, idem van de planters en ingezetenen van Berbice.

oordeel geen steek hielden.[1] Als de Engelsen wisselbrieven als betaling hadden geëist, waar waren dan de aanzienlijke hoeveelheden suiker en koffie gebleven die de kolonie in de laatste jaren geproduceerd had? Op wie konden planters die zo diep in de schulden zaten, wissels trekken? En als ze inderdaad kooplieden hadden gevonden die hun wissels accepteerden, waarom betaalden zij dan niet de Zeeuwse slavenhandelaars? De Middelburgse slavenrederijen hadden nog *f* 349.609 te vorderen van de planters in Essequebo en Demerary; de Commercie Compagnie zelfs ruim *f* 300 000. Zij verzochten de Staten-Generaal dan ook met klem het verzoek van de planters af te wijzen en geen buitenlanders toe te laten.[2] Het verzoek van de planters is, zoals wij in het genoemde plakkaat van 1789 kunnen zien, niet ingewilligd In de loop van de achttiende eeuw was het min of meer tot een taakverdeling in de Westindische handel gekomen tussen de Hollandse en de Zeeuwse kooplieden, waarbij volgens Ambrosius Tulleken beide partijen baat hebben gehad [3] De Hollandse kooplieden-commissionairs verstrekten de planters de onmisbare kredieten in ruil voor Westindische produkten, terwijl de Zeeuwen de kolonien van slaven voorzagen tegen betaling in wisselbrieven op Holland Een uitzondering vormde de "Zeeuwse" kolonie Essequebo en Demerary Holland, bewust van zijn economisch overwicht, eiste openstelling van de vaart en handel op dit gebied. Zeeland, terecht bevreesd voor de Hollandse expansie, klampte zich vast aan zijn vermeende rechten [4] Het resultaat is het reglement van 1770 geworden, dat in 1772 weer gewijzigd werd, een compromis dat geen van beide partijen ooit bevredigd heeft De Hollands-Zeeuwse rivaliteit heeft de ontwikkeling van de landbouw in het veelbelovende Essequebo en Demerary lang geremd. De Hollandse kooplieden wilden er niet investeren, zolang de produkten niet rechtstreeks naar hun gewest verzonden mochten worden. De kolonie miste hierdoor de grote kredieten die van Suriname zulk een aantrekkelijk afzetgebied voor de Zeeuwse slavenhandel gemaakt hadden Het fiasco van de plantageleningen heeft bovendien een belangenstrijd doen ontstaan tussen de overwegend Hollandse negotiaties en de voornamelijk Zeeuwse

1) R A. Zeeland, Gedrukte notulen Staten van Zeeland, 14 april 1788, Rekest van de directeuren van de Commercie Compagnie c.s aan de Staten-Generaal.

2) W.S. Unger rekent ten onrechte de Commercie Compagnie en andere Zeeuwse slavenhandelaars tot de voorstanders van de toelating van buitenlanders in de slavenhandel, zie zijn Slavenhandel . . . I, a.w., blz. 60-64.

3) A.R A., Verzameling Verspreide Westindische Stukken, no. 478, Brief van Ambrosius Tulleken te Demerary aan de griffier van de Staten-Generaal Fagel, 19 augustus 1771

4) Holland had tijdelijk — in de zestiger jaren — ook een belangrijk aandeel in de slavenhandel, zie bijlage XI.

slavenhandelaars. De Hollandse geldschieters lieten de wissels protesteren van non-acceptatie en non-betaling, zodat de Zeeuwen niet meer konden rekenen op betaling van de geleverde slaven. Beide partijen trachtten de schade te verhalen op de bezittingen van de planters. De Hollandse hypotheekhouders hadden echter betere papieren dan de Zeeuwse slavenhandelaars. De eersten leden een groot financieel verlies, de laatsten verloren hun bestaan.

De Westindische Compagnie bezat in de achttiende eeuw geen effectief handelsmonopolie meer De handelsfunctie moest zij overlaten aan particuliere kooplieden Via St.Eustatius en Curaçao bedreef de particuliere handel smokkel met de buitenlandse kolonien, via West-Afrika slaven- of driehoekshandel op West-Indie en rechtstreeks commissiehandel in koloniale produkten voor export naar de Republiek, vooral Amsterdam. Kwantitatieve gegevens over de Westindische handel zijn schaars, vooral met betrekking tot Essequebo, Demerary en Berbice.

De economische politiek van de Republiek aangaande haar Westindische plantagekolonien vertoonde overeenkomst met die van typisch mercantilistische staten als Engeland en Frankrijk alles in eigen hand houden voor zover het mogelijk is Geheel anders echter was de instelling tegenover de import van koloniale produkten uit het buitenland. De Hollandse stapelmarkt had belang bij een zo groot mogelijke aanvoer van deze produkten, niet alleen uit de eigen kolonien, maar ook uit vreemde, ter ondersteuning van de handel op Noord-Oost-Europa en het Duitse achterland.

Om minder afhankelijk te zijn van de buitenlandse — hoofdzakelijk Franse — import, was vergroting van de produktie in de eigen Westindische kolonien gewenst De Surinaamse plantagecultuur had zich reeds in de eerste helft van de achttiende eeuw sterk uitgebreid. Vanaf ca. 1740 nam ook in Berbice, Essequebo en vooral Demerary de landbouwproduktie toe De planters waren niet in staat de uitbreiding zelf te financieren. Sedert 1751 en vooral in de periode 1765-1773 namen zij hypothecaire leningen op, hun verstrekt door kooplieden in de Republiek, vooral Amsterdam.

De geïnteresseerde koopmanshuizen richtten voor dit doel zogenaamde negotiaties op, een soort vennootschappen tot het uitlenen van geld. Het uitleenkapitaal werd verkregen uit obligatieleningen. De Westindische planters stelden hun plantages als onderpand. Een directeur, gewoonlijk de koopman-bankier die het initiatief had

genomen, voerde de administratie. Hij legde periodiek verantwoording af aan enkele commissarissen, die gekozen werden door de obligatiehouders.
De plantageleningen hadden meestal een looptijd van twintig jaar. De obligatiehouders ontvingen een interest van 5 of 6%. Hun obligaties werden gewoonlijk door uitloting afgelost. De planters betaalden eveneens een interest van 5 of 6%. Hun aflossing was gewoonlijk bepaald op 10% per jaar in het tweede decennium van de looptijd.
Interest en aflossing werden zoveel mogelijk gewaarborgd door stringente leningvoorwaarden. Een daarvan was, dat de lening slechts de helft tot het vijf achtste deel van de getaxeerde waarde van de plantage mocht bedragen. Een andere conditie die garantie beoogde voor de krediteuren was, dat de planter al zijn produkten aan de directeur behoorde te zenden, die ze op de goederenbeurs verkocht, waarvoor hij commissieloon in rekening bracht. Uit de opbrengst zou preferent interest en aflossing aan de obligatiehouders worden betaald.
Voor de kooplieden die niet door middel van hypotheken de planters aan zich wisten te binden, was het moeilijk voor eigen rekening produkten van de planters te kopen. Als leverancier, zoals de Zeeuwse slavenhandelaars, liepen zij bovendien grote risico's. Konden zij niet betaald worden in geld of wisselbrieven, dan slaagden zij in de regel evenmin met hun aanspraken op betaling in goederen. Ingeval de planter insolvent werd verklaard, kwamen zij op de tweede plaats in de ranglijst van schuldeisers, omdat de negotiaties hypothecaire rechten op de plantages bezaten.
De eerste negotiatie — voor Suriname — werd opgericht door de Amsterdamse koopman-bankier en burgemeester Willem Gideon Deutz op 1 mei 1753. Hij vond spoedig enkele navolgers, maar het uitbreken van de Zevenjarige Oorlog in 1756 weerhield de kooplieden van verdere kapitaalverstrekking. Na de Vrede van Parijs ontstond, in 1765, een ware hausse in de uitgifte van plantageleningen. Dit duurde tot 1773, het jaar van de Amsterdamse kredietcrisis. Tijdens de crisis werd duidelijk, dat de planters de hoge interest en de aflossing niet konden opbrengen.
De ruime kredietverlening had de verkoopwaarde van de plantages doen stijgen, maar ook de produktiekosten vergroot. De verkoopwaarde van de plantages was bepalend voor de grootte van de lening. Bij de taxatie werd evenwel geen rekening gehouden met de rentabiliteit van de plantage. Zo ontstond er een wanverhouding tussen de grootte van de plantagelening en het inkomen van de planter.
De scherpe daling van de koffieprijs sedert 1771 en het wegvallen van de afzet van malassie en dram tijdens de Amerikaanse Opstand leidden tot vermindering van het

inkomen van de koffie- en suikerplanters. De lage koffieprijs is veroorzaakt door de stijgende koffieproduktie van de Franse Antillen en de grote import van Franse koffie in de Republiek.
Tussen 1773 en 1780 zijn voorstellen gedaan om door middel van interestreduktie zowel voor planters als obligatiehouders, centraal beheer van plantageleningen en garantiefondsen weer enige orde in de kredietverlening te scheppen. Geen enkele daarvan is gerealiseerd.
Ook de pogingen om de tegenstrijdige belangen van de merendeels Hollandse negotiaties en de Zeeuwse slavenhandelaars enigszins te verzoenen, hebben geen succes gehad. De slaven werden betaald met wissels op de Hollandse negotiaties, die in de jaren na de Amsterdamse kredietcrisis echter de acceptatie van de wissels veelal weigerden. Door de onzekerheid omtrent betaling en de verminderde koopkracht van de planters geraakte de Zeeuwse slavenhandel in verval.
Het langdurige conflict tussen Holland en Zeeland over de vaart en de handel op het veelbelovende Essequebo en Demerary, waarvan de Zeeuwen tot 1770 het monopolie bezaten, is aan de mislukking niet vreemd geweest. Het compromis dat in 1770 tot stand kwam, heeft geen van beide partijen ooit bevredigd en bleef een goede verstandhouding in de weg staan. Wel maakten de Hollandse en Zeeuwse kooplieden gezamenlijk front tegen de planters uit Essequebo, Demerary en Berbice, die in 1788 om slaveninvoer door de Engelsen hadden verzocht.
In de periode 1753-1794 is minstens voor ruim 69 miljoen gulden aan plantageleningen uitgegeven. Rekening houdend met een klein aantal plantageleningen waarvan de som onbekend is en met de mogelijkheid, dat bij een aantal leningen het kapitaal later is vergroot, kan het totaal op 76 à 80 miljoen gulden geschat worden. Bijna 53% van de ruim 69 miljoen gulden is aan Surinaamse planters geleend en ruim 17% aan die in Essequebo en Demerary. Ook aan de planters op de Deense, Engelse en Spaanse eilanden zijn plantageleningen verstrekt. Ruim 20% ging naar de Deense planters en bijna 5% naar de Engelse. Ruim 83% van het totale bedrag van 69 miljoen gulden is uitgeleend door bemiddeling van Amsterdamse negotiaties. De obligatiehouders hebben grote verliezen geleden. Het is vrijwel zeker, dat zij vóór 1800 nog geen kwart gedeelte van hun kapitaal, dat toen al afgelost had moeten zijn, hebben terugontvangen. Na 1773 ontvingen zijn een interest van slechts 2 à 3% en na 1780 slechts sporadisch een kleine uitkering.
Het fiasco van de plantageleningen heeft vooral voor Suriname ongunstige uitwerking gehad. De talrijke plantageleningen hebben de Surinaamse export niet kunnen

opvoeren. Na 1773 zagen de planters hun bezittingen overgaan in handen van de overzeese krediteuren. De nieuwe eigenaren kwamen zich echter niet vestigen. Zo ontstond het absenteïsme, dat de Surinaamse plantages een slechte bedrijfsvoering bezorgde, en begon het tijdperk van de administrateurs, die vanuit Paramaribo soms vele tientallen plantages tegelijk beheerden voor de overzeese eigenaren.

SUMMARY

In the 18th century the West Indian Company no longer had an effective trade monopoly. It had to leave the trade function to private merchants Via St.Eustatius and Curaçao the private merchants committed smuggling with the foreign colonies, via West Africa slave or triangular trade to the West Indies, and they had direct commission trade in colonial products for export to the Dutch Republic, especially Amsterdam Quantitative data concerning the West Indian trade are scarce, especially as regards Essequebo, Demerary and Berbice
The economic politics of the Republic concerning its West Indian plantation-colonies resembled that of the typically mercantile countries such as France and England It controlled the home market as much as possible. Completely different, however, was its attitude towards the import of colonial products from abroad The Dutch staple had an interest in as great a supply of these products as possible, not only from its own colonies but also from foreign ones, to support the trade to North-East Europe and the German hinterland.
In order to be less dependent on foreign — mainly French — imports an increase of the produce in its own West Indian colonies was desirable. The agriculture of Surinam had strongly developed in the first half of the 18th century already. From about 1740 agriculture produce in Berbice, Essequebo and especially Demerary also increased. The planters were not able to finance the extensions themselves. From 1751 and particularly between 1765 and 1773 they took up mortgage-loans provided by the merchants in the Republic, especially Amsterdam.
The merchants interested in this type of business established so-called "negotiations" for that purpose, a kind of company for lending money The money they got from debenture-loans. The plantations of the West Indian planters were securities for the loans. A manager, usually the merchant-banker who had taken the initiative, was the administrator. Regularly he rendered an account to some representatives chosen by the debenture-holders.

The plantation-loans mostly had a 20 year currency. The debenture-holders received an interest of 5 or 6%. Their debentures were usually redeemed by drawing out. The planters also paid an interest of 5 or 6%. Their redemption was usually fixed at 10% per annum in the second decade of the loan's currency Interest and redemption were guaranteed by stringent conditions for those who borrowed the money One of them was that the loan could be no more than $\frac{1}{2}$ to $\frac{5}{8}$ of the estimated value of the plantation. Another condition to guarantee the creditor's money was that the planter had to send all his products to the manager, who sold them on the produce exchange, for which he charged commission. From the proceeds interest and redemption would be paid to the debenture-holders by preference.
For the merchants who did not bind planters to them by means of mortgages it was difficult to buy products from the planters on their own account. Moreover, as suppliers, such as the Zealand slave traders, they ran great risks. If they couldn't be paid in cash or by bills of exchange, they were as a rule equally unsuccessful with their claims to payment in goods. In case the planter was declared to be insolvent they came second on the list of creditors because the "negotiations" had mortgage-rights to the plantations.
The first "negotiation" for Surinam was established by the Amsterdam merchant-banker and burgomaster Willem Gideon Deutz on May 1st 1753 Soon there were some imitators, but the outbreak of the Seven Years' War prevented the merchants from lending more capital. After de Peace of Paris in 1765 there was a real boom in the emission of plantation-loans. This lasted until 1773, the year of the Amsterdam financial crisis. During this crisis it became clear that the planters were not able to pay the high interest and redemption.
The enormous amount of money that had been lent had increased the market-value of the plantations but it had also increased the cost of production. The market-value determined the amount of money that could be borrowed. When the value of the plantation was estimated its remunerativeness was not taken into account. Thus there was often a disproportion between the amount of the plantation-loan and de planter's income.
The sharp fall in the price of coffee since 1771 and the falling off of the sales of molasses and dram during the American War of Independence caused the income of the planters of coffee and sugar to decrease. The low price of coffee was caused by the increasing production of coffee in the French Antilles and the extensive

imports of French coffee into the Republic

Between 1773 and 1780 proposals were made to put some order in the financial affairs by means of reduction of interest both for the planters and the debenture-holders, by central administration of plantation-loans and by guarantee-funds None of them were realized

Also the attempt to reconcile the clashing interests of the mainly Holland "negotia tions" and the Zealand slave traders to some extent were not successful The slaves were paid for by bills of exchange on the Holland "negotiations", which often refused to accept them in the years after the Amsterdam financial crisis Because of the uncertainty concerning the payment and on account of the decline of the planters' purchasing-power the Zealand slave trade fell into decay

The protracted conflict between Holland and Zealand concerning the promising Essequebo and Demerary trade — of which the Zealanders had the monopoly until 1770 — is one of the causes of this failure The compromise that was achieved in 1770 never satisfied either party and prevented their being on good terms Yet the Holland and Zealand merchants fronted together the planters of Essequebo, Demerary and Berbice who, in 1788, had asked permission to import English slaves

In the periode 1753-1794 plantation-loans were issued for upwards of 69 million guilders Taking into account a small number of plantation-loans of which the capital that was lent is unknown and also that with a number of them the borrowed sum of money was raised later on, the total amount can be estimated at 76 to 80 million guilders

Nearly 53% of the 69 million guilders was lent to Surinam planters and more than 17% to those in Essequebo and Demerary Also the planters on Danish, English and Spanish islands were given plantation-loans Upwards of 20% went to Danish planters planters and nearly 5% to the English More than 83% of the total sum of 69 million guilders was lent through the agency of Amsterdam negotiations

The debenture-holders suffered great losses It is almost certain that before 1800 they got back no more than ¼ of their capital, although it ought to have been redeemed completely by that time After 1773 they received an interest of only 2 or 3% and after 1780 only an occasional small payment

The failure of the plantation loans had unfavourable consequences, especially for Surinam The numerous loans could not increase the exports from Surinam After 1773 the planters saw their plantations pass into the hands of overseas creditors

These new owners, however, did not settle in Surinam. Thus the absentee-proprietorship originated, which was the cause that Surinam plantations were managed badly. The era of the administrators began, who from Paramaribo sometimes manages scores of plantations at a time for the overseas owners.

I Onuitgegeven bronnen

Algemeen Rijksarchief

Archief Staten-Generaal, no. 9424
Archief van de Sociëteit van Suriname, no. 28; 66; 68; 343-344
Het Oud-archief van de gouvernementssecretarie (gouverneursarchief) der kolonie Suriname, no. 59
Het Oud-archief der administratie van financiën in Suriname, no. 191-205
Verzameling Verspreide Westindische Stukken, no. 49; 73; 114; 123; 128; 150-153; 478; 716; 788; 799; 976; 1244; 1396
Collectie J. van den Bosch, no. 158
Aanwinsten 1e afd., 1899, no. XXVIII; 1939, no. IV; 1949, no. III; 1950, no. IV
Aanwinsten 2e afd., 1961, no. XV

Rijksarchief in Zeeland

Archief Staten van Zeeland, no. 3175
Gedrukte notulen van de Staten van Zeeland, 1728-1730 en 1750-1790
Handschriftenverzameling, no. 98; 206; 852
Familie-archief Verheije-Van Citters, no. 35
Verzameling Verheije-Van Citters, no. 26; 51 d; 98; 102; 125
Recueils Van Citters, no. 6; 14; 20
Verzameling Van Doorn van Westcapelle, no. 4
Statenstukken Van de Perre-Schorer, no. 35-38
Verzameling Mr. A. de Jonge van Bruinisse, no. 10
Verzameling Ermerins en Wiltschut, no. 39
Het archief van de Middelburgsche Commercie Compagnie, no. 13; 17-18; 49;

54-60; 83-88; 96-100; 128; 132; 138; 211; 258; 262; 408; 411; 441; 524; 528; 602; 665; 669; 719; 839; 844; 1014; 1190; 1254; 1258; 1303; 1308; 1387; 1393; 1566-1567; 1569; 1577; 1581-1582; 1711-1713; 1729-1736; 1738-1741; 1758-1761

Aanwinsten 1960, no. 17 sub 368 en 405

Aanwinsten 1968, no. 28

Gemeentelijke Archiefdienst Amsterdam

Archief Burgemeesters, Handel, portef. 5, Suriname I; Lands- en gewestelijke besturen, Stukken betreffende Berbice

Archief Desolate boedelkamer, no. 870, portef. III, nr. 5; portef. VIII, nr. 6

Huis-archief Marquette, no. 62-64; 294 I; 295

Familie-archief Hooft, no. 60

Familie-archief Heshuysen, no. 170; 177; 545

De archieven van de Portugeesch-Israëlitische Gemeente te Amsterdam, no. 1333

Notarieel archief, no. 12392-12393; 12400-12401; 12403-12404; 12406-12408; 12410-12411; 12413-12418; 12424; 12427; 12431-12432; 12441; 12450; 12485; 12493-12494; 12723-12734; 12746; 12757; 12787; 14316; 14330; 15687

Bibliotheek, no. N.12.16.01; N.12.17.01; N.38.02.012; N.34.003; N.34.004

Gemeentelijke Archiefdienst Rotterdam

Vroedschapsresolutiën, 18 november en 9 december 1754; 26 januari en 9 februari 1756; 11 januari 1757

Notariële archieven Rotterdam c.a. 1585-1811, no. 2147; 2150; 2284; 2433

Gemeente-archief Vlissingen

no. 201; 4992-4993; 5032; 5474-5475

Het Nederlandsch Economisch-Historisch Archief

Administratiekantoor Ketwich & Voomberg & Wed. Borski, plantagezaken, portef. 1-14 en 16

Negotiaties, Portef. Loopuyt, no. 1; 3; 5-6; 8; 10-17; 20-23; 25; 28-35; 37; Portef. III, no. 17; 27-49; 51-52; 151; 209-210; 212-213; 295; Portef. V, no. 40

Kleine aanwinsten, no 2, 36 I; 52; 288

Koninklijke Bibliotheek

no. 426 A 3, bijlage 3 G, "Consideratien wegens vele voorname geintresseerdens in de Colonie van Suriname"
no. 550 C 45, Stukken rakende de Societeit van Suriname, bijlage L[a]C

Bibliotheek Rijksuniversiteit Utrecht

Handschriftenkamer, pak met obligaties van Westindische negotiaties door W W van der Meulen geschonken aan de Bibliotheek van het Historisch Genootschap

II Uitgegeven bronnen en literatuur

Accarias de Serionne, J — Le commerce de la Hollande, Amsterdam, 1765, 3 dln
Adhin, J.H. — Development planning in Surinam in historical perspective, Utrecht, 1961
Armytage, F — The free port system in the British West Indies, a study in commercial policy (1766-1822), London, 1953
Bamford, P.W. — French shipping in Northern European trade, 1660-1789, in The journal of Modern History 26 (1954), blz. 207-219
Barbour, V — Capitalism in Amsterdam in the seventeenth century, Baltimore, 1950
Belonje, J. — Toestanden in Rio Demerary tegen het einde der XVIIIe eeuw, in De Navorscher Nederlands archief voor genealogie, heraldiek, heemkunde en geschiedenis 95 (1954-1955), blz 127-145, 96 (1955-1956), blz 65-72 en 139-155
Benjamins, H.D en Snelleman, J F. — Encyclopaedie van Nederlandsch West-Indie, 's-Gravenhage, 1914-1917
Berg, N.P. van den — Historical-statistical notes on the production and consumption of coffee, Batavia, 1880
Berghuis, W.H. — Ontstaan en ontwikkeling van de Nederlandse beleggingsfondsen tot 1914, Assen, 1967 (= Van Gorcum's Historische Bibliotheek, no 82)

Beylen, J. van — Schepen van de Nederlanden; van de late middeleeuwen tot het einde van de 17e eeuw, Amsterdam, 1970
Blom, A. — Verhandeling van den landbouw in de Colonie Suriname, Amsterdam, 1787
Bosch, Js. van den — Nederlandsche bezittingen in Azia, Amerika en Afrika, 's-Gravenhage enz., 1818, 2 dln.
Bothenius Brouwer, A.J. — Gedenkboek van het 200-jarig bestaan van de Maatschappij van Assurantie, Disconteering en Beleening van de Stad Rotterdam, 1720-1920, Rotterdam, 1920
Boxer, C.R. — The Dutch seaborne empire 1600-1800, London, 1965
Burema, L. — De voeding in Nederland van de middeleeuwen tot de twintigste eeuw, Assen, 1953
Butel, P. — Le trafic européen de Bordeaux, de la guerre d'Amérique à la Révolution, in: Annales du Midi 78 (1965), blz. 37-82
— Le trafic colonial de Bordeaux, de la guerre d'Amérique à la Révolution, in: Annales du Midi 79 (1967), blz. 287-306
— Bordeaux et la Hollande au XVIIIe siècle; l'exemple du négociant Pellet (1694-1772), in: Revue d'histoire économique et sociale 45 (1967), blz. 58-86
Bijlsma, R. — David de Is. C. Nassy, schrijver van de Essai Historique sur Surinam, in: Bijdrage voor Vaderlandsche Geschiedenis en Oudheidkunde, 5e reeks, no. 6, blz. 218-223
— Het Oud-archief der administratie van financiën in Suriname, in: Verslagen omtrent 's Rijks Oude Archieven 40 (1917), blz. 653-678
— Surinaamsche plantage-inventarissen uit het tijdperk 1713-1742, in: De West-Indische Gids 3 (1921-1922), blz. 325-332
— Over bodemgesteldheid en suikerplantage-exploitatie in Suriname 1765 (Volgens de annotatiën van Gouverneur Jan Nepveu), in: De West-Indische Gids 4 (1922-1923), blz. 341-349
Carter, A.C. — Dutch foreign investment 1738-1800, in: Economica, new series, vol. 20, no. 80 (november 1953)
— Dutch foreign investment 1738-1800, in the light of the Amsterdam "collateral succession" inventories, in: Tijdschrift voor Geschiedenis 66 (1953), blz. 27-38
Charpentier, G. — Les relations économiques entre Bordeaux et les Antilles au XVIIIe siècle, Bordeaux, 1937
Coolhaas. W.Ph. — Overzeese geschiedenis 1648-1795, in: Algemene Geschiedenis

der Nederlanden, deel VII, Antwerpen enz., 1955, hoofdstuk XIII
Curtin, Ph.D — The Atlantic slave trade; a census, Madison enz., 1969
Dantzig, A. van — Het Nederlandse aandeel in de slavenhandel, Bussum, 1968 (= Fibulareeks, no 47)
Dardel, P. — Navires et marchandises dans les ports de Rouen et du Havre au XVIII e siècle, Paris, 1963
Davies, K.G. — The origins of the commission system in the West India trade, in. Transactions of the Royal Historical Society, fifth series, vol 2, London, 1952
Deer, N — The history of sugar, London, 1942, 2 dln.
Deschamps, H. — Méthodes et doctrines coloniales de la France, du VXIe siècle à nos jours, Paris, 1953 (= Collection Armand Collin, Section d'Histoire et Sciences économiques, no. 281)
Deursloo, A J — Bijltjes en klouwers, in. Economisch en Sociaal-Historisch Jaarboek 34 (1971), blz. 4-71.
Dillen, J G. van — Omstandigheden en psychische factoren in de economische geschiedenis van Nederland, Groningen, 1949
— Memorie betreffende de kolonie Suriname, in: Economisch-Historisch Jaarboek 24 (1950), blz. 162-167
— Betekenis van het begrip mercantilisme in de economische en politieke geschiedschrijving, in. Mensen en achtergronden. Studies uitgegeven ter gelegenheid van de tachtigste jaardag van de schrijver, Groningen, 1964, blz 116-148 (= Historische studies uitgegeven vanwege het Instituut voor Geschiedenis der Rijksuniversiteit te Utrecht, no 19)
— Van rijkdom en regenten. Handboek tot de economische en sociale geschiedenis van Nederland tijdens de Republiek, 's-Gravenhage, 1970
Dobbelaar, P.J — Een statistiek van de in- en uitvoer van Rotterdam c.a in 1753, in: Economisch-Historisch Jaarboek 7 (1921), blz. 210-230
Elias, J E. — De vroedschap van Amsterdam 1578-1795, Haarlem, 1903-1905, 2 dln
Emmer, P.C. — De laatste slavenreis van de Middelburgsche Commercie Compagnie, in: Economisch en Sociaal-Historisch Jaarboek 34 (1971), blz. 72-123
Essai Historique sur la Colonie de Surinam, Paramaribo, 1788, 2 dln.
Fabius, G.J. — Het bankwezen in Nederlandsch West-Indie, Rotterdam, 1917 (= Instituut voor economische geschriften, no. 2)
Fermin, Ph. — Tableau historique et politique de l'état ancien et actuel de la Colonie de Surinam et des causes de sa décadence, Maestricht, 1778

Gedenkzuil der noodlottige koopjaren, Amsterdam, 1773

Goppel, W. — Ontwikkeling en beteekenis van de administratiekantoren, in: Dagelijksche Beurscourant 76 (1939), Jubileumnummer, blz. 31-34

Goslinga, C.Ch. — The Dutch in the Caribbean and on the Wild Coast 1580-1680, Assen, 1971 (= Anjerpublikaties, no. 12)

Goudsmit, M Th. — Geschiedenis van het Nederlandsche zeerecht, 's-Gravenhage, 1883

Grand Larousse encyclopédique, vol. III, Paris, 1960

Groeneveld, F.Ph. — De economische crisis van het jaar 1720, Groningen enz., 1940

Grol, J G van — De grondpolitiek in het Westindische domein der Generaliteit, deel 2, De rechtstoestand van het grondbezit, 's-Gravenhage, 1942

Groot Placaet-boeck, vervattende de placaten, ordonnantien ende edicten van de . . Staten-Generaal . . . ende Staten van Hollandt en West-Vrieslandt, mitsgaders . . Staten van Zeelandt . . , bijeengebracht door Cornelis Cau, Simon van Leeuwen, Jacobus Scheltus e.a., 's-Gravenhage enz., 1658-1796, 9 dln.

Hale, D — Absentee-proprietorship in the British West Indies to about 1850, in. The Jamaican Historical Review 4 (1964), blz. 15-35

Halgouet, H. du — Nantes. Ses relations commerciales avec les Indes d'Amérique au XVIIIe siècle. Ses armateurs, Rennes, 1939

Hardenberg, H. — Het handelshuis Osy, in: Rotterdams Jaarboekje 1954, blz. 162

Hardy, G. — Histoire de la colonisation française, 4e dr., Paris, 1943

Harris, C.A. and Villiers, J.A.J. de — Storm van 's Gravensande. The rise of British Guiana, compiled from his dispatches, London, 1911, 2 dln. (= Works issued by the Hakluyt Society, second series, no XXVI-XXVII)

Hartsinck, J.J. — Beschrijving van Guiana, Amsterdam, 1770, 2 dln

Heckscher, J.D. — Der Merkantilismus, Jena, 1932, 2 dln.

H(erlein), J.D. — Beschrijvinge van de Volk-plantinge Zuriname, Leeuwarden, 1718

Hoetink, H. — Encyclopedie van de Nederlandse Antillen, Amsterdam enz., 1969

Hovy, J. — Het voorstel van 1751 tot instelling van een beperkt vrijhavenstelsel in de Republiek (Propositie tot een gelimiteerd porto-franco), Groningen, 1966 (= Historische studies uitgegeven vanwege het Instituut voor Geschiedenis der Rijksuniversiteit te Utrecht, no. 21)

Hudig Dzn, J. — De West-Indische zaken van Ferrand Whaley Hudig 1759-1797, Amsterdam, (1922)

— De scheepvaart op West-Afrika en West-Indie in de achttiende eeuw, Amsterdam, (1926)

Hullu, J. de — Memorie van den Amerikaanschen Raad over de Hollandsche bezittingen in West-Indie in July 1806, in. De West-Indische Gids 4 (1922-1923), blz. 387-398

Hussey, R.D — The Caracas Company 1728-1784 A study in the history of Spanish monopolistic trade, Cambridge, 1934

Jeulin, P —L'Evolution du port de Nantes Organisation et trafic depuis les origines, Paris, 1929

Jong, Th.P M. de — De krimpende horizon der Hollandse kooplieden Een studie over Hollands welvaren in het Caribische zeegebied (1780-1830), Assen, 1966, (= Anjerpublikaties, no. 9)

Jong-Keesing, E.M de — De economische crisis van 1763 te Amsterdam, Amsterdam, 1939

Kesler, C.K. — Amsterdamse bankiers in de West in de 18e eeuw, in· De West-Indische Gids 8 (1926-1927), blz. 499-516

— Nog iets omtrent Surinaamsche plantageleningen, in De West-Indische Gids 9 (1927-1928), blz 385-388

Kesteloo, H.M — De stadsrekeningen van Middelburg 1700-1800, in. Archief. Vroegere en latere mededeelingen voornamelijk in betrekking tot Zeeland, uitgegeven door het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen, 8e deel, 5e stuk, Middelburg, 1902

Knorr, K E. — British colonial theories 1570-1850, Toronto, 1944

Koopman, De — of bijdragen ten opbouw van Neerlands koophandel en zeevaardij, Amsterdam, 1768-1776, 6 dln.

Kruyer, G.J. — Suriname en zijn buurlanden. Lichtplekken in het oerwoud van Guyana, Meppel, 1951

Lannoy, Ch. de, et Linden, H. van der — Histoire de l'expansion coloniale des peuples européens. Néerlande et Danemark (XVIIe-XVIIIe siècles), Bruxelles, 1911

Lara, O.D. — Rivalités économiques, rivalités politiques dans la mer des Antilles pendant la seconde moitié du XVIIIe siècle (1765 - ± 2), Paris, (1970) (= ongepubliceerd "Mémoire d'histoire économiques et sociale . pour l'obtention du diplôme de L'Ecole Pratique des Hautes Etudes, VIe Section, Sciences économiques et sociales, directeur d'études· Professeur Fernand Braudel)

Laret, W.F.H. — Honderd jaren vrijhandel in Suriname, in: De West-Indische Gids 31 (1949), blz. 23-24

Leupe, P.A. — Aanteekeningen betreffende de koffie-kultuur in Suriname in de eerste helft der vorige eeuw, in: Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van Nederlandsch Indie, nieuwe volgreeks 8 (1864), blz. 228-251

Lichtveld, U.M. en Voorhoeve, J. — Suriname. Spiegel der vaderlandse kooplieden; een historisch leesboek, Zwolle, 1958 (= Zwolse drukken en herdrukken voor de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde te Leiden, no. 22)

Lier, R.A.J van — Samenleving in een grensgebied Een sociaal-historische studie over de maatschappij in Suriname, 's-Gravenhage, 1949

— The development and nature of society in the West Indies, z.pl., 1950 (= Koninklijke Vereeniging Indisch Instituut. Mededeling no. XCII, afdeling Culturele en Physische Anthropologie, no. 37)

Luzac, E. — Hollands rijkdom, Leiden, 1780-1783, 4 dln.

Lijsten van de Hollandsche schepen zo veel deese Stadt Amsteldam betreft, welke op hun reizen naar of van de West-Indien, door de Engelschen . . . genomen . , etc., . . . 27 July 1758, Amsteldam, bij Jacob 't Hoff

Makinson, D.H. — Barbados, a study of North American West-Indian relations 1739-1789, The Hague, 1964 (= Studies in American History, no. 3)

Malvezin, Th. — Histoire du commerce de Bordeaux depuis les origines jusqu'à nos jours, vol. III, Bordeaux, 1892

Manger, J.B. — Recherches sur les relations économiques entre la France et la Hollande pendant la Révolution française (1785-1795), Paris, 1923

Martin, G. — Nantes aux XVIIIe siècle. L'ère des négriers (1714-1774) d'après des documents inédits, Paris, 1931

Mauro, F. — L'Expansion européenne (1600-1870), Paris, 1964 (= Nouvelle Clio. L'Histoire et ses problèmes, no. 27)

Menkman, W.R. — De Nederlanders in het Caraibische zeegebied, waarin vervat de geschiedenis der Nederlandsche Antillen, Amsterdam, 1942

— De West-Indische Compagnie, Amsterdam, 1947 (= Patria-reeks, no 42)

Meulen, J. van der — Studies over het ministerie van Van der Spiegel, Leiden, 1905

Meulen, W.W. van der — Beschrijving van eenige Westindische plantageleeningen. Bijdrage tot de kennis der geldbelegging in de achttiende eeuw, in: Bijdragen en mededeelingen van het Historisch Genootschap 25 (1904), blz. 490-580

Moine de L'Espine, J. le en Long, Is. le — De koophandel van Amsterdam naar alle

gewesten des werelds, 7e dr., Rotterdam, 1753, 2 dln

Morineau, M. — La balance du commerce franco-néerlandais et le resserement économique des Provinces-Unies aux XVIIIe siècle, in Economisch-Historisch Jaarboek 30 (1963-1964), blz. 170-235

Nagtglas, F — Levensberichten van Zeeuwen, zijnde een vervolg op P. de la Rue, Geletterd, Staatkundig en Heldhaftig Zeeland, Middelburg, 1892, 2 dln

Nederlanders over de zeeen, 350 jaar Nederlandsche koloniale geschiedenis, 2e dr., Utrecht, 1942

Nederlandsche Jaarboeken, 1747-1765, Amsterdam, 1748-1766, 19 dln

Netscher, P M — Geschiedenis van de kolonien Essequebo, Demerary en Berbice, van de vestiging der Nederlanders aldaar tot op onze tijd, 's-Gravenhage, 1888

Nierop, L van — Uit de bakermat der Amsterdamsche handelsstatistiek, in Jaarboek van het Genootschap Amstelodanum 13 (1915), blz 104-172 en 15 (1917), blz 35-110

Nieuwe Nederlandsche Jaarboeken, 1766-1798, Leiden, 1767-1799, 33 dln

Oudermeulen, C van der — Iets dat tot voordeel der deelgenoten van de Oost-Indische Compagnie en tot nut van ieder ingezetenen van dit gemeenebest kan strekken (1785), in. Stukken raakende den tegenwoordigen toestand der Bataafsche bezittingen in Oost-Indie en den handel op deselve, uitgegeven door Dirk van Hogendorp, Den Haag enz , 1801

Oudschans Dentz, Fred. — Suriname als koffievoortbrengend land, in. Tijdschrift voor Economische Geographie 8 (1917), blz. 264-266

— De betekenis van Suriname voor Nederland en in het bijzonder voor Amsterdam in het midden der 18e eeuw, in. Amstelodanum Maandblad voor de kennis van Amsterdam 33 (1946), blz. 26-27

Pares, R. — War and trade in the West Indies 1739-1763, Oxford, 1936

— Merchants and planters, Cambridge, 1960 (= Economic History Review, supplement, no 4)

Pariset e.a , F-.G — Bordeaux au XVIIIe siècle, Bordeaux, 1968 (= Histoire de Bordeaux, vol. V)

Penson, L.M. — The London West India Interest in the eighteenth century, in The English Historical Review 36 (1921), blz. 373-392

Pitman, F.W. — The development of the British West Indies 1700-1763, New Haven, 1917

— The settlement and financing of British West India plantations in the

eighteenth century, in: Essays in colonial history, presented to Charles McLean Andrews by his students, New Haven, 1931, blz 252-283

Posthumus, N.W. — Statistiek van den in- en uitvoer van Amsterdam in het jaar 1774, in: Bijdragen en mededeelingen van het Historisch Genootschap 34 (1913), blz. 516-528

— Nederlandsche prijsgeschiedenis. I Goederenprijzen op de Beurs van Amsterdam 1585-1914. Wisselkoersen te Amsterdam 1609-1914, Leiden, 1943

Postma, J — The Dutch participation in the African slave trade; slaving on the Guinea Coast, 1675-1795, Michigan State University (unpublished doctoral dissertation), 1970

Prijscourant der actien of nieuwmodese actiekramer, 1720 (= W P C. Knuttel, Catalogus van de pamflettenverzameling, berustende in de Koninklijke Bibliotheek, no. 16501)

Quintus Bosz, A.J.A. — De ontwikkeling van de rechtspositie van de vroegere plantageslaven in Suriname, in: Emancipatie 1863-1963, Paramaribo, 1963, blz 5-22

— Geld, credietbehoefte en negotiaties in Suriname voor 1865; rede uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van buitengewoon hoogleraar in de rechtsgeschiedenis aan de Universiteit van Suriname op woensdag 1 december 1971

Ragatz, L.J. — The fall of the planter class in the British Carribean 1763-1833. A study in social and economic history, New York enz., 1928

— Statistics for the study of British Carribean economic history 1763-1833, London, n.d.

— Absentee landlordism in the British Carribean, 1750-1833, in: Agricultural History 5 (1931), blz. 7-24

Reesse, J.J. — De suikerhandel van Amsterdam van het begin der 17de eeuw tot 1813, Haarlem, 1908 (= deel I van: De suikerhandel van Amsterdam)

Reijne, A. — Geschiedenis der cacaocultuur in Suriname, in: De West-Indische Gids 6 (1924-1925). Overdruk.

Rodway, J. — History of British Guiana from the year 1668 to the present time, Georgetown, 1891-1893, 2 dln.

Romano, R. — Documenti e prime considerazioni intorno alla "Balance du Commerce" della Francia dal 1716 al 1780, in: Studi in onore di Armando Sapori, Milano, 1959, dl. II

Rijn, G. van — Het groote tafereel der dwaasheid en zijne geschiedenis, voorafgegaan

door eenige mededeelingen over de Utrechtse en Middelburgsche compagnieën, Amsterdam, 1905

Sautijn Kluit, W.P. — De Amsterdamsche beurs in 1763 en 1773. Een bijdrage tot de geschiedenis van den handel, Amsterdam, 1865

St. C(yr), C. de — Les interets des colonies hollandoises du sud de l'Amérique relativement aux troubles actuels des colonies de l'Amérique septentrionale, La Haye, 1776

Sijpesteijn, C.A. van — Mr. Jan Jacob Mauricius, gouverneur-generaal van Suriname, 1742-1751, 's-Gravenhage, 1858

Teenstra, M.D. — De landbouw in de kolonie Suriname, Groningen, 1835

Unger, W.S. — Het archief der Middelburgsche Commercie Compagnie, 's-Gravenhage, 1951

— Bijdragen tot de geschiedenis van de Nederlandse slavenhandel. I. Beknopt overzicht van de Nederlandse slavenhandel in het algemeen, in: Economisch-Historisch Jaarboek 26 (1952-1954), blz. 133-174; II. De slavenhandel der Middelburgsche Commercie Compagnie, in: Economisch-Historisch Jaarboek 28 (1958-1960), blz. 3-148.

— De geschiedenis van Middelburg in omtrek, 2e dr., z.pl., 1966

Vergouwen, J.P. — De geschiedenis der makelaardij in assurantiën hier te lande tot 1813, 's-Gravenhage, 1945

Verslag gedaan door burgemeester en wethouders van Middelburg aan den Raad dier gemeente, z.pl., 1898

Villiers, J.A.J. de — Storm van 's Gravensande. Zijn werk en zijn leven, 's-Gravenhage, 1920

Voorthuysen, D.W. — De Republiek der Vereenigde Nederlanden en het mercantilisme, 's-Gravenhage, 1964

Vries, Joh. de — Van de Spiegel's "Schets tot een vertoog over de intrinsique en relative magt van de Republyk" (1782), in: Economisch-Historisch Jaarboek 27 (1955-1957), blz. 81-100

— De ontduiking der convooien en licenten in de Republiek tijdens de 18e eeuw, in: Tijdschrift voor Geschiedenis 71 (1958), blz. 349-361

— De economische achteruitgang der Republiek in de achttiende eeuw, Amsterdam, 1959

— De statistiek van de in- en uitvoer van de Admiraliteit op de Maaze, 1784-1793, in: Economisch-Historisch Jaarboek 29 (1961-1962), blz. 188-259 en 30

(1963-1964), blz. 236-307
Westergaard, W. — The Danish West Indies under Company rule 1651-1754, with a supplementary chapter 1775-1917, New York, 1917
Westerman, J.C. — Statistische gegevens over den handel van Amsterdam in de 17e eeuw, in: Tijdschrift voor Geschiedenis 61 (1948), blz. 3-15
Wichers Hoeth, A.W. — De geschiedenis van het Amsterdamsche handelshuis Louis Bienfait & Soon, Hilversum, 1941
Wieringen, A.G. van — Geschiedenis der belastingen in de kolonie Suriname, 's-Gravenhage, 1912
Wilson, Ch. — Anglo-Dutch commerce and finance in the eighteenth century, Cambridge, 1941
Wisse, A. — De Commercie Compagnie te Middelburg van haar oprichting tot het jaar 1754, Utrecht, 1933
Wolbers, J. — Geschiedenis van Suriname, van de ontdekking van Amerika tot op den tegenwoordige tijd, Amsterdam, 1859-1861

III Geografische kaarten

Maritiem Museum "Prins Hendrik", Rotterdam

Collectie W.A. Engelbrecht:

no. 6: Atlas. Beknopte Beschrijving van de Gehele Wereld, Amsterdam, 1792, "De Golf van Mexico, de eilanden en het omleggende land zaamengesteld en op nieuw gecorrigeerd volgens de beste waarnemingen"

no. 28: Isaac Tirion, Nieuwe en Beknopte Hand-Atlas, Rotterdam, 1760(?), "Kaart van geheel Guyana of de Wilden-Kust en die der Spaansche West-indien, op en Noord-end van Zuid-Amerika"

Bijlage I[1)]

TOTAAL van alle de GOEDEREN uit de *West Indien*, van Anno 1778 en de *Tabak*, *Suyker*, *Coffy*, *Cacao*, van alle Plaatsen.

SCHEPEN	Tabak			Suyker	Coffyboonen.			Cacao			Catoen	
	Vat	Pak	Roll	Ox[illegible]	Vaten	Balen	lb	Vat	Bal	lb	Bal	lb
In 50 van Surinamen	[illegible]9	—	—	19171	11391	5517	15058123	255	4243	702626	149[illegible]	299400
35 van St. Eustatius	3443	9379	7098	5561	877	7798	1049524	4	525	59720	667	[illegible]
8 van Curaçao	807	3644	610	610	76	3603	516616	—	2808	645840	177	31945
25 van Demerary	20	—	—	3073	1016	13677	4044685	—	—	—	1117	273170
6 van de Berbice	—	—	—	176	999	6024	1498650	56	872	1291[illegible]0	1161	[illegible]
3 van St. Thomas	—	1082	1800	—	—	535	96000	—	—	—	—	—
	1319	14105	9338	27855	15219	89126	2226360[illegible]	315	8458	[illegible] 326	465[illegible]	[illegible]
Vrankryk	1231	450	—	15215	—	—	5592330	80	—	48600	—	—
Engeland	126	—	—	110	—	—	161200	22	12	18030	9[illegible]	18100
Bollon	31	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Coppenhagen	—	7	—	1294	—	—	9000	—	—	—	[illegible]	1,460
Lisbon	45	—	1091	—	—	—	73120	—	—	—	—	—
Cadix	4	3547	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Genua	8	1283	516	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bilbao	—	439	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
St. Sebastiaan	53	866	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	56[illegible]1	20697	1[illegible]045	44174			lb 28099257	417	847[illegible]	1003[illegible]	4817	105411
Petersburg	2031	24[illegible]	—									
Riga	381	4510	—									
Hamburg en Bremen	414	1027	383									
Stettin	91	58	—									
Libau	173	85	—									
Livorno	42	142	128									
Triest	302	772	289									
Windau	—	202	—									
Venetien	—	726	—									
Archangel	17	—	—									
Carolinaziel	11	—	—									
De kleine Oost	—	55	—									
Ukraine en Ongar Tabak	3460	10067	800									
De bovenstaande	5801	20697	12945									
	9261	30764	13745									

SCHEPEN	Indigo	Ryst	Rocou	Huyden	Pok en Geel Hout	Rood Hout	St. Martha Hout	Was	[illegible]	Wyn	[illegible]	[illegible]	[illegible] Landen
	Vaty	Vaty	Vaty	Ps	Ps	Ps.	Ps.	Vaty	Vaty	Pyp	Vaty en Balen	Vaten en Balen	[illegible] en Kassen
In 50 van Surinamen	—	61	—	—	—	—	-	—	—	—	—	—	—
35 van St. Eustatius	76[illegible]	2	—	33593	9341	—	25	17	6	22	10,43	1,43	2 kassen en 275 ps
8 van Curaçao	46	76	—	32150	1010	20292	571	1	9	—	—	—	—
25 van Demerary	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
6 van de Berbice	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3 van St. Thomas	—	—	—	896	4087 1 Party	—	—	—	—	—	—	—	—
	866	90	—	664[illegible]	144[illegible]7 en 1 party	202[illegible]2	599	11	1	22	[illegible]	1,47	2 kassen 275 ps
Vrankryk	794	595	37										
Engeland	7	[illegible]	—										
Bollon	—	535	—										
Coppenhagen	—	—	—										
Lisbon	—	—	—										
Cadix	—	—	—										
Genua	—	—	—										
Bilbao	—	—	—										
St. Sebastiaan	—	—	—										
	100[illegible]	1456	37										

NB. 8291 Vaten Suyker en 647208 lb Coffy minder als in 't Jaar 1777. Van Lisbon en Port a Port zyn 2186 Kisten Suyker

1) A.C.C., no. 1567

Bijlage II.

De administratie van de ontvangst der 2½ % uitgaand recht te Suriname[1]

Januari 14

10 Hans Jansen Peer aan d'onderstaande lb. 40242 16/40 of *f* 2012 2.16/40

te weten

1. Uytgaande Gerechtigheyt van suykeren lb. 16260. Voor uytgaande Regt van 813 oxh. voor rekening van diverse persoonen afgeladen in het schip de Johanna en Elisabeth, waardig lb. 650400 waarvan 2½ Procento is	*f* 813 —.—	lb. 16260
6. A Idem van coffyboonen lb. 23474 16/40, voor uytg. Regt van lb. 156496, waardig lb. 938976, waarvan 2½ PCto is	*f* 1173.14$\frac{16}{40}$	lb 23474 $\frac{16}{40}$
7. A Idem van cacao lb. 508, voor uytg. Regt van lb. 2540, waardig lb. 20320, waarvan 2½ PCto is	*f* 25. 8.—	lb. 308
	f 2012 2 $\frac{16}{40}$	lb 40242 $\frac{16}{40}$

ditto

10 D'onderstaande aan Hans Jansen Peer lb. 40242 $\frac{16}{40}$ ofte *f* 2012.2 $\frac{16}{40}$

te weten

2. Afgescheepte Suykeren voor rekening van d'Edele Societeit, door de ontf. J Dutruy afgeladen 18 oxh.	*f* 18.—.—	lb. 360
3. Cassa zo veele van den schipper in contanten ontfangen Hollandsche waarde	*f* 1994. 2.$\frac{16}{40}$	lb. 39882 $\frac{16}{40}$

ditto

$\frac{3}{5}$ Cassa aan d'Edele Geoctroyeerde Societeyt lb. 7976 ofte *f* 398.16 voor de 20 PCto Augm voor de bovenstaande *f* 1994.2.$\frac{16}{40}$ Sur. geld — *f* 398 16 — lb 7976

1) A.R.A., Oud-archief der Administratie van Financien in Suriname, no. 191, fol 1

Bijlage III:
De gefixeerde suiker- en geldswaarde van de Surinaamse uitvoerprodukten, 1766-1793[1)]

uitvoerprodukten (per pond)	gefixeerde suikerwaarde (in ponden)	gefixeerde geldswaarde (in Holl. guldens)
suiker	1	0,05
rijst	1,5	0,075
houtwaren	1,5	0,075
locushout	1,5	0,075
letterhout	2	0,10
brazilhout	2	0,10
oud ijzer	2	0,10
tabak	6	0,30
bijlhout	6	0,30
koffiebonen	6	0,30
cacao	8	0,40
canasser tabak	9	0,45
oud ijzer, koper en tin	10	0,50
limoensap	10	0,50
olifantstanden	10	0,50
katoen	14	0,70
quassiebitter	14	0,70
quassiehout	14	0,70
roucdru	15	0,75
quassiewortel	20	1,00
(per oxhoofd)		
suiker	800	40,00
malassie	800	40,00
dram	1200	60,00

1) A.R.A., Oud-archief der Administratie van Finantiën in Suriname, no. 191-195; de waarde van een pond suiker was bepaald op een stuiver.

Bijlage IV:

De jaarlijkse uitvoer van Suriname naar Nederland, 1766-1784 en 1789-1793[1)]

jaar	suiker	koffiebonen	cacao	katoen	oud koper, ijzer, tin[2)]
	oxh.	lb.	lb.	lb.	lb.
1766	21642	12388397	246847	138513	19989
1767	21231	13664601	249537	215942	14871
1768	21774	12349180	432489	249265	15920
1769	22411	14007073	326249	231582	11691
1770	17143	6968399	206907	171516	13347
1771	22271	14320574	512796	216619	12874
1772	20770	13891197	384316	117876	21126
1773	18426	14699743	388914	136595	4300
1774	16118	13431785	575407	122073	6690
1775	21412	20231941	778421	155720	3280
1776	17552	13900020	549346	235510	6360
1777	17687	20214562	629061	173832	4140
1778	21189	16473762	778132	352210	1199
1779	18602	11465817	780577	427950	2211
1780	15798	11363077	620269	399187	3677
1781	2693	4034446	185365	61725	
1782	13514	11054348	839273	474625	
1783	19040	11758570	1041626	855492	3958
1784	19617	15600007	612010	831456	1315
1789	15613	11149305	658965	1020905	
1790	21105	14856275	517464	943580	635
1791	19174	13296620	571257	980345	12510
1792	17050	7044642	119131	1130270	11360
1793	5419	315507	29840	103305	800

1) Idem, de jaren 1771, 1772 en 1780 werden twee maal per jaar afgesloten, de uitgevoerde hoeveelheden voor rekening van de Societeit van Suriname zijn in deze cijfers begrepen.

2) In de jaren 1770-1772, 1779-1783 en 1790-1793 wordt geen ijzer vermeld.

jaar	tabak (lb.)
1767	640
1777	8637
1778	43915
1779	362171
1780	56290
1782	2495
1783	544
1790	36933
1791	25377
1792	166625

jaar	'houtwaren' (lb.)
1766	70864
1767	63064
1768	5120
1770	35000
1774	2500

jaar	quassiehout (lb.)
1772	12055
1773	22637
1774	10367
1790	1820

jaar	locushout (lb.)
1769	1600

jaar	letterhout (lb.)
1768	1770
1778	2000
1792	700

jaar	brazilhout (lb.)
1790	41100

jaar	bijlhout (lb.)
1767	498

jaar	rijst (lb.)
1777	828542
1778	108902

jaar	quassiewortel (lb.)
1766	345

jaar	quassiebitter (lb.)
1769	140

jaar	limoensap (lb.)
1766	546
1767	312
1775	100

jaar	roucdru (lb.)
1769	6880

jaar	olifantstanden (lb.)
1780	5360
1790	170

jaar	malassie (oxh.)
1778	66
1779	489
1789	114
1792	4

jaar	dram (oxh.)
1779	1

In 1782 en 1783 werd er bovendien nog uitgaand recht van 2½ % ontvangen over niet nader gespecificeerde produkten ter waarde van respectievelijk 326980 en 107440 pond suiker.

Bijlage V:

De voor rekening van de Sociëteit van Suriname naar Nederland verscheepte suiker, koffie en cacao, 1766-1784 en 1789-1793[1)]

jaar	suiker (oxh.)	koffiebonen (lb.)
1766	718	13110
1767	754	8710
1768	790	15819
1769	773	15180
1770	608	22431
1771	955	5559
1772	794	10440
1773	804	5250
1774	697	10540
1775	757	10310
1776	685	
1777	775	20962
1778	745	2050
1779	622	1880
1780	628	
1781	9	
1782	771	
1783	641	
1784	680	2820
1780	479	840
1790	526	
1791	567	
1792	483	185
1793	235	

In 1792 verscheepte de Sociëteit 600 pond cacao.

1) A.R.A., Oud-archief der Administratie der Finantiën in Suriname, no. 191-195.

Bijlage VI:
De uit Suriname naar Nederland vertrokken schepen, 1766-1784 en 1789-1793[1)]

jaar	aantal schepen
1766	63
1767	71
1768	53
1769	70
1770	42
1771	69
1772	54
1773	55
1774	47
1775	67
1776	56
1777	58
1778	55
1779	54
1780	41
1781	11
1782	70
1783	58
1784	59
1789	48
1790	56
1791	57
1792	47
1793	8

1) A.R.A., Oud-archief der Administratie der Financiën in Suriname, no. 191-195.

Bijlage VII.

Het handelsverkeer van Suriname met de overige Westindische koloniën, 1770-1793[1)]

jaar	opbrengst invoerrecht Holl. *f*	ingevoerde stuks vee	opbrengst uitvoerrecht[2)] Holl. *f*
1770	17338	427	4198
1771	16088	503	4622
1772	13449	326	5296
1773	14488	382	3933
1774	13031	209	4222
1775	9980	130	3759
1776	8541	13	2343
1777	6428	27	1982
1778	6074	15	1701
1779	7216	20	2092
1780	6513	20	2284
1781	3354	20	1235
1782	2069		436
1783	4893	69	1849
1784	7981	202	2634
1785	8551	231	4940
1786	7055	396	3515
1787	8240	115	3988
1788	5786	211	3448
1789	18563	152	4727
1790	10976	85	7149
1791	9461	51	5878
1792	11426	337	6572
1793	16912	127	5875

1) A.R A., Oud-archief der Administratie van Financiën in Suriname, no. 196-199 Journaal van ontvangst der 5 PC^{t}, no. 200-203 Grootboek van ontvangst der 5 PC^{t}, het jaar 1769 is onvolledig.

2) De uitvoer bestond blijkens de journalen voornamelijk uit malassie en brandhout.

Bijlage VIII:
Het scheepvaartverkeer van Suriname met de overige Westindische koloniën, 1770-1793[1)]

jaar	aantal schepen	aantal lasten	gemiddelde scheepsgrootte
1770	64	2096	32,75
1771	68	2255	33,16
1772	59	1850	31,35
1773	58	1870	32,24
1774	55	1835	33,36
1775	43	1407	32,72
1776	39	1039	26,64
1777	38	1030	27,10
1778	42	1007	23,97
1779	38	1055	27,75
1780	23	755	33,69
1781	11	401	36,45
1782[2)]	6	192	32,00
1783	27	797	29,51
1784	45	1383	30,73
1785	50	1476	29,52
1786	45	1323	29,40
1787	56	1405	25,08
1788	41	1098	26,79
1789	59	1362	23,05
1790	55	1473	26,78
1791	57	1484	26,03
1792	69	1984	28,75
1793	50	1557	31,14

1) Zie noot 1 op blz. 241.
2) Volgens de "lastage der schepen" in het grootboek van ontvangst der $2\frac{1}{2}$% kwamen er 42 buitenlandse schepen; zie hoofdstuk I.

Bijlage IX:

De uitvoer en het getal der uitgaande schepen van Essequebo en Demerary naar Nederland, 1784-1789[1)]

A Uitvoer

Essequebo

jaar	suiker		koffiebonen		katoen	cacao	rum
	oxh.	vaten	vaten	balen	balen	balen	vaten
1784		1525½	3	4679	365	3	
1785		1514½		512	138		
1786	35	2826	243	4793½	368	6	
1787	523	1496½	24	2401	450	3	
1788		2294	45	3030	463		
1789	77	937	36	3233	230		

Demerary

jaar	suiker		koffiebonen		katoen	cacao	rum
	oxh.	vaten	vaten	balen	balen	balen	vaten
1784		3034½	980	34229	2034	6	9
1785		3483	440	11968½	1101	3	59
1786		2328	1116	39240	1757	11	24
1787		2361½	1876	11112	2349		
1788		1844½	1673	20409	3746½		
1789		2689½	1590	23758	2584	5	3

1) A.R.A., Verzameling Verspreide Westindische Stukken, no. 114 en 151.

B Uitgaande schepen

Essequebo

jaar	Amsterdam	Rotterdam	Middelburg	Vlissingen	Zeeland	Overige	Totaal
1784	10		10			1	20
1785	8	1	5	1			16
1786	14		9	1			24
1787	10	1	8	1			20
1788	14	1	6	1			22
1789	10	1	4				15
1790							

Demerary

jaar	Amsterdam	Rotterdam	Middelburg	Vlissingen	Zeeland	Overige	Totaal
1784	11				11		22
1785	10		6				16
1786	21		9			2	32
1787	15	1	8	1			25
1788	14	1	7				22
1789	11		8				19

Bijlage X:

In- en uitgeklaarde vaartuigen in Demerary, 1784-1789[1)]

A Ingeklaarde vaartuigen

jaar	van Nederland	van Afrika	van West-Indië en Noord-Amerika	Totaal
1785	21	3	87	111
1786	20	1	118	139
1787	14	3	90	107
1788	24	2	150	176
1789	12	1	70	83

B Uitgeklaarde vaartuigen (niet-Nederlandse)

jaar	aantal
1784	72 (vanaf maart)
1785	97
1786	115
1787	105
1788	146
1789	75 (tot mei)

1) A.R.A., Verzameling Verspreide Westindische Stukken, no. 150 en 152.

Bijlage XI:

De Nederlandse scheepvaart op West-Afrika, van 8 augustus 1730 tot 1767[1]

jaar	admiraliteit van Amsterdam	admiraliteit van Zeeland	admiraliteit van de Maas	totaal
1730	3	10		13
1731	2	11		13
1732	2	5		7
1733	2	6		8
1734		10		10
1735		6		6
1736		6		6
1737		6		6
1738		8		8
1739	1	7		8
1740		11		11
1741	2	8		10
1742	1	13		14
1743	5	17		22
1744	4	10		14
1745	3	11		14
1746	10	16	1	27
1747	1	7	1	9
1748	4	13		17
1749	1	12		13
1750	1	7	1	9
1751	3	7	1	11
1752		17	1	18
1753	5	11	2	18
1754	1	11	4	16
1755	3	12	2	17
1756	1	13	1	15
1757	2	12	4	18
1758	1	12	2	15
1759	3	11	1	15
1760	1	16	2	19
1764	6	18	5	29
1765	10	19	5	34
1766	9	26	6	41

1) A.R.A., Verzameling Verspreide Westindische Stukken, no. 1244, "Lijst van het getal der schepen die gevaren hebben op de vrije vaart van 8e Augus. 1730 tot het jaar 1766".

Bijlage XII:

De maandelijkse gages en het gepermitteerde cargasoen van de scheepsbemanning in dienst bij de Commercie Compagnie

functie	maandelijkse gage[1]	gepermitteerd cargasoen[2]
kapitein	*f* 60	*f* 2400
luitenant	*f* 36	
opperstuurman	*f* 36	*f* 1200
onderstuurman	*f* 30	*f* 500
derde waak	*f* 24	*f* 400
oppermeester	*f* 36	*f* 100
ondermeester	*f* 20	
oppertimmerman	*f* 36	*f* 500
ondertimmerman	*f* 20	
bootsman	*f* 22	*f* 500
bootsmansmaat	*f* 15	*f* 150
constabel	*f* 20	
constabelsmaat	*f* 15	
bottelier	*f* 20	
kok	*f* 20	*f* 200
kuiper	*f* 18	*f* 200
zeilmaker	*f* 16	
corporaal (smid)	*f* 16	*f* 200
koksmaat	*f* 12	
matrozen	± *f* 12	*f* 75
oplopers	± *f* 10	
jongens	*f* 5 tot *f* 10	
schrijver	*f* 15	
trompetter	*f* 20	

1) A.C.C., no. 262, 441 en 602.
2) A.C.C., no. 18, 11 mei 1745.

Bijlage XIII:

De jaarlijkse hoeveelheid en opbrengst van de verschillende in Middelburg geveilde Westindische produkten, aangevoerd door de Commercie Compagnie 1722-1780[1)]

A = nettogewicht in Amsterdamse ponden

B = netto-opbrengst in £ Vlaams

1. Cacao

jaar	A	B	jaar	A	B
1723	115921	7616: 5: 3	1741	15211	1745: 2: 4
1724	366479	25304:11: 6	1742	139258	9384: 8:11
1725	117835	8633:10: 1	1743	4555	254: 8: 3
1726	184053	14871:10:10	1747	826	54:17: 5
1727	37559	4310: 8: 3	1752	15579	721: 8: —
1731	8496	1625:10:10	1756	64007	4544: —: 4
1733	65676	9899: 3: 2	1762	9436	1069:17: 2
1734	35653	5790:12: 6	1763	76951	6750:14: 6
1735	65410	10290:15: 2	1764	25409	2434:18: 4
1736	131465	16483: 9: 8	1765	59684	6091: 8:11
1737	203	21: —: 9	1766	54394	5535:19: 9
1738	10998	1418: 8: 2	1774	37205	1939:12:11
1739	8151	1157: 5: 8	1776	19418	810:15: 8
1740	30624	3985:11: 1	1779	18519	779:19: 7

2. Tabak

1723	20032	2595:16: 8	1738	129438	5078: 3: 7
1724	38323	4338: 2: 4	1739	138589	4614: 1: 6
1725	153291	9025:13: 4	1740	136075	7529:13:11
1726	16439	2824:16: 1	1741	62235	2536: 9: 1
1727	116836	7588:17: 8	1742	65271	4587: 3: 5
1728	213043	18115:16:10	1744	24003	1368:10: 2
1729	135496	13798:16: 8	1745	15454	2188:11: 5

1) A.C.C., no. 1729-1736.

jaar	A	B	jaar	A	B
1730	55496	5008: 9: —	1746	4523	194: —: 4
1731	77465	4543:11: 1	1747	56718	4752:15: 3
1732	18245	1369: 9: 6	1752	10653	1121:14: 9
1733	240774	18235:11: 7	1756	3975	723:16: 4
1734	239625	12285:17: —	1757	539	97: 6: 9
1735	1531	239:14:10	1763	1488	284: 6: 1
1736	226913	10528: 6: 7	1766	3258	309:18: 7
1737	102851	5282:17: 4	1777	9397	787: 9:11

3. Huiden

1723	163446	7074: 4:11	1740	536543	22528: 3: 2
1724	179862	7558: 3: 9	1741	107034	4207: 2: —
1725	364	15:10: —	1742	248252	10653: 8: 1
1726	284593	10634:19:11	1744	111756	5602:12: 8
1727	582034	21121: 6: 2	1745	109962	5401: 1: —
1728	4018	223:11: 6	1746	1246	87:15: 9
1729	439810	13704: 9: 4	1747	132386	6459:14: 5
1730	210988	5839:18:10	1752	34229	1852: 2: 8
1731	284338	8109:12: 7	1756	119779	6194:11: 5
1732	205596	6439: —: 2	1757	19541	399: 6: 1
1733	133624	4776:14:10	1763	24192	1171: 5: 9
1734	196920	7987:10: 2	1765	92254	4898:10:11
1735	6478	267: 4: 1	1766	4086	196: —: 2
1736	298112	12817:12: 5	1767	39004	1874:17: 8
1737	138026	6196:12: 8	1768	37778	1486:11: 5
1738	314430	14377: 7: 3	1773	36940	1362:11: 7

4. Suiker

1722	117171	2553: 5: 8	1750	50959	1103: 4: 4
1723	95313	1878: 6: 5	1751	25517	434:13: —
1724	339514	7600:14: 5	1756	39602	1554:14: —
1725	23344	533: 3:11	1757	26771	1134: —: 3

jaar	A	B	jaar	A	B
1726	11833	358:14:10	1759	356887	18516: 3: 7
1728	13616	310: 3: 5	1760	396993	18268: —:10
1731	5405	162:15: 6	1761	314594	19711:18:10
1732	66030	910: 8:11	1762	208582	12683:15: 3
1733	15633	231:15: 7	1763	230126	6735:18:11
1734	117944	1981:13: 3	1764	153044	6200:15: 6
1736	86774	1882:18: 6	1768	242793	6125: 7:10
1737	891	21: 7: 7	1773	729010	16555:18: 8
1739	8525	286:19: 1	1774	386933	10927:11: —
1740	16201	671: 7: 9	1776	576565	13292: 2: 2
1742	5093	171:14: 9	1777	155345	5055: —: 5
1745	154	6: 4: 3	1778	137079	5203:14: —
1746	247958	9634:16: 8	1779	10547	470:14: 9
1747	661141	29111:11: 6	1780	47677	2122: 9: 3
1749	51093	1532: —: 4			

5. Koffie

1746	45893	4753: 6: 4	1763	47191	2619:11: 8
1747	24003	1368:10: 2	1773	155749	8308:15:14
1750	2004	113:12: 3	1774	131427	6753: —: 7
1755	2353	190:14: 2	1775	20785	1165:13: —
1757	9767	595:11: 1	1776	138571	6208: —: 2
1759	54257	3452: 7: 6	1777	34566	1466:19: 3
1760	50145	3008:16: 7	1778	437113	23719:11: 1
1761	28033	1557: 8: 9	1779	105089	6262: 3: 6
1762	73655	5879:16:11	1780	40870	2439:10: 3

6. Indigo

1723	15519	4568: 1: 2	1745	1190	435:17: 5
1725	8343	2219: 4: 7	1746	330	53: 9: 1
1727	8295	2163:12: 3	1759	9505	5751:15:10
1728	790	1776:10: 5	1760	2906	5082: 2: 5

jaar	A	B
1736	9173	2960:12: 6
1738	595	196: 9: 7
1739	130	80: 2: —
1762	78	45:18: 9
1768	1239	454:19:10
1777	17261	5022: 8: 2

7. Katoen

jaar	A	B
1746	3100	462:12:11
1747	6820	953: 9:10
1759	1703	244: 3: 3
1776	10885	2072: 5: 4
1777	17573	2955:11: 1
1778	8948	679:12: 8
1779	23719	3625:11: 1
1780	6658	1057:14: 3

8. Hout

jaar	A	B
1732	674	5:13: —
1733	38904	121: 9: 9
1734	2170	19: 2: 4
1759	21848	88:15:10
1765	68837	1440:14: 6

9. Chocolade

jaar	A	B
1732	180	23: 4: 6

10. Gember

jaar	A	B
1746	972	126: 3: 3

11. Kaneel

jaar	A	B
1752	344	158: 7: 6

12. Balsem

jaar	A	B
1752	49	22:10: 9

13. Wol

jaar	A	B
1742	2572	893: —: 2

14. Rijst

jaar	A	B
1777	276978	4965:18: 9

Bijlage XIV:

Lijst van koloniale produkten, door de Commercie Compagnie ingevoerd, en de tarra daarbij gebruikelijk.[1]

goederensoort	tarra
balsem[2]	
cacao	2 pond per baal
cacao, Caraquese	2 pond per baal
cacao, Martinique[2]	2 pond per baal
cacao, Wayancijnse[2]	2 pond per baal
chocolade[2]	
gember, geconfijte[2]	
hout, Campeche	
hout, fustig[2]	
hout, geel-	
hout, pok-	
hout, Rio de la Hache	
hout, stokvis-	
huiden, Caraquese	2 pond per huid
huiden, Curaçao[2]	2 pond per huid
huiden, Havana	2 pond per huid
huiden, Language[2]	2 pond per baal
huiden, Portorico[2]	2 pond per baal
huiden, St. Domingo[2]	2 pond per baal
huiden, St. Maarten[2]	2 pond per baal
indigo	
indigo, St. Domingo	
kaneel[2]	20 pond per fardeel "in gonje"; niets voor "in vellen"
katoen	6%
katoen, Guadeloupe[2]	6%
koffie (bonen)	7 pond per baal
koffie (bonen), Martinique	7 pond per baal

1) A.C.C., no. 1729-1736, idem, no. 1738-1740

2) Komt zelden voor.

goederensoort	tarra
koffiebonen, Surinaamse	7 pond per baal
rijst, Carolina[1]	12%, vervolgens nog eens 2%
suiker	18%
suiker, bruine	18%
suiker, Caribese	18%
suiker, commune	18%
suiker, Essequebo	20% voor een oxhoofd van meer dan 600 pond; 120 pond per oxhoofd van minder dan 600 pond
suiker, France	18%; 20 pond per kist; 90 pond per vat
suiker, moscovades[1]	18%
suiker, Surinaamse	20% voor een oxhoofd van meer dan 600 pond; 120 pond per oxhoofd van minder dan 600 pond
suiker, tetes	18%
suiker, witte	18%
tabak,	
tabak, canasser	
tabak, Corenegro	
tabak, Coreseca	
tabak, Havana blaar-	8% voor stele; 12 pond per cabas, soms 8 pond
tabak, Havana snuif-	
(tabak), karet	
tabak, Portorico[1]	
tabak, St. Domingo[1]	
wol, Vegogne[1]	

1) Komt zelden voor

Bijlage XV:
Voorwaarden van de plantagelening uitgegeven door Willem Gideon Deutz in 1753[1)]

Copia van de
Originele Obligatie

Ik ondergetekende, Willem Gideon Deutz, als dirigeerende de negotiatie ten behoeven van de planters in de colonie van Surinamen, tot herstelling van het geknakte credit aldaar, verklaare bij dezen in voorschreeve qualiteit ontfangen te hebben in diverse termijnen de somme van een millioen guldens Hollands Courant ingevolge de inschrijvinge, en verbinde mij omme deswegens te zullen handelen en bij ordre te doen rekening, conform het gedrukte project en conditiën, (waarvan het copye ten dezen is geannexeert), zullende deze origineele obligatie werden gesteld in handen en bewaringe van de Heeren Commissarissen, door de respective intekenaars benoemt, waar tegens gemelde heeren renversaal zullen passeeren, om bij het aflossen van capitaal over en weder te kunnen werden afgeschreeven. Zullende, ingevalle de ondergeteekende deze negotiatie mogte vergrooten, op dezelve voet, als hier boven gemeld is, voortgegaan werden, en diergelijke obligatiën mede worden uytgegeven.
Actum in Amsterdam, den Eersten Mey 1753.

(Was geteekent)
Willem Gideon Deutz.

Project en conditiën, onder welke aan de planters in de colonie van Suriname door verscheidene geassociëerde particulieren, onder directie van den Wel Ed. Gestr. Heer Willem Gideon Deutz, Burgemeester der Stad Amsteldam, word aangeboden een Som van een Millioen of $f\,\frac{1000}{m}$ tot herstellinge van 't geknackt credit, op conditiën, hierna te volgen.

1

Dat de stad Amsteldam zoude worden verzogt zig provisioneel te willen interesseeren in de somma, dewelke daartoe opgenoomen zal worden, tot het montant

1) W.W. van der Meulen, a.w., blz. 522-529.

van dertig duizend guldens.

Welke somme van dertig duyzend guldens is geconsenteert volgens resolutie van de Vroedschap in dato 2 July 1751.

2

Het op te neemene capitaal zal provisioneel bestaan in een millioen of $f\frac{1000}{m}$.
Met deze op te neemene penningen zal door directie van den Heer Burgermeester Deutz aan een yegelijk planter in de colonie van Suriname aangeboden worden, haare penningen, waarmede haar plantagien bereids bezwaart zijn, bij particulieren af te lossen, edog niet anders dan voor zooverre de voornoemde plantagien niet meerder bezwaart zijn als voor de helft ofte uyterlijk tegen 5/8

3

Tot securiteit van de geldgevers zullen de plantagien te Suriname op commissie van de regeeringe aldaar de novo moeten werden gewaardeert (door beëdigde persoonen, die daartoe zullen worden gequalificeerd door de heeren van de regeering aldaar) en vervolgens ter secretarye van de gedagte colonie behoorlijk worden verhypothequeert, na alvoorens denunciatie gedaan te hebben rakende de legaale verbanden, fidei-commissen, alsmede of de geltopneemers met voogdyen zijn beswaart of huwelijksche voorwaardens hebben, in welk laatste geval de vrouw zig nevens haar man zal moeten verbinden, en de documenten daarvan worden gezonden aan den Heer Willem Gideon Deutz, als gequalificeerde der beyde parthyen, op welke taxatie welgemelde Heer Willem Gideon Deutz al mogen geven of verstrekken tot 5/8 van de getaxeerde waarde, en, ingevalle de plantagién reets mogten bezwaart of verhypothequeert wezen, alsdan met deese penningen dezelve zuyveren, en de oude schulden en bezwaarnissen af te doen

4

Op dat alles in ordre geschied, zoo zullen de geldgeevers alsmeede de geldopneemers

den Heer Willem Gideon Deutz qualificeeren om daaromtrent de nodige schikkingen te maken, uit hoofde van welke qualificatie hij, Heer Willem Gideon Deutz, bevoegt zal wezen de gelden, hiertoe specteerende, op te neemen en daarvoor obligatien in zijn qualiteit uit te geeven, en die penningen verstrekken aan de eygenaars der plantagien tegen behoorlijke verhypothequeringe van dezelve, benevens de slaven, werktuygen en alle verdere ap- en dependentien van dien, op welke plantagien etc in 't generaal de geldtopschieters haar hypotheecq zal zijn gevestigt, en daardoor dezelve een egaal hypotheecq zullen hebben

5

Tot meerder securiteit van de geldgevers zullen de eygenaars van de verbonden plantagien zich moeten obligeeren alle hare producten, jaarlijks van haar plantagien provenieerende, te consigneeren aan de Heer Willem Gideon Deutz, omme die, gearriveert zijnde, ten meeste voordeele te verkoopen, en behoorlijk reekeninge daarvan op te maaken, en aan den eygenaar verantwoording te doen, mitsgaders hetgeen na aftrek der interessen en kosten overig zal worden bevonden aan de eygenaars goet te doen

6

Dat de gemelde interessen zullen loopen tegen 6 per Ct in 't jaar, dewelke voor alle andere zaaken eerst betaalt zullen moeten worden

7

Dat om de geldopneemers te meer faciliteyt toe te brengen, de geldopschieters zich zullen verbinden haar op te schieten capitaal te laten lopen 20 jaaren, zodanig, dat de geldgevers in de eerste tien jaaren alleen zullen genieten haar interessen van ses per cento, hiervoren gementioneert, maar dat in de volgende tien jaaren elk jaar tien per cento van het capitaal zal moeten worden afgelost, welke aflossinge meede uit de producten van de plantagien, zooverre dezelve strekken, zal moeten

geschieden, alvorens iets aan de geldopneemers te remitteeren.

8

De geldopneemers zullen telkens wissel op den Heer Willem Gideon Deutz mogen trekken tot zooveel als van hun gesondene producten, na aftrek van de interessen en van de aflossingen, zooals in het voorgaande zevende articul is gemeld, mitsgaders van de provisiën en verdere kosten, op den verkoop haarer retouren geloopen, zal overig zijn.
Gelijk het haar ook zal vrij staan omme van het comptoir van den gesegden Heer te ontbieden zodanige levensmiddelen en andere provisiën, als zij zullen requireeren, en ingevalle zij mogten verkiezen dezelve van andere te ontbieden, zal haar gepermitteert zijn ten beloop derzelver wissels te trekken op 't comptoir, hierboven gementioneerd, egter in beide gevallen het oog houdende, dat geen meerder provisiën ontboden worden of hooger wissels getrokken, dan tot zooveel als voor yder na de aftrek, hiervoren gemeld, in cassa zijn.

9

En zal den meer gedagten Heer Willem Gideon Deutz voor altoos gequalificeert zijn tot het laaten doen der assurantie voor reekening van den geldtopneemer, zullende de afsenders te voren gemelden Heer moeten adverteeren, ten eynde dezelve assurantie tijdig te kunnen besorgen, alvorens het schip of schepen vertrekken.

10

Tot meerder securiteit van de geldopschieters zullen de hypothecatie-brieven niet worden aangenomen dan onder behoorlijk declaratoir, dat het opgegevene effect met geen ander of speciaal verband bezwaart is, dan met diegeene, die door Secretarissen zullen worden opgegeeven; en zullen de gezegde hypothecatie-brieven wijders moeten inhouden een speciale en onherroepelijke authorisatie van de

verleyders op de Secretarissen in de Colonie, dat zij na dato van dat declaratoir geen andere verbanden zullen admitteeren of registreeren, dan met kennisse en voorweten van den Directeur van dit fonds.

11

Dat de planters gehouden zullen zijn alle jaaren haar plantagiën de novo te revideeren en den staat derzelve schriftelijk te zenden aan den Directeur. En, opdat alles ter goeder trouwe mag gaan, reserveeren zig de geldopschieters om een à twee persoonen, van harentwegen, edog op kosten der planters, aan te stellen, om in haar naam op alles agt te slaan, zoo van de revideeringe der plantagie als ook wegens het zenden der producten, en diesweegens met den Heer Directeur daarover te correspondeeren, en over welke kosten de geldtopneemers met dezelve persoonen na redelijkheydt zullen kunnen accorderen.

12

Dat de Heeren geldopschieters den Heer Directeur van deeze onderneminge zullen qualificeeren om, in cas de planters in gebreke bleven aan alle de voornoemde conditiën te voldoen, of wel haar producten in Suriname quamen te verkoopen, aanstonds haar geld met de interessen van dien en met de kosten, daar omme te doen, van zodanige op te eysschen, en bij executie aan haar plantagiën en persoonen, goederen en effecten te verhalen, waartoe de planters zig zullen moeten verbinden onder willige condemnatie van de Hove van Civile Justitie aldaar.

13

Dewijl deze onderneminge geschied om de planters in de colonie van Suriname te redden, van haare zwaare interessen te ontheffen, en in den tijd van 20 jaaren volkomen weder in staat konnen zijn haare plantagiën in vrijheid te bezitten, zoo zal de Heer Willem Gideon Deutz, als Directeur van deze onderneeminge, geen andere onkosten in rekening mogen brengen aan de planters als twee per cento

voor den verkoop van de producten der plantagiën, mitsgaders twee per cento weegens inkoop der retouren, alsmede de vragten, schuitevoerders, waagdragers, pakhuishuuren, kuyperloon, courtagie etc., zooals dezelve betaald zullen zijn volgens ordinair gebruik; edog voor 't negotieeren der penningen zal hij aan de planters geen provisie in rekening mogen brengen als het ¾ per cent, voor courtagie aan de makelaars te betaalen.

14

Dit nu alles tot effect gebragt zijnde, zullen uit de respective geïnteresseerdens drie persoonen gekoozen worden, voor wien de Heer Willem Gideon Deutz, als Directeur zijn jaarlijkse rekening zal moeten doen, zoo van de ontfangene producten en de daaruit betaalde jaarlijkse interessen van 6 per cento, als weegens verdere voorvallende zaaken, en, haar raad van nooden hebbende, dezelve ten allen tyde mogen inneemen.

Bijlage XVI:

De geïmporteerde hoeveelheid suiker in de Republiek[1] (in ponden)

	1753	1775	1776
Suriname	12.224.000	17.129.600	14.041.600
Essequebo-Demerary	358.000	ca. 2.000.000	ca. 2.000.000
Berbice	?	ca. 350.000	ca. 350.000
St. Eustatius	?	4.802.400	8.763.200
Curaçao	?	ca. 400.000	ca. 400.000
Oost-Indië	997.877	340.657	936.975
Europa	21.831.000[2]	34.400.000[3]	51.000.000[3]
	35.391.177	59.422.657	77.491.775

	1777	1778[4]	1779
Suriname	14.149.600	16.951.200	14.881.600
Essequebo-Demerary	ca. 2.000.000	1.658.400	4.719.400
Berbice	ca. 350.000	380.000	ca. 350.000
St. Eustatius	4.740.000	5.204.000	14.368.000
Curaçao	ca. 400.000	488.000	ca. 400.000
Oost-Indië	965.930	636.006	602.225
Europa	71.580.000[3]	29.142.000[3]	5.418.000[3]
	94.185.530	54.460.406	40.739.225

1) Hoofdzakelijk ruwe suiker; voor de bronnen en sommige schattingen onzerzijds, zie hoofdstuk VI, par. 3.
2) Via de admiraliteiten van Amsterdam en Rotterdam.
3) Frankrijk.
4) De invoercijfers van Essequebo-Demerary, Berbice en Curaçao zijn ontleend aan de opgave voor 1778; zie bijlage I; volgens deze opgave bedroeg de totale import 44.474 oxhoofden suiker; gerekend tegen 800 pond per oxhoofd, zou de import 35.579.200 pond geweest zijn; rekent men de Franse oxhoofden tegen 1200 pond, dan zou de totale import 41.685.200 pond suiker bedragen hebben.

	1780	1786	1789
Suriname	12.638.400	13.400.000	12.490.400
Essequebo-Demeray	4.000.000	4.151.200	2.962.800
Berbice	350.000	350.000	350.000
St. Eustatius	30.433.600	?	?
Curaçao	ca. 400.000	?	?
Oost-Indië	422.648	369.976	870.322
Europa	256.000 1)	38.730.340 2)	23.109.221 3)
	48.500.648	57.001.516	39.782.743

	1790
Suriname	16.884.000
Essequebo-Demerary	ca. 2.500.000
Berbice	350.000
St. Eustatius	?
Curaçao	?
Oost-Indië	1.101.425
Europa	25.623.289 3)
	46.458.714

1) Frankrijk.

2) De Franse import te Amsterdam (Manger) en de buitenlandse import via de admiraliteit van de Maaze.

3) Via de admiraliteiten van Amsterdam en Rotterdam.

Bijlage XVII:

De geïmporteerde hoeveelheid koffie in de Republiek[1] (in ponden):

	1753	1775	1776
Suriname	2.888.650	20.231.941	13.900.020
Essequebo-Demerary		ca. 2.000.000	ca. 2.000.000
Berbice		ca. 1.000.000	ca. 1.000.000
St. Eustatius	?	2.330.030	2.946.630
Curaçao	?	ca. 500.000	ca. 500.000
Oost-Indië	2.784.250	6.175.000	5.522.750
Europa	471.740[2]	9.692.000[3]	8.888.000[3]
	6.144.640	41.728.971	34.757.400

	1777	1778[4]	1779
Suriname	20.214.562	16.473.762	11.465.817
Essequebo-Demerary	ca. 2.000.000	4.044.685	3.352.530
Berbice	ca. 1.000.000	1.498.659	ca. 2.250.000
St. Eustatius	1.495.800	1.462.800	7.662.460
Curaçao	ca. 500.000	516.616	ca. 500.000
Oost-Indië	5.800.000	4.200.000	4.124.891
Europa	5.672.000[3]	4.160.000[3]	1.222.000[3]
	36.682.362	32.356.522	30.577.698

1) Voor de bronnen en sommige schattingen onzerzijds, zie hoofdstuk VI, par. 3.
2) Via de admiraliteiten van Amsterdam en de Maaze.
3) Frankrijk.
4) De invoercijfers van Essequebo-Demerary, Berbice en Curaçao zijn ontleend aan de opgave van 1778; zie bijlage I; volgens deze opgave bedroeg de totale import 28.099.257 pond koffie.

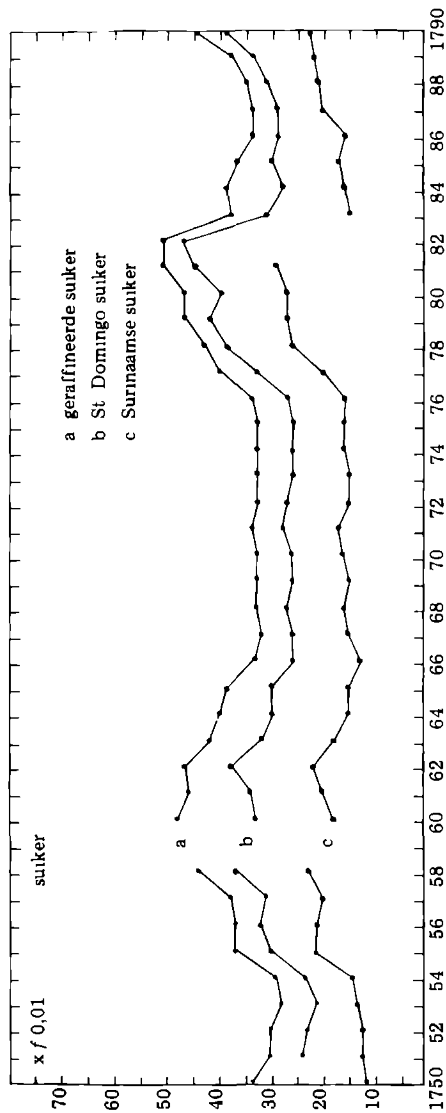
	1780	1786	1789
Suriname	11.363.077	12.976.170	11.149.305
Essequebo-Demerary	5.305.710	5.759.670	3.808.020
Berbice	2.250.000	2.250.000	2.250.000
St. Eustatius	10.075.920	?	?
Curaçao	ca. 500.000	?	?
Oost-Indië	4.290.000	8.709.190	3.314.729
Europa	612.000[1]	5.122.762[2]	5.600.859[3]
	34.396.707	34.817.792	26.122.913

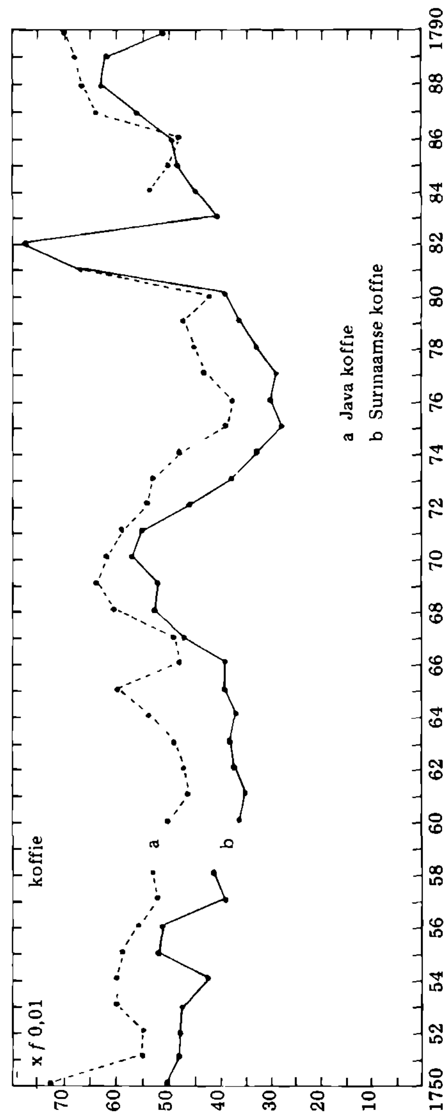
	1790
Suriname	14.856.275
Essequebo-Demerary	ca. 3.000.000
Berbice	2.250.000
St. Eustatius	?
Curaçao	?
Oost-Indië	4.013.287
Europa	4.296.488[3]
	28.416.050

1) Frankrijk.
2) De Franse import te Amsterdam (Manger) en de buitenlandse import via de admiraliteit van de Maaze.
3) Via de admiraliteiten van Amsterdam en de Maaze.

Bijlage XVIII:

Het prijsverloop van suiker en koffie op de Hollandse stapelmarkt 1750-1790[1)]

1) N.W. Posthumus, Nederlandsche prijsgeschiedenis, a.w., tabel 59, 60, 63, 76 en 78; het prijspeil van San Domingo-koffie (tabel 79) is nagenoeg gelijk aan dat van de Surinaamse koffie.

Bijlage XIX

Bedrag der uitgegeven plantageleningen, 1753 1794, naar plaats van uitgifte en gebied van bestemming[1]

gebied van bestemming	plaats van uitgifte								
	Amsterdam	Rotterdam	Middelburg	Utrecht	's Gravenhage	Haarlem	Onbekend	Totaal	%
Suriname	f 31 521 529	f 3 991 693				f 219 000	f 872 000	f 36 604 222	52 84
Essequebo Demerary	f 6 664 000		f 3 613 842	f 1 912 371		f	f 65 000	f 12 255 213	17,69
Berbice	f 1 836 218							f 1 836 218	2,65
St Maarten	f 120 278							f 120 278	0 17
St Eustatius	f 136 307							f 136 307	0,20
Totaal Ned kolonien	f 40 278 332	f 3 991 693	f 3 613 842	f 1 912 371		f 219 000	f 937 000	f 50 952 238	73,55
Deens-Amerikaanse eil [2]	f 14 388 604							f 14 388 604	20,77
Engelse eil [3]	f 2 310 400	f 242 000			f 435 000	f	f 407 000	f 3 394 400	4,90
Spaanse eil [4]	f 500 000							f 500 000	0,72
St Marten St Pieter[5]	f 36 000							f 36 000	0,05
Totaal buitenl kolonien	f 17 235 004	f 242 000			f 435 000		f 407 000	f 18 319 004	25,45
Totaal West Indie	f 57 513 336	f 4 233 693	f 3 613 842	f 1 912 371	f 435 000	f 219 000	f 1 344 000	f 69 271 242	100,00
%	83,02	6 11	5,22	2,77	0,63	0,31	1,94	100,00	

1) Dit is het minimum het totale bedrag wordt door ons op ca 80 miljoen gulden geschat zie hiervoor hoofdstuk VII par 4

2) St Thomas St Croix en St Jan

3) Tabago Grenada Dominica St Vincent en Barbados.

4) Porto Rico

5) Dit eiland hebben wij niet kunnen identificeren

Bijlage XX

Het aantal uitgegeven plantageleningen, 1753-1794, naar plaats van uitgifte en gebied van bestemming[1]

gebied van bestemming	plaats van uitgifte								
	Amsterdam	Rotterdam	Middelburg	Utrecht	's Gravenhage	Haarlem	Onbekend	Totaal	%
Suriname	105 (10)	22 (1)				1	6	134 (11)	55,60
Essequebo Demerary	12 (3)		10 (3)	6			1	29 (6)	12,03
Berbice	20 (3)							20 (3)	8,30
St Maarten	1							1	0,41
St Eustatius	3							3	1,25
Totaal Ned kolonien	141 (16)	22 (1)	10 (3)	6		1	7	187 (20)	77,59
Deens-Amerikaanse eil [2]	30 (2)							30 (2)	12,45
Engelse eil [3]	15	2			3		2	22	9,13
Spaanse eil [4]	1							1	0,41
St Marten St Pieter[5]	1							1	0,41
Totaal buitenl kolonien	47 (2)	2			3		2	54 (2)	22,41
Totaal West Indie	188 (18)	24 (1)	10 (3)	6	3	1	9	241 (22)	100,00
%	78,01	9,96	4,15	2,49	1,25	0,45	3,73	100,00	

1) De getallen tussen haakjes zijn het aantal leningen waarvan het kapitaal onbekend is
2) St Thomas St Croix en St Jan
3) Tabago Grenada Dominica St Vincent en Barbados
4) Porto-Rico
5) Dit eiland hebben wij niet kunnen identificeren

Bijlage XXI:

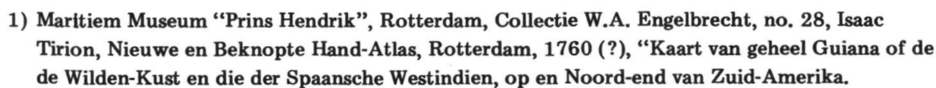
Kaart van het Caribische gebied[1)]

1) Maritiem Museum "Prins Hendrik", Rotterdam, Collectie W.A. Engelbrecht, no. 6, Atlas. Beknopte Beschrijving van de Gehele Wereld, Amsterdam, 1792, "De Golf van Mexico, de eilanden en het omleggende land zaamengesteld en op nieuw gecorrigeerd volgens de beste waarnemingen".

Bijlage XXII:

Kaart van Nederlands Guiana[1)]

1) Maritiem Museum "Prins Hendrik", Rotterdam, Collectie W.A. Engelbrecht, no. 28, Isaac Tirion, Nieuwe en Beknopte Hand-Atlas, Rotterdam, 1760 (?), "Kaart van geheel Guiana of de de Wilden-Kust en die der Spaansche Westindien, op en Noord-end van Zuid-Amerika.

Voor zover bekend zullen achtereenvolgens worden vermeld:
- jaar van oprichting en begindatum van de lening, gevolgd door de directie-wisselingen
- de commissarissen van de negotiatie
- het gebied waarvoor de negotiatie bestemd was, gevolgd door de verbonden plantages
- het genegotieerd kapitaal
- de interest
- de aflossing

AEGIDIUS, JOH^S (Amsterdam)[1]

1 datum: 1784 mei 1; in 1786 onder directie van Molkenboer, Van Ketwich & Van der Loo
gebied: Berbice: plantage De Vrouw Johanna van Joh^s Aegidius, in 1781 geplunderd door de Engelsen
kapitaal: *f* 54.000

2 datum: vóór maart 1781; later (1786?) onder directie van Ketwich & Voomberg
gebied: Berbice: plantage Oostvriesland, in 1781 geplunderd

3 datum: vóór maart 1781; later (1786?) onder directie van Ketwich & Voomberg
gebied: Berbice: plantage De Vriendschap, in 1781 geplunderd

1) N.E.H.A., Archief Ketwich, portef. 5; A.R.A., Verzameling Verspreide Westindische Stukken, no. 799

4 datum: vóór maart 1781; later (1786?) onder directie van Ketwich & Voomberg
gebied: Berbice: plantage Ruimzicht, in 1781 geplunderd
5 datum: vóór maart 1781; later (1786?) onder directie van Ketwich & Voomberg
gebied: Berbice: plantage De Drie Gezusters, later (?) Overijssel genoemd; in 1781 geplunderd
kapitaal: *f* 96.000

ARP & COMP., MARCUS VAN (Amsterdam)[1]

6 datum: 1794 februari 1
commissarissen: J.C. Neuhausen en Gerhard van Blijenburgh
gebied: Suriname: plantage Twijfelagtig
kapitaal: *f* 233.000: 233 acten van aandeel in de Sociëteit van eigendom van de plantage Twijfelagtig; de plantage was vóór 1794 voor *f* 200.000 verhypothekeerd ten behoeve van Pieter Rijdenius & Zoon
interest: de aandeelhouders krijgen uitgekeerd al naargelang de omstandigheden

BACKER, DIRK BAS & ANTHONY (Amsterdam)[2]

7 datum: 1775 november 11
gebied: Tabago: plantage van Robert Lyon te Londen en diens zoon Alexander Lyon
kapitaal: *f* 126.500 (£ 11.500); er zijn 121 obligaties uitgegeven
interest: 5%
aflossing: na het vijfde jaar in 11 jaarlijkse termijnen

BARBOU, WED. JEAN BAPTIST (Amsterdam)[3]

8 datum: 1772 november 1
gebied: Suriname: plantage Breda
kapitaal: *f* 225.000; op 1 november 1772 *f* 200.000
interest: 6%

---

1) W.W. van der Meulen, a.w., blz. 576.
2) G.A. Amsterdam, Notarieel archief, no. 12427/881.
3) N.E.H.A., Archief Ketwich, portef. 16, Nota; G.A. Amsterdam, Notarieel archief, no.12734/52.

BERCKEL & HAVART (Rotterdam)[1]

9 datum: vóór 1770; in dit jaar hield deze firma op te bestaan; de directie over deze negotiatie werd overgenomen door P.J. van Berckel & Zoon; op 1 januari 1772 verzorgde Theodore Passalaigue een nieuwe negotiatie voor deze plantage (zie aldaar)

gebied: Suriname: plantage Bruinsberg van Melchior Beudt

BERCKEL & ZOONEN, PIETER JOHAN VAN (Rotterdam)[2]

10 datum: 1769 april 1: op 1 januari 1773 ging de directie over op Theodore Passalaigue & Zoon te Amsterdam; op 26 september 1774 op Dirk Luden

gebied: Suriname: de plantages Lust en Rust, en Waakzaamheid; Recherche van Daniël en Wilhelmina Touzet; Klein Bethlehem van Jacob Beudt, in 1776 Beudtslust genoemd

kapitaal: *f* 500.000

interest: 5%

aflossing: na het tiende jaar elk jaar 10%

BEREWOUT, FREDERIK (Amsterdam)[3]

11 datum: 1770; na zijn dood in 1777 trad zijn zoon Mr. Jan Frederik Berewout als directeur op; in 1779 ging de directie over op Mr. Paul Hurgronje en Herman Albrecht Insinger

commissarissen: Mr. Jan Backer Cornelisz, Frederik Luderius en Jelmer de Bruyn

gebied: St. Croix: plantages van Martin Meijes Heijliger, Gottfried Kruijsse, Frederik Christiaan Moth en Johan Christopher Pectman

kapitaal: *f* 500.000; volgens het negotiatieplan *f* 1.000.000

interest: 6%

aflossing: na het tiende jaar 10% jaarlijks

---

1) G.A. Amsterdam, Notarieel archief, no. 12730/37.

2) Idem, no. 12746/63 en 72, idem, no. 12757/95.

3) J.E. Elias, a.w., II, blz. 776-777; N.E.H.A., Archief Ketwich, portef. 16, Nota; G.A. Amsterdam, Notarieel archief, no. 12724/39 en 86 en no. 12731/95.

BEREWOUT & MR. PAUL HURGRONJE, MR. JAN (Amsterdam)[1]

12 datum: 1784
gebied: Deens-Amerikaanse eilanden

BEUKENS & VOLKMAR, /NAUTA/ (Amsterdam)[2]

13 datum: vóór 4 juli 1774
gebied: Deens-Amerikaanse eilanden

BIESTERBOS, PIETER (Amsterdam)[3]

14 datum: 1787; nog in hetzelfde jaar ging de directie over op Harman van de Poll Harmansz en Herman Albrecht Insinger
commissarissen: Mr. Paul Hurgronje, Mr. Jan Jacob van Beaumont en Boudewijn Lohoff
gebied: Suriname en Berbice: plantages Jagtlust en Nieuwe Grond in Suriname en Berestein, Nieuw Levant, Jagtlust en de helft in de plantage Caraques in Berbice, allen van wijlen Frederik Berewout
kapitaal: *f* 360.000

BODDAERT, KORNELIS VAN DEN HELM (Middelburg)[4]

15 datum: 1766 augustus 1; deze negotiatie werd met L^a A. aangeduid
commissarissen: Mr. Johan Gulielmus Schorer, Mr. Jacob Frederik Lantsheer en Cornelis Willemsen
gebied: Essequebo en Demerary: plantages De Maria Johanna, Bremen en De Opkomst van Jacobus Barkey; De Parel van de Wed. de la Chau; Roomen en De Providence van Johan Bermingham; De Drie Vrienden van Peter Brotherson; Den Golden Grove van Jan Baptist

1) J.E. Elias, a.w., II, blz. 776.
2) R.A. Zeeland, Verzameling Verheije Van Citters, no. 102, Bericht van directeur en commissarissen in de negotiatiën ten lasten van planters in de Deensche Amerikaansche Eilanden, blz. 10 en 27; W.H. Berghuis, a.w., blz. 52.
3) J.E. Elias, a.w., II, blz. 755; N.E.H.A., Negotiaties, Portef. III, no. 151.
4) R.A. Zeeland, Statenstukken Van de Perre-Schorer, no. 36-38; idem, Handschriftenverzameling, no. 206; idem, Verzameling Verheije Van Citters, no. 51d; idem, Verzameling Ermerins en Wiltschut, no. 39; idem, Aanwinsten 1968, no. 28; N.E.H.A., Negotiaties, Portef. Loopuyt, no. 22-23 en Portef. III, no. 47; idem, Archief Ketwich, portef. 16, Nota; G.A. Amsterdam, De archieven van de Portugeesch-Israëlitische Gemeente te Amsterdam, no. 1333; W.W. van der Meulen, a.w., blz. 519-521 en 541-547.

Struis; Den Hof van Eden van Johs. Heijliger Fils; Contentement van Wm. Dunbar; Parica van N.C. en John Daly; South Walles en Susanna Rust van Joh. Heijliger te St. Eustatius; De Twee Gezusters van Hendk. Barts. Kaaks; Nieuw St. Christoffel van Peter Corn. Donovan; De Graaflijkheid van Wed. Malgraaf, de Bechive van William Roth; Baskenburg van Abm. de Codin; Met Zorgen van Christ. Joh. Hecke; d'Aventuur van Ns. Fitz. Patrick, Nieuw Hannover van Wed Van der Wehe; De Vriendschap van Gedney Clark; Bellevue van Michiel Daly; Klein Pouderoyen van N. Swaan geb du Long; De Stamhouder van Joh. H. Bischop, Vriesland van Joh. Georg Frislin; Gevelsberg van F.P. Ralenbeek; Wallersche Licht van Joh. Waller; De Goede Hoop van Johan Campbell; De Leonora van C.F. Koning; De Uitvlugt van Joh. Fred. Boode; La Solitude van Joseph Massal; James His Walkis van James Fanning

kapitaal *f* 1.023.842 op 31 december 1770, volgens het negotiatieplan *f* 300.000

interest 6%; de obligatiehouders ontvingen 5%

aflossing. na het tiende jaar 10% jaarlijks

16 datum. 1772 januari 1

commissarissen: Mr. Johan Gulielmus Schorer, Mr Jacob Frederik Lantsheer en Cornelis Willemsen

gebied: Essequebo en Demerary

kapitaal· *f* 1 500 000; volgens het negotiatieplan *f* 1.000.000, verdeeld over 10 klassen van elk *f* 100 000

interest en aflossing: de planters betalen 8% jaarlijks voor interest en aflossing gedurende 25 jaar; de obligatiehouders ontvangen een interest van 4% gedurende de eerste 5 jaar; voor de volgende perioden van 5 jaar wordt de interestvergoeding telkens met een ½ % verhoogd; het eerste jaar wordt niets afgelost aan de obligatiehouders; het tweede tot en met het tiende jaar jaarlijks 3 obligaties met een jaarlijks hoger wordende premie; het elfde tot en met het vijftiende jaar telkens 4 obligaties; het zestiende tot en met het tweeentwintigste jaar telkens 5 obligaties; het drieentwintigste tot en met het vijfentwintigste jaar telkens 6 obligaties

17 datum 1772 januari 20 (intekening)

commissarissen: Mr. Johan Gulielmus Schorer, Mr. Jacob Frederik Lantsheer en Cornelis Willemsen
gebied: Essequebo en Demerary
kapitaal: f 300.000; volgens het negotiatieplan verdeeld over 5 klassen van elk 100 obligaties à £ 100 Vlaams
interest en aflossing: dezelfde regeling als hiervoor bij no. 16

BOK (?), JOH.[1]

18 datum: vóór 1776 (Nota)
gebied: Suriname
kapitaal: f 80.000

BOOM, ABRAHAM EN MICHIEL (Amsterdam)[2]

19 datum: 1774 april 1
gebied: Suriname: koffieplantage De Boomakker van Jan Boom en zijn vrouw Cornelia Kocq
interest: 6%
aflossing: na het vijfde jaar 20% jaarlijks

20 datum: tussen 4 april 1771 en 1776; vermoedelijk in 1774
gebied: Suriname: plantage Corneliasburg van Jan Boom
kapitaal: f 60.000
interest: 6%

BORCH & ZOONEN, ABRAHAM TER (Amsterdam)[3]

21 datum: 1767
gebied: Suriname: o.a. de plantage Annasburg van Dirk van der Meij
kapitaal: f 100.000
interest: 6%

---

1) N.E.H.A., Archief Ketwich, portef. 16, Nota.
2) Idem, Negotiaties, Portef. Loopuyt, no. 5; idem, Archief Ketwich, portef. 16, Nota.
3) Idem, Archief Ketwich, portef. 16, Nota; idem, Negotiaties, Portef. III, no. 33 en 35; G.A. Amsterdam, Notarieel archief, no. 12400/1026, no. 12403/250, no. 12404/450, no. 12406/807 en 830, no. 12407/1130, no. 12408/162, no. 12424/424, no. 12732/99; idem, Bibliotheek, no. N.12.17.01; idem, De archieven van de Portugeesch-Israëlitische Gemeente te Amsterdam, no. 1333; R.A. Zeeland, Verzameling Verheije Van Citters, no. 102; W.W. van der Meulen, a.w., blz. 555-556.

22 datum: 1767 januari 1; in 1776 ging de directie over op Gabriël Bourcourd & Zoon & Comp., in 1785 op Arnoldus Finman
commissarissen: in 1776 Cornelis Jacob Gillis en Pieter van den Broek
gebied: Deens-Amerikaanse eilanden
kapitaal: ca. *f* 500.000
interest: 6% en vanaf 1775 5½%

23 datum: 1768 juli 1; op 25 februari 1774 is de directie overgegaan op Mr. Gabriël Bourcourd, op 3 augustus 1774 op Gabriël Bourcourd & Zoon & Comp. en in 1785 op Arnoldus Finman
commissarissen: J.C. van Ewijck, Philip Anthony d'Erberfeld, Cornelis Jacob Gillis en Hendrik Rietveld; de eerste twee in 1773 afgetreden en opgevolgd door Pieter van den Broek
gebied: Deens-Amerikaanse eilanden
kapitaal: *f* 2.000.118
interest: 6% en vanaf 1775 5½%

24 datum: 1769 januari 1; voor de directiewisselingen zie no. 23
commissarissen: zie no. 23
gebied: Deens-Amerikaanse eilanden
kapitaal: *f* 4.023.096
interest: 6% en vanaf 1775 5½%

25 datum: 1770 augustus 1
commissarissen: op 30 december 1772 Jan Backer, Constantinus van Son, Joost van Eik en Balth. van Homrigh
gebied: St. Croix
kapitaal: genegotieerd *f* 625.000; aan de planters verstrekt *f* 619.733; er was voor *f* 1.000.000 aan lijfrentebrieven uitgegeven (796 deelnemers)
interest: 10% aan de deelnemers

26 datum: 1771; voor de directiewisselingen zie no. 22
commissarissen: zie no. 22
gebied: Deens-Amerikaanse eilanden
kapitaal: ca. *f* 500.000
interest: 6% en vanaf 1775 5½%

27 datum: 1771 december 20
gebied: Deens-Amerikaanse eilanden: 5 plantages
kapitaal: *f* 108.000

interest: 5%

28 datum: 1772 april 6
gebied: St. Jan: plantages van E. van Beverhout
kapitaal: *f* 50.000 aan lijfrentebrieven

29 datum: 1772 juni 9
gebied: St. Croix: plantage St. George van Johannes Heijliger Pietersz en zijn vrouw Sara
kapitaal: *f* 110.630
interest: 6%
aflossing: na het tiende jaar 10% jaarlijks

30 datum: 1772 september 6
gebied: St. Croix: 2 plantages onder de naam Mary's Fancy van Mevr. Catharina Heijliger, Wed. Betrand Pieter de Nully
kapitaal: *f* 138.000
interest: 6%
aflossing: ingaande 6 juli 1772 na het tiende jaar 10% jaarlijks

31 datum: 1772 september 16
gebied: St. Croix: plantages van Jan en Pieter Rogiers
kapitaal: *f* 118.760 aan lijfrentebrieven
interest: 4%; de deelnemers ontvingen 10%

32 datum: vóór 1773
gebied: Deens-Amerikaanse eilanden: plantages van P. Papeen
kapitaal: *f* 100.000 aan lijfrentebrieven
interest: 10% aan de deelnemers

33 datum: vóór 1773
gebied: Deens-Amerikaanse eilanden: plantage Morgenstar
kapitaal: *f* 210.000
interest: 6%

BOURCOURD & ZOON & COMP., GABRIËL (Amsterdam)[1]

34 datum: 1776 april 1; in 1785 was de directie in handen van Arnoldus Finman
commissarissen: Cornelis Jacob Gilles en Pieter van den Broek

---

1) N.E.H.A., Negotiaties, Portef. III, no. 32 en 33; G.A. Amsterdam, Notarieel archief, no. 12431/748 en no. 12432/925; W.W. van der Meulen, a.w., blz. 555-556; Ch. Wilson, a.w., blz. 184

gebied: Deens-Amerikaanse eilanden

kapitaal: *f* 600.000, aangewend tot inkoop van de pretensiën ten laste van de boedel van Abraham ter Borch & Zoonen, voortvloeiende uit de negotiaties van 1767, 1768, 1769 en 1771

interest: 5%

aflossing: aflossing van de obligaties naargelang de betalingen van de planters; obligaties die vóór april 1783 afgelost zouden worden, kregen een premie van 1½ %

35 datum: 1776 november 1

gebied: St. Croix. plantages van Robert Tuitte te Londen. Sion Farm, Richmond, Strawberry Hill en Grange

kapitaal: *f* 770.000

interest: 5%

aflossing. een vastgesteld bedrag per jaar, zijnde *f* 37.000 op 1 mei 1778 en oplopend tot *f* 66.000 in het laatste jaar van aflossing 1792, op de uitgelote obligaties werd een premie gegeven van *f* 20 in 1778 en elk jaar verhoogd met *f* 5 tot *f* 90 in 1792, interest en aflossing werden gegarandeerd door Christopher Macevoy te St. Croix, Thomas Stapleton te Londen en Chippendale Selby & Co te Kopenhagen; Robert Tuitte loste de lening af met *f* 77.000 gedurende 15 jaar

BOUWENS & VAN DER HOOP (Amsterdam)[1]

36 datum: 1774 januari 1, de directie is later (1776?) overgegaan op Rocquette & Van de Poll

gebied St. Croix. plantages De Koning, De Hoop, en Concordia van Maria Aletta Meyer, wed. Pieter Heijliger Sr.

kapitaal: *f* 390.000; aan de planters is *f* 342.425 verstrekt; de obligaties konden ook gekocht worden met obligaties van de negotiaties Ter Borch uit 1767, 1768, 1769 en 1771

interest: 6%

aflossing: vanaf 9 maart 1777 jaarlijks 10%

---

1) N E H A., Archief Ketwich, portef 16, Nota, idem, Negotiaties, Portef. III, no 34, G.A Amsterdam, Notarieel archief, no. 12414/1272, J E Elias, a w , II, blz. 756 en 816

BRAAMCAMP, RUTGERUS (Amsterdam)[1]

37 datum: 1765 januari 9; waarschijnlijk begon de looptijd van de lening reeds voor deze datum; op 2 juli 1804 was de directie in handen van Thijm & Mijn, in 1819 van Rudolf le Chevalier
gebied: Suriname: 6 koffieplantages
kapitaal: *f* 285.000; waarschijnlijk was er op 9 januari 1765 meer genegotieerd
interest: 6%

BRANDLIGT & ZOON, LAURENS (Amsterdam)[2]

38 datum: 1769, op 21 juli 1789 ging de directie over op de "Fa. De Societeit van de plantagie Twistrust", waarvan Dirk Luden directeur was
commissarissen. in 1789 Pieter Waakhuysen en Cornelis Hoorens van Heijningen
gebied: Suriname: plantage Twistrust, in 1788 door de belanghebbenden ingekocht van Jacobus van der Burgt
kapitaal: *f* 171.000
interest: 6%

39 datum. vóór 1776
gebied: Suriname
kapitaal: *f* 250.000
interest: 6%

40 datum: vóór 1776
gebied: Suriname
kapitaal: *f* 1.000.000
interest: 6%

BRANT, NICOLAAS (Amsterdam)[3]

41 datum: 1765 mei 1; in 1771 wordt Cornelis Buys van Keulen mededirecteur

---

1) N.E.H.A., Archief Ketwich, portef. 16, Nota, idem, Negotiaties, Portef. Loopuyt, no 28, A.R.A., Aanwinsten 1e afd., 1949, no. III, G.A Amsterdam, Bibliotheek, no N.34.003, prijscourant van obligatien en andere effecten, 2 July 1804.

2) N.E.H.A., Archief Ketwich, portef. 16, Nota, G.A. Amsterdam, Bibliotheek, no. N.12.16 01, W.W. van der Meulen, a.w., blz. 576.

3) N.E.H.A., Archief Ketwich, portef. 16, Nota, idem, Negotiaties, Portef. Loopuyt, no. 17, G.A. Amsterdam, De archieven der Portugeesch-Israelitische Gemeente te Amsterdam, no. 1333, C.K. Kesler, Nog iets omtrent Surinaamsche plantage-leningen, in De West-Indische Gids 9 (1927-1928), blz. 385-388.

gebied: Suriname

kapitaal: *f* 480.000; volgens het negotiatieplan *f* 100.000 à *f* 150.000

interest: 6%

aflossing: na het tiende jaar 10% jaarlijks

BROEN, MARCELLUS (Amsterdam)[1]

42 datum: 1768; op 1 januari 1809 ging de directie over op M. Broen & Zoon

commissarissen: op 1 januari 1809 Mr. Hendrik van Straalen, Johannes Carp en Johannes van Beem

gebied: Suriname o.a. de plantage Livonia

kapitaal: *f* 300.000

interest: 6%

BRUYN & DE SMIT, DE (Middelburg)[2]

43 datum: 1766

gebied: Essequebo en Demerary

kapitaal: *f* 500.000 volgens het negotiatieplan; de stad Middelburg schreef voor *f* 25.000 in deze negotiatie in

interest: 6% voor de planters; de obligatiehouders ontvingen interest naargelang de opbrengst van de verkochte koloniale produkten

aflossing: na het tiende jaar 10% jaarlijks

CHANGUION, DANIEL (Amsterdam)[3]

44 datum: 1768 mei

commissarissen: Mr. Jan Wouter Valkenier en Cornelis Jacob van der Lijn

gebied: Essequebo en Demerary

kapitaal: omstreeks 1775 was *f* 1.900.000 genegotieerd; het negotiatieplan noemt een kapitaal van *f* 400.000

interest: 6%

aflossing: binnen 10 jaar

---

1) N.E.H.A., Archief Ketwich, portef. 16, Nota, idem, Negotiaties, Portef. Loopuyt, no. 21, J.E. Elias, a.w., I, blz. 466.

2) R.A. Zeeland, Verzameling Verheije Van Citters, no. 51 d.

3) N.E.H.A., Archief Ketwich, portef. 16, Nota, idem, Negotiaties, Portef. Loopuyt, no. 37, A.C.C., no. 83, W.W. van der Meulen, a.w., blz. 547-549.

CHARBON, JAN ADAM (Amsterdam)[1]

45 datum: 1771 oktober 1
gebied: Berbice: de plantages Doornlof en Doornspruit van Jan Joseph van Doorn
kapitaal: *f* 18.000
interest: 6%
aflossing: binnen tien jaar, te beginnen na het zesde jaar

46 datum: 1771 oktober 1
gebied: Berbice: plantages Reholoth en Dorothea, vroeger Rustenburg en De Catharina genaamd
kapitaal: *f* 12.000
interest. 6%
aflossing: binnen 8 jaar

47 datum. 1771 oktober 25
gebied: Berbice: plantage Marienburg van Carl Frederik Warmburg
kapitaal: onbekend (meer dan *f* 14.218)
interest: 6%
aflossing: na het tiende jaar 10% jaarlijks

48 datum: 1776 ca. maart 3
gebied: Berbice: plantage De Resolutie van Hendrik Sloth
kapitaal: *f* 36.000

49 datum: 1776 ca. april 1; op 16 december 1779 was de directie in handen van Van Brouwers & Van Hanswijk
commissarissen: op 16 december 1779 Pieter de Mortin, N^{s}. Jacob Klinkhamer en Jan Adam Charbon
gebied: Berbice: o.a. de plantage 't Graaflijk Slot van Hendrik Sloth
kapitaal: *f* 54.000; waarschijnlijk meer

50 datum: vóór 1776
gebied: Berbice
kapitaal: *f* 321.000

---

1) N.E.H.A., Archief Ketwich, portef. 16, Nota, G.A Amsterdam, Notarieel archief, no. 12730/4, 5 en 24 en no. 12757/77.

CHÂTELAIN, SAMUEL FRANCOIS (Amsterdam)[1]

51 datum: 1768 juli 7
gebied: Suriname: plantage Echtens-Rots van Jean Rocheteau
kapitaal: *f* 46.289 voorgeschoten door Willem Hendrik van Steenberch, Jacob Hendrik Saffin en Cornelis Denys
interest: 6%
aflossing: vóór eind 1773

52 datum: vóór 1776
gebied: Suriname
kapitaal: *f* 692.898
interest: 6%

CHEMIN & COMP., DU (Amsterdam)[2]

53 datum: vóór 1776
gebied: Suriname: plantage L'Esperance
kapitaal: *f* 60.000
interest: 6%

CHION & COUDERC (Amsterdam)[3]

54 datum: vóór 1776
gebied: Suriname
kapitaal: *f* 500.000
interest: 6%

CHOMEL & JORDAN, P. (Amsterdam)[4]

55 datum: 1776 augustus 1
commissarissen: P.W. van Lankeren en G.W. Eyting
gebied: Suriname: de helft van de plantages Vlaardingen en Catharinasburg van Nannette Samson
kapitaal: *f* 100.000
interest: 6%

---

1) N.E.H.A., Archief Ketwich, portef. 16, Nota, W.W. van der Meulen, a.w., blz. 554-555.
2) N.E.H.A., Archief Ketwich, portef. 16, Nota.
3) Idem.
4) G.A. Amsterdam, Archief Desolate Boedelkamer, no. 870, portef. VIII, nr. 6

CLIFFORD & CHEVALLIER (Amsterdam)[1]

56 datum: 1769
gebied: Suriname: ca. 17 plantages
kapitaal: *f* 2.505.000

COOPSTAD & ROCHUSSEN (Rotterdam)[2]

57 datum: 1755 januari 1
gebied: Suriname
kapitaal: minstens *f* 70.000; de Rotterdamse vroedschap besloot op 9 december 1754 deze negotiatie met een lening van *f* 30.000 à 4% te steunen; het heeft waarschijnlijk in de bedoeling gelegen *f* 500.000 te negotiëren
interest: 5%

58 datum: 766
gebied: Suriname: 10 plantages
kapitaal: *f* 650.000

59 datum: 1767 april 1
commissarissen: de directie zal jaarlijks rekening en verantwoording afleggen aan Adolff Jan Heshuysen te Haarlem
gebied: Suriname: 20 plantages, o.a. Zoelen
kapitaal: *f* 1.400.000
interest: 5%
aflossing: na het twintigste jaar

CROP, J. MAY & COMP., J.A. (Amsterdam)[3]

60 datum: 1773 juni 25; de looptijd van de obligaties begon op 1 juli 1773

---

1) N.E.H.A., Archief Ketwich, portef. 16, Nota; G.A. Amsterdam, Familie-archief Hooft, no. 60; J.E. Elias, a.w., II, blz. 884.

2) N.E.H.A., Archief Ketwich, portef. 16, Nota; idem, Kleine aanwinsten, no. 288; A.C.C., no. 54, brief van Pieter van der Werff, 20 november 1752; G.A. Amsterdam, Familie-archief Hooft, no. 60; idem, Familie-archief Heshuysen, no. 170; idem, Bibliotheek, no. N.34.003 en no. N.34.004, Prijscourant van obligatiën en andere effecten, 2 July, 1804; G.A. Rotterdam, Vroedschapsresolutiën, 18 november en 9 december 1754; idem, Notariële archieven Rotterdam c.a. 1585-1811, no. 2150, fol. 136-138; J. Hudig Dzn, De West-indische zaken, a.w., blz. 26-27.

3) N.E.H.A., Archief Ketwich, portef. 16, Nota; idem, Negotiaties, Portef. III, no. 31 en 213; G.A. Amsterdam, Notarieel archief, no. 12411/801, no. 12417/49 en no. 12418/675; Ch. Wilson, a.w., blz. 186.

gebied: Grenada: koffieplantage van Thomas Goodshall
kapitaal: *f* 42.900 (£ 3900)
interest: 5%
aflossing. op 31 december 1777, de Londense kooplieden John Townson en Robert Sorbie stonden garant voor interest en aflossing

61 datum 1774 maart 1
gebied Tabago· plantages Auchenskock en Halfield van William Young Esq , luitenant-gouverneur van Tabago
kapitaal: *f* 132.000 (£ 12.000)
interest· 5%
aflossing· na het zesde jaar 25% jaarlijks, interest en aflossing werden gegarandeerd door Joh May te Amsterdam en Robert Young te Londen

62 datum 1774 juni 1
gebied· St Thomas
kapitaal: *f* 88.000 (£ 8000)
interest. 5%
aflossing· in 10 jaar

DEDEL & COMP , S. EN W.G. (Amsterdam)[1]

63 datum 1769 april; deze negotiatie werd aangeduid met L.^{a} A.
gebied: Deens-Amerikaanse eilanden
kapitaal *f* 500.000
interest: aan de obligatiehouders 4%

DEDEL & ROCQUETTE (Amsterdam)[2]

64 datum. 1773 november 4
gebied: Grenada: plantage Plaisance van Fredrik Corsar te Londen
kapitaal: *f* 220.000
interest: 5%
aflossing: na het achtste jaar binnen 4 jaar aflossen; John Boyd te Londen was borg

---

1) N.E H A., Archief Ketwich, portef. 16, Nota, G.A. Amsterdam, Notarieel archief, no 14316/213
2) N.E.H A., Archief Ketwich, portef. 16, Nota, G.A Amsterdam, Notarieel archief, no 12414/1148, J E Elias, a.w., II, blz. 683, W.H. Berghuis, a w , blz. 52.

DEUTZ, DANIEL (Amsterdam)[1]

65 datum. 1778

gebied Suriname: plantage Berlijn

DEUTZ, WILLEM GIDEON (Amsterdam[2]

66 datum. 1753 mei 1, sedert 1757 onder directie van Jan en Theodoor van Marselis

commissarissen: 3; in 1779 W. van Heemskerk, Robbert Makreel en De Vignoles de la Farelle

gebied· Suriname: o a. de plantages Osembo van Pieter van Middeland, Overbrugge van Hendrik Talbot jr., Concordia van Thomas Talbot, Vlijt en Hoop van Anthony Groenemey en Pietersburg van P. Pontzendaal

In een rekening-courant van 30 april 1757 worden de navolgende planters als schuldenaars van de negotiatie genoemd: Pieter Mauricius; Jan Willem Kobert, Hendrik Talbot jr.; Pieter van Middelant; erven Isaac Corilho; Lambertus Doesburg; Wm. Carel Strube; Herman Raad, Wilhelmina van Hertsbergen; Hendk. Hulsman; Js.Uz. Davilaar; Jaqs. Rud. Zober; Pr. Wm. van Leuwaarden; Germ. Robin & Comp.; Pr. Landsknegt; Johannes Winea (?); Js. Dd. en Jac. Uz. Davilaar; David Paddenburg; erven Jan Marozee; Wm. P. Lindisch; Pierre IJver; de Wede. Hub. John van Beek; John en Barend de Loff; Ester H Moron en David Uz. Davilaar; Joh. en Dd. de la Moza qq.; Eliau de Mozes Naar; Wesselius Brouwer; Siewert Gode; Jan Spaan; Jacob Felter; Coenraad Lourens Neeringbogel; Joseph Gabay Faro; Jos. Sam1 C. Nassy; Jacob Hendk. Carel Spiering; John Mackneel; Dd. de Pinto; Aharon Fonseca, Dd. Uz. Davilaar en Ab. H. Arrias; Jan Raoh. de Meza; Pr. Adam Thomas; de Wede. Jaq. de Crepy; Corns. Leever junior; F.G Lemmers qq voor de Wede. Cous; Daniel van Baaren; Joh. Ernst Baron van Bulouw;

---

1) J.E. Elias, a.w , II, blz. 837.

2) N.E.H.A., Archief Ketwich, portef. 16, Nota, idem, Negotiaties, Portef. Loopuyt, no. 25, A.R.A., Gouverneursarchief van de kolonie Suriname, no. 59, idem, Archief Societeit van Suriname, no. 343, idem, Aanwinsten 2e afd., 1961, no. XV, nr. 4, G.A. Amsterdam, Bibliotheek, no. N.12.16 01, J.E. Elias, a.w., II, blz. 631-637, W.W. van der Meulen, a.w , blz 508-512 en 522-533.

D^{d} Uz. Davilaar en Rach. Uz. Davilaar; Cornelis van Weerd; Marc. Anthonie du Maurin; Daniël Dignus de Lamotte; Joseph Abarbanel; Merdeckay Mendes Quiros; Js. H. de Granada, J.G. Faro en J. Nassy qq; J.H. de Granada; David Moses Cardosa Boesa; David Gradis du Fonseca; Jan Labady; Jan Nepveu; Z.K. Brendon en M.C. de Leon en J. Messias; Ben. Jn. Jessurun Lobo; de Wed^{e} Willem Bedloo; Joh. Winné privé en qq; Moses Robles de Medina; Isaac Messiah; Charles Paul Benelle; Isaac Godefroy; Isaac de Miranda; Jac. Uz. Davilaar; Paul Noordman; Wm Oudwater; Jan Martin Klein; David Francois Davilaar; Aron en Joseph Jacob Polak privé en qq; Gerrit Kaeks qq voor Pierre Gillet; de Wed^{e} Jan Pr Pontzendaal; Anthonie Groenemeij; Carel Gustaaff Dhalbergh; Jos. de Js. Boeno de Mesquita; Raph. del Castilho; Jan Martin; David F^{s} Dandiran; Joseph Jacobs Polak; Aron Jacobs Polak; Isak Godefroy qq (geloove voor P.A. . .); Christiaan de Neys privé en qq; Christiaan de Neys, Charles en J^{s} Godefroy qq; Saml Cohen Nassy; Th.W. van Rees en Ab^{m} van Ledesma (?) qq; Ab^{m} de David Cohen Nassy

kapitaal: *f* 3.756.000; volgens het negotiatieplan *f* 1.000.000
interest: 6%
aflossing: na het tiende jaar 10% jaarlijks

DIBBETS & ZOON (Amsterdam)[1]

67 datum: vóór 1776
gebied: Suriname plantage Welbedagt
kapitaal: *f* 40.000
interest: 6%

EEGHEN, P. & C. VAN (Amsterdam)[2]

68 datum: 1789 december 29
gebied: St. Eustatius: plantage en landerijen van Richard Downing Jennings, koopman
kapitaal: *f* 45.000
interest: 6%
aflossing. vanaf 1 januari 1792 jaarlijks 20%

1) N.E.H.A., Archief Ketwich, portef. 16, Nota.
2) G.A. Amsterdam, Notarieel archief, no. 12493/790.

ELST, PIETER VAN DER (Middelburg)[1)]

69 datum. 1769
gebied. Essequebo: plantage Vilvoorden van de minderjarige kinderen van Jan Pieter Thoman
kapitaal· onbekend; de stad Middelburg nam in deze negotiatie deel voor £ 1650 vlaams (*f* 9900)

FRENA, PIETER (Amsterdam)[2)]

70 datum 1774 januari 10
gebied. St Vincent: plantages van Constantin Christiaan Zweerts
kapitaal *f* 23 000 (46 obligaties à *f* 500)
interest 5%
aflossing· na het achtste jaar in 4 jaarlijkse termijnen

GRAAF, DE[3)]

71 datum: vóór 1776
gebied Suriname: plantages Cnobpobmbo en La Perseverance
kapitaal. *f* 258.000
interest. 6%

HAGEMAN, ROELOFF (Amsterdam)[4)]

72 datum 1770, deze negotiatie werd aangeduid met "generaale negotiatie"
gebied Suriname: o a. vermoedelijk de plantage Tulpenburg van David de Is. C Nassy, waarop *f* 117.000 was verstrekt
kapitaal: *f* 530.000
interest: 6%

---

1) H.M Kesteloo, a.w., blz. 148-151
2) N.E.H.A., Archief Ketwich, portef. 16, Nota, G.A. Amsterdam, Notarieel archief, no. 12415/14 en no 12417/509.
3) N E.H.A., Archief Ketwich, portef. 16, Nota.
4) Idem, Nota, idem, Negotiaties, Portef. III, no. 17, 36 en 51, G.A. Amsterdam, Notarieel archief, no. 12733/140 en het laatste niet genummerde deel van dit protocol en no. 12757/98, R. Bijlsma, David de Is. C. Nassy, schrijver van de Essai Historique sur Surinam, in Bijdragen voor Vaderlandsche Geschiedenis en Oudheidkunde, 5e reeks, no. 6, blz. 218-233.

73 datum: 1771 juli 15; in 1778 was de directie in handen van Marcus van Arp
commissarissen: vanaf ca. 7 september 1778 Pieter Bucherus Bunel en Dirk Leuveling
gebied: Suriname plantage de Nieuwe Hoop, door Jan Carel Somers gekocht van Daniel Steven Schorer voor *f* 150.000
kapitaal: *f* 140.000
interest: 6%
aflossing: na 15 juli 1781 jaarlijks *f* 10.000

74 datum: 1772 juli 1
gebied: Suriname: de helft in de plantage Constantia van Maria Wilhelmina Visser Jurgensz, geb. Damhoff
kapitaal: *f* 50.000
interest. 6%
aflossing: na het tiende jaar 10% jaarlijks

75 datum: vóór 1776
gebied: Suriname: plantage Frederiksdorp
kapitaal. *f* 150.000
interest: 6%

76 datum: vóór 1776
gebied· Suriname: plantage Malabatriuma
kapitaal. *f* 136.500
interest· 5%

HAGEMAN & TWISK (Amsterdam)[1)]

77 datum. 1772 september 1; later (?) ging de directie over in handen van Valckenier & Du Quesnes
gebied: Suriname: plantage Mon Souci van Joseph D. Strada
kapitaal: *f* 200.000
interest: 6%
aflossing: na het tiende jaar 10% jaarlijks

1) N.E.H.A., Archief Ketwich, portef. 16, Nota, idem, Negotiaties, Portef III, no 38, G A Amsterdam, Notarieel archief, no. 12733/86 en no 12734/53, J E Elias, a.w , II, blz 993

78 datum: 1772 november 1
gebied: Suriname: plantage Nooyt Gedagt, door Wigbold Crommelin gekocht van Jan Isaak Fremeaux
kapitaal: *f* 300.000
interest: 6%

HAMILTON & MEIJNERS, WED. ARCHIBALD (Rotterdam)[1)]

79 datum. 1756
gebied: Suriname: koffieplantage Egmond van Jean Martin
kapitaal: ca. *f* 60.000; op onderpand van de schuldbekentenis van Jean Martin aan Hamilton & Meijners leende de stad Rotterdam aan deze fa. *f* 21.000 à 4%

80 datum: 1756
gebied· Suriname: koffieplantage Adrichem van George Curtius
kapitaal: ca. *f* 49.000; op onderpand van de schuldbekentenis van George Curtius aan Hamilton & Meijners leende de stad Rotterdam aan deze fa. *f* 30.000

81 datum· 1768 mei 1
gebied: Suriname: plantage De Goede Verwagting van Joh. Winne en zijn vrouw Ester Francina van Hertsbergen en Petronella Josina Winne
kapitaal: *f* 85.000
interest: 5%
aflossing. na het achtste jaar jaarlijks 1/8

82 datum: 1773 april 1
gebied: Suriname: plantage Bellasoir, voor 11/12 van Carel Hieronimus Kobert en zijn vrouw Johanna Elisabeth Beeke, en voor 1/12 van Mattheus Beeke
kapitaal: minstens *f* 105.693; op 23 mei 1781 richtte Hamilton & Meijners een rekest aan de Staten van Holland, waarin Elisabeth Hamilton, Wed. van Mr. Jan Francois Meijners, surséance van betaling vraagt vanwege de oorlog. De fa. had o.a. een half miljoen gulden aan

---

1) N.E.H.A., Negotiaties, Portef. Loopuyt, no. 30 en 32, A.C.C., no. 138, rekest van Wed Hamilton & Meijners aan de Hollandse Staten, 23 mei 1781, G.A. Rotterdam, Notariele archieven Rotterdam c.a., 1581-1811, no. 2284, fol. 123-125 en fol. 5-7 en no. 2433, fol 97-99, idem, Vroedschapsresolutien, 26 januari en 9 februari 1756 en 11 januari 1757.

obligaties uitstaan uit hoofde van een Westindische negotiatie.
interest: 5%
aflossing: na het tiende jaar 10% jaarlijks

HARDENHOORN, A. (Amsterdam)[1]

83 datum: vóór 1776
gebied: Suriname: plantage Bleijenhoop
kapitaal: f 75.000
interest: 6%

HEMERT MUYLMAN, VAN (Amsterdam)[2]

84 datum: vóór 1776
gebied: Suriname
kapitaal: f 150.000
interest: 6½ % aan de obligatiehouders

HERMAAL & VAN DEN BOSCH (Amsterdam)[3]

85 datum: 1767; in april 1774 overgenomen door Dedel & Rocquette, deze negotiatie werd aangeduid met L.ª A
gebied: Suriname: plantages Cauwenburg, Driesvelt, Concordia, Mon Soucy, Louisenburg, La Félicité, Vredenburg, Bleijenhoop en De Vier Kinderen, de laatstgenoemde plantage ging in 1769 over naar de plantage L.ª B. van Hermaal & Van den Bosch
kapitaal: f 890.000

86 datum: 1769; in april 1774 overgenomen door Dedel & Rocquette; deze negotiatie werd aangeduid met L.ª B
commissarissen: op 1 april 1796 worden als commissaris genoemd Carel Wouter Visscher, Jan Elias Huydecoper van Maarsseveen, Pieter Frena, Arnoldus Finman, Jan van Dijl, David Willem Elias en Abraham Dedel
gebied: Suriname. o.a. de plantages Monsort, Le Contentement en De

---

1) N.E H.A., Archief Ketwich, portef. 16, Nota
2) Idem.
3) N E H.A., Archief Ketwich, portef. 16, Nota, idem, Kleine aanwinsten, no. 2, idem, Negotiaties, Portef. Loopuyt, no. 31, G A. Amsterdam, Bibliotheek, no. N 12 17.01, idem, Notarieel archief, no 14330/717, J E. Elias, a.w., II, blz. 683, W W. van der Meulen, a.w , blz 551-552

Vier Kinderen

kapitaal: *f* 596.000; op 5 januari 1775 kochten de belanghebbenden de genoemde plantages in; op 1 april 1796 werden de obligaties geconverteerd in aandelen

87 datum. 1770 februari 1

commissarissen: Mr. Carel Wouter Visscher en Cornelis van der Oudermeulen

gebied: Deens-Amerikaanse eilanden

kapitaal: *f* 534.000; in september en oktober besluiten een aantal belanghebbenden obligaties van deze negotiaties aan te kopen; voor *f* 134 000 aan obligaties wordt door hen ingekocht, waaronder voor *f* 25.000 door Nauta Beuckens, voor *f* 25.000 door Bavius Nauta te Leeuwarden, voor *f* 5000 door H. Volkmar, voor *f* 10.000 door C.M. Beerenbrock en voor *f* 12 000 door M. Nauta te Leeuwarden

interest. 6%

aflossing na het tiende jaar 10% jaarlijks

88 datum· 1772, later (?) is de directie overgegaan in handen van Rocquette & Van de Poll

gebied: Suriname

HESHUYSEN & CIE, ADOLF JAN (Amsterdam en Haarlem)[1)]

89 datum: 1773

gebied. Suriname: plantage De Nieuwe Maan

kapitaal: *f* 50.000

interest: 6%

90 datum: 1773

gebied: Suriname: plantage De Verwagting

kapitaal: *f* 95.000

interest: 6%

91 datum: 1776 augustus 13

gebied: Dominica: plantage Vauxhall van James Ballmer

kapitaal: *f* 78.000 (£ 7100)

interest: 5%

aflossing: op 13 augustus 1778

---

1) N.E.H.A., Archief Ketwich, portef. 16, Nota, G.A. Amsterdam, Familie-archief Heshuysen, no. 177; J.E. Elias, a.w., II, blz. 795.

HODSHON & ZOON, JOAN (Amsterdam)[1]

92 datum: 1771

gebied: St. Croix: plantages Bon Esperance en Mocent Pleasant van Edmund Purcell en Elisabeth Purcell, echtelieden

kapitaal: *f* 107.000

interest: 6%

93 datum: 1774 maart 1

gebied: Tabago: plantage Friendship van Walter Carrew Esq. uit Barbados

kapitaal: *f* 165.000 (£ 15.000)

interest: 5%

aflossing: na het negende jaar 20% jaarlijks; Serocold & Jackson te Londen garandeerde interest en aflossing

94 datum: 1789 januari 21

gebied: St. Eustatius: plantages en landerijen van Richard Downing Jennings, koopman

kapitaal: *f* 28.616, uitmakende het totaal van 4 leningen

interest: 5%

aflossing: vóór 1 mei 1793

HOESEN, JOHAN REINHARD VAN (Amsterdam)[2]

95 datum: 1775 augustus 1

gebied: Suriname: plantage Coresburg van Jan Bavius de Vries, burgemeester van Harderwijk

kapitaal: *f* 150.000

interest: 4% zolang de koffieprijs onder de $6\frac{1}{2}$ stuiver per pond blijft. Voor elke halve stuiver die de koffieprijs in een jaar gemiddeld hoger is, een $\frac{1}{2}$ % meer

aflossing: na het zesde jaar 10% jaarlijks

1) N.E.H.A., Archief Ketwich, portef. 16, Nota, idem, Negotiaties, Portef. III, no. 30, G.A. Amsterdam, Notarieel archief no. 12416/281 en no. 12494/47; J.E. Elias, a.w., II, blz. 1024, W.H. Berghuis, a.w., blz. 52, Ch. Wilson, a.w., blz. 184.

2) N.E.H.A., Negotiaties, Portef. III, no. 45.

HOFFHAM & ZOON, HENDRIK (Amsterdam)[1]

96 datum: 1770 augustus 1
gebied: St. Jan: plantage van Detlof Pettersen
kapitaal: *f* 55.000
interest: 6%
aflossing: na het twaalfde jaar

97 datum: 1773 maart 1
gebied: St. Thomas: plantage Vrijesorg van Jacob Henrich Schmalz
kapitaal: *f* 80.000
interest: 6%
aflossing: na het twaalfde jaar

98 datum: vóór 1776; vermoedelijk ca. 1774
gebied: Deens-Amerikaanse eilanden
kapitaal: *f* 140.000
interest: 6%

HOMRIGH, BALTHASAR VAN (Amsterdam)[2]

99 datum: 1774 juni 1
gebied: Barbados: plantages Lemon Arbour en Homes van Francis Bell
interest: 5%, te voldoen in 2 halfjaarlijkse termijnen
aflossing: na het tiende jaar 10% jaarlijks; Van Homrigh te Amsterdam en William Forbes en James Ballmer te Londen garandeerden interest en aflossing

HOPE & COMP. (Amsterdam)[3]

100 datum: 1770
gebied: Grenada
kapitaal: *f* 220.000
interest: 5%

1) N.E.H.A., Archief Ketwich, portef. 16, Nota; idem, Negotiaties, Portef. Loopuyt, no. 16 en Portef. III, no. 29; G.A. Amsterdam, Notarieel archief, no. 12393/594; W.H. Berghuis, a.w., blz. 52.

2) N.E.H.A., Archief Ketwich, portef. 16, Nota; idem, Negotiaties, Portef. III, no. 40; Ch. Wilson, a.w., blz. 184.

3) N.E.H.A., Archief Ketwich, portef. 16, Nota; G.A. Amsterdam, Notarieel archief, no. 12392/426, no. 12404/468, no. 12410/447, no. 12413/1010 en 1011 en no. 12493/772, 773, 774, 775 en 776; J.E. Elias, a.w., II, blz. 1059.

101 datum: 1770 juli 3
gebied: Grenada: plantages van William McIntosh
kapitaal: *f* 240.000
interest: 5%

102 datum: 1773 maart 8
gebied: Tabago: plantages van Charles Irvine en John Leith
kapitaal: *f* 220.000
interest: 5%
aflossing: na het achtste jaar in 4 jaarlijks termijnen

103 datum: 1773 juni 11
gebied: Grenada: plantages van Patrick Maxwell en John Balfour
kapitaal: *f* 132.000
interest: 5%
aflossing: na het achtste jaar 25% jaarlijks

104 datum: 1773 september 8
gebied: Grenada: plantages van Alexander Campbell
kapitaal: *f* 165.000 (£ 15.000)
interest: 5%
aflossing: na het zevende jaar in 3 jaarlijkse termijnen; Peter Simond en John Hankey, kooplieden te Londen, stonden borg voor interest en aflossing

105 datum: 1773 september 8
gebied: St. Croix: de suikerplantages van Robert Tuitte
kapitaal: *f* 330.000 (£ 30.000)
interest: 5%
aflossing: na het zevende jaar in 3 jaarlijkse termijnen; Thomas Selby en Thomas Stapleton te Londen stonden borg voor interest en aflossing

106 datum: 1788 december 22
gebied: St. Eustatius: plantages en landerijen van Richard Downing Jennings, koopman
kapitaal: *f* 62.691, uitmakende het totaal van 4 leningen
interest: 5%
aflossing: vóór 1 mei 1793

HORNECA FIZEAUX & CO. (Amsterdam)[1]

107 datum: 1778 juni 22
gebied: Porto Rico: landerijen van Louis Berton des Balbes, hertog van Crillon etc.
kapitaal: *f* 500.000
interest: 4%; de Franse Compagnie van Guyana stelde zich borg

HUDIG, FERRAND WHALEY (Rotterdam)[2]

108 datum: 1760 augustus 7
gebied: Suriname: plantages Roosenburg en Mon Byou van Jan Alexander van Sandick
kapitaal: *f* 100.000
interest: 5%
aflossing: *f* 5000 per jaar

109 datum: 1765 maart 1
gebied: Suriname: plantage Annaszorg van Mevr. A.M. Godefroy-Thomas
kapitaal: *f* 70.000
interest: 5%
aflossing: *f* 3000 per jaar; na het tiende jaar zou jaarlijks 10% van de obligaties worden afgelost

110 datum: 1767 april 9
gebied: Suriname: plantages Janslust en Block en Bosch van Mr. Franciscus Johannes Block
kapitaal: *f* 90.000
interest: 5%
aflossing: na het tiende jaar 10% jaarlijks

111 datum: 1767 juni 1
gebied: Suriname: plantage Somersorg van Jan Carel Somers
kapitaal: *f* 56.000
interest: 5%
aflossing: na het tiende jaar 10% jaarlijks

---

1) G.A. Amsterdam, Notarieel archief, no. 12441/411

2) N.E.H.A., Archief Ketwich, portef. 16, Nota; idem, Negotiaties, Portef. Loopuyt, no. 3, 6 en 8 en Portef. V, no. 40; G.A. Amsterdam, De archieven van de Portugeesch-Israëlitische Gemeente te Amsterdam, no. 1333; J. Hudig Dzn, De West-Indische zaken, a.w.; W.W. van der Meulen, a.w., blz. 553-554.

112 datum 1767 augustus 7
gebied. Suriname: plantages Roosenburg en Mon Byou van Douarière van Sandick-van Haren
kapitaal *f* 156.000
interest. 5%
aflossing na het tiende jaar 10% jaarlijks

113 datum 1768 november 1
gebied Suriname plantages Venetia Nova en Ma Resource van Jacob Fetter
kapitaal *f* 52 000
interest: 5%
aflossing· na het tiende jaar 10% jaarlijks

114 datum 1769 juni 1
gebied Suriname plantage Somersorg van Jan Isak de Haan
kapitaal· *f* 125.000
interest. 5%
aflossing· na het tiende jaar 10% jaarlijks

115 datum 1770 januari 1
gebied Suriname plantage De Vreede van Jan Carel Somers
kapitaal *f* 18.000
interest 5%
aflossing na het tiende jaar 10% jaarlijks, deze negotiatie werd reeds in het volgende jaar geheel afgelost

116 datum· 1770 juni 1
gebied Suriname· plantage Duuringe van Jan Isak de Haan
kapitaal. *f* 120.000
interest· 5%
aflossing. na het tiende jaar 10% jaarlijks

117 datum 1772 mei 1
gebied. Suriname plantage Driesveld van Bernard Texier
kapitaal: *f* 170.000
interest· 5%
aflossing: na het tiende jaar 10% jaarlijks

118 datum 1774 mei 1
gebied· Suriname: plantage Bijgelegen van Bernard Texier
kapitaal· *f* 15 000

interest: 5%
aflossing: na het tiende jaar 10% jaarlijks

119 datum: 1775 november 1
gebied: Suriname: plantage Nieuw Hazard van Dirk van der Mey
kapitaal: *f* 50.000
interest: 5%
aflossing: na het tiende jaar 10% jaarlijks

120 datum: 1776 augustus 1
gebied: Suriname: plantage La Confiance van Carl Willem von Jeckel
kapitaal: *f* 50.000
interest: 5%
aflossing: na het tiende jaar 10% jaarlijks

KEMPENAER & KERKHOFF ('s-Gravenhage)[1]

121 datum: vóór 1776
gebied: Dominica: plantage van William McIntosh
kapitaal: *f* 113.000
interest: 5%

122 datum: vóór 1776
gebied: Dominica: plantage van Pierre Audat
kapitaal: *f* 42.000
interest: 5%

123 datum: vóór 1776
gebied: Dominica: plantages van Olivier Nugent
kapitaal *f* 280.000
interest: 5%

KIERE, JOH.[2]

124 datum: tussen 1772 en 1776
gebied: Suriname: plantage Hamburg
kapitaal: *f* 136.000

1) N.E.H.A., Archief Ketwich, portef. 16, Nota.
2) Idem

KLEIJN, NICOLAAS MARTINUS (Amsterdam)[1]

125 datum: 1772 november 1
gebied: Suriname: plantage Patience van Jacobus Woesthoven
kapitaal: *f* 75.000
interest: 6 %
aflossing: na het zesde jaar

126 datum: vóór 1776
gebied: Suriname: plantages Korte Vreugd en Klijne Hove
kapitaal: *f* 125.000
interest: 6 %

127 datum: vóór 1776
gebied: Suriname: plantage Vrieshoop
kapitaal: *f* 100.000
interest: 6 %

KLINT, SIMON (Amsterdam)[2]

128 datum: vóór 1776
gebied: Suriname
kapitaal: *f* 60.000
interest: 6%

KONING JR., JAN DE (Amsterdam)[3]

129 datum: vóór 1776
gebied: Berbice: plantage Plegt Anker, voor de ene helft van Jan de Koning jr. en voor de andere helft van Hendrik Sloth
kapitaal: *f* 40 000
interest: 6%

130 datum: vóór 1776
gebied: Berbice: plantage Landskroon, voor de ene helft van Jan de Koning jr en voor de andere helft van Hendrik Sloth
kapitaal: *f* 25.000
interest: 6%

---

1) N.E H.A., Archief Ketwich, portef. 16, Nota, G.A Amsterdam, Notarieel archief, no 15687/574
2) N E H.A , Archief Ketwich, portef. 16, Nota.
3) Idem, G A. Amsterdam, Notarieel archief, no.12757/77

LEVER & DE BRUINE (Amsterdam)[1)]

131 datum: 1766 april 29

gebied: Suriname: plantages Hofwijk en Patience van Jacobus van Woesthoven

kapitaal: *f*34.000, verstrekt door Johannes de Wit, Johannes de Weer de Wit en Hendrik Lubalay

interest: 6 %

132 datum: 1768 juli 1; deze negotiatie werd aangeduid met L.ª A; in 1783 was de directie in handen van Hope & Comp.

commissarissen: Johannes de Wit en Johannes de Weer de Wit

gebied: Deens-Amerikaanse eilanden

kapitaal: *f*1.000.000

interest: 6 %

aflossing: binnen 20 jaar

133 datum: 1768; deze negotiatie werd aangeduid met L.ª B; in 1783 was de directie in handen van Hope & Comp.

gebied: St. Croix

kapitaal: *f*700.000

interest: 6%

134 datum: 1769 oktober 28; deze negotiatie werd aangeduid met "generaale negotiatie"

commissarissen: Samuel en Jacobus Walland; op 29 oktober 1779 Frans Jacob Heshuysen en Heskias Henricus Temmink

gebied: Suriname: o.a. de plantages St. Saphorin, Crawassibo, Berseba en Félicité, laatstgenoemde van J.H.J. de Jong

kapitaal: *f* 410.000; volgens het negotiatieplan *f* 1.000.000

interest: 6%

aflossing: binnen 20 jaar en per aflossing minimaal 10% tegelijk

135 datum: 1770 november 1

gebied: Suriname: plantages Waterland, Adrichem, Palmeniribo en Zurimombo, welke door de belanghebbenden in deze negotiatie zijn

---

1) N.E.H.A., Archief Ketwich, portef. 16, Nota; idem, Negotiaties, Portef. Loopuyt, no. 1 en Portef. III, no. 39 en 41; G.A. Amsterdam, Notarieel archief, no. 12723/73, no. 12724/3, no. 12725/75, no. 12728/15, no. 12731/37 en 23, no. 12734/9, 73 en 87, en no. 12787/3; idem, Bibliotheek, no. N.12.16.01; J.E. Elias, a.w., II, blz. 1059; W.W. van der Meulen, a.w., blz. 539-540 en 568-569.

ingekocht voor *f* 630.000
kapitaal: *f* 420.000
interest: 5%
aflossing: na het vijfde jaar 20% jaarlijks; op 1 november 1775, 1776, 1777, 1778 en 1779 werd telkens voor *f* 80.000 aan obligaties afgelost

136 datum: 1772 maart 1; in 1790 was de directie in handen van Francois Taijspil Jansz
gebied: Suriname: plantage Hofwijk van Christiaan Kreps
kapitaal: *f* 85.000
interest: 6%
aflossing: na het tiende jaar 10% jaarlijks; de belanghebbenden kochten deze plantage in bij executie in november en december 1785; de obligaties werden geconverteerd in aandelen (92)

137 datum: 1772 juni 1; later (1783?) ging de directie over op Hope & Comp.
gebied: St. Croix: plantage Montpellier van John Fernall
kapitaal: *f* 56.000
interest: 6%

138 datum: vóór 1773 november 30
gebied: Suriname: plantage Leverpool
kapitaal: *f* 170.000
interest: 6%

139 datum: vóór 1776
gebied: Suriname: de helft in de plantage Constantia
kapitaal: *f* 50.000
interest: 6%

140 datum: vóór 1776
gebied: Suriname: plantage Lust Rijk
kapitaal: *f* 78.000
interest: 6%

141 datum: vóór 1776
gebied: Deens-Amerikaanse eilanden: plantage van A. Heyliger
kapitaal: *f* 55.000
interest: 5%

142 datum: vóór 1776
gebied: St. Martin St. Pieter

kapitaal: ƒ 36.000
interest: 5%

LUDEN, DIRK (Amsterdam)[1]

143 datum: 1776; in 1802 was de directie in handen van Jacobus Luden Dirksz en Albertus Luden
commissarissen: in 1802 Johannes Eilerts en Pieter Woltherus Poppen
gebied: Suriname. plantage Broedersgift van Joachim Thijssen en zijn vrouw Anna de Cramer
kapitaal: ƒ 60.000
aflossing: in 1786 verenigden de belanghebbenden zich in een Sociëteit Broedersgift. Na het overlijden van zijn vrouw deed Thijssen de plantage aan deze Sociëteit over ter delging van zijn schuld. Op 16 april 1802 werden de obligaties geconverteerd in aandelen

144 datum: 1778 september 22
commissarissen: Hendrik van Blomberg en Joseph Mathieu jr
gebied: Suriname: plantage Boxel, in 1774 gekocht door G.A.D. de Graaff van de negotiatie L.ª C. van Harman van de Poll & Comp.
kapitaal: ƒ 315.000 (315 aandelen van ƒ 1000)
aflossing: er werd aan de aandeelhouders uitgekeerd naargelang de stand van zaken.

145 datum: 1780 januari 1
gebied: Suriname: plantage De Guineesche Vriendschap (daarvoor Scherpenburg genaamd), gekocht door Nicolaas van Bakergem
kapitaal: ƒ 40.000
interest: 6%; de obligatiehouders ontvingen 5%; 1% was voor Mr. Jan Hendrik Roseboom, die zich garant stelde voor interest en aflossing
aflossing: na het tiende jaar 10% jaarlijks

146 datum: 1794 oktober 1
gebied: Suriname: plantages Breedevoort en de Herstelling van Willem Hendrik Saffin en zijn vrouw Elisabeth Carolina Klopman
kapitaal: ƒ 140.000

---

1) N.E.H.A., Negotiaties, Portef. Loopuyt, no. 11, G.A Amsterdam, Notarieel archief, no. 12757/83 en 86, idem, Bibliotheek, no N.38.02.012, W.W. van der Meulen, a.w., blz. 566-568, 572 en 577-578.

interest: 5%
aflossing: na het zesde jaar 1/14 jaarlijks en minimaal *f* 10.000

LUDEN & COMP. (Amsterdam)[1]

147 datum: 1770 juni 19
gebied: Berbice; als agendaris van deze negotiatie trad op Stephanus Hendrik de la Sablonière, gouverneur van Berbice die na zijn overlijden moest worden opgevolgd door Jan de Vrij Jacobsz
kapitaal: *f* 500.000 volgens het negotiatieplan
interest: 6%
aflossing: binnen 20 jaar

LUDEN & SPECIAAL (Amsterdam)[2]

148 datum: 1769 februari 1; sedert 10 november 1772 was de directie in handen van Theodore Passalaigue & Zoon
gebied: Suriname: plantage Jalousie, door Abraham Arlaud en Maria IJver gekocht van Willem Bedloo; op 18 april 1770 werd Jalousie met hypotheek bezwaard ten behoeve van Th.Ch. van Nes; er werd echter niets op genegotieerd en het hypotheek buiten effect verklaard
kapitaal: *f* 95.000
interest: 6%
aflossing: na het tiende jaar 10% jaarlijks

149 datum: 1770 juni 15
gebied: Suriname: plantage Akkerboom
kapitaal: *f* 200.000
interest: 6%
aflossing: na het tiende jaar 10% jaarlijks

150 datum: 1771 februari 1
gebied: Suriname: plantage Penoribo van Jan Philippe Morin
kapitaal: *f* 220.000

---

1) G.A. Amsterdam, Notarieel archief, no. 12725/63.

2) N.E.H.A., Archief Ketwich, portef. 16, Nota, G.A. Amsterdam, Notarieel archief, no. 12723/118 en 122, no. 12729/81, no. 12730/97 en 99, no. 12732/99, no. 12733/166, no. 12734/88 en no. 12746/38.

interest: 6%
aflossing: na het tiende jaar 10% jaarlijks

151 datum: 1771 februari 13
gebied: Suriname: plantage Onverwagt van Nicolaas Olivier Pelichet en Pieter Hilkes
kapitaal: *f* 139.615
interest: 6%
aflossing: na het tiende jaar 10% jaarlijks

152 datum: 1772 juni 1
gebied: Suriname: plantage Annasburg van Dirk van der Mey
kapitaal: *f* 211.000
interest: 6%
aflossing: na het tiende jaar 10% jaarlijks

153 datum: 1775
gebied: Suriname: plantages L'Esperance en De Nieuwe Wederhoop van Cornelis Huysman
kapitaal: *f* 105.000
interest: 6%

154 datum: 1769
gebied: Suriname: plantage Vlammenburg
kapitaal: *f* 90.000
interest: 6%

MARSELIS, JAN & THEODOOR VAN (Amsterdam)[1]

155 datum: 1772
gebied: Suriname: plantage Hamburg

156 datum: 1773 september 1
gebied: Suriname: plantages Clevia, Goede Vreede, Klein Perou, de helft van Vlaardingen, de helft van Catharinenburg, de helft van Onverwagt, een kwart van Salstdhale, La Solitude, 6 huizen en erven te Paramaribo en de helft van 6 huizen en erven te Paramaribo. Eigenaar Hermanus Daniël Sobre

1) N.E.H.A., Archief Ketwich, portef. 16, Nota, idem, Negotiaties, Portef. III, no. 43, G.A. Amsterdam, Bibliotheek, no. N.12.16.01, J.E. Elias, a.w., II, blz. 875, W.W. van der Meulen, a.w., blz. 556-558.

kapitaal: *f* 800.000
interest: 6%; de obligatiehouders ontvingen 5½ %; een ½ % werd in kas gehouden en na aftrek van de administratiekosten om de 5 jaar uitgekeerd
aflossing: na het vijftiende jaar

MARTIN & JONQUIERE (Amsterdam)[1]

157 datum: 1772 januari 1 (aanvang van de looptijd); de negotiatie kwam tot stand op 22 december 1771
gebied: Suriname: de plantage Welbedagt
kapitaal: *f* 72.000
interest: 6%
aflossing: na het tiende jaar 10% jaarlijks

158 datum: vóór 1776
gebied: Essequebo en Demerary: plantage De Toevlugt
interest: 6%

MEY JUSTUSZ, HENDRIK VAN DER [2]

159 datum: 1774 juni 1
gebied: Tabago en Grenada: plantages Grand 'Ance en L'Ance aux Espines op Grenada en Rocklyvale en Torrary op Tabago van Robert Young
kapitaal: *f* 275.000
interest: 5% aan de obligatiehouders
aflossing: de planter betaalde *f* 3300 gedurende 12 jaar voor interest en aflossing; de aflossing aan de obligatiehouders geschiedde volgens een bepaald aflossingsschema

160 datum: vóór 1776
gebied: Tabago
kapitaal: *f* 132.000
interest: 5% aan de obligatiehouders

NES, J.C. VAN (Amsterdam)[3]

161 datum: 1770

1) N.E.H.A., Archief Ketwich, portef. 16 Nota; G.A. Amsterdam, Familie-archief Heshuysen, no. 545.
2) N.E.H.A., Archief Ketwich, portef. 16, Nota; G.A. Amsterdam, Bibliotheek, no. N.12.17.01.
3) N.E.H.A., Archief Ketwich, portef. 16, Nota; G.A. Amsterdam, Notarieel archief, no. 12734/95.

gebied. Suriname
kapitaal. *f* 300.000
interest. 6%

NES, Th.C. VAN (Amsterdam)[1]

162 datum: 1770
gebied: Suriname: o.a. de plantage Woudvliet
kapitaal. *f* 534.000

NOBEL, P.C. (Amsterdam)[2]

163 datum: vóór 1776
gebied: Suriname: plantage Eendragt
kapitaal: *f* 110.000
interest: 6%

164 datum: vóór 1776
gebied: Suriname: plantages Lust tot Rust, Rust en Werk en t'Eynde Rust
kapitaal: *f* 300.000
interest: 6%

NOOTEN JANSZ, SEBASTIAAN VAN (Amsterdam)[3]

165 datum: 1776 november 1
commissarissen: Christiaan van Tarelink en Everhard Adriaan van Muiden
gebied: Suriname. de ingekochte plantages Monplaisir en Waterwijk, de overgenomen hypotheken op Hazard en Bergen op Zoom en verder "alle verdere uitstaande schulden, actien, crediten en gerechtigheden, welke aan deze negotiatie competeren en door de vorige Directeuren daaraan zijn gecedeert"
kapitaal: *f* 300.000; deze negotiatie is preferent ten behoeve van de negotiatie ten laste van enige planters in Suriname, opgericht in 1770 door Gerrit de Vries Abrahamsz & Gerrit de Vries. De obligaties van deze

---

1) N.E.H.A., Archief Ketwich, portef. 16, Nota, J.E. Elias, a.w., II, blz. 756.
2) N.E.H A., Archief Ketwich, portef. 16, Nota.
3) N.E.H.A., Archief Ketwich, portef. 2, 4 en 16, idem, Negotiaties, Portef. III, no. 44, 46 en 49 en Portef. Loopuyt, no. 14, J.E. Elias, a.w., II, blz. 1027, W.W. van der Meulen, a.w., blz 560-562.

negotiatie kunnen worden ingeruild tegen de obligaties van deze preferente negotiatie, gerekend tegen 60% en bijbetaling van 40% in contanten. Van de preferente negotiatie worden slechts 300 obligaties uitgegeven. De overblijvende obligaties van de negotiatie De Vries zullen worden afgelost. Als vertegenwoordigers van de belanghebbenden treden op Mr. Gabriël Bourcourd en Dirk Wernart van Vloten

interest: 4%

166 datum: 1777 februari 1

gebied: Suriname: de helft van de plantage Oud Bellevue van Everardus Dudock en Ludovicus Carolus Lelyveld

kapitaal: *f* 50.000

interest: 4% aan de obligatiehouders

aflossing: na 10 jaar en 3 maanden

167 datum: 1779 mei 14

gebied: Suriname: plantage Elzenhagen

kapitaal: *f* 50.000; de plantage werd ingekocht door de belanghebbenden en namens hen door Van Nooten op 5 mei 1802 verkocht aan Hendrik Maurits Wolf

168 datum: 1786

gebied: Essequebo en Demerary; plantages Philadelphia, Anna Catharina en de helft van Vreedestein van Jan Lespinasse, directeur-generaal van Essequebo en Demerary, en zijn vrouw Elisabeth Yeamease Alleyne

kapitaal: *f* 400.000

169 datum: 1788

gebied: Essequebo en Demerary: plantages van Jan Lespinasse

170 datum: 1788 december 1

gebied: Demerary: plantage Mindenburg van Johannes Cornelis Meyer en zijn vrouw Anna Geertruyd Fock

kapitaal: *f* 60.000

interest: 6%

aflossing: op 1 december 1793 *f* 10.000 en zo jaarlijks tot en met 1 december 1798

171 datum: 1790

gebied: Demerary: plantages Blanckenburg, Vreede en Hoop, L'Incertitude,

en Sage Pond van Estienne Lespinasse en zijn vrouw Gesina van der Vliet
kapitaal: *f* 600.000

172 datum: 1792 maart 1
gebied: Demerary: plantages Hof van Eden en The Kitty van Thomas Cuming
kapitaal: *f* 300.000
interest: 5%
aflossing: van 1793-1797 jaarlijks *f* 15.000
van 1798-1802 jaarlijks *f* 20.000
van 1803-1807 jaarlijks *f* 25.000
De uitgelote obligaties kregen een premie van 10%

173 datum: 1792 december 1
gebied: Essequebo: plantage Zeesigt van Jacob van der Moer, ca. 1797 overgegaan in handen van H.W. Knolman, daarna van Thomas Dumbrake
kapitaal: *f* 20.000
interest: 6%
aflossing: binnen 14 jaar

NOSSE & ZOONEN (Amsterdam)[1]

174 datum: 1772 augustus 1
gebied: Suriname: bezittingen van Isaac de la Croix te Paramaribo
kapitaal: *f* 30.000
interest: 6%; de obligatiehouders ontvangen 5%; de ingehouden 1% dient om het onderpand te verzekeren
aflossing: na het tiende jaar

OSY & ZOON (Rotterdam)[2]

175 datum: 1773
gebied: Grenada
kapitaal: *f* 55.000

---

1) N.E.H.A., Negotiaties, Portef. III, no. 52.
2) H. Hardenberg, Het handelshuis Osy, in: Rotterdams Jaarboekje 1954, blz. 162.

176 datum: 1776
gebied: Grenada
kapitaal: *f* 187.000

PASSALAIGUE & ZOON, THEODORE (Amsterdam)[1]

177 datum: 1770 juni 1; sedert 17 juni 1774 was de directie in handen van Dirk Luden; deze negotiatie werd aangeduid als "generaale negotiatie"
gebied: Suriname
kapitaal: op 17 juni 1774 minstens *f* 1.233.000
interest: 6%
aflossing: na het tiende jaar 10% jaarlijks

178 datum: 1771 april 15
gebied: Suriname: plantage Corneliasburg van Jan Boom en zijn vrouw Cornelia Kocq
interest: 6%
aflossing: na het tiende jaar 10% jaarlijks

179 datum 1771 december; de looptijd begon op 1 januari 1772, sedert 11 augustus 1774 was de directie in handen van Dirk Luden
commissarissen: op 11 augustus 1774 J.P. van Berckel, "raad en vroedschap" van Rotterdam, en Jacob Luden; in 1792 Mr. Michiel Hubert tot Hilvarenbeek, Diessen, Riel en Westelbeers, en François Vogel
gebied: Suriname: plantage Bruinsburg van (in 1792) Jacob Beudt en de kinderen van Melchior Beudt
kapitaal: in 1792 *f* 250.000; op 1 april 1792 kochten de belanghebbenden de plantage in en vormden een Sociëteit van de plantage Bruinsburg
interest: 6%; de obligatiehouders ontvingen 8%
aflossing. na het vijfde jaar minstens *f* 20 000 per jaar

180 datum: 1772 oktober 1; op 11 augustus 1774 ging de directie over op Dirk Luden; Passalaigue & Zoon garandeerde interest en aflossing

1) N.E.H.A., Archief Ketwich, portef. 16, Nota, idem, Negotiaties, Portef. III, no. 37 en Portef. Loopuyt, no. 35, G.A. Amsterdam, Notarieel archief, no. 12729/146, no. 12730/37, no. 12732/25, no. 12733/119, no. 12734/68 en 69 en no. 12746/61, 62, 64, 65, 66, 67, 70 en 71, idem, De archieven van de Portugeesch-Israelitische Gemeente te Amsterdam, no. 1333, idem, Bibliotheek, no. N.12.16.01; W.W. van der Meulen, a.w., blz. 538-539 en 567-572.

commissarissen: in 1774 Mr. Michiel Hubert tot Hilvarenbeek, Diessen, Riel en Westelbeers, en François Vogel

gebied: Suriname: de plantages Egmond van Maris Dupeyrou, in 1776 weduwe van Theodore Passalaigue en door de toenmalige directie ingekocht voor een kwart; het tweede kwart werd in 1778 ingekocht, welk part toen behoorde aan Helena Catharina Grill, Wed. Izaak Passalaigue; het overige 2/4 deel werd in 1785 ingekocht van de toenmalige eigenaar Willem Hendrik van Ommeren; verder de plantage Beek en Horst, in 1778 ingekocht van Izaak Passalaigue

kapitaal: *f* 370.000

interest: 6%

aflossing: na het tiende jaar 10% jaarlijks; op 1 april 1791 vormden de belanghebbenden de Sociëteit der plantages Beek en Horst en Egmond, die niet zou worden ontbonden zolang de plantages "vruchtgevende effecten voor deze sociëteit" bleven. Uitdeling aan de aandeelhouders zou plaatsvinden naargelang de stand van zaken

181 datum: vóór 1774

gebied: Suriname: plantage Lust en Rust van François Louis Maynard

kapitaal: *f* 50.000

182 datum: vóór 1774 augustus 24; waarschijnlijk ca. 1770

gebied: Suriname: een derde van de plantage Paracabo

kapitaal: *f* 15.000

PERRE & MEIJNERS, VAN DE (Middelburg)[1)]

183 datum: 1773 januari 1

gebied: Essequebo: de plantages Zeelandia, Cruyssens Zorg, Rust na Onrust, De Langzaamheid en Cruysrust

kapitaal: *f* 100.000, verstrekt in twee termijnen: *f* 50.000 op 1 januari 1773 en *f* 50.000 op 1 januari 1774

interest: 6%

aflossing: binnen 20 jaren

---

1) R.A. Zeeland, Statenstukken Van de Perre-Schorer, no. 36.

PEYROU, JAN BENJAMIN DU (Amsterdam)[1]

184 datum: 1771 augustus 1

gebied: Suriname: plantage Libanon, voor de ene helft van Pierre Alexander du Peyrou, voor de andere helft van Francois Louis Chaillet te Neuchâtel in Zwitserland

kapitaal: *f* 150.000

interest: 5%

aflossing: na het tiende jaar 10% jaarlijks

PLESSIS & JAN FREDERIK TAUNY, REYNIER ISAAC DU (Amsterdam)[2]

185 datum: 1777 december 29

commissarissen: Salomon du Plessis en Mr. Izack Gabriël Surirey de St. Remy

gebied: Suriname: plantages Hegt en Sterk, Stolkerts Vlijt, Buyslust en de helft van De Twee Gebroeders, eigendom van verschillende leden van de familie Stolkert

kapitaal: *f* 320.000

interest: 5%

aflossing: binnen 15 jaar vanaf 10 april 1777

POL, FA. WED. J.S. VAN DE (Amsterdam)[3]

186 datum: onbekend

gebied: Demerary: plantage Garden of Eden

POLL & COMP., HARMAN VAN DE (Amsterdam)[4]

187 datum: 1766 maart 1; deze negotiatie werd aangeduid met L.ª A

commissarissen: Abraham Calkoen, Evert Berewout en Nicolaas van Staphorst; in september 1789 Mr. Aalbrecht van Slingelandt en Mr. Nicolaas Faas; als gecommitteerden van de belanghebbenden traden toen op

---

1) N.E.H.A., Archief Ketwich, portef. 16, Nota; G.A. Amsterdam, Notarieel archief, no. 12729/174 en no. 12733/39.

2) W.W. van der Meulen, a.w., blz. 563-565.

3) N.E.H.A., Archief Ketwich, portef. 3.

4) N.E.H.A., Archief Ketwich, portef. 1, 6 en 16, Nota; idem, Negotiaties, Portef. III, no. 209, 210 en 295, en Portef. Loopuyt, no. 29; idem, Kleine aanwinsten, no. 2; G.A. Amsterdam, Bibliotheek, no. N.12.16.01; J.E. Elias, a.w., II, blz. 755-756; W.W. van der Meulen, a.w., blz. 512-514 en 533-536.

Nicolaas Jan van Baggen, Herman Hoogewal, Abraham van Ketwich en Dirck Bas Backer

gebied: Suriname: 21 plantages,
Montpellier en Montaban van Albus & Arabet;
Bleijendaal van J.J. Roulleau;
Purmerend van Verweerd & Herbach;
Sporksgift van John Makneill;
Mariëndaal van Jan Diederichsen;
Marias Lust van Louis Richard;
Mijn Hoop (3/4 deel) van Cornelis van Wierd;
Zorg en Hoop van S. Lijnslager;
Hannover, Indigoveld en Johannes Zoon van de Wed. Rousellier & Zoon E. Penard;
La Patience, Overtoom, Argent Cour en Vreeland van M.A. Dumaurin;
Nieuw Clarenbeek (helft) van C.F. Bilborch, gehuwd met de Wed. J.B. van Renselaar;
Beekvliet van D.F. Dandirand;
Anna's Lust van C.F. de Sydow
Naaldwijk van B.H. Jacot Descombes;
Hoopwijk van J.H. Herbold

kapitaal: op 1 maart 1775 *f* 2.417.000

interest: 6%; de obligatiehouders ontvingen 5%, terwijl 1% als reserve in kas gehouden werd; in 1774 werd de interest aan de obligatiehouders verlaagd tot 4%, in 1775 tot 2%

aflossing: na het tiende jaar 10% jaarlijks

188 datum: 1769 september 1; deze negotiatie werd aangeduid met L.^{a} C

commissarissen: Mr. Jan van de Poll Pietersz en Mr. Willem Gerrit Dedel; in 1789 traden als gecommitteerden van de belanghebbenden op Nicolaas Jan van Baggen, Hermanus Hoogewal en Abraham van Ketwich

gebied: Suriname: de plantages
Munnikendam
Potribo van de Wed. van Gulik, nu (1789) wed. Bohning
Beerenrust, in 1790 van "Wed. Hirsch, laatst Wed. Rijswijk"

Nieuw Roeland van de Wed. Labadie, nu (1789) wed. J.J. Roulleau
Badenstein
Rouxgift, in 1790 van N. Rotabel, gehuwd met de wed. Roux
Bethlehem
Johanna's Hoop
Boxel van de Wed. Alex. van Dunand, in 1779 gekocht door Gideon Adriaan Diederik de Graaff

kapitaal: *f* 2.000.000
interest: 6%; de obligatiehouders ontvingen 5%, terwijl 1% in kas gehouden werd als reserve en na aftrek van administratiekosten om de 5 jaar werd uitgekeerd
aflossing: na het tiende jaar 10% jaarlijks; de planters moesten aflossen "met obligatiën van deze negotiatie, welke obligatiën tot het capitaal zullen worden aangenomen met vergoeding der verscheene interessen"

POOL & COMP., J.A. (Amsterdam)[1]

189 datum: vóór 1776
gebied: Berbice
kapitaal: *f* 78.000
interest: 6%

PYE RICH & WILKINSONS (Amsterdam)[2]

190 datum: 1772 april 1
gebied: Grenada: plantages De Parel, Mount Loria en Belleair van Edmund en Thomas Broudfort, wonende te St. Mary Leben in het graafschap Middlesex, en John Townson te Londen; de Londense fa. Pye Rich en Wilkinsons (Henry Pye, Thomas Wilkinsons jr. en Charles Wilkinsons) brachten deze negotiatie tot stand met hulp van Amsterdamse kooplieden
kapitaal: *f* 260.000
interest: 5%

---

1) N.E.H.A., Archief Ketwich, portef. 16, Nota.
2) Idem; G.A. Amsterdam, Notarieel archief, no. 12401/36 en no. 12403/226; Ch. Wilson, a.w., blz. 184.

RAAP, FLORIS (Amsterdam)[1)]

191 datum: 1779 november 1
gebied: St. Marten: suikerplantage van Albert Heiningen, oud-secretaris van dit eiland, en zijn vrouw Catharina, geboren Ketterling
kapitaal: *f* 120.278
interest: 4%
aflossing: binnen 15 jaar

ROSEWIND, JACOB (Amsterdam)[2)]

192 datum. 1767 februari 1; na de dood van Rosewind en zijn vrouw moest de directie overgaan op Johannes Luden Hendriksz en Jacob Speciaal
gebied. Suriname: plantage Boavista van Hendrik Christoffel Kerman
kapitaal. *f* 115.000
interest: 6%
aflossing: na het tiende jaar 10% jaarlijks; Georg Andries Kerman, vader van de eigenaar, staat borg voor interest en aflossing

193 datum: vóór 1776
gebied: Suriname
kapitaal: *f* 170.000
interest: 6%

RIJDENIUS & ZOON, PIETER (Amsterdam)[3)]

194 datum: 1770 april 18
commissarissen: Wessel Klappel en Lambert van Wijk jr.; ca. 17 juli 1777 Dirk Waandert Engbert en Gijsbert Herman Mulders i.p.v. Klappel, die toen overleden was
gebied: Suriname: plantage IJvershoop
kapitaal: *f* 160.000
interest: 4%

195 datum: 1771 mei 31
commissarissen: Johannes Lublink, Johannes Lublink de Jonge en Jacobus Coster

---

1) G.A. Amsterdam, Notarieel archief, no. 12450/706.
2) N.E.H.A., Archief Ketwich, portef. 16, Nota, G.A. Amsterdam, Bibliotheek, no. N 12.16 01
3) N.E.H.A., Archief Ketwich, portef. 16 , Nota, G.A. Amsterdam, Notarieel archief, no 12730, blz. 1 en no. 12757/97.

gebied. Suriname: plantage Bellwaarder van Harman Daniël Sobre (bij erfenis verkregen van zijn overleden vrouw Elisabeth Samson) en Nannette Samson
kapitaal: *f* 200.000
interest: 6%
aflossing: na het vierde jaar

196 datum: vóór 1776
gebied: Suriname: plantage Hiesveld en Uytvlugt
interest: 6%

197 datum: vóór 1776
gebied: Suriname: plantage Nieuw Cuylenburg
interest: 6%

198 datum: vóór 1776
gebied: plantage Twijfelagtig
kapitaal. *f* 200.000
interest: 6%

199 datum: vóór 1776
gebied: Suriname: plantage Schuylenburg
interest: 6%

200 datum. vóór 1776
gebied: Suriname. plantage Rijnsberk
kapitaal: *f* 100.000
interest: 6%

RIJNEVELD & ZOONEN, JAN VAN (Amsterdam)[1)]

201 datum: 1776 juni 3
gebied: Demerary: plantage Le Bienfait van Octavio Sardi
kapitaal: *f* 42.000, verstrekt door Joachim Rendorp en George Clifford Henrysz
interest: 4%
aflossing: na het tiende jaar 25% jaarlijks

1) G.A. Amsterdam, Huis-archief Marquette, no 64, W W. van der Meulen, a.w., blz. 546-551.

SANTHEUVEL & ZOON, BARTHOLOMEUS VAN DEN (Amsterdam)[1]

202 datum: 1770

gebied: Suriname: 3/8 deel van de plantages Lunenburg en Mariënburg van Barth. van den Santheuvel & Zoon, kort daarna verkocht aan G. Kusell

203 datum: 1772 januari 1; deze negotiatie werd aangeduid met L.ª A; in 1777 ging de directie over op J. Heemskerk jr. en Jan Willem van Arp, terwijl Van den Santheuvel opperagendaris van deze negotiatie werd

commissarissen: Nicolaas Geelvinck en Mr. Jan Elias Huydecoper van Maarsseveen

gebied: Essequebo en Demerary

Bellevue
Jalousie
Belle Plaisir
The Faun
Zorg en Hoop
Clexton Hall
De Herstelling
Zorgvliet
La Resource
La Nouvelle Flandre
Wildeman
The Cottage
Unanimiteijd
Elizabeth Christina
Catharina Sophia
Rotterdam
De Phenix
L'Indissoluble
Nieuw Nimwegen
Hoop en Herstel

---

1) N.E.H.A., Archief Ketwich, portef. 14 en 16, Nota; idem, Negotiaties, Portef. III, no. 48 en Portef. Loopuyt, no. 33; idem, Kleine aanwinsten, portef. 36 I; G.A. Amsterdam, Bibliotheek, no.N.12.16.01 en no. N.12.17.01; A.R.A., Aanwinsten 1e afd., 1950, no. IV; J.E. Elias, a.w., II, blz. 950; W.W. van der Meulen, a.w., blz. 559-560.

Greenwich Park
James Walk
kapitaal: f 1.463.000
interest: 6%; de obligatiehouders ontvingen 5½ %; op de uitgelote obligaties werd een premie verstrekt, het eerste jaar van 5½ % en in de volgende jaren telkens een ½ % hoger

204 datum: 1775 januari 1
commissarissen: Willem van der Meulen en Pieter Hoogenberch
gebied: Suriname: plantage Gloria van Christiaan Gottfried Kusell
kapitaal: f 48.000
interest: 6%; in de periode 1779-1785 ontvingen de obligatiehouders 2½ % interest
aflossing: na het tiende jaar 10% jaarlijks

SCHORER, DANIËL STEVEN (Middelburg)[1]

205 datum: 1774
gebied: Demerary : plantage L'Harmonie van David Breton
kapitaal: onbekend; de stad Middelburg nam deel in deze negotiatie voor £ 2000 vlaams (f 12.000)
interest: 6%

206 datum: 1775
gebied: Demerary: plantage Vrees en Hoop
kapitaal: onbekend; de stad Middelburg nam in deze negotiatie deel voor £ 500 vlaams (f 6000)
interest: 6%

SCHOUTEN & LODEWIJK VALENTZ, GERRIT (Amsterdam)[2]

207 datum: 1769 november 18
gebied: Suriname
kapitaal: "onbepaald"
interest: 6%
aflossing: na het tiende jaar 10% jaarlijks

---

1) H.M. Kesteloo, a.w., blz. 148-151

2) N.E.H.A., Archief Ketwich, portef. 16, Nota; A.C.C., no. 1567; W.W. van der Meulen, a.w., blz. 578-580.

208 datum 1770 maart 10; op 29 december 1794 kwam de directie in handen van Lambert van Wijk jr.; na diens overlijden op 31 maart 1796 werd de directie gevormd door Anna Margaretha Strick, weduwe Lambertus van Wijk jr., en Petrus Johannes van Enschedé

commissarissen. in 1786 Willem van der Meulen en Pieter Hoogenberch; op 29 december 1794 Marcus van Arp, Johan Christiaan Meyer en Michel Hendrik Jansen

gebied: Suriname. plantages Lunenburg en Marienburg van Jan Kusell

kapitaal· *f* 160.000

interest· 6%, na het overlijden van Jan Kusell op 13 december 1785 kwam zijn boedel onder sequestratie; de plantages werden door de belanghebbenden in 1788 ingekocht

SCHUMACHER, LOUIS (Amsterdam)[1]

209 datum. 1772 juni 20

gebied: Berbice: plantages Bleijendaal en La Prudence van Stephan Hendrik de la Sablonière, gouverneur-generaal van Berbice

kapitaal· *f* 90.000

interest 6%

aflossing na het twintigste jaar

210 datum 1772 juli 1

gebied: Berbice· plantage Overmeer van Hendrik Noppen

kapitaal. *f* 40 000

interest. 6%

aflossing· na het tiende jaar 10% jaarlijks

211 datum: 1772 augustus 28

gebied· Berbice: plantage Tijd en Vlijt van Eduard Herman Schneiders

kapitaal. *f* 61 000

interest. 6%

aflossing: binnen 20 jaar

212 datum: 1772 oktober 27

gebied: Berbice: plantage Bestendigheid van de Wed Pierre Philippe Gaillard

kapitaal: *f* 97.000

---

1) N E H A , Archief Ketwich, portef 16, Nota, G A Amsterdam, Notarieel archief, no. 12732/149, no 12733/4 en 121 en no 12734/54.

interest: 6%
aflossing: binnen 20 jaar

213 datum: vóór 1776
gebied: Berbice
kapitaal: f 300.000
interest: 6%

SPOORS & SPRENGER (Middelburg)[1)]

214 datum: 1777 januari 1
gebied: Essequebo: plantage De Vrijheid van Cornelis Boter Jacz
kapitaal: f 90.000
interest: 6%
aflossing: 5 obligaties per jaar door uitloting, voor het eerst op 1 januari 1778

TAUNY, JAN FREDERIK (Amsterdam)[2)]

215 datum: 1787 februari 6
gebied: Suriname: plantages van Frederik Cornelis Stolkert
kapitaal: f 40.000
interest: 5%
aflossing: na het twaalfde jaar, gerekend vanaf 1 maart 1787

TEKENBURG, EDDO HENDRIK (Amsterdam)[3)]

216 datum: 1772 oktober 17
gebied: vermoedelijk Suriname
kapitaal: f 35.000
interest: 5%

TEMMINCK, MATT[4)]

217 datum: vóór 1776
gebied: Essequebo en Demerary: plantage Ruymveld
kapitaal: f 65.000
interest: 6%

---

1) W.W. van der Meulen, a.w., blz. 565-566.
2) G.A. Amsterdam, Notarieel archief, no. 12485/68.
3) G.A. Amsterdam, Notarieel archief, no. 12734/40.
4) N.E.H.A., Archief Ketwich, portef. 16, Nota.

TIJSSEN & N GEFKEN, J [1]

218 datum: vóór 1776
gebied: Suriname: plantages Vier Gezusters en St. Germain
kapitaal: f 168.000
interest: 6%

219 datum: vóór 1776
gebied: Suriname. plantages Vrouweslijd en Broederig
kapitaal: f 100.000
interest: 6%

TULLEKEN DE VOS & COMP (Amsterdam)[2]

220 datum: 1767 juli 1; in 1771 ging de directie over in handen van Jan van Rijneveld & Zoonen (directeur Cornelis Hartsinck); in 1821 onder directie van J.H. Molkenboer & P. Portielje Abr.
commissarissen: Mr. Jacob Hop, Mr. Abraham Calkoen en Mr. J.H. van Groïn; de laatste werd in 1772 vervangen door Mr. Diederik Johan van Hogendorp
gebied: Essequebo en Demerary: omstreeks 1771 o a. de plantages De Diamant, Donoon (in 1773 Hayamma genaamd) en Schoonoord van Mr. Ambrosius Tulleken; in 1821 de plantages Met en Meerzorgen van J. Beete en J. Newton; De Groote Diamant van P. Montouroux; Het Hof van Holland van A. Galloway & Sampson; Vrede en Rust van V.A Heyliger; Le Reduit van Alex Sampson; L'Alliance van Rodie & Shands; Goed Fortuyn en Potosa van het Fonds van Negotiatie "Goed Fortuyn"; Marienburg van J. van Papendrecht; De Dankbaarheid van R. Ferrier; Oud Duynenburg van J.G. van der Heijde; Respect van Charter & R. Sanders
kapitaal: f 1.879.000 (1879 obligaties); volgens het negotiatieplan f 400.000
interest: 6%; de obligatiehouders ontvingen 5½ %
aflossing: na het vijfde jaar 20% jaarlijks

1) N.E H A., Archief Ketwich, portef. 16, Nota.
2) Idem, idem, Negotiaties, Portef. Loopuyt, no 34, A R A., Verzameling Verspreide Westindische Stukken, no 478, idem, Aanwinsten 2e afd , 1961, no XV, nr. 1204, J. Belonje, a.w

TURING & COMP. (Middelburg)[1]

221 datum: 1791
gebied: Demerary: de plantages La Bourgade, L'Oratoire en Zelden Rust
kapitaal: *f* 100.000
interest: 6%

VALCKENIER & DU QUESNE (Amsterdam)[2]

222 datum: 1772 maart 1
gebied: Suriname: plantage Spieringszorg van J.A. Seonet en N. Valois
kapitaal: *f* 127.227
interest: 6%
aflossing: na het tiende jaar 10% jaarlijks

223 datum: 1778
gebied: Suriname: plantage Mon Souci

224 datum: 1786
gebied: Suriname: plantage Killestijn

VERMEULEN, MR. PIETER (Haarlem)[3]

225 datum: 1771 januari 1; in 1774 ging de directie over op Roelof Hageman, in 1779 op Marcus van Arp & Comp.
commissarissen: in 1774 Mr. Pieter Vermeulen en A. des Tombes
gebied: Suriname: o.a. de plantage Tombesburg
kapitaal: *f* 219.000; volgens het negotiatieplan *f* 1.000.000
interest: de eerste 10 jaar 5%; de tweede 10 jaar 6%; de laatste 5 jaar 7%
aflossing: na het vijftiende jaar 10% jaarlijks

VERNEDE & COMP. (Amsterdam)[4]

226 datum: 1773 november 1
gebied: Tabago: plantage Felixhall van Daniël Mathew Esqr

---

1) H.M. Kesteloo, a.w., blz. 148-151.
2) N.E.H.A., Archief Ketwich, portef. 16, Nota; idem, Negotiaties, Portef. III, no. 28 en Portef. Loopuyt, no. 15; J.E. Elias, a.w., II, blz. 993.
3) N.E.H.A., Archief Ketwich, portef. 16, Nota; idem, Negotiaties, Portef. Loopuyt, no. 10, G.A. Amsterdam, Notarieel archief, no. 12757/101.
4) N.E.H.A., Archief Ketwich, portef. 16, Nota, idem, Negotiaties, Portef. III, no. 42; G.A. Amsterdam, Notarieel archief, no. 12414/1158, Ch. Wilson, a.w., blz. 184.

kapitaal: *f* 165.000 (£ 15.000)

interest: 5%

aflossing: na het zevende jaar 20% jaarlijks; Vernede & Comp. (Jac. Hendrik Vernede en Bart. Vernede) en Maitland & Boddington te Londen garandeerden interest en aflossing

VISSCHER & ZOON, JAN (Amsterdam)[1]

227 datum: 1778 november 1; in 1792 was de directie in handen van Joan Muysken, in 1822 van Wed. Vereul & Zoon

gebied: Suriname: plantage Nut en Schaadelijk van Andreas van Reyndorp en Elisabeth Johanna Lemmers (1793)

kapitaal: *f* 170.000; op 1 januari 1792 werd een nieuwe hypotheek gesloten tegen een interest van 5%; de eerste 2 jaar zou niets afgelost worden; in 1795 en 1796 telkens *f* 8000; in 1797 en 1798 telkens *f* 10.000; in 1799 *f* 12.000; in 1800 *f* 14.000; in 1801 en 1802 telkens *f* 16.000 en in 1803 en 1804 telkens *f* 18.000. Op 1 januari 1793 werden de oude obligaties geconverteerd in die van de nieuwe negotiatie

VLOTEN, DIRK WERNARD VAN (Utrecht)[2]

228 datum: 1770

gebied: Demerary: plantage De Heuvel van Jan Cornelis van den Heuvel, oud-commandeur van Demerary

kapitaal: *f* 75.000

229 datum: 1772 november 1

gebied: Demerary: plantage De Paarl van Jan Cornelis van den Heuvel, oud-commandeur van Demerary

kapitaal: *f* 45.000

interest: 5%

aflossing: na het vijfde jaar; volgens een conventie uit 1786 jaarlijks *f* 2000

230 datum: 1773 februari 1; in 1807 was de directie in handen van Ketwich & Voomberg

---

1) N.E.H.A., Negotiaties, Portef. Loopuyt, no 12, W.W. van der Meulen, a.w., blz 572-575.

2) N.E H.A., Archief Ketwich, portef. 5, 7, 8, 10, 14 en 16, Nota, A.R.A. Aanwinsten 1e afd., 1899, no. XXVIII, no. 3.

gebied: Demerary: plantage La Penitence van Joan Francois de Saffin
kapitaal: *f* 59.000
interest. 5½ %
aflossing: na het vijfde jaar

231 datum: 1774 januari 1, deze negotiatie werd aangeduid als "generaale negotiatie"
gebied. Essequebo en Demerary. plantages La Providence van John Bermingham; Le Repentir van Pierre Louis Saffon; Vlissingen van Joseph Bourda; Covent Garden van Thomas Osborn; stuk grond van de plantage Hof van Eden; Romen van John Bermingham; The Behive van William Roth
kapitaal: *f* 490 371
interest 5½ %, de obligatiehouders ontvingen 5%, in 1793 3%

232 datum 1774 augustus 1
gebied Essequebo plantage Nooyt Gedagt van Jan Cornelis van den Heuvel, oud-commandeur van Demerary
kapitaal. *f* 243 000
interest 5½ %
aflossing na het zesde jaar, volgens een conventie uit 1786 *f* 10 000 jaarlijks

233 datum vóór 1776
gebied Essequebo en Demerary: "diverse planters"
kapitaal. *f* 1 000 000
interest. tijdens de oorlogsjaren 1780-1783 verminderd tot 3%

VRIES ABRAHAMSZ & GERRIT DE VRIES, GERRIT DE (Amsterdam)[1]

234 datum 1770 mei 1, in 1776 ging de directie over op Sebastiaan van Nooten Jansz
commissarissen Mr. Joachim Rendorp, de heer van Marquette, en Hendrik de Wind; in 1776 Chr. van Tarelink en Ev.Adr. van Muiden
gebied: Suriname: o.a. de plantages Waterwijk en Bergen op Zoom
kapitaal. *f* 700.000
interest. 6%; de obligatiehouders ontvingen 5%; 1% bleef in kas als dekking

1) N E H.A , Archief Ketwich, portef 16, Nota, idem, Negotiaties, Portef III, no 27 en Portef Loopuyt, no 13, G A Amsterdam, De archieven van de Portugeesch-Israelitische Gemeente te Amsterdam, no. 1333, idem, Huis-archief Marquette, no 63, W W van der Meulen, a w , blz. 560-562

van administratiekosten en voor de aankoop van obligaties; ca. 1775 ontvingen de obligatiehouders 4%

aflossing: na het tiende jaar 10% jaarlijks

WALDORF, J. EN F.L.[1]

235 datum: vóór 1776

gebied: Suriname

kapitaal: *f* 130.000 "onder guarantie"

WILDE, FRANS DE (Amsterdam)[2]

236 datum: 1770 augustus 1

commissarissen: Bartholomeus van den Santheuvel en Mr. Jan Jacob van Holst

gebied: Suriname: plantages Horeb en Cabo de Goede Hoop van Moses Cohen Nassy

kapitaal: *f* 188.000; geldschieters waren o.a. Jean Gijsberto Decker, A.A. van Tets Utz., J.G. Sanders voor de Wed. de Jong Utz., Abraham van Vloten "voor zijn meester" en Frans de Wilde

interest: 6%

aflossing: na het tiende jaar 10% jaarlijks

WILDE. G.H. (Amsterdam)[3]

237 datum: 1773; deze negotiatie werd aangeduid met L.^{a} A; ca. 1774 ging de directie over op Valckenier & Du Quesne

gebied: Suriname

kapitaal: *f* 294.000

interest: 6%

238 datum: tussen 1773 en 1776; kort na de oprichting ging de directie over op Bouwens & Van der Hoop; deze negotiatie werd aangeduid met L.^{a} B

kapitaal: *f* 1.000.000

interest: ca. 1775 4%

---

1) N.E.H.A., Archief Ketwich, portef. 16, Nota.

2) Idem; G.A. Amsterdam, Notarieel archief, no. 12757/7; W.W. van der Meulen, a.w., blz. 537-538.

3) N.E.H.A., Archief Ketwich, portef. 16, Nota; J.E. Elias, a.w., II, blz. 993; W.H. Berghuis, a.w., blz. 52.

WINDEN & ZOON & LODEWIJK VALENTZ, JOH. VAN DER (Amsterdam)[1]

239 datum: 1771 oktober 1
commissarissen: Cornelio Castricum en Abbe Hardehoorn
gebied: Suriname: plantage De Eendracht van Chr. de Brauw voor 3/8 deel en van Tamme Jacob ten Berge voor 13/40 deel
kapitaal: *f* 130.000
interest: 6%
aflossing: na het tiende jaar 10% jaarlijks

WIJLICK, JACOB VAN (Amsterdam)[2]

240 datum: vóór 1776
gebied: Suriname: plantage Saxen
kapitaal: *f* 250.000
interest: 6%

WIJNANTS & CRAMER (Amsterdam)[3]

241 datum: 1765 augustus 22; sedert 6 januari 1770 was de directie in handen van Luden & Speciaal
gebied: Suriname: plantage Breda van Charles Egon de Langes de Beauveser
kapitaal: *f* 84.000
interest: 6%
aflossing: vóór 22 augustus 1774 in 3 termijnen van *f* 21.333

---

1) N.E.H.A., Archief Ketwich, portef. 16, Nota; idem, Negotiaties, Portef. III, no. 212 en Portef. Loopuyt, no. 20.
2) N.E.H.A., Archief Ketwich, portef. 16, Nota.
3) G.A. Amsterdam, Notarieel archief, no. 12724/2.

REGISTER VAN PERSOONS- EN HANDELSNAMEN

ZAKENREGISTER

De auteur van deze studie werd geboren te Udenhout op 5 februari 1942. Na de lagere school en een jaar uitgebreid lager onderwijs bezocht hij het St. Odulphus-lyceum te Tilburg. Hij behaalde er het diploma gymnasium a op 6 juni 1961. Vervolgens studeerde hij geschiedenis aan de Katholieke Universiteit te Nijmegen Hij legde het kandidaatsexamen af op 18 juni 1965 en het doctoraal examen op 27 september 1967. Het hoofdvak was sociale en economische geschiedenis, de bijvakken waren economie en staatsrecht.
Van april 1968 tot september 1969 was hij als part-time wetenschappelijk medewerker verbonden aan het Instituut voor Sociale en Economische Geschiedenis te Nijmegen. Sedert maart 1970 is hij werkzaam als wetenschappelijk documentalist bij het Visserijmuseum te Vlaardingen en belast met de opzet van een centraal documentatiesysteem voor de geschiedenis van de Nederlandse zeevisserij (Visdoc). Op 26 februari 1972 behaalde hij het diploma Literatuuronderzoeker van de Stichting Gemeenschappelijke Opleiding voor Archief, Bibliotheek, Documentatie en Informatiebewerking.
Behalve artikelen over locaal-historische onderwerpen publiceerde hij "De Nederlandse Noordzeevisserij, een volkskundige bibliografie" (Neerlands Volksleven 22 (1972), nr. 3).

STELLINGEN

I

De schatting van A.J.A. Quintus Bosz, dat het totaal van de Surinaamse plantageleningen dichter bij de tachtig dan bij de zestig miljoen gulden heeft gelegen, is bijna 50% te hoog.
(A.J.A. Quintus Bosz, Geld, kredietbehoefte en negotiaties in Suriname voor 1865, z.pl., z.j. (1971), blz. 25).

II

De identificatie van het welvaren van het gehele Westindische gebied met de rietsuikerproduktie is voor de tweede helft van de achttiende eeuw ten aanzien van de Nederlandse en Franse Westindische koloniën niet juist.
(E. Williams, From Columbus to Castro; the history of the Caribbean 1492-1969, London, 1970).

III

De conclusie van W.D. Voorthuijsen, dat West-Indië voor de Republiek alleen van belang is geweest voor de slavenhandel en als gebied van waaruit smokkelhandel werd bedreven, is volstrekt onjuist. Deze conclusie is mede in de hand gewerkt door het ten onrechte vereenzelvigen van de Westindische handel van de Republiek met de activiteiten van de W.I.C. naar analogie van de Oostindische handel met de activiteiten van de V.O.C.
(W.D. Voorthuijsen, De Republiek der Verenigde Nederlanden en het mercantilisme, 's-Gravenhage, 1964, blz. 120).

IV

De opvatting dat het haringkaken geen uitvinding is, maar de verbetering van een Schonense conserveringstechniek en dat deze verbeterde conserveringstechniek voor het eerst omstreeks 1395 door Vlaamse vissers is toegepast, is het meest aannemelijk.
(R. Degrijse, De laatmiddeleeuwse haringvisserij, in: Bijdragen voor de Geschiedenis der Nederlanden 21 (1966-1967), no. 2, blz. 82-121).

V

De visserijgeschiedenis is nog steeds een verwaarloosd onderdeel van de zeegeschiedenis.
(H.A.H. Boelmans Kranenburg, Visserijgeschiedenis, een verwaarloosd onderdeel van de zeegeschiedenis, in: Vaart 1 (1961), no. 3, blz. 32-36).

VI

De kennis omtrent documentaire informatie is bij studenten van het wetenschappelijk onderwijs in het algemeen onvoldoende. Het verdient daarom aanbeveling per studierichting gespecialiseerde cursussen documentaire informatie in het onderwijsprogramma op te nemen.

VII

Doorzichtponskaartsystemen zijn zeer geschikt voor het administratieve beheer en de ontsluiting van museale collecties.

VIII

Het wordt hoog tijd, dat er in Nederland wedstrijdvijvers voor de varende modelbouw komen.

IX

Het is onjuist te menen, dat het in Vlaardingen gebezigde onderscheid tussen haring en vis toegeschreven moet worden aan een geringe visserijbiologische kennis bij de inwoners van die stad.

X

Aannemende dat het spreekwoord "Haring in het land, dokter aan de kant" berust op reële waarneming van onze voorouders, moet het ergste gevreesd worden voor de toekomstige gezondheid van de Nederlandse bevolking, nu de haringstand op de Noordzee wordt overbevist.

Stellingen behorende bij het proefschrift van J.P. van de Voort, "De Westindische plantages van 1720 tot 1795; financiën en handel", Eindhoven, 1973.